

Heinrich Seuse

DE KLOK VAN DE WIJSHEID

(Horologium Sapientiae)

Vertaald, ingeleid en geannoteerd door Peter Freens.

Dit werk is uitgegeven onder de
Creative Commons licentie.
Sittard, 2023

VOORWOORD

Heinrich Seuse (1295-1366) was een predikbroeder. Hij wordt samen met zijn ordegenoten Meister Eckhart O.P. (ca. 1260-1328) en Johannes Tauler O.P. (ca. 1300-1361) gerekend tot de belangrijkste vertegenwoordigers van de zogenaamde Rijnlandse mystiek.

Zijn in het Latijn geschreven *Horologium Sapientiae*, dat in 1334 verschijnt, is een bewerking van het in het Middelhoogduits geschreven 'Boekje van de Eeuwige Wijsheid', dat hij enkele jaren eerder publiceerde. Meer dan in dit volkstalige werk, staan in zijn nieuwe boek de heersende misstanden in de kerk op de voorgrond. De schrijver roept op tot hervormingen.

In het *Horologium Sapientiae* brengt de door recidiverende zwaarmoedigheid en pijnlijke afwijzingen gekwelde protagonist, Seuses alter-ego, verslag uit van de weg die naar zijn genezing heeft geleid. Zijn Lief, *de Eeuwige Wijsheid*, begeleidt hem op zijn queeste en wijst hem onderweg, als doortastende en empathische geneesvrouw, op een krachtig heelmiddel: meditatie over Christus' Passie gecombineerd met de deugd van de 'puritas cordis, de zuiverheid van hart. Het lijden dat de protagonist wilde vluchten, blijkt hiermee op paradoxale wijze plots het pad te worden naar zijn genezing.

De weg van de protagonist, een mens vol mankementen steeds opnieuw struikelend over eigen tekortkomingen, zal door Seuse gepropageerd worden als de voorbeeldige weg die ook de zieke, spiritueel uitgedoofde christenheid van zijn dagen moet gaan om het oude ideaal van de oer-kerk weer te laten opvlammen.

Het *Horologium Sapientiae* zal een van de meest gelezen en verspreide religieuze boeken van de 14e en 15e eeuw worden. Reeds vroeg verschijnen gehele en gedeeltelijke vertalingen in bijna alle gesproken talen van het Avondland. Via de *Devotia Moderna*, de laat-middeleeuwse vernieuwingsbeweging die het werk enthousiast opneemt, zal Seuses gedachtegoed richtinggevend worden voor de spiritualiteit van de Lage Landen.

Het *Horologium Sapientiae* wordt hier, voor het eerst in zes eeuwen, in zijn geheel naar het Nederlands vertaald. Het werk verschijnt onder de titel 'de Klok van de Wijsheid'. De vertaling is omkranst met annotaties en voorzien van een inleiding. In een aparte bijlage kan de in het middeleeuws Latijn geschreven brontekst geraadpleegd worden, geflankeerd door diezelfde Nederlandse vertaling.

Peter Freens,
Sittard, 29-11-2023.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	7
-----------------	---

DE KLOK VAN DE WIJSHEID

De proloog.....	49
-----------------	----

BOEK I

De inhoudsopgave van het eerste boek.....	60
---	----

Hoofdstuk 1.....	62
------------------	----

Hoe sommige uitverkorenen, door goddelijke genade voorafgegaan, op wonderbaarlijke wijze naar god getrokken worden, en in het bijzonder over hoe een bepaalde jongeman erheen getrokken werd.

Hoofdstuk 2.....	75
------------------	----

In hoeverre de passie van Christus de inleiding vormt tot de godskennis, en welke gestalte Christus door de bitterheid van zijn lijden aannam.

Hoofdstuk 3.....	80
------------------	----

Over enkele van Christus' smarten, hoe een ware minnaar hieraan gelijkvormig moet worden, en waarom God door een dergelijke dood het mensengeslacht wilde verlossen.

Hoofdstuk 4.....	90
------------------	----

Hoe de ziel die haar bruidegom door de zonde verloren heeft, hem onder het kruis terugvindt langs brandend berouw, geholpen door Christus' Passie.

Hoofdstuk 5.....	102
------------------	-----

Weeklacht over het gedooft zijn van het vuur van godsvruchtigheid in onze dagen bij ettelijke personen van beiderlei kunne, die Christus door zijn Passie terugroept tot de ware liefde.

Hoofdstuk 6.....	121
------------------	-----

De goddelijke bruid, de Eeuwige Wijsheid, over haar hoedanigheid en de eigenschappen van haar liefde.

Hoofdstuk 7.....	142
------------------	-----

Waarom de Goddelijke Wijsheid zowel beminnelijk als vreeswekkend is.

Hoofdstuk 8.....	145
------------------	-----

Over de onbestendigheid van het goddelijke bezoek, en hoe de ziel het hierbij uithouden moet.

Hoofdstuk 9.....	161
------------------	-----

Waarom de Goddelijke Wijsheid haar vrienden in deze wereld zoveel kwellingen laat verduren.

Hoofdstuk 10.....	169
-------------------	-----

Over de kwellingen van de hel.

Hoofdstuk 11.....	176
Over de vreugden van de hoogste hemel.	
Hoofdstuk 12.....	186
Antwoorden op sommige tegenwerpingen die in het voorafgaande achterwege zijn gelaten.	
Hoofdstuk 13.....	199
Hoe nuttig het voor de dienaar gods is in deze wereld vele kwellingen te lijden.	
Hoofdstuk 14.....	218
Hoe nuttig het is de Passie van Christus steeds in gedachten te hebben.	
Hoofdstuk 15.....	227
Langs welke wijze een ware discipel van Christus zich gelijkvormig moet maken aan diens lijden.	
Hoofdstuk 16.....	236
Bijzonder aanbeveling van de heilige Maagd, en over de onuitsprekelijke smarten die zij leed bij het lijden van haar zoon.	

BOEK II

De inhoudsopgave van het tweede boek.	252
Hoofdstuk 1.....	253
Over de verbazingwekkende verscheidenheid aan leerstellingen en discipelen.	
Hoofdstuk 2.....	262
De nuttigste wetenschap voor de sterfelijke mens: weten hoe te sterven.	
Hoofdstuk 3.....	280
Verkorte regel ten behoeve van het geestelijk leven.	
Hoofdstuk 4.....	290
Hoe Christus in het sacrament van de eucharistie godsvruchtig moet worden ontvangen.	
Hoofdstuk 5.....	321
Hoe de Eeuwige Wijsheid met heel het hart en met heel de ziel, altijd en ononderbroken geprezen moet worden.	
Hoofdstuk 6.....	337
Onderwijzing over hoe het bovenstaande toegepast kan worden bij preken en lezingen.	
Hoofdstuk 7.....	345
Op welke wijze veel van de gelovigen huwen kunnen met de Goddelijke Wijsheid, en hoe zij zich met enkele lichte, dagelijkse oefeningen voortdurend in haar liefde moeten vernieuwen.	

Hoofdstuk 8.....	363
De vele vruchten van de goddelijke zegen, die de discipelen van de Wijsheid verdienen te ontvangen uit hun huwelijk met haar.	

BOEK III

Getijden van de Eeuwige Wijsheid	366
--	-----

INLEIDING

I. Het trauma van Maastricht.

I.1. Maastricht, 8 september van het jaar 1330.

In de zomer van het jaar 1330 maakt de 35-jarige Heinrich Seuse, predikbroeder te Konstanz, zich op voor een lange reis. Hij heeft een oproep gekregen zich te melden op de jaarvergadering van zijn orde, die dit jaar in Maastricht gehouden wordt.¹ Heinrich zal zich moeten gaan verantwoorden voor zijn twee, kort geleden verschenen en in de volkstaal geschreven boeken: het *Boekje van de Waarheid* (BdW) en het *Boekje van de Eeuwige Wijsheid* (BdEW). De aanklacht? Ketterij.

Met sidderend hart zal Heinrich tegen het einde van de warme oogstmaand, de stad aan de Maas binnenwandelen. Hij zal er de robuuste, grijs granieten brug oversteken om vervolgens door de drukke, nauwe straatjes zijn weg te zoeken naar het dominicanenklooster, dat gelegen is aan de rand van het Vrijthof op een steenworp afstand van het graf van Sint-Servaas. Daar wachten zijn rechters, die hun vonnis al geveld lijken te hebben. Op vrijdag acht september wordt de vergadering geopend en kan het verhoor beginnen.

En wat de predikbroeder vreest, dat gebeurt. Hij wordt fors gekapitteld en zijn positie als lector in Konstanz zal hij niet langer mogen behouden. Zeer aangeslagen en doodziek reist de

¹ Het generaal kapittel van 1329, dat gehouden werd te Sisteron (gelegen in de huidige regio Provence-Alpes-Côte d'Azur) bepaalde, dat het volgende gehouden zou worden in Keulen. Het generaalkapittel werd altijd rond Pinksteren gehouden, het provinciaal kapittel begon op de achtste dag van de maand september, het feest van de Geboorte van de Moeder Gods. In 1330 werd zowel het generaalkapittel als het provinciale kapittel voor de Provincie Teutonica, waarvan Seuse deel uitmaakte, in Maastricht (Traiecto superior) gehouden, zie hier: Walter Senner, *Heinrich Seuse und der Dominikanerorden*, in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, ed. Rudiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter* 17, Wiesbaden 1994, pp. 24-25. De reden om uit te wijken naar Maastricht moet gezocht worden in de vijandige houding van de bevolking van Keulen ten opzichte van de dominicanen. De stad stond namelijk aan de kant van de schismatieke en geëxcommuniceerde Lodewijk van Beieren en de dominicanen waren zijn vijanden. Als dank voor de gastvrije opname door de Maastrichtse bevolking (huisvesting en voeding) werd haar bisschop Sint-Servatius een feestdag toebedeeld in de dominicaanse liturgische kalender (22 mei). Zie hier (tevens over de legendevorming van de dominicaanse aan wie Sint-Servaas in een droom verscheen): William R. Bonniwell O.P., *A History of the Dominican Liturgy: 1215-1945*, New York 1945², pp.242-247. (De feestdag (totum duplex) voor Sint-Servaas is begin 21^e eeuw verwijderd uit de nu vigerende dominicaanse liturgische kalender).

predikbroeder weer terug naar zijn convent, dat gelegen is op het kleine eilandje in het Bodenmeer vlak voor de kust van Konstanz.¹ Daar, eenzaam teruggetrokken in zijn cel, zal hij zich gaan bezinnen op zijn positie.

Hoe is het toch zover kunnen komen?

1.2. Een korte voorgeschiedenis.²

Heinrich Seuse wordt geboren op 21 maart van het jaar 1295. Zijn geboortewieg staat langs de kust van het Bodenmeer, vermoedelijk in de stad Konstanz, mogelijk in het iets noordelijker gelegen dorpje Überlingen. Dertien jaar oud is hij wanneer zijn ouders de opvoeding van hun begaafde, gevoelige en wat ziekelijke jongen toevertrouwen aan de predikbroeders te Konstanz.³ Heinrich zal het fikse studietraject doorlopen zoals dat door de orde is vastgesteld. De getalenteerde student wordt in 1323 door de ordeleiding naar Keulen gestuurd voor verdere studie aan het studium generale, de hogeschool voor de dominicanen in de Duitse landen. Hij zal daar ongeveer 4 jaren blijven en er de befaamde Meester Eckhart ontmoeten, die hij later bij herhaling zijn geliefde, zelfs heilige leraar zal noemen.

In de zomer van 1326 wordt Meester Eckhart door ordegenoten verweten er ketterse gedachten op na te houden. De hooggeleerde Magister Eckhart raakt verwickeld in een inquisitieproces, eerst in Keulen, wat later aan het pauselijk hof te Avignon. De dan ongeveer 70-jaar oude Eckhart overlijdt op 28 januari 1328 in of nabij Avignon, waar hij wordt vastgehouden in afwachting van het oordeel van paus Johannes XXII over zijn zaak. In de apostolische constitutie *In agro dominico*, die

¹ Uit een passage in Seuses 'autobiografie', de *Vita*, kunnen we vermoeden hoe sterk de afwijzing in Maastricht hem op zijn terugreis beklemd moet hebben: *Op de terugreis zond God hem ziekte, en een hevige koorts overviel hem; daarbij kwam een zorgwekkend ettergezwel opzetten, kort bij zijn hart. En aldus, door zowel deze innerlijke beklemming als die uiterlijk last, kwam de dood hem zo nabij, dat niemand nog dacht dat hij het zou overleven. Zijn reisgenoot keek hem vaak aan alsof zijn ziel hem aan het verlaten was.* (Cit. *Vita*, hfdst. 23.)

² Zie voor een kort tabellarisch overzicht van Seuses biografie, de *bijlage 1* bij deze inleiding. Voor een uitgebreidere beschrijving van Seuses leven en leer, zie de inleiding bij mijn vertaling van Seuses *Exemplar* (2020).

³ Raadselachtig blijft de keuze van Heinrich om niet de achternaam van zijn vader (Ridder Heinrich von Berg), maar die van zijn moeder aan te nemen. Is het uit verering voor zijn moeder, een devote vrouw, of misschien uit afkeer voor zijn vader, een ruwe, wereldlijke man? Het huwelijk van zijn ouders was niet onproblematisch (zie Seuses *Vita*). Hoe dan ook, onder de naam Heinrich Seuse, voor- naam van de vader en achternaam van de moeder, later gelatiniseerd tot Henricus Suso, is hij bekend geworden.

Inleiding

verschijnt op 27 maart 1329, een dik jaar na Eckharts overlijden, worden 28 uit hun context losgeweekte stellingen van de Meester veroordeeld.¹ Eckhart wordt verweten dat hij meer heeft willen weten dan nodig was, dat hij verleid werd door de duivel en dat hij met zijn volkstalige preken het eenvoudige volk op een dwaalspoor heeft gebracht.² Maar ook wordt meegedeeld dat hij zich vóór zijn dood onvoorwaardelijk onderworpen heeft aan het oordeel van de paus. Volgen we echter de precieze tekst van de bul, dan herriep Eckhart niet de inhoud van zijn leer, maar distantieerde hij zich van een verkeerde uitleg van zijn stellingen. Zijn leerling Heinrich Seuse heeft de pauselijke bul zorgvuldig gelezen. Niet veel later komt de zelfbewuste en dappere predikbroeder, die sinds 1327 alweer in Konstanz is, met zijn reactie, het *buechlein der wahrheit*; het Boekje van de Waarheid (BdW).³

¹ Voor de tekst van de apostolische constitutie *In agro dominico*, zie: LWV, 597-599. Van de 28 in deze pauselijke bul veroordeelde stellingen worden 17 stellingen als ketters veroordeeld, waarvan er 2 niet met zekerheid aan Eckhart konden worden toegeschreven. De overige 11 stellingen worden aangemerkt als ketters klinkend, maar met veel verklaringen en aanvullingen kan hieraan in de ogen van de inquisitoren toch een katholieke betekenis gegeven worden.

² Gedacht werd aan de beweging van de broeders en zuster van de vrije geest, die zich soms beriepen op de woorden van Eckhart. Hen werd een antihiërarchische levenshouding verweten, die vaak en wisselend gepaard zou gaan met antinomieën, libertisme, moreel indifferentisme en anticlericisme. Zie voor een brede verkenning van dit onderzoeksgebied: Lerner, Robert E., *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages*, Berkeley, University of California Press, 1972. Zie tevens: Georg Hofmann, *Die Bruder und Schwestern des freien Geistes zur Zeit Heinrich Seuses*, in: Heinrich Seuse. Studien zum 600. Todestag 1366-1966, hg. v. E.M. Filthaut, Köln 1966, pp. 9-32.

³ Seuse zoekt in het *BdW* zijn weg tussen twee moeilijk te verenigen denktradities, die beide vertegenwoordigers hadden binnen de dominicaanse familie van die dagen. Aan de ene kant treffen we de *henologische traditie*, waarin Meester Eckhart zijn thuis vindt, die in haar denkbeweging vooral affiniteit toont voor het karakter van 'het ene' in zijn universele gelding, en aan de ander kant de *ontologische traditie*, die in Thomas van Aquino een vertegenwoordiger vindt, waarin vooral de differentie van 'zijn' benadrukt wordt in de veelheid van zijnden, en die binnen die diversiteit zoekt naar wat daarbij 'een' is. Thomas zal zijn denkbeweging vanuit het perspectief van dat verschil voltrekken; Eckhart daarentegen zal steeds vanuit het eenheidsperspectief vertrekken. Thomas zal de afstand tussen Schepper en schepsel proberen te overbruggen met behulp van zijn *analogieleer*; Eckhart zal de afstand tussen Schepper en schepsel proberen te bewaken met behulp van zijn *in quantum principe*. Het zijn overigens niet alleen leerstellige gevoeligheden die een rol speelden bij de veroordeling van Eckhart. Een goed uitgeschreven conflictmatrix, waarin de belangen van de belangrijkste actoren in de processen tegen Eckhart een gewogen plaats krijgen, is een desideratum in het onderzoek naar de achtergronden hiervan. De naar harmonie strevende Seuse opereerde met het *BdW* binnen al die leerstellige en (vaak voor ons nog onopgehelderde) politieke spanningsvelden, hetgeen zijn positie kwetsbaar maakte.

Inleiding

Seuse verdedigt in het *BdW* de leer van de veroordeelde meester Eckhart, wiens naam echter ongenoemd blijft. Met grote precisie wijst de auteur op de voor de orthodoxie neuralgische punten in de geschriften van zijn geliefde leermeester.¹ De leerling geeft ook weerwoord aan hen die de woorden van de Meester op verkeerde, zelfs ketterse wijze interpreteren en gebruiken. Seuses diagnose is helder: Eckharts leer begeeft zich niet buiten de paden van de orthodoxie, hoewel deze leer in Eckharts verwoordingen gevoelig is voor een verkeerde, heterodoxe interpretatie. Met het *BdW* toont de frisbenoemde lector te Konstanz zijn grote academische talenten, en misschien wel ambities. En de schrijflustige predikbroeder heeft nog meer in petto.

In het *Boekje van de Eeuwige Wijsheid (buechli der ewigen wisheit)*, dat kort na het *BdW* verschijnt, profileert de veelzijdige Seuse zich nu ook en nadrukkelijk als spiritueel vaardigheidsdocent. Met het *BdEW* wil hij zijn lezers het monastieke ambacht onderwijzen. De ideale leerling van het *BdW* is uitgegroeid tot de zelfbewuste leraar van het *BdEW*. De nadruk op het denken en het verstand, zoals we dat aantreffen in het *BdW*, wordt in het *BdEW* verschoven naar de genade en de liefde, begrippen die in het *BdW* niet of zeer spaarzaam voorkomen. Het *BdEW* kent weliswaar niet de apologetische toonzetting van het *BdW*, maar afwezig is de leer van Eckhart, de geliefde leraar, niet. Het *BdW* en het *BdEW* horen bij elkaar, ze vullen elkaar aan, en moeten daarom gezamenlijk gelezen worden.²

¹ Eckharts non-dualistische wijze van gewaarworden binnen een neoplatoons exitus-reditus model in combinatie met een bijbelse scheppingsleer binnen een christocentrische benadering, levert voor het duale denken bijna als vanzelf de (systeem-immanente) gevoeligheden op (met verwijten van pantheïsme, monïsme, verwerping van het unieke middelaarschap van Jezus Christus en van de sacramenten als de heilsmiddelen die Christus de kerk toevertrouwd heeft), die uiteindelijk tot een veroordeling van zesentwintig van Eckharts stellingen zullen leiden. Seuse volgt in zijn *BdW* Eckharts non-duale wijze van denken en tracht zijn duaal-denkende tegenstrevers ontvankelijk te maken voor deze 'andere wijze' van gewaarworden, die hij stevig verankert in de orthodox christelijke traditie.

² Anders dan in het speculatief gerichte *BdW*, dat stelt dat het juiste, christelijke onderscheid binnen de non-duale eenheid ontdekt kan worden door kentheoretische zelfreflectie, wordt in het praktische, en op het gebedsleven gerichte *BdEW* een methode beschreven (Christusvormig worden) die dit onderscheid op experiëntiële wijze kenbaar zal maken. In het *BdEW* wordt aan de hand van de verschillende stadia in het 'minnespel' op allegorische wijze de zich ontwikkelende god-menselijke liefdesbetrekking beschreven. Het *juiste onderscheid*, hét centrale thema in al Seuses leerstellige bespiegelingen, heeft in het *BdEW* betrekking op de spirituele liefdes- en eenheidservaring in haar spanning tussen het goddelijke en het schepselijke. In zijn harmoniserende benadering, die laveert tussen de twee klassieke denktradities (de henologische en de ontologische) stelt Seuse, dat in de eenheidservaring psychologisch gezien (= *nach nehmunge*), de mens weliswaar

Zowel het *BdW* als het *BdEW* tonen een grote vertrouwdheid en kritische instemming met de gedachten van Eckhart. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat na de veroordeling van Meester Eckhart de orde haar aandacht zal gaan richten op diens post-mortale pleitbezorger: Heinrich Seuse, lector te Konstanz.

Een volslagen verrassing moet het daarom niet geweest zijn wanneer de prior van het convent te Konstanz het zo gevreesde bericht ontvangt dat confrater Heinrich Seuse zich dient te melden op het provinciale kapittel van de orde, dat, zoals elk jaar, gehouden wordt op de achtste dag van de maand september, het feest van de Geboorte van de Moeder Gods, dat jaar dus in Maastricht.

I.3. Een nieuw boek als reactie op het trauma van Maastricht.

Helaas zijn de notulen van het provinciale kapittel van 1330 verloren gegaan. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat Seuse zich gedistantieerd heeft van de passages in zijn Duitstalige werken die als kettters klinkend geïnterpreteerd konden worden, net zoals zijn leermeester Eckhart dat eerder deed tijdens zijn proces in Avignon.

Opmerkelijk is dat Seuse het waagt om in 1334, dus slechts enkele jaren na zijn veroordeling, met een nieuw boek te komen: het *Horologium Sapientiae*, de Klok van de Wijsheid, een bewerking, *nota bene*, van het veroordeelde *BdEW*. Het toont niet alleen de moed en uitzonderlijke veerkracht van deze predikbroeder, maar zegt ook iets over de steun van de leidinggevendenden binnen de orde, die het gedurfde project van hun veroordeelde confrater blijkbaar gefaciliteerd, ja zelfs gefinancierd moet hebben — het lijvige, op perkament geschreven geschrift zal in die tijd een klein kapitaal gekost hebben.

"een" met God is, maar met betrekking tot de essentie (= *nach wesunge*) is en blijft hij nog steeds een schepsel (zie hier vooral: *BdW*, hfdst. 6).

II. Bij deze inleiding tot de *Klok*.

De *Klok van de Wijsheid* (de *Klok*) is bijzonder rijk aan gedachten en een samenvattende inleiding schrijven betekent onvermijdelijk keuzes maken.¹ Een vergelijking van de *Klok* met het *BdEW* blijkt vaak verhelderend.²

¹ In de *proloog* tot de *Klok* is een introductie-methode te ontdekken die bekend staat als de ‘*accessus ad auctores*’. Seuse lijkt die *accessus*-methode gekend te hebben, want hij geeft in de *proloog* op gestructureerde wijze antwoord op de vragen waarop een *accessus* antwoord dient te geven. Hij volgt hier de indeling die nu bekend staat als “*Hunts 'type C' proloog*”, die vooral gebruikt werd bij inleidingen van filosofische boeken. Deze *accessus* kent de navolgende acht aandachtspunten (er zijn varianten): *auctor* (de auteur), *intentio* (zijn bedoeling), *titulus* (titel van het werk), *materia* (inhoud van het werk), *numerus et ordo librorum* (aantal en ordening der hoofdstukken), *utilitas*, ook *fructus* of *efficacia* genoemd (nut voor de lezer/toehoorder), *modus agendi*, ook *modus scribendi* of *modus tractandi* genoemd (methode en didactische procedure die gevolgd wordt), en *cui parti philosophiae subponatur quod scribitur* (tot welk deel van de filosofie behoort het werk). Ook in deze inleiding tot de vertaling van Seuses *Klok van de Wijsheid* is van de *accessus*-indeling gebruik gemaakt. Lit: A. Quain (red.), *The medieval "Accessus ad auctores"* New York, 1945. R. W. Hunt, ‘*The Introductions to the Artes in the Twelfth Century*’, *Studia medievalia in honorem R.M. Martin*, OP, Bruges 1948, pp. 85-112. A. J. Minnis, *Theory of Authorship. Scholastic literary attitudes in the later Middle Ages*, 2nd ed., Aldershot 1988.

² Beide werken bestaan uit drie delen, voorafgegaan door een proloog. Het eerste deel viseert de kennis van God die verkregen wordt uit de navolging van de lijdende en gekruisigde Jezus; aparte hoofdstukken worden gewijd aan Maria. Het tweede deel biedt de daarbij behorende levenslessen. Het derde deel vormt een handreiking die behulpzaam is bij de dagelijkse structurering van het religieuze leven (in het *BdEW* de *Honderd Overwegingen*, in de *Klok* het *Getijdengebed*). De *Klok* verschilt van het *BdEW* vooral vanwege de lange, ingelaste en dialoogarme passages. Deze passages bevatten drie elementen, die we niet of veel minder aantreffen in het *BdEW*. Ten eerste worden nieuwe biografische passages opgenomen (I,1; gedeeltelijk in I,5 en 13; II, 1 en 7). Ten tweede, als gevolg van Seuse’s persoonlijke, geestelijk verdiepende ervaring na zijn veroordeling in Maastricht, treffen we de nadruk aan op het geestelijk huwelijk, met als doel zoveel mogelijk mensen op te wekken tot (her)nieuwde liefde voor God (II,7-8). Ten derde hoopt de schrijver, door de verschijnselen van kerkelijk verval te contrasteren met het na te streven ideaal van de oer-kerk, een hernieuwde aanzet te geven tot heilzame verkondiging (II, 6). Hij roept hierbij vooral op tot hervorming van het godsdienstig leven (I,5), de pastorale ijver (I, 12), en de studie (II,1). Opmerkelijk daarbij is dat in deze laatstgenoemde hoofdstukken minder het individu in zijn streven naar christelijke volmaaktheid geïllustreerd wordt, het zwaartepunt van het *BdEW*, maar veeleer de hervorming van de Orde der Predikbroeders en van de Kerk als geheel. Zie hier verder. *ed.* Künzle, inl. p. 53-54. Pius Künzle stelt dat de indeling in 24 hoofdstukken van de *Klok* niet alleen uit het aantal uren van de dag, maar tevens door het gelijke aantal hoofdstukken in de *Collationes* van Johannes Cassianus te verklaren is, temeer daar ook het *BdEW* reeds 24 hoofdstukken kent, zonder dat daarbij een connotatie naar het aantal uren van de dag gevonden wordt. Zie: *ed.* Künzle, inl., p.70. Cassianus, het grote voorbeeld voor Seuse, spreekt overigens in zijn vierentwintigste en laatste *Collatio* (onder nr.1) over het getal vierentwintig. Hij noemt het in deze passage het ‘*mystieke getal*’ (numero mystice), onder verwijzing naar Apok.4,4, waarmee een zekere afgeronde volheid en volledigheid wordt aangeduid. Voor een tabellarisch, vergelijkend overzicht van de indeling van beide werken (*BdEW* en *Klok*), zie de *bijlage 2* bij deze inleiding.

In het navolgende wordt niet alleen geprobeerd Seuses soms wat meanderende gedachten in hoofdlijnen te volgen, maar tevens de predikbroeder te observeren in zijn verwerking van het trauma van Maastricht. Het algemene en persoonlijke blijken bij Seuse steeds nauw met elkaar verweven.¹

III. De intentie van de schrijver en het nut voor de lezer.

III,1. De intentie van de schrijver.

Seuse valt in de proloog meteen maar met de deur in huis. Het gaat namelijk niet goed met de wereld, want...

[...] ach, in deze moderne tijden, nu de wereld al ouder wordt, is in de harten van velen de godsliefde zo bekoeld, dat ze al bijna uitgedoofd is.

De schrijver hoopt met zijn nieuwe werk...

[...] de uitgedoofden opnieuw te ontsteken, de bekoelden aan te vuren, de lauwen aan te manen, de onvroemen tot godsvrucht te bewegen, en zij die in de slaap van nalatigheden volharden tot waakzaamheid van deugden op te wekken.

Met de *Klok* wil de schrijver dus een aanzet geven de actuele neergang van het geestelijk leven, in het bijzonder die van zijn

¹ Vooruitlopend op de verdere lezing hier al een vingerwijzing. Seuses hele intieme belevingswereld is doortrokken van een gevoel van verlaten-zijn, dat sterk opflakert na het trauma van Maastricht. De oorzaak van die verlatenheid zoekt de sensitieve Seuse, begaafd kind uit een problematisch huwelijk, wiens leven gekweld wordt door recidiverende depressies, bij zichzelf, aangezien hij het zelf is die, naar zijn beleving, zijn Lief (de Eeuwige Wijsheid) verlaten heeft. '*Zie, heel de wereld heeft me verlaten, want verlaten heb ik mijn Lief.*' (*Klok*, B I, 4,3). Het gevoel van 'verlaten te zijn' is zo intens, dat het hem zelfs tot suïcidale wanhoop drijft: '*Wat rest me anders, dan me zelf te verachten, en me, ver van het aangezicht van God, verlaten in de afgrond van de onzalige wanhoop te werpen?*' (*Klok*, B I, 4,8). Seuse lijkt in zijn schuld bewustzijn veel affiniteit te vertonen met de zondebeleving van Augustinus (doctor gratiae), die met zijn '*Daarom ligt er in de belijdenis van zelfbeschuldiging lof voor God.*' (Ergo in confessione sui accusatio, Dei laudatio est.) de wortel van het kwaad voornamelijk in en bij zichzelf wil zoeken. Cit: Augustinus, Sermo 67, *De Verbis Evangelii Mat. 11*. Opmerkelijk is echter dat Seuse zijn heil, naast een indringende meditatie over de Passie van Christus (zoals in het *BdEW*), in de *Klok* zal gaan zoeken bij de oude woestijnvaders (net als Eckhart dat voor hem deed), die meer dan hijzelf affiniteit voelden met een opvatting van het kwaad dat niet zozeer van binnenin maar van buitenaf komt, en hun hele 'spirituele apotheek' perfectioneerden om de influisteringen van de boze geesten buiten de deur te kunnen houden. Er ontstaat aldus een complexe, moeilijk op te lossen spanning binnen het werk van Seuse; Eckhartsiaanse gelatenheid en Augustiniaans zondebesef vormen samen nu eenmaal een problematische huwelijk.

orde, om te buigen..... en, ja.... wellicht mikt de schrijver met zijn nieuwe boek ook op eigen rehabilitatie.

III,2. Het nut voor de lezer.

De Passie van Christus vormt voor de schrijver steeds het centrum van zijn meditatieve aandacht, ...

[...] het is als het ware een boek des levens, waarin alles gevonden kan worden nodig voor het heil. Dit boek leert alles, meer dan alle boeken van de filosofen [...]

En niet alleen een alomvattend, leerrijk boek vormt de Passie van Christus, het blijkt ook een heilzaam geneesmiddel te zijn voor de belangrijkste kwaal van zijn tijd, want het is...

[...] de kostbare Passie van Christus, die uit zichzelf velen tot brandende liefde kan bewegen.

Hoge kennis en brandende liefde brengt de meditatie over de Passie van Christus de lezers dus. Maar er is meer. Christus toont ons een nastrevenswaardige levenshouding, eentje waarin hoop verscholen ligt. Hij spreekt de lezer persoonlijk aan...

[...] wanneer ik door een verborgen besluit de innerlijke vertroosting van je wegneem, en je eenzaam achterlaat, moet je, naar het voorbeeld van de ware Gekruisigde, niet elders vertroosting gaan zoeken, maar geduldig wachten en je ogen richten op de Vader die in de hemel is, en, jezelf latende, al je gedachten op hem richten.

Het is zeer waarschijnlijk dat de terechtgewezen en eenzaam achtergelaten Seuse deze woorden 'jezelf latende' (*teipsum deserendo*), die aan de gedachten van Meester Eckhart doen denken, als spirituele richtlijn genomen heeft bij zijn noodgedwongen 'retraite' te Konstanz.

III,3. De relatie van de Klok met het BdEW.

De Klok bouwt voort op de honderd overwegingen over de Passie van Christus, die voor de auteur de inspiratie en motivatie vormden voor het schrijven van het BdEW. In de proloog tot de Klok verwijst hij hier kort naar.

Deze overwegingen, die ik hier korthedshalve heb weggelaten, heb ik aan godvruchtige mensen, geleerden en ongeleerden, in

Inleiding

*onze volkstaal, dat wil zeggen het Duits, getrouw medege-
deeld.*

Deze honderd overwegingen bleken voor de protagonist van het *BdEW* een effectief geneesmiddel te zijn tegen de dorheid en bitterheid die hem kwelden. Hij wilde dat niet voor zichzelf houden.

*En hij verlangde, dat ook anderen met diezelfde tekortkomin-
gen, zij die deze zelfde dorheid en bitterheid ondervonden bij
de overweging van het minnelijk lijden, waarin alle zaligheid
gelegen is, dat ook zij geholpen zouden worden, en zich aldus
zouden oefenen en niet zouden opgeven, totdat ook zij gena-
zen.*

We mogen daarom in de *Klok* niet alleen een methode verwacht-
ten die een weg beschrijft waarlangs een individuele mens door
het overwegen van de Passie van Christus kan genezen van de
geestelijke bitterheid en dorheid die hem kwellen, maar tevens
een antwoord op de vraag hoe die weg ingezet kan worden voor
de hele christenheid in nood.¹

IV. De werkwijze van de schrijver.

IV,1. Een didactisch werk in de vorm van een dialoog.

De auteur wil een didactisch werk schrijven. Hij plaatst zich
daarbij op het standpunt van een leraar, en...

*... op de wijze zoals een leraar dat doet, spreekt hij nu eens als
een volmaakte mens, dan weer als een die onvolmaakt is; de
ene keer spreekt hij als iemand die met heel zijn hart Christus
liefheeft en zich in geloof en liefde hem ten huwelijk geeft, dan
weer in de persoon van een zondaar die vanwege zijn misstap-
pen tot God berouwvol bidt.*

¹ Het *BdEW* (zoals door Seuse gepubliceerd in het *Exemplar* van 1362) eindigt met een soort nawoord. Er wordt een korte samenvatting gegeven van de belangrijkste aandachtspunten van het boek. Opvallend is dat de schrijver pas in dit nawoord, in een bijzinnetje, de spirituele lauwheid en dorheid niet alleen als een individueel probleem beschouwt, maar het als kenmerkend verschijnsel waarneemt van een veranderende tijd. *Dit boekje, dat genoemd is het 'Boekje van de Eeuwige Wijsheid', heeft tot doel, de liefde tot God, die de laatste tijd in menig hart begint te doven, in sommigen weer te ontsteken [...].* De schrijver geeft het *BdEW* daarmee op het einde een historische en sociale context. Het bijzinnetje (zou het later toegevoegd zijn?) blijkt de schakel te vormen naar zijn volgende werk: *De Klok van de Wijsheid*.

Inleiding

De *Klok* is voornamelijk geschreven in de vorm van een dialoog. Het betreft een leergesprek tussen een protagonist en de Eeuwige Wijsheid. De protagonist stelt vragen en de Eeuwige Wijsheid geeft antwoorden.¹

De Eeuwige Wijsheid blijkt de tweede persoon van de Triniteit te zijn en heeft soms een vrouwelijke expressie (Sapientia), soms een mannelijke (Christus). En net als de Eeuwige Wijsheid neemt ook de genderfluïde protagonist de ene keer een mannelijke (de discipel) dan weer een vrouwelijke (de ziel) identiteit aan.²

De protagonist van het verhaal krijgt de voorbeeldrol toebedeeld van een mens vol mankementen die, steeds opnieuw

¹ De *Eeuwige Wijsheid* personifieert het goddelijke principe, het beginsel waar elk schepsel uit voortkomt en naar streeft terug te keren. Dit goddelijk principe is aanwezig in elk schepsel, hoewel het daarvan onderscheiden moet worden. De dialoog is in die zin dus feitelijk een zelfgesprek. De dialogale vorm c.q. het zelfgesprek, wordt door de schrijver ingezet als een poëtische metafoor voor de god-menselijke liefdesbetrekking, waarbij de identiteit van het subject ambigu moet blijven. Anders gezegd: niet zozeer het wederzijds spreken over eenzelfde thema, het leergesprek, (waarbij in Christelijke zin de waarheid feitelijk reeds van tevoren gegeven is in de Openbaring en niet pas tot stand komt door dialogeren, argumenteren en wederzijdse instemming) blijkt het voornaamste kenmerk te zijn van Seuses dialoog; het is vooral de interpersoonlijke relatie tussen de gesprekspartners die bepaalt dat we bij Seuse met een dialoog te maken hebben. De dialoog heeft bij Seuse het karakter van een samenzang, en doet denken aan de *Ars Nova*, de nieuwe muziekstijl uit zijn dagen. Heel de *Klok* ademt de tijdgeest zoals we hem bijvoorbeeld verklankt vinden in de isoritmische liefdesmotetten uit die woelige eeuw. Je zou kunnen zeggen dat ook de *Klok* een vier-stemmig liefdesmotet is, waarbij de Eeuwige Wijsheid en de protagonist, samen met Seuse en de lezer elk hun aparte, unieke en onvervangbare stem toebedeeld krijgen. Deze polyfone compositietechniek was overigens een doorn in het oog van paus Johannes XXII. In het *decreet Docta Sanctorum Patrum* uit 1324/25 bekritiseert de paus deze nieuwe stijl en eist het herstel van monofone zang, onder dreiging van kerkelijke straffen (acht dagen verbod om de mis bij te wonen). Het standpunt van de paus was hierbij waarschijnlijk gebaseerd op de door hem onderschreven, maar langzaam verblekende toonmystiek van die tijd, waarin eenstemmigheid de eenheid en tegelijkertijd de veelheid van God symboliseerde. Zie hier verder: Helmut Hucke, *Das Dekret 'Docta Sanctorum Patrum' Papst Johannes' XXII*. In: *Musica Disciplina*, Vol. 38, Aspects of Music in Church, Court and Town from the Thirteenth to the Fifteenth Century (1984), pp. 119-131. Seuse blijkt ontvankelijk voor de nieuwe tijdgeest, die mede door hem gestalte krijgt. Het individu krijgt bij Seuse een eigen stem. Daarmee treedt de vraag: 'hoe leven (zingen) wij, mensen, goed samen?' op de voorgrond.

² Barbara Newman bespeurt in Seuses gender-bending benadering een bewuste strategie, die verder doelt dan het tonen van een rol-model onder vermindering van homo-erotische connotaties; zie hier haar artikel: *Gender*, verschenen als hoofdstuk 3 in: *The Wiley-Blackwell companion to Christian mysticism*. Ed. Julia A. Lamm 2013, pp. 41-55. *For some mystics, especially in the late Middle Ages, gender symbolism becomes so fluid and malleable that it offers a means to its own transcendence. In pursuit of the divine Beloved, the devotee is enabled, through metaphorical gender-bending, to move beyond both the limitations of bodily sex and formulaic ideas of divine gender.* Cit. p. 42. Seuses aanpak bevestigt en illustreert de waarneming van Barbara Newman.

struikelend over eigen gebreken, de weg zoekt naar zijn Geliefde: de Eeuwige Wijsheid. De auteur houdt de lezer via het dwaaldenken en dwaalgaan van de protagonist een spiegel voor waarin deze zichzelf leert ontdekken in zijn eigen queeste doorheen het leven hier op aarde.

Er zullen in Seuses beschrijvingen ongetwijfeld autobiografische elementen verschuild gaan in de handel en wandel van de exemplarische protagonist, de banden met de historische Seuse moeten echter voorzichtig gelegd worden.

De lezer zal gaandeweg ontdekken dat Seuse niet alleen een groot talent bezit gevoelige kwesties te benoemen door ze te verzwijgen, maar dat hij tevens over een minstens zo grote gave beschikt zichzelf tussen de zoetvloeiende regels van zijn meerlagige tekst op onthullende wijze te verbergen.

De woorden ‘verbergen’ en ‘verborgen’, spelen een voorname rol in het spirituele vocabulaire van de predikbroeder te Konstanz.

IV,2. Figuurlijk spreken.

Steeds als er iets ingrijpends gebeurt in het leven van de protagonist wordt dit beschreven aan de hand van een visioen. De schrijver geeft de lezer een behulpzame richtlijn hoe hiermee om te gaan.

De visioenen die hier volgen, moeten niet allemaal letterlijk genomen worden, hoewel vele van hen wel letterlijk zo gebeurd zijn, ze moeten veeleer in figuurlijke zin verstaan worden [...]

De historische feitelijkheid wordt met behulp van deze visioenen gemodelleerd naar een vaststaand, ideaal schema (figura) van een aardse mens op weg naar het hemelse heil. Het programmatische schema komt literair tot leven in de exemplarische mens, de discipel, die de lezer op de voet kan volgen in zijn opgang naar God.

De vraag naar de feitelijkheid van de gebeurtenissen wordt in de *Klok* beantwoord met de middeleeuwse waarheidsopvatting, waarbij waarheid opgevat moet worden als ‘in waarheid zo voltrokken’, of als ‘leidend naar waarheid’.¹ Niet de historische

¹Zie over deze waarheidsopvatting verder: L.E.Hunt, *Secrets of Divine Wisdom: The Use of the Figura and Exemplum in Medieval Epistemology*, [Diss] University of Georgia 2001. *As a rule, western orthodox Christianity has never required or*

buitenkant van een gebeurtenis staat in de *Klok* centraal, de auteur toont ons de geleefde binnenkant.

IV,3. Opdracht aan de lezer.

De auteur is zich bewust van de interpretatieve moeilijkheden die dit 'figuurlijke spreken' met zich meebrengt. En wat doet hij? Hij speelt de bal terug naar de lezer, die van hem meteen een opdracht krijgt.

De opmerkzame lezer zal de geheimen die verborgen liggen in dit figuurlijke spreken gemakkelijk kunnen ontdekken, wanneer hij zich maar op bedachtzame wijze inspannt.

Seuse toont zich aan die 'opmerkzame lezer', zo zal blijken, een meester van de ambivalentie en de ambiguïteit. Hij bezit een schrijfstijl die het de lezer niet altijd makkelijk maakt 'de geheimen die verborgen liggen in dit figuurlijk spreken' te ontdekken – en dat geldt zeker voor de hedendaagse lezer die minder bekend is met de cryptische versleuteling van middeleeuwse, controversiële opvattingen, inclusief de daarbij horende eigen mening van de auteur, binnen een coderingssysteem dat niet langer het onze is.¹

expected that an exemplum, considered in its distilled form, must be literally and historically verifiable in order to fulfill its purpose. The only instances where exempla were expected to be real were either on those occasions when they were also the fulfillments of figurae, or when the author of the exemplum claimed that his story was literally true. In the case of the former, the exemplum was required to be true, not by its own nature, but by being synonymous with the fulfillment of a figura. Cit. p.48. Precies deze opvatting (*the fulfillment of a figura*) lijkt Seuse hier te hanteren in de exemplarische levensgang van de protagonist.

¹ Seuses hele onderneming wordt bijvoorbeeld ten diepste gemotiveerd door de angstige vraag: 'Hoe kan mijn ziel gered worden?' Met het sluiten van de hemelpoorten in onze dagen en het opheffen van het voorgeborchte, het vagevuur en de hel, is voor veel hedendaagse lezers deze existentiële vraag van de middeleeuwer Seuse moeilijk invoelbaar in haar urgentie. Seuse verwoordt zijn verlangen naar verlossing in een rijke poëtische beeldspraak vol hoofse allegorieën, met de vele toen actuele topoi van het kwellende verlangen van de minnaar naar de afwezige of soms zelfs onbereikbare geliefde, geordend binnen de polen: aantrekken/afstoten, ver-zijn en tegelijk nabij. Deze ordening vindt op haar beurt weer plaats binnen de toen tanende, maar door ons nog altijd bespeurde sprookjesachtig aandoende, ridderlijke avonture-, strijd- en weg-symboliek. Zie: Maria Bindschedler, *Seuses Begriff der Ritterschaft*, in: Heinrich Seuse. Studien zum 600. Todestag. 1366-1966, hg. v. Ephrem M. Filthaut, Köln 1966, pp. 267-304. De queeste van de protagonist wordt vervolgens weer geordend binnen het toen gangbare, structurerende schema van de minnemystiek: 1a. De ziel keert zich af van de wereld; 1b. de ziel keert zich inwaarts. 2a. De ziel keert zich naar Christus; 2b. Christus keert zich af van de ziel. 3a. Christus keert zich weer naar de ziel; 3b. De ziel verkeert met Christus; zie voor dit laatste structureringsschema: Amber L. Griffioen. *Ich wird dich also an griffen / Das du mir nit mugist entwichen: Göttliche Aktivität, seelisches Leiden und die Rolle der Autonomie in Christus und die minnende Seele*, in: *Handelt Gott in der Welt? Neue Ansätze aus Theologie und Religions-philosophie.*

De hier vertaalde tekst wordt daarom uit nood omkranst met een guirlande aan verwijzende en verdiepende voetnoten, iets wat in Seuses tijd voor ‘de opmerkelijke lezer’ ongetwijfeld overbodig zou zijn geweest.

V. Een nieuw begin.

V.1. Een nieuwe naam.

De *Klok* documenteert net als het *BdEW* de zich ontwikkelende liefdesrelatie tussen de protagonist en de *Eeuwige Wijsheid*.

De *Klok* is gecomponeerd in een intiemere toonzetting dan zijn voorganger het *BdEW*, vooral in de toegevoegde passages die een autobiografisch karakter doen vermoeden. Zo lezen we bijvoorbeeld dat de Geliefde, eens tijdens een vertrouwelijk samenzijn, haar minnaar een nieuwe naam schenkt.

Hem werd in de genade van een visioen een zekere nieuwe en mystieke naam gegeven; zijzelf was het die hem ‘broeder Amandus’ noemde, toen hij in de kamer van het hart, het bruidsvoertrek, met zijn goddelijke Bruid de geheime stilte zocht [...]

Amandus wordt hij genoemd: hij die de liefde waardig is.

Het is niet ondenkbaar dat de sensitieve en door het leven gekneusde Seuse zich, eenzaam teruggetrokken in zijn cel te Konstanz, door dit goddelijke woord gehoord en aangenomen weet, en dat de veroordeelde veel kracht en troost put uit deze hartverwarmende bevestiging van zijn bestaan binnen een voor zijn beleving vijandige en kille cultuur van egocentrische zelfbevestiging, ego-inflatie en exclusie.

De nieuwe naam staat symbool voor een nieuw begin.

B. Göcke & R. Schneider, eds. Regensburg 2017, pp. 41-72). Daarnaast is er natuurlijk nog de bespreking van leerstellige kwesties die voor ons vaak wat troebel blijven, maar voor insiders uit die dagen wel helder geweest moeten zijn; zo bijvoorbeeld waar Seuse op verborgen wijze de leer van Eckhart lijkt te verdedigen tegen kritiek die niet eens expliciet vermeld wordt. Kortom de voor velen van ons moeilijk invoelbare, existentiële angsten van de middeleeuwer Seuse, zijn taal die bol staat van tijdgebonden allegorieën over het hoofse ‘minnespel’ (in de *Klok* veelal gezien vanuit masculien perspectief), en de op de achtergrond spelende, voor ons vaak verborgen leerstellige perikelen maken het lezen van Seuses geschriften voor hedendaagse lezers tot geen geringe uitdaging.

V.2. Een mysterieuze huwelijksbelofte.

Met die nieuwe naam ontvangt broeder Amandus van zijn Bruid ook een huwelijksbelofte. De discipel verneemt van zijn Geliefde dezelfde woorden als eens de aartsvader Abraham; ja...

[...] zulke zoete woorden waren het, verstandelijk en bovennatuurlijk, uitgesproken met een stem ongelijk aan die van alle stervelingen, toen ze zei: 'Want uit jou zal voortkomen, waarin alle naties gezegend zullen worden'.

Het leesproces stopt even, ... want hoe moet deze mysterieuze belofte van vruchtbaarheid, gevat in de woorden van Genesis 22,18, geïnterpreteerd worden? De schrijver bewaakt echter op discrete wijze de grenzen van de intimiteit.

Ja, goed is het de geheimen van de koning te verbergen; de werken echter van God te openbaren en te belijden dat is eervol.

En net zoals de lezer geprikkeld wordt de geheimen te zoeken die 'verborgen liggen in het figuurlijke spreken', zo wordt hij nu ook geprikkeld op zoek te gaan naar de 'verborgen geheimen van de koning'.

De schrijver verstaat de kunst zijn lezers te betrekken in het verhaal.

VI. Schrijven in opdracht.

VI.1. Twee opdrachtgeefsters.

Seuse schreef zijn in Maastricht veroordeelde werken vanuit een innerlijk gevoelde opdracht, waarbij hij zijn bevoegdheid tot schrijven ontleende aan zijn professionele identiteit als predikbroeder. Bij het schrijven van de *Klok* verdwijnt deze vanzelfsprekendheid. De schrijver meldt nu dat hij door een externe opdrachtgeefster aangezet is tot schrijven. De opdrachtgeefster? Niemand minder dan de *Eeuwige Wijsheid* zelf; ja het is ...

... de oneindige goedheid [...] die mij uit liefde dwong dit werk op me te nemen.

Meerdere malen verontschuldigt de schrijver zich in de proloog tot de *Klok* voor zijn ontoereikendheid. Ook bekent hij de lezer zijn grove taalgebruik. Het zal die lezer echter wel duidelijk zijn dat hij een dergelijke opdracht van de Eeuwige Wijsheid

Inleiding

eenvoudigweg niet kon weigeren. De schrijver verzekert zijn lezers dat hij in ieder geval zijn best heeft gedaan het kort te houden om hen zo verveling te besparen.

De opdracht tot schrijven wordt wat later vergezeld door een opdracht tot publicatie, een opdracht die hij dit keer niet van de *Eeuwige Wijsheid* ontvangt, maar van een andere autoriteit.

[...] de Heilige Jonkvrouwe verscheen met haar Zoon een hier niet te noemen persoon en beval dat dit werk gedeeld moest worden met alle mensen die God liefhebben.

Iedereen weet nu dat het verslag, feitelijk dus de notulen van het gesprek van de discipel met de *Eeuwige Wijsheid*, geaccordeerd is door de *Eeuwige Wijsheid*, de eigenlijke *auctor*, zelf. De *scriptor* Seuse kan content zijn, hij heeft zijn werk goed gedaan. En iedereen weet nu ook dat de Heilige Jonkvrouwe 'een niet te noemen persoon' opgedragen heeft het werk te delen met alle mensen die God liefhebben. Probeer hier, ook als ordeleiding, maar eens tegen in te gaan (als het al niet de prior zelf is geweest aan wie de Heilige Jonkvrouw het bevel tot publicatie gaf).

De retorisch begaafde Seuse put in zijn proloog tot de *Klok* rijkelijk uit het goedgevulde reservoir van de exordiaaltopica, maar duidelijk is dat de schrijver desondanks hoopt dat zijn nedermoedigheid bij de lezer als oprecht overkomt.

VI.2. De schrijver maakt zich zorgen.

En toch... de schrijver is zich ondanks al die goddelijke inspiratie en steun bewust van zijn kwetsbare positie na de Maastrichtse reprimande. Er is iets wat hem niet lekker zit, iets wat hem zorgen baart. Want...

[...] toen hij dit werk voltooid had, werd de discipel overvallen door vrees, bang dat ijverzuchtige lieden, ook nu, door dezelfde nijd gedreven als voorheen, niet zouden ophouden, dit werk, hoe goed het ook mocht zijn, te fnuiken of zelfs volledig te vernietigen.

Bang geworden voor hernieuwde afwijzing, overweegt hij het werk maar...

... te verbergen of het zelfs helemaal te laten verdwijnen.

Toch gebeurt dat niet. De schrijver zal een ander pad bewandelen. Hij stuurt in de zomer van 1334 zijn nieuweling ter goedkeuring naar Hugo van Vaucemain. Hugo is een jaar eerder

Inleiding

benoemd tot magister-generaal van de Orde der Predikheren. Op een nederige, wat vleiende, maar toch zelfverzekerde toon, vraagt de schrijver beleefd de mening van zijn hoogste superieur over het werk dat hij hem toegezonden heeft.

... daar ik mijn tekortkomingen, zowel in weten als leven, onderken, daarom heb ik u, Hugo, minnelijke vader van uw kinderen, grootmeester van de eerbiedwaardige orde der predikheren, dit werk willen laten toekomen. [...] Of het zo goed is? het is aan u dit te beslissen, u, die gezalft bent door de Geest.

Van de grootmeester verhoopt hij nu de toestemming te ontvangen tot publicatie, de approbatie die hem in de toekomst beveiligen kan tegen ongepaste en kwaadwillende aantijgingen.

Het is duidelijk: de schrijver verlangt naar een nieuw begin, maar wel onder vermindering van zijn vroegere kwetsbaarheden.

Heinrich heeft zijn lesje geleerd.¹

VII. Taal en stijl.

VII.1. De keuze voor het Latijn.

Seuse schrijft de *Klok* in het Latijn. Waarschijnlijk is de intentie om goedkeuring te krijgen van zijn overste een van de redenen geweest voor zijn keuze; zowel Hugo als zijn voorganger waren niet of onvoldoende vertrouwd met het Duits.

Door gebruik te maken van de geleerdentaal in plaats van de volkstaal reduceert de schrijver bovendien het gevaar verkeerd begrepen te worden, iets wat bij de Duitstalige preken van Meester Eckhart het geval is geweest, en vermoedelijk ook een rol gespeeld heeft bij de verdachtmakingen van zijn eigen werken in de volkstaal.

Een geschrift in het Latijn heeft daarnaast de potentie om over de grenzen van het Duitse taalgebied heen te reiken en aldus

¹ De verlangde approbatie heeft vermoedelijk niet lang op zich laten wachten. Terminus ante quem voor de publicatie ervan is 21 september 1339. Hendrik van Nördlingen vermeldt op die datum het *Horologium*, dat hij in leen kreeg van Johannes Tauler, in een brief aan Margaretha Ebner. Zie voor de brief: Philipp Strauch. *Margaretha Ebner und Henrich von Nördlingen: Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Mystik* (Freiburg/Breisgau and Tübingen, 1882; Brief XXXV, pp.226-229, voor de betreffende passage p.228, rg.82 - 229 rg.88. Voor een discussie of het hier inderdaad het door Seuse geschreven *Horologium* betreft (wat inderdaad het geval is), zie: *ed.* Künzle, pp. 19-20, met nt.2 op p.20.

meer invloed te hebben. Mogelijk dat de auteur (evenals de ordeleiding?) ook hierop mikte.

Seuse schreef het Duitstalige *BdEW* voor 'godvruchtige mensen, geleerden en ongeleerden' en het werk is vermoedelijk voornamelijk gericht aan vrouwen. Met de keuze voor het Latijn geeft de schrijver nu het signaal dat zijn nieuwe werk bedoeld is voor de gestudeerde elite, in die tijd voornamelijk mannen, alhoewel er ook wel vrouwen waren die het Latijn beheersten.

VII,2. Stilistische mogelijkheden.

Het gebruik van het Latijn verandert en verruimt niet alleen zijn publieksbereik, maar biedt ook een ruimer palet aan stilistische mogelijkheden.¹ Seuse citeert bijvoorbeeld uitbundig en letterlijk, en zonder bronvermelding, uit de Vulgaat, uit het dominiacaans breviarium en uit andere, veelal liturgische teksten, en het wemelt in de *Klok* van impliciete verwijzingen naar geaccepteerde autoriteiten, waaronder ook wereldse. De onderlegde schrijver veronderstelt hierbij als vanzelfsprekend een minstens zo grote belezenheid bij de lezer als de imponerende waarover hijzelf beschikt. Een nieuw stilistisch voordeel, want daarom is het...

[...] niet nodig bij alles naar autoriteiten te verwijzen, want dat zou de harmonie van dit boek in zijn bedoeling zeker verstoord hebben.

De citaten zullen als vanzelf wel de verlangde associaties wekken, weet Seuse.²

¹ Voor een bespreking van enkele stijlkenmerken van de *Klok*, zie: Vollmann, Benedikt K. *Stil und Anspruch des Horologium sapientiae*, in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, ed. Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter 17*. Wiesbaden 1994, pp. 84-93. Hierin verwijzingen naar de relevante literatuur.

² Seuse gaat overigens flexibel om met citaten, die hij vaker naar de letter overneemt maar interpreteert naar zijn eigen bedoelingen. Zie hier verder: Vollmann, Benedikt K. *Stil und Anspruch des Horologium sapientiae*, in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, ed. Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter 17*. Wiesbaden 1994, p. 93. Ruedi Imbach inventariseerde bijvoorbeeld de verwijzingen in de *Klok* naar Thomas van Aquino. Hij telt 14 letterlijke aanhalingen, maar stelt: *Trotzdem ist das Hor. keine thomistische Schrift: Die spiritualis philosophia Seuses ist nicht die bloße Weiterführung des Thomismus, sondern eine orginelle Schöpfung, die andere Quellen als den Thomismus voraussetzt, namentlich Bernhard von Clairvaux, dessen Einfluß auf das Hor. von Künzle viel zu wenig hoch veranschlagt wird*. In het notenapparaat van de ed. Künzle telt Imbach 79 verwijzingen naar het werk van Thomas van Aquino (incl. de 14 letterlijke), waarbij dus steeds, net als bij alle andere citaten, enige voorzichtigheid gepast is bij de interpretatie.

De schrijver maakt zijn tekst hiermee als het ware tot een grote klankkast, die voor de lezer rijker zal gaan resoneren in de mate van zijn eruditie. Het zal degenen die hieraan plezier beleven, en dat waren er niet weinigen in die tijd, goed gestemd maken. De kans dat het werk geapprecieerd en geaccepteerd wordt, en daarmee de schrijver, zal er ongetwijfeld door toenemen.¹

Heinrich weet hoe de lezers voor zich in te nemen.

VIII. 'Zeer weinig genade, zeer veel slechtheid.'

VIII,1. Oude woorden in een modern jasje.

Het *BdEW* is voornamelijk een pastoraal, op het individu gericht boek. Het toont een methode, Christusvormig worden, waarlangs de beoefenaar tot grotere godsvrucht kan geraken. Deze methode neemt Seuse in de *Klok* over, maar hij plaatst haar in de actuele, historische context van zijn onheilszwangere tijd, hetgeen haar noodzaak accentueert. Overal om zich heen bespeurt de schrijver...

... zeer weinig genade, zeer veel slechtheid.

Nee, het gaat niet goed met deze moderne wereld, zo klaagt de schrijver, en wat misschien nog erger is...

... slecht weinigen worden gevonden, die een geestelijk leven nastreven.

Deze 'moderne tijden' vragen volgens Seuse dringend om hervorming en het is de bedoeling van de schrijver in zijn nieuwe boek precies aan te geven waar dat nodig is. Het pastorale, zoet kabbelende arpeggio van het *BdEW* vinden we zeker terug in de *Klok*, maar het wordt zo nu en dan doorbroken door lange, schelle, profetische bazuinstoten. De lezer verneemt dat het onderwijs niet deugt, dat de leiding steken laat vallen en dat veel

¹ Lees hier ook de proloog tot het *BdEW*, waarin Seuse zich nogal denigrerend uitlaat over het Diets. *Eén ding nog moet men weten: net zo ongelijk als wanneer men zoet snarenspeel hoort weerklinken, tegen dat men er alleen over hoort spreken, net zo ongelijk zijn de woorden in pure genade ontvangen, opwellend uit een levend hart en vloeiend uit een levende mond, tegen diezelfde woorden, aangetroffen op het dode perkament, en bovendien neergeschreven in de Duitse taal. De woorden verkillen dan, hoe weet ik niet, en ze verbleken als afgeplukte rozen, en de bekoorlijke klank, die meer dan wat ook het menselijk hart raakt, sterft weg; en in de dorheid van dorre harten worden ze dan ontvangen. Een snaar mag nog zo zoet klinken, spant men ze op over dor hout, ze zal verstommen.*

van zijn medebroeders alleen maar uit zijn op eigen, persoonlijk gewin.

Seuse plaatst zichzelf met de *Klok* achteraan in de eeuwenoude en lange rij van vermanende hervormingsgezinden en leest nu op zijn beurt de tekenen van weer een nieuwe tijd.

Enige zuurheid kan de predikbroeder uit Konstanz hierbij niet ontzegd worden.¹

VIII.2. Zielloos onderwijs in deprimerende leerfabrieken.

In hfdst. 1 van Boek II, dat geen corresponderend hoofdstuk heeft in het *BdEW*, bekritiseert de schrijver, in het allegorische verhaal over 'de gouden en zilveren bal', het onderwijsbedrijf, waarin hij zichzelf eens aantrof. De schrijver wijst op de inspiratieloze manier waarop deze kille onderwijsfabrieken hun studenten klaarstomen voor belangrijke posities binnen de kerk. Studenten die uitsluitend studeren om eigen gewin en uit wereldse nieuwsgierigheid krijgen ervanlangs en de gangbare scholastieke disputen, die verdwalen in eindeloze en holle distincties, worden verworpen vanwege hun irrelevantie voor de ware godsvrucht.

De lezer vraagt zich af of de kritische schrijver met zijn aanval op het ondermaatse onderwijs misschien ook een verklaring, ja zelfs een verdediging wil geven van zijn al dan niet door de ordeleiding afgedwongen keuze om af te zien van een wetenschappelijke carrière en noodgedwongen een andere weg in te slaan. Het is niet onmogelijk.

VIII.3. Een klassieke managersfout, met kwalijke gevolgen.

In hfdst. 5 van Boek I wordt het morele verval van de christenheid besproken. De beschrijving hiervan is veel concreter, uitvoeriger en indringender dan in het corresponderende hoofdstuk van het *BdEW* (hfdst. 6).

De instabiele kerkpolitieke situatie in en om Konstanz in het jaar 1334, het verschijningsjaar van de *Klok*, gebruikt de schrijver als

¹ De hervormingsgezinde Heinrich Seuse O.P. hoort echter met zijn in verlangen en hoop geweven klachten nadrukkelijk niet tot de in hun idealen gefrusteerde gelovigen die in de loop van de kerkgeschiedenis steeds weer opduiken en die zich, in de woorden van Edward Schillebeeckx O.P. (kloosternaam: Heinrich Seuse), zo *ergerden aan de zwakke verschijning van de kerk dat zij blind werden voor de zichtbaarheid van de onaangetaste genadepresentatie, die zich blijft doorzetten in dezelfde kerk*. Schillebeeckx oordeelt hier hard en resoluut: *Ze vervielen telkens weer opnieuw in de ketterij die de kerk beschouwt als slechts onzichtbare gemeenschap van hen die waarlijk in genadegemeenschap met Christus leven. Zij desincarneerden de kerk*. Edward Schillebeeckx O.P., *Christus, sacrament van de Godsontmoeting*. Bilthoven 1959 (1960⁴), p.183. Zo niet Heinrich Seuse dus.

voorbeeld van hoe leiders gedreven door eerzucht en eigenbelang veroorzakers kunnen worden van rampspoed. Het is een ingewikkeld geschreven hoofdstuk, waarin, voor de verbaasde lezer die het allemaal misschien meermaals moet nalezen, zelfs de zittende Paus Johannes XXII op cryptische wijze beticht wordt van een klassieke managersfout: eigenzinnig besluiten nemen, of dat onkritisch doen op basis van onjuiste informatie, verstrekt door incompetente en misschien zelfs kwaadwillende raadgevers.

De goed geïnformeerde lezer uit die tijd was ongetwijfeld bekend met het feit dat de paus in die dagen verwickeld was in een hevige theologische controverse. De kwestie betrof zijn persoonlijke standpunt aangaande de *visio beatifica*, de zaligende aanschouwing. Door meerdere theologen, in het bijzonder dominicanen, werd het standpunt van de paus als ketters afgewezen.¹ Men verweet hem dat hij zich onvoldoende had laten informeren door vakbekwame theologen. Diezelfde goed geïnformeerde lezer zal zich hierbij ongetwijfeld ook herinneren dat het deze paus is geweest, die de leer van Meester Eckhart veroordeelde in de bul '*In agro dominico*' van 27 maart 1329, een besluit met verstrekkende en nare gevolgen, ook voor Seuse zelf.

Seuse loopt in dit hoofdstuk op eieren, maar tussen de regels door vermoedt de lezer wederom zijn teleurstelling over de berisping die hem in Maastricht ten deel viel, een veroordeling die in zijn beleving het gevolg is geweest van onbekwaam leiderschap, dat haar besluiten stoelt op influisteringen van de verkeerde mensen.

VIII.4. Een strategie van rehabilitatie.

Maar het is niet allemaal kommer en kwel in de leerfabrieken. Met veel waardering schrijft de discipel over één goede leermeester, mogelijk doelt de schrijver op Eckhart, wiens

¹ In drie preken die Johannes XXII tussen 1 november 1331 en 5 januari 1332 in de kathedraal van Avignon hield, verdedigde hij de opvatting, dat de zielen van de rechtvaardigen, zelfs na hun volmaakte zuivering in het vagevuur, niet de zaligende aanschouwing (*visio beatifica*) van God genoten. Pas na de opstanding van het vlees en het laatste oordeel zouden zij door God worden opgewekt tot de *visio beatifica*. Geplaatst "onder het altaar" (Apoc. 6,9) zouden de zielen van de heiligen getroost en beschermd worden door de menselijkheid van Christus, maar de '*visio beatifica*' zou worden uitgesteld tot de opstanding van hun lichamen en het laatste oordeel. Zie: D. Douie, *John XXII and the Beatific Vision*, Dominican Studies, 3 (1950), pp. 154-174. Voor de afwijzende reactie op de gedachten van Johannes XXII, die zijn omstreden opvatting op zijn sterfbed herriep, door zijn opvolger paus Benedictus XII, zie: F. Wetter, *Die Lehre Benedikts XII. vom intensiven Wachstum der Gottesschau*. In: Volume 92, Analecta Gregoriana: Series Facultatis theologiae (AnGr, 92), Rome 1958; met uitvoerige toelichtingen en litt. verwijzingen.

Inleiding

voorbeeldige woorden een welhaast betoverende werking hadden op zijn studenten. Voor zijn toehoorders, waaronder de schrijver van de *Klok*, was het alsof ze tijdens zijn lessen

.... in de afgrond van de goddelijke bespiegeling en zoetheid, ondergedompeld en opgenomen waren, ontruikt in het beschouwen van de goddelijke dingen.

Deze oud-leerlingen, dát zijn de mensen waarvan de schrijver denkt dat de wereld ze nodig heeft. De alumni van deze faculteit zijn namelijk als geen anderen in staat om de vrijwel volledig gedoofde godsliefde in deze kwade, moderne tijden, de centrale aanklacht van de *Klok*, bij iedereen weer te ontsteken. Ja, gezeten aan de voeten van de leermeester straalden de leerlingen reeds in de wereld ...

... als sterren aan de hemel, en als een opvlammende, vurige fakkel zo vlamden ze vanbinnen, al hun naasten ontbrandend in de liefde voor God.

Het zijn deze mensen die de kerk ook op het bestuurlijke front nodig heeft, want ...

.... zulke mannen, eenmaal benoemd tot oversten en leiders, bleken van groot nut te zijn. Want op wonderbaarlijke wijze waren ze begiftigd met goddelijke genade en menselijke ijver.

De lezer vraagt zich af of de alumnus Seuse hier soms de loftrumpet over zichzelf wil afsteken en of de *Klok* een open sollicitatie is naar een leidinggevende functie. Zou deze passage misschien ook kunnen passen binnen een uitgekookte strategie gericht op de rehabilitatie van de hele dominicaanse provincia Teutonica¹, die het de afgelopen jaren zo hard te verduren kreeg

¹ Seuse zal in de *Klok* veel aandacht hebben voor de orthopraxie, weinig voor de spanningsvelden binnen de orthodoxie. Zou het passen binnen een beleidslijn die door de ordeleiding uitgezet is, en waaraan ook Johannes Tauler O.P. zich hield? En zou de benoeming in 1335 van Berthold von Moosberg O.P. aan het Keulse *studium generale* ook onderdeel zijn geweest van de plannen van de predikerorde, die tot meer rust moesten leiden in de onrustige *provincia Teutonica*? Von Moosberg, zette met zijn hooggeleerde Proklos-Commentaar (*Expositio super Elementationem theologiam Procli*) weliswaar de 'Keulse' gedachtenlijnen van Albertus Magnus, Dietrich von Freiberg en Meester Eckhart voort, maar wel in de moeilijk toegankelijke veste waarbinnen de elite van geleerden zich terugtrok. Zie hier: Sturlese Loris, *Der Prokloskommentar Bertholds von Moosburg und die Probleme der nacheckhartschen Zeit*. In: Homo divinus, Philosophische Projekte in Deutschland zwischen Meister Eckhart und Heinrich Seuse. Stuttgart, 2007, pp. 138-154. Het lijkt er in ieder geval op dat die aanpak succesvol is geweest. De *Klok* en de uitgeschreven preken van Tauler werden een groot en vrijwel instant, internationaal succes; en pas in de 20^e en 21^e eeuw wordt het eeuwenlang weggestopte

door al de zuiveringsacties¹, waarvan zowel Seuses geliefde leeraar Eckhart als hijzelf de wrange vruchten moesten plukken? Het is niet onmogelijk.

Maar niet alleen de boze buitenwereld wordt de maat genomen. De discipel onderwerpt zich ook aan een stevige introspectie. Die blik naar binnen zal bij de discipel gaan resulteren in een verrassende en plotse verandering van zijn wat verbitterde en gedeprimeerde gemoedsstemming.

Het verhaal krijgt daarmee zijn eerste, opmerkelijke wending.

IX. 'Mij liet ze achter, zonder enige troost'.

IX,1. Opgesloten in een sombere gemoedsstemming.

In hoofdstuk 13 van de *Klok* lezen we over een beklemde ziel.² Nadat de 'opmerkzame lezer' even moet puzzelen, blijken uit de mist de contouren van de discipel op te doemen. Voor de zoveelste keer zit hij opgesloten in een sombere gemoedstoestand. De ongelukkige ziel klaagt over zijn uitverkoren Bruid, de *Eeuwige Wijsheid*, die hem tegenslag na tegenslag doet toekomen.

Na een subtiele uitnodiging van zijn Geliefde lucht de arme ziel zijn hart. Alles komt eruit. We lezen, in de cryptische taal die Seuse eigen is, over de lage kuiperijen van zijn medebroeders die hem het leven zuur maken, over de afwijzing van zijn beide in de volkstaal geschreven boeken, over het feit dat hem zijn

werk van von Freiberg, Eckhart en von Moosburg weer opgedolven, afgestoft en bestudeerd.

¹ Voor een bespreking en de achtergronden van al deze acties, zie het informatieve en goed onderbouwde overzichts-artikel van Walter Senner: *Konsens, Konflikt, päpstlicher Eingriff*, in: Die deutschen Dominikaner und Dominikanerinnen im Mittelalter, eds. Sabine von Heusinger, Elias H. Füllenbach, Walter Senner, Klaus-Bernward Springer, Berlin 2016, pp. 383-401.

² Dit hoofdstuk in de *Klok* laat vermoeden hoe diep Seuse geraakt werd door de veroordeling in Maastricht, maar ook hoe hij deze op veerkrachtige wijze verwerkt heeft. Het hoofdstuk dat op punten, zeker voor hedendaagse oren, wellicht een larmoyante toonzetting heeft, is vergeleken bij het parallelle hoofdstuk in het *BdEW* (hfdst. 13), veel rijker aan autobiografische elementen en steviger onderbouwd door Seuses verslag van zijn eigen ervaringen. Zie verder Seuses *Vita*, hfdst. 23. Niet uitgesloten moet echter worden dat er ook een toon van zelfironie weerklinkt in deze jammerklachten. Het hoofdstuk kan daarom ook gelezen worden in de milde glans van de fijnzinnige humor die de gelaten Seuse, na de verwerking van het trauma van Maastricht, ongetwijfeld ook in zijn werk inspon, en die hem dit hoofdstuk misschien wel glimlachend heeft laten schrijven. De ego-inflatie van de protagonist met zijn gejeremiër contrasteert bovendien meer met de komende hoofdstukken naarmate het hier irriterender inwerkt op de lezer. Seuse is per slot van rekening een begenadigd stilist.

Inleiding

positie als lector ontnomen is, en over zijn intense verdriet door het overlijden van zijn geliefde leraar Eckhart ...

...mijn enige hartetroost in deze wereld, hem die ik liefhad als mijn eigen ziel [...]

En de pijn, zo blijkt, die zit hem vooral in de teleurstelling over de handelwijze van zijn geliefde Bruid, want ...

... mij liet ze achter, zonder enige troost.

De discipel kruipt diep in de rol van slachtoffer. Eenzaam, verlaten en hevig verlangend naar troost grijpt hij uiteindelijk zelf maar naar de citer en hij begint zijn...

[...] zieke ziel een lied toe te zingen met woorden genomen uit de profeet: 'Wees getroost, wees getroost mijn volk, zegt jullie God.'

Maar zijn ziel wil maar niet getroost worden. Goedbedoelde troost ontdekt hij, kan zomaar in haar tegendeel verkeren.

Want troostende woorden, heeft de weemoed eenmaal toegeslagen, maken het treurende hart soms nog treuriger; en zoals zoete klanken, zo wordt gezegd, de vreugdevolle nog vreugdevoller maken, zo maken ze de droevige nog droeviger.

De discipel zakt steeds verder weg in het moeras van zijn eigen mistroostigheid.¹

IX,2. De Eeuwige Wijsheid grijpt in.

De protagonist, die op larmoyante wijze zijn eigen ellende blijft bezingen, wordt door zijn tot dan toe geduldig Lief tot de orde geroepen.

¹ Ook onder de mantel van Maria (*Klok*, hfdst.16) zoekt de ongelukkige zijn troost: 'is er [...] iets wat de ongelukkige ziel zoeter en zachter toeschijnt als zij haar toevlucht zoekt bij jouw borsten, zo vol van zoetheid en genade.' Voor een psychodynamische bespreking van de verheerlijking van Maria binnen een zich aan ascese overgevend leven, zie: Harald Haferland, *Heinrich Seuse und die Apophthegmata patrum. Psychodynamiken der Askese*. In: *Askese und Identität in Spätantike, Mittelalter und Früher Neuzeit*. Hrsg. von Werner Röcke und Julia Weitbrecht. Berlin, New York 2010, pp. 223–250. *Nicht gegenüber die Frau, aber gegenüber der Mutter Gottes wie auch gegenüber der Ewigen Weisheit ist Lust zugelassen. Die Psychodynamik der Askese führt dazu, dass die Lust sich einen neuen Ausschluß sucht und als geistliche Sekundärlust wieder zum Vorschein kommt*. Cit. p. 243.

Inleiding

*Wil je de geestelijke citer horen met zijn aangename klanken?
Sta op dan, en geef zorgvuldig acht op de kostbare vruchten
van tijdelijke tegenspoed.*

De Eeuwige Wijsheid wijst haar discipel erop dat tegenspoed, alles waarover hij nu klaagt, op paradoxale wijze gezien kan worden als een bitter medicijn. Ja, als je het goed bekijkt, is het een 'blessing in disguise'. Tegenspoed blijkt de voorloopster van genade ...

*[...] want gedwongen wordt omhoog te reiken wat verboden
wordt uitwaarts te gaan.*

De mistroostigheid, die ongenode gast, gevolg van gefnuikte plannen en teken van gefrustreerde eerezucht, het is een gast die hij niet de deur moet wijzen maar die hij, integendeel, hoffelijk dient te ontvangen, ja...

*[...] als het lijden dan komt, ontvang het dan als een voornamen
gast, verwelkom het vriendelijk, en met opgewekt hart zeg:
'Welkom, mijn beproeving, mijn vriendin.'*

Tegenslagen worden nu tot beproevingen. Ze openbaren de protagonist niet alleen zijn eigen dwaalgaan, maar ze behoeden hem zelfs voor erger en wijzen hem bovendien de juiste weg... 'want gedwongen wordt omhoog te reiken wat verboden wordt uitwaarts te gaan'.

De Eeuwige Wijsheid toont zich bij haar duiding van het lijden zeer bedreven in de kunst van het 'cognitief reframen' (avant la lettre), en haar therapeutische aanpak werkt wonderwel. De zwaarmoedigheid verandert plots in vreugde, en de voorheen gedeprimeerde discipel jubelt het nu uit ...

*Wonderbaarlijk te zien hoe snel al die gruwelijkheden zijn op-
gelost als ochtendnevels, en jij ze mij, door jouw werken, hebt
doen voorkomen alsof ze nooit geweest zijn.*

En als bekwaam en bevlogen docente verwijst de Eeuwige Wijsheid haar discipel nog naar aanvullende, verrijkende literatuur.

X. Alsjeblieft, hier nog wat verrijkende literatuur.

X.1. De geschriften van de oude woestijnvaders.

In Boek I, hoofdst. 13 van de *Klok*, dat geen pendant kent in het *BdEW*, vertelt de *Eeuwige Wijsheid* waar de discipel de verrijkende literatuur vinden kan.

Bovendien is er nog een plek tot je beschikking, waar alles nog duidelijker voor je kan worden, en je de heilzaamste raad wordt gegeven. [...] ik doel hiermee op de Achilles van je hart, namelijk de Collatiën en de Levens van de Woestijnvaders, die je elke dag leest en herleest en die je, al is het maar voor kort, niet graag terzijde legt.

Beide boeken werden ook door de ordestichter, de heilige Dominicus, aanbevolen, en elke predikbroeder zal met hun inhoud vertrouwd moeten zijn geweest. Maar goed... de 'Vitas Patrum', de levens van de woestijnvaders, dit oude boek wordt door de *Eeuwige Wijsheid* toch nog maar even voor de zekerheid, met een sneer naar de nalatigen, onder zijn aandacht gebracht.

[...] aan dit boek nu, wordt door de meeste mensen weinig aandacht gegeven, het wordt gezien als oud en verouderd, hoewel het de kern van alle volmaaktheid (nucleus tocius perfeccionis) en de ware wetenschap van de christelijke filosofie bevat, zoals de ervaring dat met zekerheid kan bevestigen.

De discipel toont zich een voorbeeldige leerling en duikt meteen in de aanbevolen literatuur.

De (her)lezing van deze oude geschriften zal leiden tot een tweede, verrassende, en nu beslissende wending in het verhaal.

X.2. De *puritas cordis*, de zuiverheid van hart.

In hoofdstuk 3 van Boek II geeft de discipel blijk van een grondige lezing van de aanbevolen literatuur. We vinden veel verwijzingen naar de *Collatiën* van Johannes Cassianus (360/70-ca. 435). Centraal in Seuses samenvattende overzicht staat het Cassiaanse concept van de '*puritas cordis*', de zuiverheid van hart.

Je moet te allen tijde en voor alles streven naar zuiverheid van hart, dat wil zeggen, dat je voortdurend inwaarts in jezelf gekeerd bent, met de vleselijke zintuigen als het ware buitengesloten, en je de poorten van je hart zorgvuldig gesloten houdt, zoveel je maar kunt, voor opdringerige vormen en beelden van wereldse dingen.

De '*puritas cordis*' wordt tot streven van het handelen (*scopos*), het eeuwige leven is haar doel (*finis*).

De ‘*puritas cordis*’ vervangt in de *Klok* het door Eckhart gemunte concept ‘*gelatenheid*’, dat een centrale rol speelt in Seuses Duits-talige werken. Het Duitse vocabulaire van de omstreden Eckhart wordt in de *Klok* daarmee stilzwijgend vervangen door het Latijnse van de alom geaccepteerde Cassianus, die overigens, op zijn beurt, stilzwijgend het Griekse vocabulaire van de omstreden woestijnvader Evagrius van Pontus (354-450) verving door het zijne.¹

Het concept van de ‘*puritas cordis*’ blijkt niet alleen het sleutelwoord te zijn van dit hoofdstuk, maar samen met de *Passiemeditatie* uit te groeien tot het panacee voor de verziekte situatie van de christenheid in het algemeen en die van de orde in het bijzonder.

De Eeuwige Wijsheid geeft het woord nu, ter adstruering van haar eigen onderwijzing, aan een oude woestijnvader.

X,3. De oude woestijnvader Arsenius.

Als voorbeeld van iemand die de deugd van de ‘*puritas cordis*’ op exemplarische wijze tot leven brengt, wijst de behulpzame Eeuwige Wijsheid de leergierige discipel op een van de woestijnvaders: Arsenius. In enkele woorden wordt zijn leer gekenschetst.

‘Vlucht, zwijg en bewaar de stilte.’

Dit, zei hij ‘zijn de wortels van het heil.’

¹ Johannes Cassianus, die de inzichten van Evagrius van Pontus in het latijnse Westen introduceerde, gebruikt de woorden ‘*puritas cordis*’ (zuiverheid van hart) voor het Evagriaanse woord ‘*apatheia*’. Zie hier: L. Th. A. Lorie, *Spiritual terminology in the latin translations of the Vita Antonii with reference to fourth and fifth century monastic literature*, Utrecht 1955, p. 94. Dorothee Schenk in: *Monastische Bildung, Johannes Cassians Collationes Patrum*, Mohr Siebeck (Verlag), 2022, preciseert: *Ἀπάθεια* ist dabei nicht mit Apathie im negativen Sinne von Teilnahmslosigkeit zu verwechseln, sondern ist höchst positiv konnotiert als Freiheit von allen Leidenschaften / Lasten und daher mit Ruhe des Herzens gleichzusetzen. (p.284). Volgens Rüdiger Blumrich wordt de ‘*puritas cordis*’, zoals we deze aantreffen bij Cassianus, door Seuse verstaan als ‘*abegeshiedenheit*’ in de zin zoals Eckhart dit bedoelt. Zie: Rüdiger Blumrich, *Die ‘gemeinú ler’ des ‘Büchleins der ewigen Weisheit’*. *Quellen und Konzept*, in: Heinrich Seuses Philosophia spiritualis, ed. Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, Wissens-literatur im Mittelalter17. Wiesbaden, 1994, p.67. De deugd van ‘*Abegeshiedenheit*’ c.q. ‘*gelatenheid*’ gezien als ‘*scopos*’ krijgt daarbij – Cassianus volgend, die zich hier laat beleren door Abt Mozes (zie: Cassianus’ *Collat.* I, c.7) – bij Seuse monastiek ambachtelijke trekken, waarbij de veelsoortige ascetische praktijken de werktuigen vormen die actief ingezet worden om de gewenste passieve Godsontvankelijkheid te bewerkstelligen. Voor een fraaie uitwerking van de wijze waarop Seuse zijn ascetische praktijken hierbij inzet, zie: Fenten, Sandra: *Mystik und Körperlichkeit. Eine komplementär-vergleichende Lektüre von Heinrich Seuses geistlichen Schriften*, Würzburg 2007, m.n. deel 3, pp. 101-215.

Inleiding

Nadat de protagonist vervolgens in een visioen kennis heeft gemaakt met deze Arsenius, die gepresenteerd wordt als de *summus philosophus*¹, de belangrijkste filosoof van het christendom, neemt hij resoluut een besluit. Dit keer is het niet de weerzin tegen de bestaande schoolse leermethodes waarmee de discipel zijn stap wil verantwoorden, maar de aantrekkelijkheid van een alternatief – dat eerst nog even in de weerleggingen door Arsenius van enkele door scholastieke lust geprikkelde opwerpen, opgeworpen door de discipel, die dat blijkbaar niet kan laten (enige zelfironie is Seuse ook hier niet vreemd), zijn deugdelijkheid moet bewijzen. De discipel neemt vervolgens een vergaand besluit.

Hierdoor voldoende ingelicht, besloot hij in zijn cel te blijven, en de school, die volgens hem beter bestuurd kon worden door de anderen, verliet hij, een zogenaamde zwakte van geest moest hem hiervan ontheffen; en de uitspraken van de voornoemde filosoof dienden hem voortaan tot richtsnoer voor zijn vorming.

De lezing stopt weer even bij de woorden.... ‘*Vlucht, zwijg en bewaar de stilte.*’....‘een zogenaamde zwakte van geest’...?? Tja, wat moet de lezer hiervan nu denken? Horen we soms een vroom smoesje van een gefrustreerde monastieke drop-out die het volle leven niet aankan en wil wegvluchten achter de veilige muren van een rein leven? Betreft het soms een wereldse maxime, een wijs advies bestemd voor ieder die op zijn kop krijgt: ‘Als je geschoren wordt moet je stil zitten’? Geeft het visioen soms uitdrukking aan de twijfel van Seuse, die zich afvraagt of zijn keuze voor de *vita mixta* wel de juiste is geweest en hij niet beter tot de oude en beproefde *vita contemplativa* moet terugkeren?² Het is allemaal niet onmogelijk.

¹ Voor de middeleeuwer Seuse betekent filosofie vooral levensleer. Seuse spreekt van een ‘*philosophia spiritualis*’. Hij sluit daarbij aan bij een definitie van filosofie die we bijvoorbeeld vinden bij Isidorus van Sevilla (560-636) in zijn *Etymologiae*, Liber II, 24, 1: *Filosofie is het verkennen van menselijke en goddelijke dingen, gecombineerd met de inspanning om goed te leven.* [Philosophia est rerum humanarum divinarumque cognitio cum studio bene vivendi coniuncta.] Filosofie, dat veelal vertaald wordt als ‘verlangen naar wijsheid’, krijgt in deze benadering tevens de pragmatische betekenis van ‘de wijsheid om op een goede manier met ons verlangen om te gaan’. Zie voor deze ‘omdraaiing’: Verweij, Desiree en Jespers, Frans. *Passie en persoonlijkheid. De thematiek van het verlangen belicht vanuit de filosofie en de psychopathologie*, Assen 2001. p. 6.

² Er lijkt een moeilijk op te lossen spanning te bestaan tussen de fysieke leefomstandigheden en manier van leven van de woestijnvaders (ideaal van een *vita contemplativa*) en die van de in de stad Konstanz levende, middeleeuwse mendicant Seuse (met het ideaal van een *vita mixta*). Zie over deze spanning: Claudia Rapp, in: *Desert, City, and Countryside in the Early Christian Imagination*, in: The

Om hier tot een beter inzicht te komen is het behulpzaam een uitstapje te maken naar Seuses *'Vita'*. Het boek is geschreven een kwart eeuw na het verschijnen van de *Klok*. Seuse kijkt in hoofdstuk 19 van de *Vita* terug op zijn ontmoeting met Arsenius.

X,4. Een geschrokken haasje.

In het betreffende hoofdstuk van de *'Vita'* lezen we over de dienaar, het alter-ego van Seuse. Afgemat is hij door de hevige ascetische oefeningen, die hem tot aan de drempel van de dood gebracht hebben. In een visioen verschijnt plots een fiere jongeman. De jongeman adviseert de dienaar deze ascetische school voor beginners te verlaten. Hij is nu toe aan een andere, een hogere school.

'Lang genoeg heb je de school voor beginners bezocht; je hebt je daar voldoende geoefend en bent nu gerijpt. Wel dan, kom en volg me! Ik wil je nu leiden naar de hoogste school die er in de tijd te vinden is, vol vlijt zul je er de hoogste van alle kunsten moeten leren, [...].'

De dienaar raakt enthousiast en besluit deze hoge kunst na te streven, waarbij de jongeman de dienaar nog waarschuwt dat die kunst volledige zelfontlediging vereist.

'Deze kunst vergt een volkomen ontledigheid: hoe minder men hier doet, des te meer heeft men in waarheid gedaan.'

De dienaar denkt diep na over deze woorden en erkent dat hij met zijn zelfopgelegde ascetische leefwijze nog steeds vasthoudt aan zijn eigen plannen en dat hij op bedreigende, externe gebeurtenissen reageert met angst en ontwijkend gedrag. Hij spreekt zichzelf nu vermanend toe:

'Je bent nog als een geschrokken haasje, dat zich in het struikgewas verstopt houdt, en schrikt van elk vliegend blaadje.'

De protagonist houdt zichzelf vervolgens een spiegel voor, waarbij zijn spiegelbeeld hem op inzichtgevende wijze toespreekt...

Encroaching Desert: Egyptian Hagiography and the Medieval West. (Church History and Religious Culture 86) eds. Jitse Dijkstra, Mathilde van Dijk, Leiden 2006, pp. 93-112. Claudia Rap spreekt in dit verband van een ontwikkeling, een evolutie, van het fysiek aanwezig zijn in de woestijn tot een *state of mind*. In deze *state of mind* die Rap beschrijft, kunnen we die van Seuse herkennen met zijn project van 'aggiornamento' van de spiritualiteit van de oude woestijnvaders en -moeders.

Inleiding

Zo is het met je gesteld: treft jou leed dan schrik je daarvan steeds weer; van de aanblik van je tegenstrevers verbleek je; moet je je onderwerpen, dan vlucht je; moet je je tonen, dan verberg je je; looft men je, dan ben je opgewekt, en berispt men je, dan ben je treurig. Het zal inderdaad wel zo zijn, dat je een hoge school nodig hebt.'

En onder innerlijk zuchten kijkt hij op naar God, en zegt:

*'Ach God, hoe onverbloemd werd mij hier waarheid gezegd!' [...]
'En ach, wanneer toch zal ik een echt gelaten mens worden?'*

Nadat de Eeuwige Wijsheid hem geleerd heeft dat hij in elke tegenspoed een vorm van genade kan ontdekken (zijn eerste leermoment), leert hij nu dat de juiste omgang met tegenspoed gevonden wordt in de volledige en volmaakte gelatenheid van zich zelf: het tweede, en beslissende leermoment.

Het trauma van Maastricht dat hem als een geschrokken haasje zijn gesloten cel te Konstanz injoeg, opent voor de tot inzicht gekomen Seuse nu de poorten tot de hogeschool van de gelatenheid.

Het lijden dat hij wil vluchten, blijkt op paradoxale wijze plots het pad te worden naar zijn genezing.

X.5. Een goed gesprek met een empathische vriendin.

In het *BdEW*, en in navolging van Eckhart, legt Seuse in zijn bespreking van het lijden de nadruk op de paradoxe, goddelijke aanwezigheid in het lijden. Wanneer namelijk het lijden van de mens in zijn verlatenheid (de pervasieve grondtoon van Seuses eigen beleving) in zekere zin de groei pijn is die hoort bij het zoon-gods-woorden, dan is God als het einddoel van dit groei-proces ook en vooral in dit lijden aanwezig. Het lijden krijgt aldus in het *BdEW* een welhaast sacramentele dimensie.

In de *Klok* neemt Seuse afstand van dit speculatieve hart van het *BdEW*.¹ Seuse heeft in de *Klok* bij zijn bespreking van het lijden

¹ Seuse neemt volgens Jon Øygarden Flaeten in de *Klok* afstand van de speculatieve taal van Eckhart en Tauler. *Whereas mystics such as Johannes Tauler or Meister Eckhart display an idea of suffering that emphasizes inner identification with the suffering God, Suso's emphasis is on the inner moral refinement of the individual, which, in turn helps his or her neighbors on their path to salvation. The presence aspect of Suso's tribulatio thought is an example of a way of thinking that is inspired by mysticism and emphasizes divine presence, but does not dwell on the aspect of inner unification.* Jon Øygarden Flaeten. *New Readings of Heinrich Suso's Horologium sapientiae*. University of Oslo [Diss.] 2013. Cit. p. 256.

vooral het preventieve karakter van de preveniënte genade op het oog. Eckharts complexe en diepzinnige gedachten over het lijden, die we in het *BdEW* aantreffen, plaatst de schrijver in de *Klok* op zorgvuldige en behoedzame wijze stilletjes achter de coulissen. Een kwart eeuw later, in de *Vita*, haalt hij deze benadering pas weer voor het voetlicht.¹

Het intieme samenzijn met de Bruid '*in de afgezonderde kamer van zijn hart*', dit goddelijk rendezvous dreigt op het podium van de *Klok* tot niet meer te worden dan een goed gesprek met een empathische vriendin.

XI. De titel van het boek.

XI,1. Daar waar de hartslag het meest zichtbaar is.

Het minnespel (*ludus amoris*) met de Eeuwige Wijsheid gaat na de vingerwijzing van de woestijnvader Arsenius een nieuwe, vurige fase in. En hevig verlangend zijn Geliefde dieper in het binnenste van zijn hart op te nemen, zoekt de discipel een afgezonderde plek op, en '*vervuld van een verbazingwekkend hevige liefde*' rijst hij op en ontkleedt hij zijn bovenlichaam. Hij neemt vervolgens een scherpe griffel en op zijn blote borst ter hoogte van de hartstreek, '*daar waar de hartslag het meest zichtbaar is*', duwt hij het ijzer in zijn vlees, zo krachtig, dat er bij elke nieuwe snee bloed verschijnt, '*dat van zijn borst naar beneden sijpelt, druppel voor druppel*'.

En aldus maakte hij, dan weer hier, dan weer daar, zoveel scherpe steken en sneden, totdat hij op deze manier eindelijk de naam van zijn geliefde Bruid, dat is Jezus, groot en in hoofdletters, ingesneden had dwars boven zijn hart.

De wond geneest, het litteken blijft.

En steeds wanneer hij later de bovengenoemde en verlittekende Naam zag, die alleen voor hem en God te zien was, herinnerde hij zich de eens gesloten vriendschap en werd deze dan als het ware weer vernieuwd in zijn hart.

Zijn leven lang, bij elke hartslag, zal de verlittekende inscriptie van *de Naam* hem tot herinnering dienen aan dit moment: een teken van liefde dat door geen vergeten ooit nog uitgewist kan worden.

¹ In hoofdstuk 33 van de *Vita*, zal de dan inmiddels gelouterde predikbroeder zijn geestelijke dochter Elsbeth Stagel hierbij indringend wijzen op de gevaren van Eckharts leer voor iemand die de propedeuse van het lijden zelf niet doorlopen heeft.

XI,2. Een pastoraal pragmatische toon.

En de lezer? ... zeker de hedendaagse die zo zijn bedenkingen zal hebben bij dit automutilatieve handelen van een liefdeszieke kloosterling¹, moet de lezer zich dan ook maar terugtrekken in een kleine cel en zich daar afgezonderd in eenzaamheid, net als Seuse, al zelfbeschadigend onderwerpen aan het fikse, ascetische regime van de woestijnvaders, die voorbeeldige spirituele topatleten?

Nee dat hoeft niet. Seuse verwacht geen zelfverminkende handelingen van zijn lezers, noch de hevige ascetische oefeningen waaraan hij zichzelf blootstelde; hij geeft de lezers wat anders, hij geeft hun een gebed, hij geeft hun de *Getijden van de Eeuwige Wijsheid* (*cursus de aeterna sapientia*).

De aanbidders en ijverige discipelen van de Goddelijke Wijsheid kunnen daarom, wanneer ze dat willen, elke dag de hierna opgeschreven getijden, dat wil zeggen de korte Cursus van diezelfde Wijsheid, lezen.

En als zelfs dat niet lukt, zijn negen Onzevaders en evenveel Weesgroetjes per dag ook wel voldoende, zo lezen we in de laatste hoofdstukken van de *Klok*, die ook en vooral bedoeld zijn als inspiratiebron voor zijn predikende confraters, die met beide voeten in de leemgrond van de weerbarstige zielzorg staan.

Seuse toont zich in die afsluitende hoofdstukken van zijn milde, pastoraal pragmatische kant, diep vertrouwend op de kracht van het gebed.

XI,3. Welluidende klokjes met zoete, hemelse tonen.

De discipel, broeder Amandus, weet echter, en uit eigen ervaring, dat de menselijke geest zwak is en makkelijk ontglipt aan zijn voornemens, tenzij hij regelmatig wordt herinnerd aan die voornemens. En...

¹ De scene wijst volgens de psycholoog Ralph Frenken op een ambivalente houding van Seuse ten aanzien van zijn moeder: *Durch die Verletzungen, die er sich mit dem Griffel zufügt, erzeugt Seuse bei sich selbst eine blutende "mütterliche" Brust, wobei das Blut die Milch symbolisiert. Liebende und extrem aggressive Impulse werden gleichzeitig aktiviert und ausagiert und verweisen auf eine extreme emotionale Ambivalenz gegenüber dem primären Objekt.* In: Frenken, Ralph, *Die Evolution von Kindheit, Persönlichkeitsstrukturen und Über-Ich in Deutschland: eine Skizze.* In: *Jahrbuch für psychohistorische Forschung*, 2, 2001, pp. 9-44, (cit.p.16). Voor een kritische bespreking van enkele methodische valkuilen binnen het jonge, interdisciplinaire wetenschapsgebied van de psychohistorie, zie: Peter Dinzlbacher: *Psychohistorie aus der Sicht des Historikers.* In: *Körper und Frömmigkeit in mittelalterlicher Mentalitätsgeschichte*, Paderborn 2007. pp. 335-347.

Inleiding

... daarom paste het de barmhartigheid van de Heiland, voorliggend werkje in een visioen te tonen onder het beeld van een wonderschone klok, die versierd is met de lieflijkste rozen en opgesmukt met vele, welluidende klokjes, die zoete, hemelse tonen laten weerklinken, de harten van allen verheffend.

Het boek krijgt daarom de passende titel: *Horologium Sapientiae*, de Klok van de Wijsheid.

Seuses anamnetische harteklop, zichtbaar gemaakt in het pulse-rend ritme van de verlittekende *Naam* op zijn borst, vindt haar literaire pendant in 'het werkje' dat hij de lezer als welluidende klokje, nu in het pulserende ritme van de getijden, aanbiedt.¹

En hij voegt daaraan toe, dat zij...

[...] die blijkgeven van deze leer van de Wijsheid, gebouwd op de stevige rots van de katholieke en apostolische waarheid getrouwe navolgers te zijn, dat zij van dezelfde zegen beloofd aan het zaad van de trouwe Abraham voor eeuwig erven zullen zijn in Jezus Christus.

De mysterieuze belofte, die broeder Amandus door zijn Geliefde werd toegefluiserd, eens tijdens een intiem samenzijn, ze geldt blijkbaar allen die de leer van *de Wijsheid* navolgen.

¹ Seuses aanpak kan gezien worden in het licht van de middeleeuwse aandacht voor mnemonische technieken. De predikbroeder maakte bijvoorbeeld in zijn dagelijkse rondgang door het klooster te Konstanz, zie de *Vita*, hfdst. 13, gebruik van de architectonische bijzonderheden van het gebouw, die hem hielpen om zijn meditatieve gedachten over het lijden van Jezus en Maria te structureren en te onthouden. De *honderd overwegingen* van Seuse, die we vinden in het derde deel van het *BdEW*, zijn functioneel gezien vergelijkbaar met de architectonische herkenningpunten bij Seuses rondgang door het klooster, waarvan ze dus feitelijk de gestructureerde, literaire pendant vormen. In de *Klok* treffen we weer andere mnemonische hulpmiddelen aan (de eigen hartslag voor Seuse, en het getijdengebed voor de lezer). Ze worden ingezet als een in de tijd pulserende oproep tot het gebed. Mary Carruthers deed onderzoek naar de middeleeuwse mnemonische technieken. De schrijfster wijst in dit verband verhelderend op de veelomvattende, functionele relatie tussen boek en geheugen bij de middeleeuwse lezer. *It is my contention that medieval culture was fundamentally memorial, to the same profound degree that modern culture in the West is documentary. [...] A book is not necessarily the same thing as a text. "Texts" are the material out of which human beings make "literature." For us, texts only come in books, and so the distinction between the two is blurred and even lost. But, in a memorial culture, a "book" is only one way among several to remember a "text," to provision and cue one's memory with "dicta et facta memorabilia." So a book is itself a mnemonic, among many other functions it can also have.* Mary Carruthers. *The Book of Memory: A Study of Memory in Medieval Culture*. New York 1990, 2008²; cit. pp. 9-10. Ook Seuses werk vormt hiervan een goed voorbeeld (onder gebruikmaking van de ruimte in het *BdEW*, en van de tijd in de *Klok*).

Inleiding

Ook wij, erven van nu, zullen op deze wijze zelf wel *'de geheimen van de koning'* gaan ontdekken, zo verzekert de mystagoog uit Konstanz ons vol vertrouwen, met woorden die door en over de eeuwen heen weergalmen, zelfs tot in onze tijd.

XII. Terugkijkend vanuit het adelaarsperspectief.

De *Klok van de Wijsheid* is in de kern geen op het individu gericht boek, zoals zijn Duitstalige voorgangers. Het is gecomponeerd met het oog op een gemeenschap van mensen, in de overtuiging dat ieder mensenkind iets goddelijks in zich draagt.

Het boek is weliswaar ontsproten aan een persoonlijke en diep gevoelde teleurstelling binnen een onheilszwangere tijd, maar geschreven in het oer-Christelijk jargon van het communale 'nondum', het heilszwangere 'nog-niet'.

De *Klok van de Wijsheid* volgt de handel en wandel van de door zwaarmoedigheid en afwijzingen gekwelde en naar genezing en gemeenschap verlangende protagonist, Seuses alter-ego, op de voet.

Meditatie over Christus' Passie, gecombineerd met de deugd van de 'puritas cordis', de zuiverheid van hart, laat het lijden dat de protagonist wilde vluchten op paradoxale wijze plots tot het pad worden naar zijn genezing.

Dit pad weerspiegelt voor de auteur op hoopvolle wijze de weg die ook de zieke, spiritueel uitgedoofde en verkilde gemeenschap van zijn tijd moet gaan.

Temidden van die lerende gemeenschap van mensen die net als hijzelf vol mankementen zijn, zal de protagonist, daarbij ondersteund door de Eeuwige Wijsheid, Maria en engelachtige wezens, uiteindelijke zijn weg naar heling gaan zoeken.¹

De predikbroeder Heinrich Seuse adviseert de lezer die zichzelf herkent in het lijden en verlangen van de protagonist, op eigen en gepaste wijze hetzelfde te doen.

¹ In de *Vita* (hfdst. 31) zal Seuse nogmaals uitdrukking geven aan zijn intense verlangen deel uit te maken van een menselijke lijdens- en liefdesgemeenschap: *Laat ons daarom gaan zitten, wij allen die lijden of ooit geleden hebben, naast elkaar en in een grote, ruime kring; en laat ons jou, tedere, onschuldig Geliefde, in het midden plaatsen, binnen die kring en midden tussen ons, de lijdenden, in; en ons dorstige innerlijk zal zich wijd openen vanwege het hevige verlangen naar jou, de bruisende, genadevolle bron.*

XIII. Receptie in de Lage Landen.

Het *Horologium Sapientiae* werd in de late middeleeuwen een van de meest gelezen religieuze boeken, met een lezerskring die heel het Avondland omvatte.¹ Ook in de Lage Landen werd Seuse veel gelezen.² Rond 1360-1380 vinden we al een Zuid-Nederlandse vertaling van het *Horologium* in de kringen rond Ruusbroec.³ Er bestaat naast deze vroege (incomplete) Zuid-

¹ Zie hier de magistrale inleiding van Pius Künzle O.P. bij zijn uitgave van het *Horologium Sapientiae* uit 1977, in mn. de hoofdstukken 7-16.

² Stephanus G. Axters O.P., die uitgebreid onderzoek deed naar de receptiegeschiedenis van Seuse in de lage landen, schrijft bij het zesde eeuwfeest: *Hoewel [...] men in de Nederlanden van zijn leven slechts zeer weinig afwist, was hij van zijn overlijden op 25 januari, 1366, tot het eind van de Middeleeuwen in de lage landen bij de zee de drukst gezochte buitenlandse auteur. Bij het zesde eeuwfeest van Heinrich Seuse acht ik het niet overbodig hier even aan te herinneren.* Stephanus G. Axters, *Bij het zesde eeuwfeest van de zalige Heinrich Seuse, O.P.*, in: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde (nieuwe reeks)*. Jaargang 1966, pp. 37-52; cit. p. 52. Zie hier tevens het uitermate rijke, maar compacte artikel van S.P. Wolfs OP, *Zum Thema: Seuse und die Niederlande*, in: Heinrich Seuse. *Studien zum 600. Todestag* pp. 397-408. Wolfs stelt dat het met name het *Oerloy der ewiger wijsheit* en de *Hundert Artikelen van der Passien* waren die Seuse in de late middeleeuwen tot een van de meest gelezen auteurs maakte in de Nederlanden. Voor de actuele stand van het onderzoek (verspreiding, datering en receptie) van 'de honderd artikelen' in de Nederlanden, zie het knappe onderzoek (met de mooie en treffende titel) van: José van Aelst, *Passie voor het lijden. De Hundert Betrachtungen und Begehungen van Henricus Suso en de oudste drie bewerkingen uit de Nederlanden*, Leuven 2005.

³ Voor de vroege vertaling (plaats, tijd van de vertaling en verspreiding) van het *Horologium Sapientiae* naar het Diets, zie: A. G. M. van de Wijnpersse (Zuster Hildegarde, van de congr. der Franciscanessen van Heythuysen), *De dietse vertaling van Suso's Horologium aeternae sapientiae*, Groningen, Den Haag 1926. Zie van dezelfde auteur: *Henricus Suso, Oerloy der ewigher wijsheit* (ed. A.G.M. van de Wijnpersse). Groningen 1938, waarin de volledig tekst naar het oudst bekende handschrift, dat berust in de Bibliothèqu de l'Arsenal te Parijs (nr. 8224). De vertaler is vooralsnog onbekend, maar moet gezocht worden in kringen rondom Ruusbroec. Deze vroege Dietse vertaling stamt volgens van de Wijnpersse reeds uit het midden van de veertiende eeuw (ca. 1350). Het schrift is volgens het oordeel van Dr. W. de Vreese van omstreeks 1340 (van de Wijnpersse, 1926, p.23). D. Planzer toonde echter aan dat de Middelnederlandse vertaling niet voor 1360 gemaakt kan zijn. 'Ohne auf Einzelheiten der Schrift einzugehen, scheint mir rein paläographisch etwa die Zeit von 1360/70-1400 die einzig annehmbare Datierung der Hs. zu sein.' Planzer vermoedt 1360-1380 als datum van ontstaan. Tevens weerlegde hij op overtuigende wijze de hypothese van A. G. M. van de Wijnpersse dat er een 'Ur-Horologium' bestaan zou hebben met slechts 21-22 hoofdstukken. Zie hier: Planzer, Dominikus, *Gab es eine gekürzte Redaktion des lateinischen Horologium sapientiae des sel. Heinrich Seuse O.P.?* *Divus Thomas*, 13 (1935), Deel I. pp.78-94. (Cit. p. 85); Deel II, pp. 315-340. Een verbeterde en complete vertaling van het *Horologium* naar het Diets, hierbij getrouwer het Latijn volgend, onstond volgens vd. Wijnpersse vermoedelijk rond 1435 (mogelijk 1428: een Berlijns hs door v.d. Wijnpersse niet helemaal onderzocht; zie hier tevens Hoffmann, Werner J. *Die volkssprachliche Rezeption des Horologium sapientiae in der Devotio moderna*. In: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis. Quellen, Konzept, Formen und Rezeption*. (1994) p. 211 onder nr. 4, waarin hij aangeeft dat het bedoelde werk niet compleet is maar alleen de Proloog en de hfdst. 1-13 bevat.); zie; v.d Wijnpersse

Inleiding

Nederlandse, nog een uitgebreidere, nauwgezetere, maar minder vloeiende Noord-Nederlandse vertaling. Deze nog niet in zijn geheel uitgegeven versie is vermoedelijk enkele decennia later gemaakt dan de eerste, Zuid-Nederlandse. De vertaler moet gezocht worden in de kringen van de *Moderne Devotie*.¹

Het *Horologium Sapientiae* behoorde tot de lievelingswerken van Geert Grote, de vader van de Moderne Devotie. Grote vertaalde en bewerkte de *Cursus de Aeterna Sapientia* (het 'aanhangel' van het Seuses *Horologium Sapientiae*) uit het Latijn naar het Nederlands tot de *Getijden van de Eeuwige Wijsheid*, dat in de vijftiende eeuw een grote populariteit genoot, voornamelijk in de Noordelijke Nederlanden in het gebied waar de Windesheimse congregatie actief was, maar zeker ook daarbuiten.²

Via Geert Grote en de Moderne Devotie kregen Seuses gedachten grote invloed op de Nederlandse spiritualiteit.³

1926, p.69 en 70 (zie nt. 1). Deze vertaling, door een nog niet geïdentificeerde vertaler, onstond vermoedelijk in de Noordnederlandse kringen van de *Moderne Devotie*.

¹ Voor een uitgebreide bespreking van de receptie van het *Horologium Sapientiae* in de kringen van de *Moderne Devotie*, inclusief een actueel overzicht van de gevonden Middelnederlandse (deel)vertalingen en hun gebruikers, zie: Hoffmann, Werner J. *Die volkssprachliche Rezeption des Horologium sapientiae in der Devotio moderna*. In: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*. Quellen, Konzept, Formen und Rezeption. (1994) pp. 202-254. Zie ook *ed.* Künzle, pp. 258-263.

² Zie hier: N. Van Wijk, *Geert Grote, Getijdenboek*, Leiden 1940. Zie ook: *Getijden van de Eeuwige Wijsheid naar de vertaling van Geert Grote*, uitgegeven en ingeleid door Anton G. Weiler, Baarn, 1984. Hierin tevens een hertaling naar het hedendaags Nederlands van Grottes vertaling van de '*Cursus de Aeterna Sapientia*'.

³ Met betrekking tot het wetenschappelijk onderzoek dat betrekking heeft op het werk en de receptie van Seuse, stellen Alois M. Haas en K. Ruh in hun overzichtsartikel uit 1992, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters Verfasserlexikon Band 8*, p. 1126 (onder VI): *Im Gegensatz zu seiner unbestreitbaren Geltung im Rahmen der Spiritualitätsgeschichte war und blieb die Forschung in ihrer Beschäftigung mit Seuse zögerlich. Bei dieser Zurückhaltung mag ein modern-psychologisches Verdikt über seine Askesepraxis und seine Emotionalität mitgespielt haben. Jetzt weisen alle Anzeichen aber auf eine intensivere Beschäftigung mit diesem Werk.*

XIV. Verantwoording.

XIV,1. Bronteksten.

Henrici Susonis seu fratris Amandi Horologium sapientiae. Textum ad XI codicum manuscriptorum editionisque principis fidem accurate recognovit Josephus Strange. Editio nova Coloniae, MDCCCLXI.

Heinrich Seuses Horologium Sapientiae. Erste kritische Ausgabe unter Benützung der Vorarbeiten von Dominikus Planzer, O.P. Spicilegium Friburgense, 23. Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1977. Uitgegeven door Pius Künzle O.P.

In de bilinguale, aparte *bijlage* bij deze vertaling is de tekst opgenomen zoals die door Joseph Strange werd uitgegeven. Deze tekst blijkt een zeer betrouwbare brontekst te zijn, zoals door de uiterst kritische Pius Künzle O.P. is vastgesteld (zie: *ed.* Künzle, p. 226-27). De verschillen, het zijn er niet veel, met de kritische tekstuitgave van Künzle, een waar titanenwerk, worden in de voetnoten bij de vertaling vermeld. De tekst van Strange volgt de oorspronkelijke middeleeuws Latijnse schrijfwijze, waaraan hier de voorkeur wordt gegeven; Künzle verving deze vrijwel helemaal door de moderne orthografie.

De interpunctie in de *ed.* Strange wijkt vaker af van die van de *ed.* Künzle. Waar dat voor de vertaling relevant is, slechts zelden is dat geval, wordt dat in de voetnoten vermeld.

De *Cursus de aeterna sapientia*, die bij Strange ontbreekt, volgt de uitgave van Pius Künzle.

De toegevoegde nummering binnen de hoofdstukken, die het gemak van de lezer dient, volgt de alineëring van de *ed.* Strange, die overigens helemaal overeenkomt met de *ed.* Künzle.

De in de Latijnse tekst van de *ed.* Strange aangebrachte cursivering van de woorden, is overgenomen uit de *ed.* Künzle. Ze geeft de woorden aan die Pius Künzle aanwees als letterlijke citaten.

XIV,2. De vertalingen die zijn geraadpleegd.

A. G. M. van de Wijnperse (Zuster Hildegarde, van de congr. der Franciscanessen van Heythuysen), *De dietse vertaling van Suso's Horologium aeternae sapientiae*, Groningen, Den Haag 1926. Hierin een vertaling van de proloog, die genomen uit hs. G (Gouda, Librije, 297a) en de hoofdstukken 1-6 van Boek I van het *Horologium* uit hs. P1 (Paris, Arsenal 8224), met de tweede helft van hoofdstuk V uit hs. G (Gouda, Librije, 297a). Voor de vertaling, zie: *Dat Orloy der Ewigher Wysheit*, pp. 110-201.

Henricus Suso, Oerloy der Ewigher Wijsheit (ed. A.G.M. van de Wijnperse). Groningen 1938. Hierin de volledig tekst naar het oudst bekende handschrift, dat berust in de Bibliothèque de l-Arsenal te Parijs (nr. 8224). In de Dietse vertaling (zoals door van de Wijnperse uitgegeven in 1938) ontbreekt de proloog en grotere en kleinere fragmenten, die door de middeleeuwse vertaler overgeslagen zijn (vooral tegen het einde ontbreken er fragmenten, en vertalingen van zowel de twee laatste hoofdstukken (23 en 24) als van de *Cursus de aeterna Sapientia* ontbreken helemaal).

Suso, Henricus. Wisdom's Watch Upon the Hours, tr. Edmund Colledge, Washington, DC, Catholic University of America Press, 1994. De vertaling van de *Cursus de aeterna Sapientia* ontbreekt.

Stundenbuch der Weisheit: Das "Horologium Sapientiae": Erste vollständige Übersetzung des Horologium Sapientiae ins Deutsche mit einem Vorwort von Alois M. Haas. Übers. von Sandra Fenten. Würzburg 2007. De vertaling van de *Cursus de aeterna Sapientia* ontbreekt. Zie bij de vertaling van Sandra Fenten tevens de correctievoorstellen van Benedikt Konrad Vollmann, in: *Heinrich Seuse: Stundenbuch der Weisheit. Das »Horologium Sapientiae«, übers. v. Sandra Fenten*. In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* (PBB), 2011, pp.176-179.

Henri Suso, L'horloge de la sagesse. Jean-Claude Lagarrigue (Traducteur), Marie-Anne Vannier (Préfacier), Paris 2017. Hierin tevens aandacht voor de rijke iconografie behorend bij de vaak prachtige, oude uitgaven van het *Horologium Sapientiae*.

Inleiding

Getijden van de Eeuwige Wijsheid naar de vertaling van Geert Grote, uitgegeven en ingeleid door Anton G. Weiler, Amboboeken, Baarn, 1984. Met een rijke, informatieve inleiding, en een iuxta-hertaling naar het hedendaags Nederlands van Grote's Dietsche vertaling van de *cursus de aeterna sapientia*.

Geert Grote, Getijdenboek (ed. N. van Wijk). E.J. Brill, Leiden, 1940.

Geert Grootte's Dietsche Vertalingen, beschreven en toegelicht door W. Moll. Uitgeg. door de Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, 1880.

XIV,3. Literatuurverwijzingen.

In de literatuurverwijzing is gebruik gemaakt van de gangbare verwijsafkortingen. Voor de verwijzingen naar Meister Eckhart wordt doorgaans verwezen naar: Meister Eckhart: *Die deutschen und lateinischen Werke*, Stuttgart 1936 ff. En ook: *Meister Eckhart: Werke*, 2 delen, uitg. Niklaus Largier, Frankfurt a. M. 1993.

Naast veel andere verwijzingen uit de kritische uitgave van de erudiete en acribische Pius Künzle, worden die naar het *Dominicaanse Breviarium* overgenomen en hier aangevuld met hun vindplaats in het tweedelige *Breviarium iuxta ritum Sacri Ordinis Prædicatorum*, Rome 1909, samengesteld door de in 1994 zalig-verklaarde Hyacinth M. Cormier O.P. (1832-1916), de 76^e grootmeester (1904-1916) van de orde der Predikheren.

Bijlage 1:

Kort overzicht biografie Heinrich Seuse.

1295	Geboren op 21 maart 1295 te Konstanz (mogelijk te Ueberlingen).
1308	Opname door dominicanen in het klooster te Konstanz.
1323-1327	Theologiestudie te Keulen, bij o.a. Meester Eckhart.
1328	Vermoedelijk op 28 januari 1328, overlijden Meester Eckhart (geb. ca. 1260), zijn geliefde leraar.
1329	Lector te Konstanz.
1329	Op 27 maart verschijnt de Apostolische constitutie <i>In agro dominico</i> ; met veroordeling van 28 stellingen toegeschreven aan Meester Eckhart.
1329	<i>Boekje van de Waarheid.</i> ¹
1329/30	<i>Boekje van de Eeuwige Wijsheid.</i>
1330	September: veroordeling te Maastricht (ontneming lectoraat).
1334	<i>Horologium Sapientiae</i> (Klok van de Wijsheid).
1339-1346	Convent uit Konstanz in ballingschap ivm de strijd tussen de paus en Ludwig de Beier. Seuse wordt in die jaren tot prior gekozen.
1347	Terug in Konstanz.
1348	Vertrek naar Ulm.
1360	Overlijden Elsbeth Stagel (geb. ca. 1300), zijn geliefde leerlinge.
1362	<i>Exemplar.</i>
1366	Overlijden te Ulm op 25 januari 1366.
1831	Zaligverklaring op 16 april door paus Gregorius XVI.

¹ Seuse moet de veroordelingsbul '*In agro dominico*' gekend hebben voordat hij (minstens gedeeltes van) het *BdW* schreef. Zie hier: Fiorella Retucci, *Die deutsche Dominikanerschule und Eckharts Verurteilung: der Fall Heinrich Seuse*. in: *Die deutschen Dominikaner und Dominikanerinnen im Mittelalter*, eds. Sabine von Heusinger, Elias H. Füllenbach, Walter Senner, Klaus-Bernward Springer, Berlin 2016, pp. 207-224.

Inleiding

Bijlage 2:

Vergelijking van het *Boekje van de Eeuwige Wijsheid* en de *Klok van de Wijsheid* aan de hand van de titels behorend bij de corresponderende hoofdstukken.

Boekje van de Eeuwige Wijsheid	Klok van de Wijsheid
Proloog	Proloog
Eerste deel	Eerste deel
1. Hoe sommige mensen zonder het te beseffen door God getrokken worden.	1. Hoe sommige uitverkorenen, door goddelijke genade voorafgegaan, op wonderbaarlijke wijze naar God getrokken worden, en in het bijzonder over hoe een bepaalde jongeman erheen getrokken werd.
Laatste gedeelte van Hfdst. 1	2. In hoeverre de Passie van Christus de inleiding vormt tot de godskennis, en welke gestalte Christus door de bitterheid van zijn lijden aannam.
2. Wat er voor de kruisiging gebeurde.	3. Over enkele van Christus' smarten, hoe een ware minnaar hieraan gelijkvormig moet worden, en waarom God door een dergelijke dood het mensengeslacht wilde verlossen.
3. Hoe hij te lijden had aan het kruis naar de uiterlijke mens.	4. Hoe de ziel die haar bruidegom door de zonde verloren heeft, hem onder het Kruis terugvindt langs brandend berouw, geholpen door Christus' Passie.
4. Hoe waarlijk toegewijd zijn lijden was.	5. Weeklacht over het gedooft zijn van het vuur van godvruchtigheid in onze dagen bij ettelijke personen van beiderlei kunne, die Christus door zijn Passie terugroept tot de ware liefde.
5. Hoe de ziel onder het kruis tot hartelijke berouw komt en tot mild vergeven.	6. De goddelijke Bruid, de Eeuwige Wijsheid, over haar hoedanigheid en de eigenschappen van haar liefde.
6. Hoe bedrieglijk wereldse liefde is, hoe minnelijk echter God zelf.	7. Waarom de goddelijke Wijsheid zowel binnelijk als vreeswekkend is.
7. Hoe minnelijk God is.	8. Over het komen en gaan van het goddelijk bezoek, en hoe de ziel het hierbij uithouden moet.
8. Een verklaring van de drie punten, die een minnaar het meest in tegenspraak schijnen met God; hiervan eerste punt: Hoe hij zo toornig kan lijken en nochtans zo minnelijk is.	9. Waarom de goddelijke Wijsheid haar vrienden in deze wereld zoveel kwellingen laat verduren.
9. Het tweede: Waarom hij zich dikwijls naar believen aan zijn vrienden onttrekt, en waaraan men zijn ware tegenwoordigheid erkennen kan.	10. Over de kwellingen van de hel.
10. Het derde punt is: Waarom God het zijn vrienden zo slecht laat gaan in de tijd.	11. Over de vreugden van de hoogste hemel.
11. Over de eeuwigdurende foltering der hel.	12. Antwoorden op sommige tegenwerpingen die in het voorafgaande achterwege zijn gelaten.
12. Over de onmetelijke vreugde in het hemelrijk.	13. Hoe nuttig het voor de dienaar Gods is in deze wereld vele kwellingen te lijden.
13. Over de onmetelijke adel van het aardse lijden.	14. Hoe nuttig het is de Passie van Christus steeds in gedachten te hebben.
14. Over het onuitsprekelijke goed voortkomend uit het overwegen van het goddelijk lijden.	15. Langs welke wijze een ware discipel van Christus zich gelijkvormig moet maken aan diens Passie.
15. Na het innige tweegesprek dat de ziel, staande onder het kruis, met God had, keert ze terug tot de overweging van zijn lijden.	16. Bijzonder aanbeveling van de Heilige Maagd, en over de onuitsprekelijke smarten die zij leed bij het Lijden van haar Zoon.
16. Over de waardige lofprijzing van de reine Hemelkoningin.	
17. Over haar onuitsprekelijk harteleed.	
18. Hoe het toen naar de inwendige mens met hem gesteld was.	
19. Over de kruisafneming.	
20. Over het droevig scheiden van het graf.	
Tweede deel	Tweede deel
	17 (1). Over de verbazingwekkende verscheidenheid aan leerstellingen en discipelen.
21. Hoe men het sterven leren moet, en wat het betekent onvoorbereid te sterven.	18(2). De nuttigste wetenschap voor de sterfelijke mens: weten hoe te sterven.
22. Hoe men inwendig leven moet.	19 (3). Verkorte regel ten behoeve van het geestelijk leven.
23. Hoe men God minnelijk ontvangen moet.	20 (4). Hoe Christus in het Sacrament van de eucharistie godsvruchtig moet worden ontvangen.
24. Hoe men God eindeloos en altijd loven moet.	21 (5). Hoe de Eeuwige Wijsheid met heel het hart en met heel de ziel, altijd en ononderbroken geprezen moet worden.
	22 (6). Onderwijzing over hoe het bovenstaande toegepast kan worden bij preken en lezingen.
	23 (7). Op welke wijze veel van de gelovigen huwen kunnen met Goddelijke Wijsheid, en hoe zij zich met enkele lichte, dagelijkse oefeningen voortdurend in haar liefde moeten vernieuwen.
	24 (8). De vele vruchten van de goddelijke zegen, die de discipelen van de Wijsheid verdienen te ontvangen uit hun huwelijk met haar.
Derde deel	Derde deel
De honderd beschouwingen en gebeden.	Getijden van de Eeuwige Wijsheid

DE KLOK VAN DE WIJSHEID

HIER BEGINT DE PROLOOG TOT HET BOEK,
DAT DE TITEL DRAAGT:

DE KLOK VAN DE WIJSHEID.

1.

Richt in goede gezindheid je gedachten op de Heer en zoek hem in de eenvoud van je hart, want gevonden wordt hij door wie hem niet verzoeken en aan wie in hem geloven toont hij zich.¹

Vele malen en op velerlei wijzen verscheen eertijds² in de oerkerk de goddelijke Wijsheid haar uitverkorenen, en met haar licht verlichtte ze de geesten van hen die vol toewijding de Heer dienden in heiligheid en gerechtigheid³ staande voor zijn aanschijn⁴. Toen was het immers dat God vanuit de hoogte een vuur hun beenderen inzond⁵; en hun harten raakten ontvlamd in felle liefdesbrand. En de vlam van hun lichtende werken en doeltreffende voorbeelden verspreidde zich uitwaarts steeds verder. En omdat ze de Heer in goedheid en de eenvoud van hun hart zochten, bleef er in hen geen herinnering aan wereldlijke zaken⁶; want, zonden te bewenen⁷, naar het goddelijke te streven, zich innerlijk te verzamelen, het lichaam aan de dienst te onderwerpen⁸, de Eeuwige Wijsheid aan te hangen, altijd en als de enige, daar ging heel hun bemoeien en streven naar uit.

¹ Wijsh. 1,1-2.

² Heb. 1,1.

³ Rom. 12,11.

⁴ Luc. 1,75.

⁵ Klaagl. 1,13.

⁶ 2 Tim. 2-4.

⁷ Voor het thema van “*de zonden bewenen*”, zie: Hieronymus († 419/20) in een verhandeling die hij in 406 schreef: *Monachus autem non doctoris habet, sed plangentis officium, qui vel se vel mundum lugeat et Domini pavidus praestoletur adventum*. [Maar de monnik heeft niet het ambt van leraar, maar van een rouwende, die rouwt om zichzelf of om de wereld, en vreest voor de komst van de Heer.] In: S. Hieronymi presbyteri opera, t. III/5, *Adversus Vigilantium*, éd. J.-L. Feiertag, Turnhout [CCSL, 79C], 2005, p. 28, l. 14-16). Voor de middeleeuwse receptiegeschiedenis van dit aforisme, zie: Thierry Kouamé, *Monachus non doctoris, sed plangentis habet officium. L'autorité de Jérôme dans le débat sur l'enseignement des moines aux XIe et XIIIe siècles*, Cahiers de recherches médiévales, 18 (2009), pp. 9-38.

⁸ 1 Kor. 9,27.

Proloog

2.

Maar ach, in deze moderne tijden, nu de wereld al ouder wordt¹, is in de harten van velen de godsliefde zo bekoeld, dat ze al bijna uitgedoofd is – slecht weinigen worden gevonden, die een geestelijk leven nastreven, die naar verwarmende, nieuwe genade zoeken, die zich verheugen op de zuidenwind die hen met tranen bedauwt², steeds overnieuw, die uitzien naar de genade van een goddelijke bezoek en van een woord uit den hoge – naar ijdele en eindeloze genealogieën³ echter en naar vleselijke genoegens gaat hun aandacht uit, het is alsof een dodelijke slaap hen gevangen houdt. Maar toch, de goddelijke Wijsheid, om het heil van allen bezorgd, verlangt steeds haar uitverkorenen van dit kwaad te bevrijden; het is haar met dit voorliggende werk niet te doen op de eerste plaats de onwetenden te informeren, want de wereld is reeds met het weten van de Heer vervuld, maar de uitgedoofden opnieuw te ontsteken, de bekoelden aan te vuren, de lauwen aan te manen, de onvromen tot godsvrucht te bewegen, en zij die in de slaap van nalatigheden volharden tot waakzaamheid van deugden op te wekken.⁴ Daarom paste het de barmhartigheid van de Heiland, voorliggend werkje in een visioen te tonen onder het beeld van een wonderschone klok, die versierd is met de lieflijkste rozen⁵ en opgesmukt met

¹ Zie bijv. ook: *KlvdW* B.I 12.4. 15, B.II, 2,17; 7,4. Voor de eschatologische topoi van “de ouder wordende wereld” (*senectus mundi*) en “vroeger was het beter”, zie bijv. reeds Gregorius de Grote (ca. 540 - 604): *Senescente mundo, tribulationes cum temporibus crescunt. Diabolus tanto acrius saevit, quanto poenae consummationi est vicinior.* [In een ouderwordende wereld groeien de problemen met de tijd. De duivel raast des te heviger naarmate hij dichter bij de voltrekking van zijn straf komt.] Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, 34, II. c.1. Zie over deze thematiek uitvoerig: James Dean. *The World Grown Old in Later Medieval Literature*. Cambridge, 1997, m.n. pp. 37-111..

² Cfr. Luc. 12,54-55. Zie tevens Job, 9,9 (...*interiora austri* [Vulg.]), Seuse maakt op vele plekken gebruik van het beeld van de dauw als metafoor van het nieuwe of hernieuwde leven. Voor het veelvuldig gebruik van deze metafoor in de mystieke en hoofse literatuur in die dagen, zie verder: Paul Michel, “*Durch die bilde úber die bilde.*” *Zur Bildgestaltung bei Mechthild von Magdeburg*, in: *Abendländische Mystik im Mittelalter*. Symposium Kloster Engelberg 1984, hg. Kurt Ruh, Stuttgart: 1986, pp. 509-526; m.n. 510-515.

³ 1 Tim. 1,4. Misschien een toespeling op het almaar zoeken naar bewijzen van adeldom ter meerdere eer en glorie van kapittels en kloosters, en hun prelaten?

⁴ Jes. 11,9. [...] *quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquae maris operientes.* Zie ook (bedoeld voor de advent): Breviarium OP; *Infra Hebdom. i. Adventus. Lectio III* (ed. Cormier I, p. 169.) Cfr. Jes. 6,3. Zie tevens Hab. 2,14. *Quia replebitur terra, ut cognoscant gloriam Domini, quasi aquae operientes mare.* Bij Seuse (in een bijzin): [...], eo *iam repleta sit terra scientia domini.*

⁵ Enkele handschriften geven *rotis* (‘met raderen’) in plaats van *rosis* (‘met rozen’); zie *ed.* Künzle, inl. p.61 nt.1.

Proloog

vele, welluidende klokjes¹, die zoete, hemelse tonen laten weerklinken, de harten van allen verheffend.²

3.

Nu bid ik de toegewijde lezers, dat de eenvoudige en onopgesmukte taal, zelfs als deze af en toe misschien wat grof mag klinken, hun niet mishagen zal. Weinig geef ik acht op gebrekkelijke redenaarskunst, zolang ik de gebreken van de zielen maar destevortvarender met vurige woorden kan rechtzetten en verbeteren. De waarheid der vaders, of wat gekend wordt door de meest betrouwbare getuigenissen, overeenkomstig de zin van de Heilige Schrift, zoals ik deze van God ontvangen heb³, heb ik weergegeven in een eenvoudige stijl⁴; meer dan dat heb ik niet willen zeggen. Daar dezelfde materie reeds door velen nauwkeurig en treffend behandeld is, en, afgesleten door het veelvuldig gebruik, bij de meesten daarom snel tot verveling zou leiden, is het niet nodig bij alles naar autoriteiten te verwijzen, want dat zou de harmonie van dit boek in zijn bedoeling zeker verstoord hebben.

4.

Het moet opgemerkt worden dat voor een opzet gekozen is, waarbij de discipel een vraag stelt en de Wijsheid antwoordt, en omgekeerd, dit om de zaken levendiger weer te kunnen geven. Men moet dit niet opvatten alsof de discipel zodanig was, dat

¹ Ps. 150,5.

² De *Divina Comedia* (Paradiso, canto X, 139-148) van Dante Alighieri (1265-1321) is volgens de muziekwetenschapper Luc Rombouts de oudstbekende tekst waarin met zekerheid een raderuurwerk met echappement is vermeld. Er is hierbij sprake van een 'zoet' en harmonieus, muzikaal klankenspel (*dolce, dolcezza*), in een tafereel dat hemels aandoet; zie: Luc Rombouts. *De oorsprong van de beiaard wortels, ontstaan en ontwikkeling tot 1530*, [Diss] Utrecht 1996, hoofdstuk VI.6, pp. 158-168. Rombouts stelt (overigens zonder een direct verband met Dante te leggen): *Suso ziet de vergelijking tussen zijn geschrift en het horloge niet zozeer in de tijdsaanwijzende functie van het uurwerk, maar wel in de muziek die het voortbrengt. Hij gebruikt het beeld van muziek op klokjes als een middel om slapenden op te wekken tot spiritualiteit en hen aan te sporen tot devotie en een leven naar het voorbeeld van Christus* (p.160). Muziek speelt een grote rol in de werkelijkheids-waarneming van de predikbroeder uit Konstanz.

³ 1 Kor. 11,23.

⁴ Voor een bespreking van Seuses '*simplex stilus*' en de voorkeur voor eenvoudige taal, '*sermo humilis*', die voortkomt uit een skepsis voor hoogdravende woorden die niet tot daden leiden, zie: Vollmann, Benedikt K. *Stil und Anspruch des Horologium sapientiae*, in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, ed. Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter* 17. Wiesbaden 1994, pp. 84-93. Hierin verwijzingen naar de relevante literatuur.

Proloog

de Wijsheid in eigen persoon zich slechts tot hem richtte, of dat alleen hij als enige de Wijsheid liefhad boven alles, of dat de Wijsheid vele en grote dingen deed alleen voor hem, nee, het is bedoeld als algemene leer¹, waarin ieder vinden kan wat hem past. Op de wijze zoals een leraar dat doet, spreekt hij nu eens als een volmaakte mens, dan weer als een die onvolmaakt is; de ene keer spreekt hij als iemand die met heel zijn hart Christus liefheeft en zich in geloof en liefde hem ten huwelijk geeft, dan weer in de persoon van een zondaar die vanwege zijn misstappen tot God berouwvol bidt. En zo wisselt ook de stijl, zodat deze steeds passend is voor de materie. Nu eens introduceert hij de Godszoon als bruidegom van de godsvruchtige ziel, wat later is het diezelfde Zoon, maar nu als de Eeuwige Wijsheid, die wordt uitgehuwd aan de gerechte man.

5.

De visioenen die hier volgen, moeten niet allemaal letterlijk genomen worden, hoewel vele van hen wel letterlijk zo gebeurd zijn, ze moeten veeleer in figuurlijke zin² verstaan worden, zoals we dat ook aantreffen in het boek der Koningen³, waar dit handelt over de profeet Nathan, die, door God de Vader naar koning David gestuurd, door een parabel van de rijke en de arme bereikte, dat deze zichzelf veroordeelde vanwege de zonde die hij aan zijn dienaar begaan had. Zo ook bij de wijze vrouw van Thekoa⁴, die naar de koning ging, zich voordoen als iemand anders, en met het verhaal van haar zogenaamde zonen het hart van de koning tot mildheid bracht. Evenals bij de naar Tobias gestuurde engel, die, toen hij door hem gevraagd werd wie hij

¹ Cfr. de *Proloog* tot het *Exemplar*, waarin Seuse een korte samenvatting geeft van het *BdEW*: 'Het tweede boekje [*BdEW*] handelt over een algemeen onderwerp, en bespreekt het lijden van Onze Heer, en hoe men leren moet innerlijk te leven en zalig te sterven, en soortgelijke zaken.' Over de 'algemene leer' zoals Seuse die bedoelt, zie: Rüdiger Blumrich, *Die 'gemeinú ler' des 'Büchleins der ewigen Weisheit'*. *Quellen und Konzept*. in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, ed. Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter 17*. Wiesbaden 1994, pp.49-70.

² Vertaling van 'locutio figurativa'. Bernard McGinn ziet deze zinnebeeldelijke, figuurlijke spreekwijze als een belangrijk functioneel element in Seuses werk. *Figurata locutio, understood as driving home a saving message through a memorable visionary narrative, is essential to Suso's mysticism*. B. McGinn, *The harvest of mysticism in medieval Germany (1300-1500). The presence of God. A history of Western Christian mysticism*, Vol. 3, New York 1998. Cit. p.226.

³ 2 Sam. 12,1-15; (*Regum Liber II* in de ed. *Vulgata*).

⁴ 2 Sam. 14,1-13.

Proloog

was, antwoordde, dat hij de zoon van de grote Hananja was.¹ Dat alles was niet naar de letter waar, maar wel naar de betekenis. Zo ook de voortreffelijke prediker, de apostel Paulus, die zich in de persoon van zijn discipelen had verplaatst, en ten einde hen aan te klagen, zei: 'Ik ben van Paulus, een ander: Ik van Apollo; zijn jullie dan niet menselijk?'² En kort daarna zegt hij: 'Dit heb ik in figuurlijke zin op mij en Apollo betrokken, omwille van jullie, opdat jullie aan ons kunt leren.'³ De opmerkelijke lezer zal de geheimen die verborgen liggen in dit figuurlijke spreken gemakkelijk kunnen ontdekken, wanneer hij zich maar op bedachtzame wijze inspant.⁴

6.

Ik bid en smeeek de oneindige goedheid, van hem, die mij uit liefde dwong dit werk op me te nemen, vertrouwend op zijn barmhartigheid, daar hij inziet dat het mijn mogelijkheden overschrijdt, dat hij mijn gebrekkigheden in de harten der godsvruchtigen die dit lezen willen, aanvult, en wel op zulke wijze, dat ieder, die dit voorliggende werkje met oprechte bedoelingen zal lezen of eruit zal horen voorlezen, een dronk van innigheid geschonken, of iets van nieuwe, goddelijke genade gegeven wordt. Daarvoor is het echter van de zijde van de lezer nodig, dat hij dit werk in zijn geheel nauwgezet leest, en er niet nu eens dit, dan weer dat uitpikt, gissend wat er staat als iemand die haast heeft.

7.

Daar ik mijn tekortkomingen⁵, zowel in weten als leven, onderken, daarom heb ik u, Hugo⁶, minnelijke vader van uw

¹ Tob. 5,18. *Ed. Künzle: Azariam Ananiae*; *ed. Strange: Ananyam Azarie*.

² 1 Kor. 3,4

³ 1 Kor. 4,6.

⁴ Zie hierover ook: Thomas van Aquino, *S.Th. I*, 1,9; *Utrum sacra scriptura debeat uti metaphoris*. [Moet de H. Schrift in beeldspraak spreken?]

⁵ Ps. 139 (138),16.

⁶ Hugo van Vaucemain was van 1333 tot 1341 magister-generaal (de zestiende) van de orde der Predikheren. Bekend is dat Hugo tijdens zijn ambtsjaren zeven brieven (*litterae exhortatoriae*) aan zijn ordegenoten heeft verzonden. Bihlmeyer ontdekte dat Seuse in de proloog tot de *KlvdW* alleen verwijst naar de eerste brief. Deze is openbaar gemaakt tijdens of kort na het generaalkapittel van de orde te Dijon op Pinksteren 1333, waarop Hugo werd verkozen tot grootmeester van de orde. De proloog kan daarom niet vóór die gebeurtenis zijn geschreven. Bihlmeyer stelt tevens dat Seuse geen aandacht geeft aan de volgende zes brieven van de ordegeneraal. De tweede brief verscheen in 1334. Op grond hiervan, en op basis van zijn

Proloog

kinderen, grootmeester van de eerbiedwaardige orde der predikheren, dit werk willen laten toekomen, u, die de anderen voorgaat in autoriteit, en die als eervolle magister in de theologie invloed heeft, en, wat meer nog is, met het licht van de Eeuwige Wijsheid en de gaven van de Geest, begenadigd bent, iets wat men kan lezen uit uw brieven, waarin u uw beminde zonen met grote vaderlijke zorg tot vrede en broederlijke liefde oproept, en hen tot strenge tucht en vurige aandacht, tot gelijkvormigheid in Jezus Christus en de volkomenheid van alle deugden met zoveel zorg maant. En, hiermee niet tevreden, bent u tevens om het heil van zovelen bezorgd, en om de arme schepels die de dingen van de wereld najagen te helpen deze bedrieglijke wereld te ontvluchten en tot de ware en Eeuwige Wijsheid te geraken, nodigt u uw zonen uit hen door woord en voorbeeld¹ daarbij voor te gaan. Daarom, eerbiedwaardigste vader, gebruik uw geschoolde schrijfhand, en laat uw innerlijk smaken – zoals het zich betaamt in deze zaken – onderscheiden of er iets toegevoegd of verwijderd moet worden; en wat de goddelijke Wijsheid heeft ingegeven, mag haar dat dan tot eer dienen en onze naasten tot nut². Vergeef mij, van hen die God minnen onder uw zonen de geringste, de gebreken die hier aangetroffen worden, en wil dit werk niet toeschrijven aan vermetelheid, maar aan ijver voor God³, en meer nog aan de ingesting van boven, die mij – God mag mijn getuige zijn⁴ – dag noch nacht rusten

(Bihlmeyers) interpretatie van Seuses beschrijving van de politieke situatie (allegorie van de ram in de *KlvdW*, B I,5), concludeert Bihlmeyer dat de *KlvdW* ergens in de eerste helft of het midden van het jaar 1334 afgerond moet zijn. Pius Künzle volgt Bihlmeyer grotendeels in zijn datering en concludeert, mede op basis van de interpretatie van de allegorie van de ram in *KlvdW*, B. 1,5 door C. Gröber (zie de voetnoten in deze vertaling *ad loc.*), die overigens afwijkt van die van Bihlmeyer, dat het werk niet later dan midden 1334 afgerond zal zijn (hoewel de approbatio natuurlijk wat later volgde). Zie: *Heinrich Seuse, Deutsche Schriften*, Hrsg. v. Karl Bihlmeyer, Stuttgart 1907, pp. 108*-109*. Ed. Künzle, Inl. hfdst. 3, pp. 19-27.

¹ In dit ‘door woord en voorbeeld’ (*verbo et exemplo*) is een dominicaans motto te herkennen, dat reeds vroeg een gevleugeld woord werd in de orde. Zie: Humbertus de Romanis, *Epistola de tribus votis substantialibus religionis*, Cap. L. In: *Opera de vita regulari*, ed. J. J. Berthier, 2 vols. (Rome, 1888), p.32.

² Cfr. *Const. OP*, prolog.: ed. Thomas, A.H., *De oudste constituties van de Dominicanen: voorgeschiedenis, tekst, bronnen, ontstaan en ontwikkeling (1215-1237): met uitgave van de tekst*, Imprint Leuven: Bureel van de R.H.E. Universiteitsbibliotheek, 1965. Series Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique; fasc. 42, p. 311, 18 s. Zie ook de *KlvdW*, II,6 bij nr.1.

³ Vertaling van ‘*dei emulacioni*’; cfr. 2 Kor. 11,2.

⁴ Rom. 1,9.

Proloog

liet, totdat ik me overgaf aan zijn inwerken. Of het zo goed is? het is aan u dit te beslissen, u, die gezalfd bent door de Geest.¹

8.

Men moet weten dat dit tweegesprek tussen de Wijsheid en haar discipel, als volgt zijn begin en oorzaak vond. Toen diezelfde discipel eens na de metten de bittere gang, die de veroordeelde Christus maakte toen hij uitgeleid werd naar de plaats van zijn Passie, op zijn gebruikelijke wijze navoltrok, en hij op de kansel stond voor het kruis, klaagde hij de gekruisigde met een bedroefd gemoed, dat hij bij zijn Passie niet de brandende liefde ervoer, die hierbij passend was, en dat hij deze ook nooit had gehad; en plots werd hij opgenomen als in een geestesvervoering, en als door een goddelijk licht verlicht werden zijn geestelijk ogen de honderd artikelen of overwegingen van zijn lijden getoond. En hem werd gezegd, dat hij elke dag deze honderd overwegingen samen met honderd voetvallen² in godsvruchtige aanbidding moest doorlopen, en er evenzovele gebeden aan moest toevoegen, om aldus de lijdende Christus op geestelijke wijze, voor zover dat mogelijk is, gelijkvormig te worden. Deze overwegingen, die ik hier korthedshalve heb weggelaten, heb ik aan godvruchtige mensen, geleerden en ongeleerden, in onze volkstaal, dat wil zeggen het Duits, getrouw medegedeeld.³ De discipel, die zich voorheen in het meelijden hard had getoond, begon, door zich steeds maar te oefenen in deze overwegingen die de Passie gedenken⁴, zacht te worden, en langs deze wijze, zoals in wat volgt duidelijk zal worden, verscheidene verlichtingen te hebben. Toen hij echter begonnen

¹ 1 Joh. 2,20.

² In de latijnse tekst wordt gesproken van 'venia', een 'verontschuldiging'; hier waarschijnlijk een volledige prosternatie (voetval), waarbij men languit op de grond gaat liggen. De door Seuse beschreven gebedshouding doet denken aan die van de heilige Dominicus (hier de tweede en vooral de vierde gebedshouding). Zie hiervoor: *The nine ways of prayer of Saint Dominic* / edited and translated [from the Catalan] by Simon Tugwell; with drawings by Sheelagh Wilsden after the miniatures in Codex Rossianus 3 in the Vatican Library. Dublin 1978.

³ Deze 'hundert betrachtunge und begerunge' werden door Seuse opgenomen als het derde en laatste deel van zijn in de Duitse taal geschreven *Boekje der Eeuwige Wijsheid*.

⁴ José van Aelst rekent de 100 artikelen tot het literaire genre van de passiemeditatie. Het mediteren is bij deze vorm van affectieve meditatie vooral gericht op het ontvlammen van het gevoel met als doel het leren medelijden (de compassio) met Christus; zie: José van Aelst, *Passie voor het lijden. De Hundert Betrachtungen und Bekehrungen van Henricus Suso en de oudste drie bewerkingen uit de Nederlanden*, Leuven 2005, p. 23.

Proloog

was met het opschrijven van hetgeen hem geleerd was, en wederwaardigheid, de beproefster van het goede, hem had verleid op te houden met wat hij ter hand genomen had, toen verscheen Christus hem in een visioen, net zoals hij was toen hij van de geselzuil was losgemaakt; en daar hij hem toestond zijn verse en bloedige wonden te beroeren, genas hij de wonden die de tegenstreefster hem geslagen had¹, en bemoedigde hij hem te volbrengen waaraan hij begonnen was.

9.

Opgemerkt moet worden dat aan de eerste versie van dit werk² van tijd tot tijd, en niet dan in tegenwoordigheid van grote genade, geschreven werd. De discipel waarover gesproken werd, naam en persoon blijven in dit werk onbekend³, scheen hier niet zelf degene te zijn die werkte of dicteerde, maar iemand die het goddelijke onderging. Hoewel hij helemaal niet wist wat te schrijven, zijn hem langs geestelijke openbaringen⁴ getoond⁵, zowel het tijdstip waarop hij schrijven moest, als vrijwel elk afzonderlijk hoofdstuk dat hij schreef. Maar buiten deze tijden,

¹ Bedoeld is: de 'open' wonden c.q. de nog lege, opengelaten plekken van het bedoelde boekje, vermoedelijk het *BdEW*, zie hiervan de *proloog*.

² Hier kan volgens Pius Künzle alleen het *BdEW* mee bedoeld zijn; zie *ed.* Künzle, inl. pp. 28-29.

³ De discipel wordt in dit werk, waarmee nu het *KlvdW* bedoeld wordt, soms 'Amandus' genoemd. Seuse heeft zichzelf hierbij op het oog (zie: *KlvdWB*. I, hfdst. 1, en ook B. II, hfdst. 7). Zie hier tevens het 'explicit', in B.II, hfdst. 8 met de bijbehorende voetnoot.

⁴ *Ed.* Strange geeft: '*per revelaciones spirituales*', *ed.* Künzle: '*per revelationes specialis*'. Zie *ed.* Künzle, inl. p.38. De distinctie *revelatio generalis* en *specialis* viseert niet zozeer de soort en wijze van een openbaring, maar veeleer de adresant van de door goddelijke openbaring te verkrijgen godskennis. Voor de soort en wijze van de openbaring middels een visioen, zie Augustinus, in: *De Genesi ad litteram libri XII*, XII.6, waarin hij drie verschillende soorten aanschouwingen (visiones) bespreekt (*Prima visio est corporalis; secunda, spiritualis; tertia, intellectualis.*). Het middeleeuwse discours over visioenen, dat schatplichtig was aan deze opvattingen van Augustinus, poneert een drievoudig oplopende hiërarchie in deze 'visio'. De eerste categorie heeft betrekking op het lichamelijke zien, dat afhankelijk is van de zintuigen; de tweede, de spirituele, maakt gebruik van beelden die in de verbeelding zijn opgeslagen; de derde en hoogste categorie, de intellectuele, is geheel vrij is van enige afhankelijkheid van beelden. Zie verder: Isabel Moreira, *St. Augustine's Three Visions and Three Heavens in some Early Medieval Florilegia*, in: *Vivarium* 34 (1996) 1-14. Seuse gaat dieper in op de kwestie in zijn *Vita*, hfdst. 51.

⁵ Barbara Newman maakt de verhelderende opmerking dat Seuse in de *KlvdW* ten opzichte van het *BdEW* zijn focus verandert, *shifting his emphasis from the visionary event (corporeal vs. spiritual) to the reader's interpretation of it (literal vs. figurative)*. Barbara Newman. *Henry Suso and the Medieval Devotion to Christ the Goddess*. In: *Spiritus: A Journal of Christian Spirituality*, Volume 2, Number 1, Spring 2002, pp. 1-14. Cit. p. 9

Proloog

wanneer hij eens iets van zichzelf of iets van anderen verzamelde, of daaruit zelfs iets overnam, en hij dat wilde toevoegen aan wat reeds geschreven was, dan was het resultaat zo zonder smaak en ongepast, dat het leek alsof iemand tegengestelde smaken en kleuren tot een geheel had willen samenvoegen. Maar de zaken die hem ingegeven waren, wanneer hij die aan zijn schrijftafel opgeschreven had, en hij dit, weer tot zichzelf gekomen, ernstig overdacht, speurend of er niets ingeslopen was dat ongelijk was aan de leer van de heilige vaders, dan bleek hem dat wat hem in die geestelijke verlichting door de goddelijke Wijsheid ingevloed was, door het gezag van de Heilige Schrift, die door God aan de Heiligen ingegeven is¹, geschraagd werd, omdat hetzelfde er ofwel naar de zin, ofwel ook naar de woorden en de zin, of in ieder geval daarop gelijkend, in aangetroffen wordt.

10.

Toen hij dit werk² voltooid had, werd de discipel overvallen door vrees, bang dat ijverzuchtige lieden, ook nu, door dezelfde nijd gedreven als voorheen, niet zouden ophouden, dit werk, hoe goed het ook mocht zijn, te fnuiken of zelfs volledig te vernietigen; goddelijke charismata noemen ze 'bijgelovige hersenspinsels', heilige openbaringen 'vergissingen van de fantasie', de daden van de heilige vaders 'bij elkaar bedachte verhalen', – net als mensen die niet vermogen te proeven wat afkomstig is van de Heilige Geest; alleen hun eigen platte spitsvondigheden en bedenkelijke uitleggingen beschouwen ze als ware bewijsvoeringen.³ En hoewel bij het voorgaande voorzichtigheid geboden is, dient men het toch niet volledig te verwerpen.⁴ De

¹ 2 Tim. 3,16.

² Bedoeld is vermoedelijk de *KlvdW* (zie hier de inleiding in: *ed. Künzle*, p.28-29, m.n. nt.1, p.28.

³ Waarschijnlijk een verwijzing naar de veroordeling van het *BdW* en *BdEW* in september 1330 te Maastricht. Misschien ook een verwijzing naar de veroordeling van Eckhart? De Magister gaf zijn Keulse inquisitoren er behoorlijk van langs. Het zijn mensen die volgens hem in hun kritiek de zwakte van hun intellect en de boosaardigheid van hun bedoelingen tonen (*Imbecillitatem intellectus aut malitiam adversariorum ostendunt*, in: *Proc. Col.* II, n.1 (LW V, p. 318, rg. 7-8). De anders milde Seuse volgt zijn geliefde leraar hier in de felheid van zijn weerwoord.

⁴ Zie voor deze waarschuwing ook de *proloog* tot het *BdW*, waarin Seuse de leer van Eckhart op het oog heeft. Eenzelfde waarschuwing lezen we in hoofdstuk 33 van de *Vita*, waar de dan inmiddels gelouterde predikbroeder zijn geestelijke dochter Elsbeth wijst op de gevaren van Eckharts leer voor iemand die zelf de propeuse van het lijden niet doorlopen heeft.

Proloog

discipel was dus bang, dat ook dit godvruchtige werk op dezelfde wijze door hun tanden uiteengereten zou worden, en hij overwoog het te verbergen of het zelfs helemaal te laten verdwijnen. Maar de Goddelijke Wijsheid verbood hem dit op strenge wijze langs duidelijke tekens en heerlijke openbaringen. En de Heilige Jonkvrouwe verscheen met haar Zoon een hier niet te noemen persoon en beval dat dit werk gedeeld moest worden met alle mensen die God liefhebben.

Hier eindigt de proloog.

BOEK I

DE INHOUDSOPGAVE VAN HET EERSTE BOEK.

Het eerste boek handelt over de uiterst kostbare Passie van Christus, die uit zichzelf¹ velen tot brandende liefde kan bewegen, en over hoe een ware discipel van de Wijsheid zich in zijn handelen hieraan gelijkvormig dient te maken. Daaraan zijn toegevoegd enkele meer algemene onderwerpen en beweeggronden het hoofddoel betreffend.

Hoofdstuk 1.

Hoe sommige uitverkorenen, door goddelijke genade voorafgegaan, op wonderbaarlijke wijze naar God getrokken worden, en in het bijzonder over hoe een bepaalde jongeman erheen getrokken werd.

Hoofdstuk 2.

In hoeverre de Passie van Christus de inleiding vormt tot de godskennis, en welke gestalte Christus door de bitterheid van zijn lijden aannam.

Hoofdstuk 3.

Over enkele van Christus' smarten, hoe een ware minnaar hieraan gelijkvormig moet worden, en waarom God door een dergelijke dood het mensengeslacht wilde verlossen.

Hoofdstuk 4.

Hoe de ziel die haar bruidegom door de zonde verloren heeft, hem onder het Kruis terugvindt langs brandend berouw, geholpen door Christus' Passie.

Hoofdstuk 5.

Weeklacht over het gedooft zijn van het vuur van godvruchtigheid in onze dagen bij ettelijke personen van beiderlei kunne, die Christus door zijn Passie terugroept tot de ware liefde.

Hoofdstuk 6.

De goddelijke Bruid, de Eeuwige Wijsheid, over haar hoedanigheid en de eigenschappen van haar liefde.

¹ Bedoeld wordt: de Passio.

Hoofdstuk 7.

Waarom de goddelijke Wijsheid zowel beminnelijk als vreeswekkend is.

Hoofdstuk 8.

Over het komen en gaan van het goddelijk bezoek, en hoe de ziel het hierbij uithouden moet.

Hoofdstuk 9.

Waarom de goddelijke Wijsheid haar vrienden in deze wereld zoveel kwellingen laat verduren.

Hoofdstuk 10.

Over de kwellingen van de hel.

Hoofdstuk 11.

Over de vreugden van de hoogste hemel.

Hoofdstuk 12.

Antwoorden op sommige tegenwerpingen die in het voorafgaande achterwege zijn gelaten.

Hoofdstuk 13.

Hoe nuttig het voor de dienaar Gods is in deze wereld vele kwellingen te lijden.

Hoofdstuk 14.

Hoe nuttig het is de Passie van Christus steeds in gedachten te hebben.

Hoofdstuk 15.

Langs welke wijze een ware discipel van Christus zich gelijkvormig moet maken aan diens Passie.

Hoofdstuk 16.

Bijzonder aanbeveling van de Heilige Maagd, en over de onuitsprekelijke smarten die zij leed bij het Lijden van haar Zoon.

Hier eindigt de inhoudsopgave van het eerste boek.

HOOFDSTUK 1

HOE SOMMIGE UITVERKORENEN, DOOR GODDELIJKE GENADE VOORAFGEGAAN, OP WONDERBAARLIJKE WIJZE NAAR GOD GETROKKEN WORDEN, EN IN HET BIJZONDER OVER HOE EEN BEPAALDE JONGEMAN ERHEEN GETROKKEN WERD

1.

Haar heb ik bemind en gezocht van mijn jeugd af, en haar heb ik uitverkoren tot mijn bruid.¹

Er was een jongeman, door God gekend, die zich in de eerste bloei van zijn jeugd begon te verstrikken in de ijdelheden van de wereld en weg te glijden in aardse genoegens; en dolende wilde hij in het land van de ongelijkenis², daarmee zijn eigen heil achter zich latend. De goddelijke barmhartigheid ontfermde zich, en verlichtte hem op onuitsprekelijke wijze, en langs zoetheid alsook bitterheid trok ze hem, en ze voerde hem uiteindelijk door haar wijze liefde en op wonderlijke wijze terug naar de paden van de waarheid.

2.

Toen de voornoemde jongeling, een kind nog en een novice, nog niet bekwaam tot liefde, zich op een dag aanspoorde de bijbel te lezen, stootte hij, naast andere, op enige woorden die ertoe uitnodigen de Wijsheid lief te hebben. De woorden die hem erg bevielen, onder voorbijgaan aan de overige, schreef de door de natuur gezegende knaap³ over op een stukje papier, zo goed hij kon. Hierna, wanneer hij aanwezig was bij de tafellezing, hoorde hij nog vaak hoe de Eeuwige Wijsheid zich allen als tedere bruid en minnelijke vriendin toont, teneinde door hen bemind te worden. In de loop van de tijd, toen hij wat meer gerijpt was, begon zijn hart zich te vullen met liefde, maar over het waarheen of waartoe van deze liefde, of wat liefde eigenlijk was, daarvan had hij nog geen weet.

¹ Wijsh. 8,2.

² Cfr. Augustinus, *Confess.* VII, c.10. n.16; '[...] en ik ontdekte dat ik ver van u verwijderd was, in het land van de ongelijkenis.' [... et inveni longe me esse a te in regione dissimilitudinis].

³ Wijsh. 8,18. [Vulg.: '*puer ingeniosus*)].

3.

Vaak hoorde hij de lofprijzingen voorlezen van deze hoge bruid, de Goddelijke Wijsheid, met woorden als: Beter dan alle kostbaarheden is de Wijsheid, al wat men begeren mag, is met haar niet te vergelijken.¹ Lengte van dagen ligt in haar rechterhand, rijkdom en eer in haar linker.² Een boom des levens is zij voor wie haar verwerven en wie haar vasthouden zijn gelukkig.³ Verlaat haar niet en zij zal je bewaren; heb haar lief en zij zal je behoeden.⁴ Houd haar hoog en zij zal je verheffen; zij zal je verheerlijken, als je haar omarmt.⁵ Zeg tot de Wijsheid: 'Jij bent mijn zuster', en noem de verstandigheid je vriendin.⁶ Hierdoor werd zijn jeugdige ziel bewogen, en hij begon zich aange trokken te voelen tot deze goddelijke bruid, en haar vurig lief te hebben.

4.

Zijn liefde echter was nog als die van een kind, het voornoemde kon hij op geestelijke wijze nog niet verstaan zoals het hoorde; toch streefde hij in deze liefde niet iets lichamelijks of onreins na, maar hij onttrok er op abstracte wijze minnelijke zoetheid aan, niet zuiver goddelijk was het, maar ook niet helemaal menselijk. En hij werd met deze liefde, wonderlijk en onuitsprekelijk, op goddelijke wijze doordrenkt, en langs een innerlijk proeven van haar zoete smaak werd hij tot haar getrokken. De jongeman begon na te denken en sprak tot zichzelf: 'O hoeveel goeds hoor ik over deze schitterende bruid. Waarom neger je dit? Waarom probeer je niet of het je lukt haar tot jouw vriendin te maken? O hoe gelukkig zou je zijn wanneer je haar tot bruid zou hebben. Je bent jong en bereid tot liefhebben, en geen enkel hart zo levendig is in staat alleen te blijven en zonder liefde.'

5.

De volgende dag, toen de lector aan tafel voorlas uit de Boeken van de Wijsheid⁷, hoorde hij hoe de Wijsheid geprezen werd

¹ Spr. 8,11

² Spr. 3,16.

³ Spr. 3,18.

⁴ Spr. 4,6.

⁵ Spr. 4,8.

⁶ Spr. 7,4.

⁷ Bedoeld zijn de wijsheidsboeken, *libri sapientiales* of *morales* van het Oude Testament: *Canticum canticorum*, *Proverbia*, *Sapientia*, *Ecclesiastes*, *Ecclesiasticus*.

met de volgende woorden: 'De wijsheid is schoner dan de zon en overtreft de hele sterrenhemel; bij het licht vergeleken, wordt zij de eerste bevonden.¹ Haar heb ik lief gekregen en ik heb haar van mijn jeugd af gezocht; ik zocht haar als mijn bruid met mij mee te voeren en ik werd een vereerder van haar schoonheid.² Door haar zou ik roem verwerven bij de menigten en achting bij de ouderen.³ Door haar zou ik onsterfelijkheid verwerven en een eeuwige herinnering nalaten bij hen die na mij zouden komen.⁴ Thuis gekomen zou ik rusten bij haar, want de omgang met haar kent geen bitterheid en het samenwonen met haar geen verdriet, slechts blijdschap en vreugde.⁵ De vriendschap met haar is een groot genoegen.⁶ Leg je je te ruste, je zult niet vrezen, rusten zul je, en zoet zal je slaap zijn⁷; de Heer zal aan je zijde staan en je bewaken.'⁸ Toen de jongeman dit hoorde, begon zijn jeugdig gemoed te ontbranden in liefde voor haar, en hij sprak in zijn innerlijk: 'Waarlijk, al zou je de gehele aarde doorkruisen, haars gelijke in bekoorlijkheid zou je nergens kunnen vinden.'

6.

Het geschiedde echter, dat de aanstichter⁹ tot het boze, de vijand van het mensengeslacht¹⁰, hem, afgunstig op zijn voortgang, tegenovergestelde gedachten inblies¹¹, en tegen hem zei: 'O, jij dwaas, wil je liefhebben wat je niet kent, wil je tot bruid nemen die je niet gezien hebt? Beter een handvol bezittingen, dan twee handen vol van alleen verwachtingen.¹² Want zij die hun huis bouwen bovenop hoge rotsen en die hun liefdesnest te hoog in de boom maken, ze verheugen zich meer door hoop dan in verwerkelijking; in hun voorraadskamers hopen ze wind op in plaats van levensmiddelen. Zou het niet beter zijn tot verzadiging toe te drinken uit een houten beker, dan dorst te lijden in

¹ Wijsh. 7,29.

² Wijsh. 8,2.

³ Wijsh. 8,10.

⁴ Wijsh. 8,13.

⁵ Wijsh. 8,16.

⁶ Wijsh. 8,18.

⁷ Spr. 3,24.

⁸ Spr. 3,26

⁹ Cfr. Johannes Cassianus, *Collat.* VIII, c.11.

¹⁰ Cfr. *Vitae Patrum* III, n.11.

¹¹ Cfr. Wijsh. 2,24.

¹² Cfr. Pred. 4,6.

het bezit van een gouden kelk? Toegegeven, deze bruid zou minnelijk zijn bovenal, wanneer ze lichamelijke genoegens niet zou verbieden en ze eet- en drankgelagen toestond naar believen. Nu is het echter zo, dat alles waar het lichaam genoegens aan beleefd, tegenstrijdig schijnt te zijn met haar leer. Want zegt ze niet: "Wie van wijn en uitgelezen spijs houdt, zal geen wijze worden."¹ En ook: "Weinig zul je slapen, weinig zul je rusten, weinig zullen je armen zich kruisen tot rust."² Denk eens na, of er op de hele wereld een bruid zo gruwelijk bestaat, eentje die zo te werk gaat, en haar vereerders zulke harde regels oplegt.'

7.

Op deze en soortgelijke verleidingen van het denken, antwoordde een zeker innerlijk smaken van Wijsheid als volgt: 'O lieflijke jongeling³, bedenk in je minnerijke hart: kenmerk van minnaars is, dat ze voor de gunst van liefde lijden verdragen; want de liefde brengt evenveel smarten, als er op het strand schelpen zijn.⁴ Wanneer het zo gesteld is, is het dan niet volkomen terecht, dat een minnaar, die door een bijzondere gunst hem verleend, mag dingen naar de gunst van een bruid, zo verheven en zo nobel en met alle voortreffelijkheden op onvergelykbare wijze gesierd, dat hij zich zou moeten verzoenen met een of andere tegenslag? Ja, dieper en onvergelykbaar meer lijden zal hij moeten dragen, waar het loon voor zijn bemoeienis waardevoller zal zijn. Overdenk nu de ontelbaar verbazingwekkende zaken, je hebt het gelezen en gehoord, die, o schande, de liefhebbers van deze wereld, omwille van hun ijdele liefde te dragen kregen. Heb je niet gegruweld, toen je verteld werd van die knaap, jou bekend, die zo in betovering gebonden was, dat hij uit liefde voor een meisje een ketting droeg die in zijn vlees

¹ Cfr. Spr. 21,17.

² Cfr. Spr. 6,10.

³ Vertaling van 'O amande adolescens'; mogelijk spreekt de Wijsheid de jongeling hier al aan met *Amandus*, de (geheime) naam die zij hem schenkt en die we nadrukkelijker zien terugkomen in *KlvdW*. II, 7,2. Volgens Pius Künzle is dit hfdst. (B I, kap. 1.) gelijktijdig met B. II, kap. 7 geschreven hetgeen verklaard waarom de naam 'Amandus' hier al gebruikt wordt (alvorens die hem door de Eeuwige Wijsheid geschonken is). Zie: *ed. Künzle*, inl. p. 52.

⁴ Cfr. P. Ovidius Naso, *De arte amatoria*, L.II, 517-519. *Quot lepores in Atho, quot apes pascuntur in Hybla, Caerula quot bacas Palladis arbor habet, Litore quot conchae, tot sunt in amore dolores.* [Zoveel hazen er op de berg Athos leven, zoveel bijen zich voeden op de Hybla, zoveel olijven als de donkergroene boom van Pallas draagt en zoveel schelpen er op het strand liggen, ja zoveel smarten zijn er in de liefde.]

sneed?¹ O, de wonderlijke kracht van liefde! O hoevelen zijn er en zijn er geweest, die hun bezit, hun lichaam, hun eer en hun onsterfelijke ziel aan het verderven prijsgegeven hebben, en zich aan talloze gevaren blootstelden, door liefde gebonden, of beter gezegd verblind. En zij deden dat om een tijdelijk en vergankelijk loon te kunnen ontvangen, jij echter doet het voor een onvergankelijk.² Luister, mijn zoon, aanvaard mijn inzicht en wijs mijn raad niet af. Steek je voeten in haar kluisters en je nek in haar keten. Zet je schouders eronder en neem haar op en laat haar banden jou niet te zwaar wegen.³ Tenslotte zul je rust vinden bij haar, en ze zal jou tot vreugde worden, haar kluisters jou tot machtige bescherming en grondvest van de deugd, haar halsketting een luisterrijk tooisel. Want in haar ligt de schoonheid van leven, en haar band is binding tot heil. Ze zal je tot een prachtig gewaad zijn, je hoofd sieren met een kroon van vreugde.⁴ Weinig zul je je hoeven inspannen, en je zult je zelf aantreffen in veel rust.⁵ Wijn en drank verblijden het hart, maar boven beide de liefdesblijken van de Wijsheid.⁶ Laat je door niemand overhalen om op te geven, maar ga voort, en verbind je zelf aan deze bruid met geheel je hart.⁷ Zulke en soortgelijke woorden dienden hem tot bemoediging, en bevestigden hem in zijn heilige voornemen.

8.

Eens op een dag, toen hij zich door spitsvondige argumenten gedrongen voelde de wereld lief te hebben en zich van God af te wenden, ontlastte hij tegenover God zijn hart, dat ongeduldig liefde zocht, en met klagende stem zei hij: 'O, hoe gelukkig de minnaar, die dichtbij vindt waar zijn lief rust. Want wie bemint wat hem behaagt te minnen, hij ontbrandt in vreugdevolle gloed.⁸ Wee mij, ik ongelukkige, die de vrucht van de liefde en het verlangde loon ontbeert; want op geheel de aarde vind ik

¹ God of een geïdealiseerde vrouw vormt voor de middeleeuwer de 'begeerde andere' wiens/wier onbereikbaarheid de begeerte in waanzin veranderen kan (*alienatio mentis*). Zie voor deze 'waanzin': Mary F. Wack. *Lovesickness in the Middle Ages; the Viaticum and its commentaries*, Philadelphia 1990; hier: p. 153.

² Cfr. 1 Kor. 9,25.

³ Sir. 6,23-25, (Eccli 6, 24-26).

⁴ Sir. 6,28-31, (Eccli 6, 29-32).

⁵ Sir. 51, 27, (Eccli 51, 35).

⁶ Sir. 40,20.

⁷ Cfr. Sir. 6, 35.

⁸ P. Ovidius Naso, *De remedia amoris*, 13.

niemand die antwoorden wil de grote liefde in mijn hart. Toen heb ik mijn onrustige ziel de raad gegeven af te zien van deze liefde, en zich bij de sekte der epicureeërs aan te sluiten en het stillen van het vlees lief te hebben. 'Zie', sprak mijn ziel, 'hoe blijmoedig toch in dit seizoen de vette rammen en de onbedoekte schapen¹ op de groenende weiden en de rijke grasvelden rondgrazen, ze zeggen het dan niet met woorden, maar door hun gedrag tonen ze, dat de vreugde van de buik alle vreugden van de wereld te boven gaat. Jij echter, met die liefde van je, je vermagert met de dag meer²; waar je naar verlangt, dat vind je niet, en met wat je vindt, ben je niet tevreden. Luister daarom naar de raad van de wijze man: 'Geitenmelk', zo zegt hij, 'laat dat voor jou voldoende zijn, om daarmee je dienstmaagden te voeden.'³ En verder: Beter te zien wat je begeert, dan te begeren wat je niet kent.⁴ Maar wanneer je aan je liefde vast wil houden, en je met die liefde van jou naar de sterren wilt grijpen⁵, zie er dan tenminste op toe, dat je desondanks hier beneden voor dingen zorgt, waar je je in liefde aan kunt verbinden, die je droefenis verdrijven en die je hartenvreugde brengen. Zie met hoeveel ze zijn, de minnaars in deze tijden die goddelijke dingen najagen, maar de liefde tot het vergankelijke niet verlaten; door jou willen ze bemind worden en van de vleselijke liefde willen ze toch niet scheiden. Ga dan en doe jij evenzo.'⁶

9.

Toen de discipel, zeg ik, deze zaken voor zichzelf, en min of meer heimelijk, zorgvuldig overdacht, vernam hij in zijn innerlijk het volgende antwoord van de verheven Wijsheid: Hij vergist zich zeer, wie gelooft, dat die alombekende veelvrat, de nieuwe aanhangers van een oude, allang veroordeelde sekte⁷, zij die zorgdragen voor het vlees met zijn begeertes⁸ en dag na

¹ Schapen die een fijne wol droegen, werden voorzien van een beschermende 'jas'; ze werden '*oves pellitae*' genoemd. Schapen met minder fijne wol droegen geen 'jas' en werden '*oves pascuales*' (pascuales), onbedoekte weideschapen, genoemd. Seuse heeft deze laatste groep hier op het oog. Zie voor dit eeuwenoud gebruik van bedoeking: Walter O. Moeller, *The wool trade of ancient Pompeii*, Leiden 1976, p.10.

² 2 Sam. 13, 4.

³ Spr. 27,27.

⁴ Pred. 6,9.

⁵ P. Ovidius Naso, *De arte amatoria*, L.II, 39.

⁶ Cfr. Luc. 10,37.

⁷ De sekte der epicureeërs

⁸ Cfr. Rom. 13,14.

dag uitbundig feesten, dat deze mensen het geluk genieten, behalve dan waar ze het geluk dat dieren eigen is smaken, want ongelijk aan dieren zijn ze niet. De edele geest van de verstandige mens echter, omhoog geheven door kennis en liefde, vindt een geluk veel hoger en volmaakter, wanneer hij in beschouwing en volmaakte liefde, met zijn lief verenigd wordt. En het hindert niet, dat hetgeen verlangd wordt soms wat spaarzaam vergund wordt, want een weinig balsem is kostbaarder dan veel azijn. Beter immers een druiventros van Efraim, dan een hele oogst van Abiëzer.¹ Iemand moet wel ijelhoofdig zijn, wanneer hij goddelijke liefde wil laten samengaan met een werelds lief. Twee wereldse liefdes kunnen elkaar al niet lijden in één hart, op welke wijze moet men dan wel hemelse liefde met aardse laten samengaan?² Wie zulke grote verhevenheid met zulke lage onbeduidendheid meent te kunnen verbinden, het onmogelijke streeft hij na.³ De ziel van deze jongeling verdroeg lange tijd de wedijver tussen zulke uiteenlopende gedachten, en zijn onstandvastig gemoed werd getrokken dan weer naar de ene, dan weer naar de andere kant.

10.

En terwijl zich dit afspeelde, gebeurde het³, dat deze en soortgelijke woorden bij herhaling werden voorgelezen: 'Een vrouw bitter als de dood heb ik getroffen, de strik van jagers is ze, haar hart een vangnet, haar handen boeien. Wie Gods gunst geniet, ontsnapt eraan, de zondaar echter raakt erin verstrikt.'⁴ Van de goddelijke bruid daarentegen: 'Als de terebint heb ik mijn twijgen uitgespreid en mijn twijgen zijn vol waardigheid en bevaligheid.'⁵ Als met reukwerk onversneden heb ik mijn woning gevuld; mijn geur, als balsem onvermengd.⁶ Wie mij vindt, zal vrede vinden en zal redding putten uit de Heer.'⁷ Toen de jongeman dit gehoord had, antwoord gevend aan een soort innerlijke schreeuwen als uitdrukking van overlopende begeerte, zei hij: 'Het is waar! Het is waar! Niets is er, niets dat waarlijker

¹ Re. 8,2.

² P. Ovidius Naso, *De arte amatoria* L. III, 564, "Non bene cum sociis regna Venusque manent." Zie ook: *KlvdW*. I, 7,18.

³ 2 Sam. 11,2.

⁴ Pred. 7,26 (Eccle 7,27).

⁵ Pred. 7,16.

⁶ Eccli 24, 21-22; 39,18. [*Vulg.*]; Sir. 24,15.

⁷ Spr. 8,35.

gezegd kan worden. Ik ben eruit, vanaf nu staat mijn besluit vast.¹ Waarlijk, zelfs de dood wil ik riskeren, als ik haar maar als mijn vriendin en als mijn bruid kan winnen. Zij zal mijn bruid zijn, ik haar dienaar; zij mijn lerares, ik haar discipel. O, wanneer het mij toch eens toegestaan zou zijn deze uitverkoren bruid te spreken; o dat het mij vergund is haar te zien, al was het maar een keer. Ach, eeuwige God, wie of hoe is ze, zij over wie ik al deze dingen hoor?

11.

En toen hij dit zo hevig begeerde te weten en van verlangen gloeide, zie, toen vloede hem een zekere kennis aan, in woorden onzegbaar, waarlangs deze bruid zich op de volgende wijze aan hem toonde: een prachtig versierde elvenbenen troon, staande op een wolkenzuil, verscheen hem², waarin deze prachtige bruid in volste schoonheid schitterde, gehuld in een gouden mantel, omhuld door kleurenpracht.³ Haar kroon was eeuwigheid; haar mantel vreugdevolle zaligheid; haar woorden zachte zoetheid; haar omarming vervulling van al het goede. Toen de discipel op vertrouwelijk wijze met haar wilde spreken, ze leek hem genoeg dichtbij, verdween ze kort daarop in de verste verte. Eerst reikte haar gestalte uit boven de bovenste kring van de hoogste hemel, dan weer leek ze heel klein⁴; hoewel in zichzelf onbeweeglijk, scheen ze toch beweeglijker dan alle beweging.⁵ Ze was tegenwoordig, en toch bleef ze ongezien; ze stond zichzelf toe te nemen, en toch bleef ze onneembaar. Machtig reikte ze van het ene einde tot het andere en op zachte wijze bestuurde ze alles.⁶ Wanneer men meende een tere jonkvrouw voor zich te hebben, bleek het plotseling een wonderschone jongeman te zijn. Soms kleepte ze zich met een zeer voornaam gewaad, als was ze meesteres van alle kunsten; dan weer toonde ze zich aanminnelijk en met blozend, helder aanschijn. Terwijl de discipel haar al die tijd en zonder ophouden aankeek, gevangen in verlangen naar haar liefde, was het alsof ze zich liefdevol naar hem toe neeg, en op bekoorlijke wijze en met zoete, hem

¹ 2 Sam. 19,29.

² Eccli 24,7. [*Vulg.*]

³ Ps. 45 (44),10.

⁴ Cfr. Boethius, *De Consolatione Philosophiae*, I, P.1.

⁵ Wijsh. 7,24.

⁶ Wijsh. 8,1.

toelachende ogen, waar nochtans een goddelijk, eerbiedwaardig, alle geesten in verbazing brengend licht vanuit ging, groette ze hem, zeggend: 'Schenk, mijn zoon, jouw hart aan mij.'¹ Toen hij dit hoorde, smolt hij van louter, zoete liefde; en verkerend als in een ontrukking, wierp hij zich aan haar voeten, dankbaarheid tonend en zeer verblijd met haar aanwezigheid.

12.

Toen de tijd voortging, en het allemaal wat uit zijn geheugen verdween, en kwade gedachten langzaam weer de overhand kregen en de weldaden in twijfel trokken, waardoor hij in de vloedgolven van de zee² bijna onderging, het meest van al nog, omdat hij in al die beschrijvingen van de Wijsheid degene die hij beminde niet vatten kon, toen gebeurde het dat voorgelezen werd uit de apostel Paulus, die het toezegde voor hem helder ontsloot. Hij zei namelijk, dat Christus Gods kracht en Gods Wijsheid is³, en dat in hem verborgen liggen alle schatten van de wijsheid en de kennis van God.⁴ Deze woorden konden zijn tere geest en zijn onrijpe verhemelte nog niet goed smaken⁵; want hij wist Christus nog niet naar wijze aard lief te hebben, dat wil zeggen overeenkomstig zijn goddelijkheid, en in zijn liefde zocht hij veeleer het aanwezige dan het toekomstige.

13.

Toen hij zijn knapenjaren achter zich had gelaten, en hij gekomen was tot die van zijn rijpheid, werd zijn geest eens op onuitsprekelijke wijze verlicht, en wel zo, dat hij, geheel ontrukkt aan de geest, vervuld werd van een overmaat aan vreugde; en toen was het dat hij volmaakt ingelicht werd over al het voorgaande, waardoor zijn gelaat en de liefde van zijn hart voortaan geen wisselvalligheid meer kenden. In dit visioen verscheen geen lichaam, noch iets lichamelijks, en toch, alle maar mogelijke vreugden lagen bevat in wat zich daar toen onlichamelijk en overwezenlijk toonde. In dit oorspronkelijk begin, is vorm noch materie noch afbeelding, slechts pure en enkelvoudige

¹ Spr. 23,26

² Luc. 5,7.

³ 1 Kor. 1,24.

⁴ Kol. 2,3. Een belangrijke passage, aangezien het hier voor de discipel duidelijk wordt dat het 'hoogste Goed' hem door de Godmens Jezus Christus toegankelijk is, en hij de 'Wijsheid' daarom tot zijn Bruid kan verkiezen.

⁵ Cfr. Augustinus, *Confess.* VII, c.16, n.22.

wezenheid, met volkomen onderscheid der Personen.¹ Zeker, God in zijn wezenheid, zoals deze in zichzelf is, zag hij in die voornoemde abstractie niet, maar wel een zeker bovennatuurlijk uitvloeien van goddelijke, overlichtende stralen, – woorden ontbraken hem om het uit te drukken – nam hij in zichzelf waar. Dit beeld, zoet als honing en al het goede in zich besloten, dat hem getoond toen werd, was niet slechts dat van de Persoon van de Vader, of dat van de Persoon van de Zoon, of dat van de Heilige Geest, noch was het de godheid zelf naar zijn meest abstracte enkelvoudigheid, maar de goddelijke wezenheid was het zoals waargenomen overeenkomstig onze wijze van verstaan, opgevat als het hoogste en onspreekbare goed, het allerbeminnelijkste, het allervolmaakste schone en kostbare, begin en oorsprong van al het allerhoogste goede dat men in de schepselen maar vinden mag. En hieruit begreep hij dat dit de voornoemde bruid moest zijn: de Eeuwige Wijsheid. Het is waar, iedere afzonderlijke Persoon op zichzelf kan als Wijsheid begrepen worden, en alle drie Personen tezamen als Een Eeuwige Wijsheid, toch, omdat de Wijsheid toegeschreven wordt aan de Zoon, en dit rechtens zijn geboren-zijn hem passend is, daarom is het dat de geliefde Zoon van de Vader gewoonlijk deze Naam heeft aangenomen²; inderdaad, nu eens als God, dan weer als mens, ja, opdat in elk van deze naturen de godsvrucht haar oefening kan vinden en de liefde haar vertroosting.

14.

Hierna haastte de discipel zich zijn leven en zijn geestelijke oefeningen in godsvruchtige aandacht uit te laten gaan naar deze goddelijke bruid. Alles wat hem beminnelijk of schoon, aange-naam en vreugdevol toescheen, hij voerde het terug naar de bron, daar waar al het goede uit voortvloeide.³ Wanneer hij hier of daar soms een minnelijke of bevallige gestalte trof, en er dan een gedachte bij hem opkwam dat tenminste deze schoonheid in zijn minnelijke Wijsheid haar plaats niet had, antwoordde deze: 'Dat is zo. Maar de lichtgevende straling van de zon is dan ook geen licht, dat door kaarswas of welke andere vloeistof ook,

¹ Cfr. hfdst. 52 van Seuses *Vita*, en tevens: *KlvdW*. I, 9. Misschien vinden we van deze ervaring een beschrijving in *BdW*, hfdst. 5?

² Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.39, a.7 ad 2; *In Sent.* I, prol.

³ Zie: Breviarium OP, Dominica IV p. oct. Paschae, Oratio, (*ed.* Cormier I. pp. 531.32.35).

voortgebracht wordt; nochtans is het zuiverder en edeler dan al het licht dat gemaakt wordt uit eender welke stoffelijkheid. Zo ook hier. Want de schoonheid die je ziet, is niets, vergeleken met wat haar als voorbeeld dient in het oerbeeld, dat wil zeggen, in het hart van God. Want wanneer men van dit lieflijke schepsel wegneemt al wat onvolmaakt is, stoffelijkheid en lichamelijke drek, en behoudt wat haar tot volmaaktheid en goedheid dient, dan treft men dit allemaal in de Eeuwige Wijsheid op veel edelere en voortreffelijkere wijze aan dan in dit of in welk ander schepsel ook.¹

15.

Door deze en soortgelijke genadenrijke ervaringen kwam de jongeman ten slotte zover, dat, wanneer hij liefdesliedjes of soortgelijke liedjes hoorde, hij deze betrok op deze, zijn Wijsheid, die hij liefhad met de zuiverste liefde van zijn hart, en hij dit alles aanwendde zijn liefde voor haar te laten groeien. O, hoe dikwijls heeft hij deze allerzoetste, enige vriendin, met armen uitgestrekt in liefde en met ogen overlopend van zoete tranen, in het binnenste van zijn hart met onbeschrijfelijke omhelzingen aan zich gedrukt. Wie vermag de liefdevolle blik te beschrijven, die zij hem dikwijls schonk, en wie de geheime stiltes² waarin hij zoetsmakend haar aanwezigheid genoot?

16.

Soms ook, wanneer enkele van zijn broeders, nadat de none was gezegd, toestemming vroegen om naar de stad te gaan om daar enkele vrienden te bezoeken, zocht deze jongeling een geheime plek op en begon tot zijn lief te spreken, zeggende: 'Ach, meesteres van de liefde, voor alles diep in mijn hart ingedrukt, overweeg welke enigende kracht de liefde is, lief verenigend met, beter nog, lief veranderend in lief.³ O, ik bid je, kom, kom mijn

¹ Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.4, a.2; I, q.13, 3-4.

² Voor de '*secretata silentia*', zie : Eva Schulz-Flügel (red.), *Tyrannius Rufinus, Historia monachorum sive de vita sanctorum patrum* (Patristische Texte und Studien, dl. 34), Berlijn, 1990; Hoofdst. 30,1.3, pp. 375-6, (zie ook: PL 21 456). Cfr. *KlvdW.* II, 3,3; 7,2.

³ De stelling dat liefde de minnaar verandert in hetgeen deze bemint, wordt bij meerdere middeleeuwse auteurs gevonden; zie. bijv. Thomas van Aquino, *In Sent.* III, d.27, q.1 a.1 c. '*Liefde*', zegt Thomas, '*is een vereniging, of transformatie, waardoor de minnaar wordt getransformeerd in de geliefde, en in zekere zin veranderd in hem, zodat de vereniging van liefde is als de vereniging van vorm en materie, die eenvuldig één maakt, en aangezien dat wat de vorm van een ander wordt er*

vriendin, kom in de beslotenheid van mijn hart voor jou alleen toegankelijk, een liefdesnestje als met rozen gesierd. Kom, zeg ik, en laat ons daar dan dronken worden aan de borsten van jouw troost en de omhelzingen genieten waar het begeren naar uitgaat.¹

17.

Hierdoor en bij soortgelijke ervaringen overkwam het hem vaak, dat het voelde alsof zijn hart van hevige liefde begon te branden en het door zijn levendigheid en zijn heftig kloppen de kracht van zijn liefde verried, en dat zijn diepe zuchten het laaiend vuur van de liefde die in hem was openbaar maakte. En net als een klein kindje, dat nog niet praten kan, en dat, wanneer het door moeder veilig op schoot genomen wordt, niet anders kan dan zijn moeder vrolijk toelachen² en door bewegingen van zijn hoofdje en heel zijn lichaam kenbaar maken dat het zich tegen haar aan wil drukken, net zo was het in zijn binnenste gesteld met zijn hart, dat door de aanwezigheid van deze hoge Majesteit als het ware juichend opsprong, en zo, in ontvlamd, onstui-mig verlangen, zo goed het kon, zijn vreugde toonde over haar aanwezigheid. En met de woorden van zijn gedachten zei hij tot zijn bruid, de Goddelijke Wijsheid met een stem vervuld van dankbaarheid: 'Jij de edele keizerin van mijn hart, allerschoonste koningin, schenkster van alle genaden, in jou heb ik rijkdom en eer, vreugde en overdaad van al wat goed is; en alwat men maar wensen kan, door jou komt het mij toe.' En toen hij dit alles in zoetheid overdacht, begon zijn gelaat terstond te stralen, zijn hart jubelde, en zijn geest sprong op, en van grote opgetogenheid riep hij de volgende woorden uit: 'Meer dan gezondheid en schoonheid kreeg ik de Wijsheid lief en ik verkoos haar

één mee wordt gemaakt, daarom wordt door liefde de minnaar één gemaakt met de geliefde, en wordt de geliefde de vorm van de minnaar. Vandaar dat de apostel zegt dat 'hij die zich bij de Heer voegt, één Geest is'. [Amor est ipsa unio, vel transformatio, qua amans in amatum transformatur, et quodammodo convertitur in Ipsum. Unde unio amoris est sicut unio formae et materise, quae facit unum simpliciter. Et quia omne quod efficitur forma alicujus, efficitur unum cum illo, ideo per amorem amans fit unum cum amato, quod factum est forma amantis. Et ideo dicit Apostolus, 'Qui adhaeret Domino, unus spiritus est.']

¹ Jes. 66,11; Spr. 7,18.

² Jes. 66,12-13.

Hoofdstuk 1 van Boek 1

boven het licht, en tegelijk met haar vielen mij alle goede dingen ten deel.¹

¹ Cfr. Wijsh. 7,10-11. Zie ook: Breviarium OP, Sermo sancti Joannis Damascéni (Orat. 2. de Dorm, beatae Marias, post init.) Lectio iv, (*ed.* Cormier II, p. 693).

HOOFDSTUK 2

IN HOEVERRE DE PASSIE VAN CHRISTUS DE INLEIDING VORMT TOT DE GODSKENNIS, EN WELKE GESTALTE CHRISTUS DOOR DE BITTERHEID VAN ZIJN LIJDEN AANNAM

1.

In die tijd, toen deze dingen gebeurden en de discipel vertrouwen had opgevat in God, sprak hij zijn vriendin, waarmee hij zich verloofd had, als volgt toe; hij zei: 'O hoogstminnelijke Wijsheid, jij die als enige de natuur van het minnende hart volmaakt kent, jij die overduidelijk weet dat niemand liefhebben kan wat hij niet kent.¹ Daarom, want je wil dat ik j u alleen liefheb en je voor alle anderen beminnelijk² maak, sta mij toe jou beter te leren kennen, zodat ik beter in staat zal zijn te vervullen wat jij me opdraagt en leert.'

2.

DE WIJSHEID: De voortkomst van de schepselen, gaat uit van de hoogste oorsprong, God, en voltrekt zich, naar de natuurlijke orde genomen, langs een neerdalen van volkomenheid naar onvolkomenheid, want alle volkomenheid van de dingen daalt volgens een zekere orde neer vanuit God als hoogste draaias.³ De mens dan, overeenkomstig zijn natuur, begint bij de lagere dingen en stijgt trapsgewijs op naar omhoog, en geraakt aldus tot het kennen van de goddelijke dingen. Wil je daarom tot godskennis geraken, dan zul je moeten leren, door Zijn aangenomen mensheid en het lijden naar Zijn mensheid, als langs de koninklijke weg, naar omhoog te gaan, trap voor trap.⁴

¹ Augustinus, *De Trinitate*, X, c.1, n.3.

² De tekst geeft hier het masc. 'solum...delictum'.

³ Zie hier: Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.110, a.1; *Qu. Disp. Ver.* q.5, a.8. *CG.* IV, c.1.

⁴ Zie hier ook, bijv.: Augustinus' 'per Christum hominem ad Christum Deum' (*Io. tr. ev.* 13.4; *Civ. Dei*, 9.15) en Thomas van Aquino's 'Christi humanitas via est.' (*Comp. Th.* I, 2.) Ten grondslag aan deze benadering ligt het neoplatoonse exitus-reditus schema: het idee dat het bestaan van een mens verloopt als een cyclus. De mens vertrekt vanuit de eenheid van God, om naar diezelfde eenheid terug te keren. De snelste weg om de Eeuwige Wijsheid in haar godheid te zien, is haar leren te beminnen in haar lijdende mensheid. Cfr. Eckhart. *Von Abgeschiedenheit*, DW V, pag. 433; *ed. Largier* II, 458, 4-10. 'N u merket, alle vernünftigen menschen! Daz snelleste tier, daz iuch treget ze dirre volkomenheit, daz ist liden, wan ez niuzet

3.

DE DISCIPEL: O Eeuwige Wijsheid, jij die je vanaf de verheven troon, de koninklijke zetel¹, vanuit het hart van de Eeuwige Vader naar dit dal van ellende neergebogen hebt, en drieëndertig jaren lang de ballingschap in deze wereld gedragen hebt, en zo de grote liefde waarmee je het mensengeslacht liefhad², door het mysterie van je bittere Passie en je dood hebt willen tonen, om die onuitspreekbare liefde van jouw dood, bid ik je uit het diepst van mijn hart, je te verwaardigen jezelf mij te tonen in de beminnelijke vorm en gesteldheid, waarmee je de smart van je bittere Passie aangenomen hebt.

4.

DE WIJSHEID: Hoe meer ik door de grootte van mijn liefde in doodsnoed verbleekt ben, mismaakter werd naarmate de misvormende dood mij kleurde, deste beminnelijker ik zal zijn voor het liefhebbende hart en de welgeordende geest. En, zoals wie liefheeft van nature naar wederliefde verlangt, zo ook zoekt hij in de geliefde zichtbare tekenen van liefde; want verborgen liefde is slechts de minnaar bekend. Daarom plegen minnaars met alle middelen die hun ter beschikking staan, naar tekenen en aanwijzingen van liefde bij hun geliefde te zoeken. En vaak is het zo, dat waar de mond zwijgt, de macht van de verborgen liefde verraadt hoe het met haar gesteld is en langs uiterlijke tekenen kenbaar maakt wat in het hart schuilgaat. Ook komt het dan voor, dat wat ongepast gevonden wordt door hen die niet minnen, door de minnaars net geprezen wordt bovenal.

5.

DE DISCIPEL: Wat de liefde van deze wereld betreft, daarvan weet ik, dat het daarmee zo gesteld is zoals jij zegt; hoe dit echter mogelijk is voor een gekruisigde mens dat is me nog niet

nieman mê êwiger suezicheit, dan die mit Kristô stânt in der groesten bitterkeit. Ez enist niht gelligers dan liden und enist niht honicsamers dan geliten-hân; ez entstellet den lip nihtes mêr vor den liuten dan liden und enzieret aber die sêle vor gote nihtes mêr dan geliten-hân. '[Let nu allemaal goed op, jullie mensen met verstand! Het snelste dier, dat jullie naar de volkomenheid draagt, dat is het lijden, want niemand geniet meer eeuwige zaligheid dan zij die met Christus het bitterste lijden ondergaan. Niets bezit meer bitterheid dan lijden, niets meer zoetigheid dan geleden te hebben; niets ontluistert het lichaam meer voor mensen dan lijden, niets echter siert de ziel voor God meer dan geleden te hebben.] Cfr. *KlvdW*, B. I, 13,1.

¹ Wijsh. 18,15.

² Ef. 2,4.

duidelijk; want wanneer er aan de geliefde van deze wereld zo nu en dan iets te vinden is dat zelfs de minnaar zou kunnen mishagen, dan zijn er toch veel andere, bij de liefde passende zaken, die het oog behagen. Hoe deze uitverkorene echter, die door doodssmartten zo misvormd is, beminnenswaardig kan toeschijnen, dat begrijp ik niet. Zijn gestalte lijkt zo tegengesteld aan wat men liefhebben kan, van buiten helemaal verkleurd door kneuzingen, vanbinnen wegwijnend van pijn; aanminnigheid noch schoonheid¹ kan hij het oog van de minnaar bieden, ellendig en van pijn doortrokken als hij is. Hoe kun je beminnenswaardig noemen, wie er zo overduidelijk ellendig aan toe is?

6.

DE WIJSHEID: De ware minnaars bekommeren zich weinig om de doorn die de roos voortbrengt², zolang ze de roos maar hebben waar hun verlangen naar uitgaat. En voor de waarlijk wijzen zijn het niet de fraaie en vergulde kisten die vol zijn van waardeloze dingen, maar zijn het de waardeloze kisten die de waardevolste prachtstukken in zich verbergen, waar hun voorkeur naar uitgaat. Zo bieden de bruiden van deze wereld ogeneschijnlijk weliswaar zoets en lieflijks aan, maar later verspreiden ze gif als de basilisk.³ Aan de buitenkant stralen ze met een rozenblos⁴ en helder als de sneeuw⁵; aan de binnenkant echter zijn ze vol van giftige rotheid, van pus en van vuil. Met woorden behagen ze; in hun daden tonen ze keer op keer hun ontrouw. De bruid van je ziel daarentegen, de Eeuwige Wijsheid, wordt vanwege haar uiterlijke gestalte weliswaar voor nietswaardig, verwerpelijk en verachtelijk gehouden, vanbinnen echter is ze een feestzaal gesierd voor de viering van levend licht.⁶ Het vlees

¹ Jes. 53,2.

² Breviarium OP, in festis b. Mariae Virg., Noct. II, Resp. VI. (ed. Cormier I, p.7*).

³ Spr. 23,32. De mythe van de *regulus* [Lat.] een fabeldier, koning der serpente (*basilisk* [Gr.], stelt, dat wie dit dier ziet of ruikt, terstond zal sterven. Zie bijv.: Isidorus van Sevilla, *Etymologiarum libri viginti*, L.XII, IV,6.

⁴ Est. 15,8.

⁵ Breviarium OP, in festo SS. Coronae spineae Domini (die XXIV Aprilis), Noct. Respons. II (ed. Cormier I, p.1103).

⁶ Cfr. Eckhart, *Sermo* II, in: *LWIV*, p. 6, rg. 4. Eckhart 'speelt' hier met het getal drie, dat bevat ligt in het woord '*triclinium*', ontleend aan het Griekse *τρικλίνιον* ("triklinion"): een ligbed voor drie personen, dat gebruikt werd bij feestelijke maaltijden. Het woord werd in romeinse tijden, en daarna, gebruikt als een soort pars pro toto voor een feestzaal in het algemeen. Mogelijk resoneert voor Seuse, zoals bij Eckhart, in dit woord de connotatie van de Drie-eenheid.

lijkt van buiten als dood, aan de binnenkant echter, voor het oog verborgen, straalt het heldere licht van de godheid. Het vlees toont zich ellendig, verbergt echter hoe het verheerlijkt zal worden. Wat jou minderwaardig toeschijnt, bezie het ook in zijn grootsheid. Zo is de geliefde¹, hij die zich van buiten zo misvormd toont; zou het je echter gegeven zijn hem in zijn schoonheid te zien², al was het slechts een ogenblik, de helderheid van zijn licht, de schoonheid van zijn gelaat, de onmetelijkheid van zijn vreugden, ze zouden je laten bezwijken, want niemand kan hem zien en leven.³ Want hij is het, hij naar wie de engelen uitzien.⁴ Het uiterlijk en de gestalte van zijn wegwijnend lichaam moet niet lelijk geacht worden, zoals jij van mening bent, maar hoogste schoonheid; sla daarom geen acht op het uiterlijk waarmee hij zich jou toont, maar op wat hij geleden heeft, en op het waarom en het waartoe. Wanneer je vraagt naar het waarom, weet, het is uit overvloed van liefde⁵ en goedheid. Wanneer je vraagt naar het waartoe, voorwaar, het is omwille van jou, opdat hij door zijn misvormdheid jou welgevormd mag maken, en hij door zijn kneuzingen⁶ jou mag helen, en zijn dood jou de onsterfelijkheid van het eeuwige leven mag schenken. Wanneer je dan je geliefde met liefdesogen aanziet, zul je hem zien vervuld als hij is van liefde en goedheid, hij die niet slechts met woorden heeft liefgehad, zoals zovele wereldse minnaars, maar ook metterdaad zijn liefde heeft getoond, want in de dood en tot de dood heeft hij liefgehad. Aldus wordt duidelijk, dat de vorm en gestalte van de uiterlijke mens, die hij aannam in de bitterheid van zijn lijden, meer opgevat moeten worden als uitdrukking van liefde dan gezien moet worden als teken van misvormdheid. Het hindert niet, dat zij die niet liefhebben dit zo niet zien, want voor het zieke oog is het licht onaangenaam, voor het gezonde aangenaam.⁷

¹ Hoogl. 5,16.

² Jes. 33,16.

³ Cfr. Ex. 33,20.

⁴ 1 Petr. 1,12.

⁵ Ef. 2,4.

⁶ Cfr. Jes. 53,5.

⁷ Augustinus, *Confess.* VII, c. 16, n. 22. Zie tevens: *Breviarium OP*, in festo S. Augustini, Noct. I, Respons. II, (ed. Cormier I, p. 1163).

7.

DE DISCIPEL: Waarlijk en zonder twijfel, zo is het; zalig de ogen die zo zien¹; velen valt dit niet ten deel, slechts weinigen: zij die liefhebben met brandende liefde. Bedrieglijk is bevalligheid, vluchtig schoonheid², met recht wordt hij een dwaas genoemd, wiens liefde uitgaat naar schijn, niet naar waarheid. Want het verkeerde ziet hij aan voor het ware, en derven moet hij de vrucht van zijn verlangen.

8.

DE WIJSHEID: Om de herinnering aan mijn heilzame lijden voor altijd in jouw geheugen te prenten, en de kunst en het werk van mijn liefde nog beter te ontsluiten, wil ik jouw godsvruchtige oren over dit lijden kort iets vertellen.

¹ Luc. 10,23.

² Spr. 31,30.

HOOFDSTUK 3

OVER ENKELE VAN CHRISTUS' SMARTEN, HOE EEN WARE MINNAAR HIERAAN GELIJKVORMIG MOET WORDEN, EN WAAROM GOD DOOR EEN DERGELIJKE DOOD HET MENSENGESLACHT WILDE VERLOSSEN

1.

Voorafgaand aan het feest van Pasen, na het laatste avondmaal met mijn discipelen¹, toen voor mij de tijd gekomen was om uit deze wereld over te gaan naar de Vader², trok ik met de elf de olijfberg op, waar ik in doodsangsten geraakte toen ik langere tijd bad³ en het tot mij doordrong welke een gruwelijke dood mij te wachten stond. Toen was het dat mijn zweet als druppels bloed op de grond neerdruppelde.⁴ Amper iemand van de onder de hemel levende mensen zou kunnen geloven welke angsten en welke hevige en vreselijke doodsbeklemming zich van mijn tere natuur meester maakten toen de vreeswekkende dood mij daar naderbij kwam. Hierna kwamen de vijandige zonen van de duisternis, die mij ruw gevangennamen, hardhandig vastbonden, en mij naar de stad terugvoerden. Deze kwaadaardige mannen brachten de nacht door met mij op velerlei wijze te folteren, en ze verzadigden zich aan mijn pijnen, ze beschimpten en stompten me, en bestookten me met ontelbare beledigingen en vernederingen. Schaamteloos bespuugden ze mijn minnelijk gelaat mijn ogen blinddoekten ze, en terwijl ze de spot met me dreven, sloegen ze mijn nek. En toen de ochtend gekomen was⁵ en ik in het huis van Kajafas de waarheid beleed, riepen ze me toe, dat ik schuldig was en de dood verdiende. Zij die mij baarde, ze leed in haar moederlijk hart met me mee, en ontroostbaar vloeiden haar tranen⁶, toen ze zag welke smaad en pijn ik moest ondergaan. Daarna werd ik voor de stadhouder Pilatus geleid, aangeklaagd en veroordeeld. Mijn vijanden staarden me aan met vervaarlijke ogen⁷ en als reuzen stonden

¹ Joh. 13,1-2.

² Joh. 13,1.

³ Luc. 22,43.

⁴ Luc. 22,44.

⁵ Mat. 27,1.

⁶ Tob. 10,4.

⁷ Job 16,10.

ze tegenover me.¹ Ik echter stond daar berustend, argeloos als een lam dat ter slachting geleid wordt², gebogen mijn hoofd, geduldig mijn hart. Toen, nadat Herodus mij een wit kleed had aangedaan, werd ik bespot als was ik een nar.³ Mijn mooie lichaam sloegen ze met scherpe gesels, met scherpe doornen doorboorden ze mijn tere hoofd⁴; bezoedeld mijn gelaat van speeksel en van neerdruppend bloed. Tenslotte ellendig veroordeeld, een kruis dragend op de eigen schouders, werd ik door hen naar de plaats van terechtstellingen gebracht, en luid riepen ze: 'Weg met hem, weg met hem, kruisig de misdadiger.'⁵

2.

DE DISCIPEL: O hoogste barmhartigheid, als het begin van jouw lijden al zo bitter was, ach, hoe jammerlijk zal dan de afloop zijn en de voltrekking. Want zeker, wanneer een redeloos dier dergelijke gruwelijkheden moet ondergaan, dan lijkt me dat al vreselijk, hoeveel te meer dan, wanneer jij, de Schepper van alles en de mooiste van alle mensen zulke onmenselijke smarten⁶ en straffen te dragen krijgt. Terecht dan, dat mijn ziel uit diepe hartenpijn en met heel haar innerlijk met jou medelijdt.

3.

Een ding is er wat ik van je zou willen weten, want hierover blijf ik me maar verwonderen. Zie, ik zoek je goddelijkheid, jij toont me je mensheid; ik zoek je zoetheid, jij biedt me je bitterheid; gezoogd wil ik worden aan je borsten, harde veldslagen geef je me te vechten. O, Eeuwige Wijsheid, waarom doe je dat, en wat wil je hiermee laten zien?

4.

DE WIJSHEID: Weet, niemand is het gegeven te geraken⁷ tot de hoogheid van mijn godheid of tot de buitengewone zoetheid, tenzij hij in godsvruchtig geloof en liefde, de weg gegaan is van

¹ Breviarum OP, fer. VI in parasceve, Noct. III, Respons. VII, (ed. Cormier I, p. 457).

² Jer. 11,19.

³ Luc. 23,11.

⁴ Mat. 27,29.

⁵ Joh. 19,15.

⁶ Breviarium OP, commune plurium Martyrum, Noct. II, Respons VI, (ed. Cormier I, p.58*).

⁷ Cfr. Dan. 3,18.

mijn mensheid, doorheen de bitterheid van mijn lijden. En iemand die dit verwaarloost, hoe hoger hij opstijgt, des te dieper hij zal vallen. Want dit is de weg die men gaan moet, dit is de poort die toegang geeft tot het verlangde einddoel. Daarom, ontdoe je nu van al de angsten die je hart beklemmen, en kleeed je met mannelijke moed. Handel trouwhartig, en betrek in de strijd dapper met mij stelling in de voorhoede; want het past de knaap niet het rustig aan te doen, wanneer hij zijn meester zo vol inspanning vechten ziet. Kijk met je geestesoog naar Davids schaar der dapperen¹; en wanneer je gerekend wil worden tot hen die op geestelijke wijze strijden voor de eeuwige Koning, dan zul je je oude traagheid af moeten leggen, en je, naar het voorbeeld van de drie dappere mannen van David, in voor- en tegenspoed gelijkmoedig dienen te gedragen; midden door de slaglinies van de vijanden zul je gaan, en water scheppen uit de bron van Bethlehem om de hoge Koning het door hem verlangde drinken te geven, en overgeven zul je je aan alle inspanningen om aldus in gehoorzaamheid te voldoen aan zijn wensen.

5.

Trek als een reus de wapenrok aan²; ontvang mijn wapenrusting.³ De wapendrager zal zijn heer niet voorgaan, maar hij zal hem volgen; je zult te drinken krijgen uit de beker waaruit ik gedronken heb⁴; en de kwellingen die ik geleden heb, zul ook jij op geestelijke wijze naar vermogen lijden. Zeker is, dat je hart door de dagelijkse tuchtigingen van de zinnen, die het denken weerstreven, en door de aanval van menigerlei kwellingen, die je voor mijn lijden ontvankelijk maken, benauwd zal geraken, en als met bloedig zweet overstroomd worden. De hof namelijk die jij beplant, met bloeiende rozen, zie, met benauwenissen en met lijden, wil ik hem kleur geven. Wanneer je de oude gewoontes in jezelf overwint, dan zul je gevangengenomen en als het ware vastgebonden worden; door mijn tegenstrevers zul je heimelijk laster en openlijk ongerechtigheid en schande te verduren krijgen. Maar ook mijn Passie zul je steeds in je hart dragen, zoals mijn getrouwe Moeder deze droeg in haar hart. Je zult

¹ Cfr. 2 Sam. 23,15-16.

² 1 Makk. 3,3.

³ Ef. 6,13.

⁴ Cfr. Mat. 20,22.

tegenspraak en ongerechte oordelen van velen moeten dulden; menige laster zal je door afgunstigen ten deel vallen, en je hoofd zal gekroond worden als met doornen, wanneer jouw geestelijke oefeningen gedwarsboomd worden door de stekels van hun haat. Hierna zul je met mij uit de legerplaats weggeleid worden, en mijn versmadingen zul je dán met je dragen¹, wanneer je jezelf, je eigenwil en alle schepselen die je heil in de weg staan, naar vermogen achter je laat, zoals een mens die stervende is alles met zijn laatste uitademing achter zich laat. Wees daarom sterk van geest, en bereid je geest voor op verzoeken², want aangekondigd heb ik je de dingen die komen gaan.³

6.

DE DISCIPEL: O onpeilbare afgrond van Gods oordelen! O eeuwig voorzegde, vreeswekkende uitspraak!⁴ Waarom, als het mij geoorloofd is dit te vragen, heb je niet bepaald het menselijke geslacht te redden op een andere, een mildere wijze?⁵ O, wanneer het ongelukkigen geoorloofd is dit te vragen, waarom heb je het zo verordend? Was het jou, in je oneindige wijsheid, niet mogelijk geweest een andere manier te kiezen, waarlangs je ons ongelukkigen redden, en tevens ons jouw liefde tonen kon, om daarmee jezelf zoveel lijden, en ons zoveel medelijden te besparen? Met reden heeft ooit een heilige profeet, toen hij het heimelijk aandurfde als het ware bezwaar aan te tekenen tegen je besluit, gezegd: 'Waarom wil je zijn als een verslagen man, als een sterke man tot redden niet in staat?'⁶

7.

DE WIJSHEID: Het goddelijke wezen gaat door zijn kracht elke vorm te boven, die het menselijke verstand maar vermag te vatten.⁷ En daar hij het niet vatten kan, zal hij ook de diepte van de

¹ Heb. 13,13.

² Sir. 2,1.

³ Cfr. Gen. 49,1.

⁴ Vertaling van: *sentencia formidolosa*; zie: Breviarium OP, Dominica XIX p. oct. Trin., Noct. III, Lect. IX, (ed. Cormier I, p. 354).

⁵ Cfr. hier het antwoord van de *Eeuwige Wijsheid* in het *BdEW*, hfdst. 2: *Dem grundlosen abgründ miner tovgni, in der ich ellú ding us riht nah miner ewigen vúsichtikeit, sol nieman nah gan, wan sú kan nieman begrifen.* [De grondeloze afgrond van mijn geheimen, waarin ik alles volvoer overeenkomstig mijn eeuwige voorzienigheid, laat niemand hem trachten te peilen, want niemand kan hem bevatten.]

⁶ Jer. 14,9.

⁷ Thomas van Aquino, *CG*. 1,14.

goddelijke oordelen niet kunnen doorgronden, waarin al het schepselijke zijn einde neemt. En daarom, laten allen, die afhankelijk zijn van de goddelijke welwillendheid alleen, zich hoeden voor al te nieuwsgierig en rusteloos zoeken¹, opdat de zoeker naar heerlijkheid door haar glorie niet verplet zal worden.² Door de onmetelijkheid van zijn almacht had God de menselijke natuur op vele andere wijzen kunnen helen, maar gezien de omstandigheden, zoals ze nu zijn, was er geen wijze die passender was.³

8.

De Schepper van de natuur is in zijn werken niet gericht op wat zijn macht vermag, maar op wat voor elk schepsel overeenkomstig zijn natuur het passendst is. En, omdat de mens, vanwege de zwakheid van het menselijke verstand, langs wetenschappelijke gevolgtrekkingen, slechts van weinige zaken de waarheid achterhalen kan, zelfs als deze betrekking hebben op natuurlijke en aardse zaken, en hij zelfs deze pas met de grootste moeite en door langdurige arbeid vinden kan, en hij dan op natuurlijke wijze van het zichtbare naar het onzichtbare en van het lichamelijke naar het geestelijke voort zal moeten gaan, op welke wijze, zo vraag ik je, konden dan voor de Goddelijke Wijsheid de goddelijke verborgenheden passender kenbaar gemaakt worden, en in het bijzonder de beginselen van het geloof, die elke kracht van het verstand te boven gaan, dan door, vleesgeworden, de onuitsprekelijke waarheid te openbaren in de dingen die gemaakt zijn⁴, opdat wat onzichtbaar was vanaf de schepping van de wereld, voor het verstand zichtbaar zou worden, en zijn eeuwigdurende macht en goddelijkheid door de aangenomen mensheid kenbaar gemaakt?

9.

De mens die door ongeordende liefde de vreugde verloren heeft, hoe zou hij wat verloren ging beter kunnen hervinden dan langs de weg van tijdelijk lijden?

¹ Breviarium OP, in Annuntiatione BMV, Noct. II, Lect IV, (ed. Cormier I, p. 1018).

² Cfr. Spr. 25,27.

³ Zie hier voor een vergelijkbaar antwoord: Augustinus, *De Trinitate*, XIII, c. 10, n. 13; cfr. tevens Thomas van Aquino *S.Th.* III, q. 1, a. 2, c.

⁴ Rom. 1,20.

10.

Meer nog: daar de weg die naar het leven voert smal is en de paden nauw¹, en voorafgaand aan de incarnatie weinig betreden, hoe zou deze weg lichter begaanbaar kunnen worden, wanneer hij die hem aanbevolen heeft hem niet eerst zelf zou gaan, om zo de zware weg door zijn bittere lijden te verlichten, en hem voor het schepsel gemakkelijker gaanbaar te maken, daar de schepper hem, door voor te gaan, met zulke toewijding gebaad heeft?

11.

Overweeg ook het volgende bij jezelf. Stel je zou door het gerecht schuldig bevonden worden en ter dood veroordeeld, wanneer iemand de houw van de scherprechter in zijn lichaam dan voor jou opving, en je de gelegenheid schonk ongeschonden heen te gaan: hoe dan kon hij jou grotere liefde en genegenheid bewijzen, zich een grotere schuldenaar verwerven, en jou tot grotere wederliefde laten ontvlammen?

12.

Vraag het alle schepselen, een voor een, zij zullen je onderwijzen, vraag het de orde van het universum, en deze zal je antwoorden² dat er geen mooiere en passendere wijze is zowel gerechtigheid als barmhartigheid te tonen, de menselijke natuur te verhogen, de goddelijke goedheid uit te storten, en ten slotte hemel en aarde te verzoenen, dan door het lijden in de Passie van een zo groot middelaar en door de bitterheid van zijn dood.

13.

Laat het zwoegen van de uitverkorenen je niet afschrikken, de gevaren die dreigen je niet ontmoedigen. Want de onuitsprekelijke zoetheid van mijn aanwezigheid en de wonderbare blijdschap van mijn liefde ze zullen jou alle wederwaardigheden óf niet eens laten merken, óf ze licht te dragen maken, door de zalving die leert.³ Want wie zal de gunst van mijn geestelijke vertroosting of de genade van mijn bezoek uit den hoge meer genieten, dan hij die omwille van mij het bitterste lijden draagt?

¹ Mat. 7,14.

² Job 12,7-8.

³ 1 Joh. 2,27. Zie ook: Augustinus, *In Epistolam Ioannis ad Parthos*, Tractatus IV, nr.1.; Bernardus van Clairvaux, *Super Cant*, sermo 17, I, n.2.

Wie de zoetheid van de kern vaak gesmaakt heeft, zal weinig acht slaan op de bitterheid van de schil. En van een atleet, waarvan men weet dat hij een sterke en geschikte helper in de strijd heeft, verhoopt men, dat hij deze voor het grootste deel reeds gewonnen heeft. Daarom, laat je hart je niet ontvallen¹, maar bewaar mijn Passie altijd in je geest, en schrijf hem in je hart als in een boek², en span je in je hieraan gelijk te maken, zo veel je kunt. En nu dan, nu ik verlang de bitterheid van mijn heilbringende Passie jou inniger in te prenten, laat ons deze volgen in haar voortgang.

14.

Nadat ze me uit de legerplaats³ weggevoerd hadden, hingen ze me aan de galg van het kruis, tussen twee dieven, om mijn dood des te schandelijker te maken. En toen, daar vastgenageld en door de gruwelijkste doodskwellingen omsloten⁴, verduisterden mijn eens lichtende ogen, en werden mijn goddelijke oren gevuld door spotgelach, mijn reuk gekweld door stank, mijn allerzoetste mond gedrenkt met galbittere drank.⁵ Ze sloegen me, ze verwondden me⁶, en door de hardste slagen werd mijn vlees uiteengereten, waarna het bloed uit de wonden gutste en overal van mijn teder lichaam afdroop, bloedgekleurd was het, voor iedereen zichtbaar. O, zou je me in dat uur gezien hebben, gruwzaam hangend aan de galg, je ziel zou het begeven hebben door de pijn. Zie, in dat uur en die jammerlijke stonde, was ik beroofd van heel de aardse weidsheid, niets had ik waarop ik mijn gemarteld hoofd kon laten rusten⁷, ongesteund hing het, neergebogen naar omlaag.⁸ Mijn nek mishandelden ze met stampen en slagen, mijn mooie gelaat bezoedelden ze met hun spuug. De frisse kleur van mijn gelaat sloeg om naar asgrauwe bleekheid, en heel mijn schoonheid doofde uit en kwijnde weg, mijn verschijning was niet langer als mij passend, maar als die

¹ 1 Sam. 17, 32.

² Breviarium OP, Dominica IV Quadrag., Noct. III, Respons IX, (*ed.* Cormier I, p. 394).

³ Heb. 13,13.

⁴ Ps. 18 (17),5.

⁵ Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q. 46, a. 5 c.

⁶ Hoogl. 5,7.

⁷ Cfr. Mat. 8,20.

⁸ Cfr. Joh. 19,30.

van een leproos, wiens aanblik voor afstotelijk gehouden wordt.¹

15.

DE DISCIPEL: O, was het me toch gegeven², nu in dit uur, jouw minnelijke gelaat, zo vreselijk misvormd, overeenkomstig mijn wens te aanschouwen en het te wassen met de hevige tranenvloed uit mijn opengebroken hart. O spiegel van reinheid, van alle deugden en genaden het schoonste onderwerp, dat de engelen wens te aanschouwen³, in hoogste vreugde en in onvermoeibare gelukzaligheid hun starende ogen hierop richtend. O, wie schenkt mijn hart een gevoel van medelijden zo buitengewoon en bovenmatig, dat het in zijn onmetelijke grootte het bewogen medelijden overtreffen mag van alle harten die in verenkelde liefde branden. Ach, kon ik toch de tranen laten door alle ogen ooit vergoten, de bewogen en bedroefde woorden spreken door allen ooit geuit, zodat het me gegeven was jouw Passie nog doeltreffender te kunnen vergelden.

16.

DE WIJSHEID: Niemand vergeldt mijn Passie beter dan hij die haar niet slechts met woorden maar ook in daden navolgt, hij die de merktekens, dat wil zeggen de werken van het Kruis, steeds in zijn lichaam draagt⁴, en nedermoedig in mijn voetsporen gaat, het geluk geringschattend en het ongeluk niet vrezend, hij die steeds met een brandend verlangen de top van de geestelijke volmaaktheid nastreeft. Ik zeg je, geen tranenvloed als wilde wateren kolkend, zou mijn hart zo kunnen verblijden; hoewel vrome tranen voortkomend uit een gevoel van medelijden God ook lief en welkom zijn.

17.

DE DISCIPEL: Allerbeminnelijkste Wijsheid, ik verlang daarom door jou onderwezen te worden, hoe ik me in dit lijden aan jou gelijkvormig kan maken.

¹ Jes. 53, 2-4.

² Hoogl. 8,1.

³ 1 Petr. 1,12.

⁴ Cfr. Gal. 6,17.

18.

DE WIJSHEID: Wend je ogen af¹, opdat ze niets schadelijks zullen zien, je oren, opdat ze niets ijdelz zullen horen, en in plaats van zoetheid neem bitterheid. Verwerp de oertollige en ongeordende begeertes van je lichaam; zoek de vrede en de stilte van je hart in mij alleen. Aanvaard vreugdevol elk lijden; verdraag geduldig het kwaad dat men je aandoet, verlang veracht te worden door allen. Leer bij alles je eigenwil te overwinnen, en altijd de begeertes van je vlees te doden, om de liefde van de verlosser, die sterft voor jou. Dit zijn, mijn zoon, dit zijn, zeg ik, de eerste beginselen, die de Eeuwige Wijsheid jou en alle anderen die haar liefhebben heeft gegeven, en die in dit open boek, dat wil zeggen in mijn gekruisigd lichaam, zoals je zien kunt, ingeschreven zijn.²

19.

DE DISCIPEL: Zo oervloedig³ en onmetelijk is de getrouwheid van je verlossing, het denken van alle stervelingen zozeer te boven gaande, dat het terecht is, zelfs als men de veelvoud van al jouw overige weldaden buiten beschouwing laat, dat de aan jouw grote en getrouwe liefde ontsprongen Passie alleen, alle liefdevolle genegenheid naar zich toe trekt. Maar nu, o Eeuwige Wijsheid, dorst mijn brandende ziel van jou nogmaals te mogen horen van hetgeen ellendigen zo zoet smaakt. Wat, bid ik je, wat eist zulk grote liefde voor zich op, of wat waren je gedachten, dat je zulk grote bitterheid wilde lijden? Waarom heb je jezelf niet gespaard, waarom ben je niet barmhartiger voor jezelf geweest? Want het had zonder twijfel wat makkelijker gekund, zou dat je liever geweest zijn.

20.

DE WIJSHEID: De grootheid van mijn liefde stond mij dat niet toe. De vlammen van mijn liefde laaiden zo onstuimig, niets wilden ze ontzien, van geen luwen wilden ze weten. Dat vuur brandde in mij zo hevig, dat geen dorstende ooit zo hevig naar heldere waterbronnen verlangde, geen sterveling zo sterk aan het door alle stervenden geliefde leven hing, zoals ik uit liefde

¹ Hoogl. 6,5 [*Vulg.* 6,4].

² De kapotgeslagen en opengereten huid van de lijdende Christus wordt als het ware het perkament voor het boek van de Passie.

³ Ps. 130 (129),7.

ernaar dorstte de zondaars te redden en hun mijn liefde te tonen. Lichter zou het zijn de dag die voorbij was terug te brengen, de bloemen die sinds het begin van de wereld verdroogd zijn weer te laten bloeien, de ontelbare regendruppels die gevallen zijn weer te verzamelen, dan de onbegrijpelijke grootte van mijn liefde en genegenheid te meten of in te schatten. Vandaar dat mijn mooie lichaam door talloze wonden als door liefdestekenen zo veelvuldig getekend was, zodat er op mijn gekruisigde lichaam geen plekje nog zo klein te vinden was, dat niet door pijn en liefde afzonderlijk oplichtte. Ook nu in deze tijd wordt het jou geoorloofd, het tot op zekere hoogte te aanschouwen.

21.

Zie mijn handen nu, beide lang en mooi, door spijkers wreed doorboord, mijn armen ruw opgerekt, mijn voeten doorstoken, mijn uitgeputte benen, gewelddadig gebonden als een vlechtwerk. Aanzie de tedere ledematen van mijn lichaam, aan zulk nauwe insnoering overgeleverd, overal bespat en besprenkeld met bloed. Mijn lichaam, aanminnelijk in zijn jeugdige schoonheid, het werd afgesneden in zijn bloei en verdorde. Het aller-ruwste kruishout, het vormde het rustbed voor mijn zachte rug. Mijn zware aan het kruis gespijkerde lichaam, het werd door zijn gewicht naar omlaag getrokken, wat de pijn van mijn wonden verergerde. Wat meer valt er te zeggen? Van mijn voetzolen tot mijn kruin¹ hebben ze mij met zware wonden en bittere pijnen geslagen, mijn leven hebben ze heengeleid naar het meer van de doodskuil.² Ze spaarden me niet, maar drenkten me met bitterheid, en met uitgelezen folteringen kwelden ze de Koning der ere.³ En al deze liefdeswonden, in hartsverlangen heb ik ze gedragen om met mijn kwetsuren de zondaars te helen, de mistappen van de zondaars te vergelden, en met de hemelse Vader allen te verzoenen die naar hem terug willen keren.⁴

¹ Jes. 1,6.

² Breviarium OP, Dominica in Ramis palmarum, Noct. II, Respons. IV (ed. Cormier I, p. 414; en ook p. 421).

³ Ps. 24 (23),7. Zie ook: Breviarium OP, in festo SS. Coronae spinea domini (die XXIV, Aprilis), in I vesperis, Antiph. super Psalmos: '*Summum Regem gloriae spinis coronatum...*' (ed. Cormier I, p. 1101).

⁴ Cfr. Luc. 15,18.

HOOFDSTUK 4.

HOE DE ZIEL DIE HAAR BRUIDEGOM DOOR DE ZONDE VERLOREN HEEFT, HEM ONDER HET KRUIS TERUGVINDT LANGS BRANDEND BEROUW, GEHOLPEN DOOR CHRISTUS' PASSIE.

1.

Laat tranen vloeien, mijn ogen, huil, en laat niet af. Laat alle vreugde van de wereld wijken, laat in de verte verdwijnen alles wat mij tot troost toescheen, en sta toe dat ik de eenzaamheid opzoek, deze vriendin van de rouw, deze gezellin van het verdriet, zodat ik het onvoorziene kwaad bewenen kan, dat plots uit de nevel van mijn zonden opgedoken is, en mij, ik die zich in de ene na de andere voorspoed verblijden mocht, en die in jeugdige schoonheid bloeide, naar de ellende gevoerd heeft waarin ik me nu aantref. Naar binnen dan mijn ziel, keer terug tot je zelf, en laat al het vergankelijke achter je, zoek de eindeloze eenzaamheid van de diepste droefenissen, en beklim de hoogste bergen van herinnerde ellende, en met verwond hart, en met huilende stem, roep dan weeklagend zo luid, dat het geluid van je klagende stem reikt tot aan de hoge toppen van de bergen en de heuvels en het de verheven uitgestrektheid van de luchten doordringt tot in het bovenste hemelgewelf, en de oren van de hemelse geesten, die vol zijn van barmhartigheid, bereikt. Spreek hen allen dan weeklagend aan, en zeg: 'O, jullie levende stenen¹, jullie hoge bergen, jullie stralende velden, woonplaats van de sterren, wie vergunt me², dat dit hete, laaiende vuur, dat mijn hart ontvlamt, en de bittere tranen, die nu overvloedig stromen, jullie zullen bewegen medelijden met mij te hebben, tot verlichting van mijn smart. Met niets te vergelijken is de smart die mijn hart geweld aan doet, die het innerlijk van mijn ziel kwelt en mij tot in het merg bedrukt.

2.

Wee mij, ik ongelukkige!³ Ja, er was een tijd dat de hemelse bruidgom mij met zijn liefde voorging, mij voedde, en mij tot zijn

¹ Cfr. 1 Petr. 2,5(4).

² Hoogl. 8,1.

³ Hier spreekt niet de discipel, maar de ziel.

bruid uitverkoren had, zijn verlovingsring mij schonk, en mij sierde op velerlei wijzen.¹ Melk en honing ontving ik van zijn lippen, almaar overnieuw.² En af en toe mocht ik mij verheugen op een kus van zijn mond.³ En soms gebeurde het, dat deze geestelijk bruidegom, die een minnaar is van de leliën⁴, mij troostte met een geestelijke omarming, mij vervullend met veel goeds. Ik echter, ellendige, ondankbaar bij zijn weldaden, ik heb het niet verstaan toen ik in mijn rijkdom woonde⁵, maar ging van hem, vluchtte heen en werd hem ontrouw. Wee mij, want hem heb ik verloren. Wee mij, want hem, de enige vreugde van mijn hart, heb ik verlaten. Verlaten heb ik de Heer, de bronader van levend water.⁶ Ik, die eens de geliefde was van mijn lief, ik heb mij van hem afgekeerd, ontrouw mij van hem gescheiden.

3.

O, ik ellendige, waarom toch heb ik dit gedaan? Waarom heb ik hem verlaten? Ach, hoeveel en wat heb ik met hem verloren! Want met hem heb ik mijzelf verloren, en beledigt heb ik alle hemelse geesten. De treurnissen zijn gekomen, de vertroostingengegaan. Hier zit ik nu, ontkleed, helemaal verward en verworpen, als een weduwe zo eenzaam⁷, want die valse minnaars van mij, als ware oplichters hebben ze mij, arme, bedrogen, en smadelijk in de steek gelaten; beroofd hebben ze me van alle giften waarmee mijn lief me tooien wilde. O verloren eer, al de misgelopen vreugden en vertroostingeng; in dat ene uur werd

¹ Breviarium OP, in festo S. Agnetis. Noct. II, Respons. IV, (ed. Cormier I, p. 836). Het feest van Sint-Agnes wordt gevierd op 21 januari. Op de feestdag van Sint-Agnes had Seuse zijn eerste 'ontrukking' (*Vita*, hfdst. 2) en, jaren later, ook op deze dag, bracht hij zijn dwalende zus (een moniale) terug op het rechte pad, nadat hij Sint-Agnes om hulp had geroepen. Seuse had een bijzondere devotie voor Sint-Agnes (zie bijv.: *Boekje der Eeuwige Wijsheid*, hfdst. 7). De martelares Agnes (overl. te Rome 258/259, mogelijk 304) werd als dertienjarige aan heidense goden gewijd (dezelfde leeftijd als waarop Seuse in het klooster kwam). Agnes was het slachtoffer van verkrachting. Voor de legende van Sint-Agnes, zie: *Legenda Aurea* van Jacobus de Voragine, (nr. 39). Voor de aanbidding van de martelares Agnes in die dagen en de iconographie uit de veertiende eeuw, waarin Agnes wordt afgebeeld als de exemplarische bruid van Christus, zie: Carolyn Diskant Muir, *Love and Courtship in the Convent: St. Agnes and the Adult Christ in Two Upper Rhine Manuscripts*. *Gesta*, Vol. 47, No. 2 (2008), pp. 123-145.

² Breviarium OP, in festo S. Agnetis. Noct. II, Respons. V, (ed. Cormier I, p. 837).

³ Hoogl. 1,1.

⁴ Cfr. Hoogl. 2,1.

⁵ Ps. 48 (49),13.

⁶ Jer. 17,13.

⁷ 1 Tim. 5,5.

mij ontnomen¹ alles waar mijn verlangen naar uitging. Vanaf nu kan ik niet langer getroost worden; voortaan zal mijn grootste troost zijn, geen troost te ontvangen, maar altijd te zuchten en te huilen, totdat ik de ellendige dood zal sterven. Wee mij, waarheen mij wenden, tot wie te gaan? Wie zal mij vertroosten?² Zie, heel de wereld heeft me verlaten, want verlaten heb ik mijn lief.

4.

Waarom toch, ach, waarom heb ik dit gedaan? O welk onzalig uur, waarin het besef van dit onheil in mij opkwam. O rode rozen, blanke leliën, en viooltjes onberoerd, jullie, zielen die heilig zijn en onbevlekt, bezie nu deze al te late voorjaarsbloem³. Kijk en zie⁴ hoe ik op een doornenstruik lijk, en neem ter harte hoe snel ze verwelkt en afvalt⁵, de bloem die hier geplukt is door deze wereld; want mij rest voortaan niets anders dan levend te sterven, bloeiend te verwelken, vroegtijdig in mijn jeugd nog te vergrijzen en gezond in ziekzijn te verkwijnen. Al deze zaken zou ik gemakkelijk kunnen ontveinzen, maar alleen dit ene niet, dat ik jouw minnelijke en vaderlijke gelaat verbolgen heb, en jou, mijn lief, bedroefd heb; dat is voor mij de hel, en smartelijker dan elke andere smart. O mijn zoete, de zinnen ontvallen me wanneer ik me herinner met welke grote liefde en mildheid je mij voorkomen bent, met welke grote zoetheid je me maande en hoe vriendelijk je me ooit tot jou getrokken hebt. Smart bedrukt me, omdat ik me ondankbaar toonde voor dit alles, en dat ik zo weinig gaf om dit grote goed, en een zulk grote schat zo achteloos wegwierp.

5.

O begeerde aanwezigheid van de onzalige dood, waartoe aarzel je?⁶ Waarom trek je me niet tot jou? O al te grote sterkte van het menselijke hart, dat ik aan zulk groot lijden niet te gronde ga. O dit hart van mij, zo hard als ijzer, dat ondanks zulk grote smart

¹ Apok. 18,10.

² Jes. 51,19.

³ Vermoedelijk wordt hier bedoeld de herfststijlloos (*Colchicum autumnale*) die pas laat bloeit (augustus-november), dit in tegenstelling tot de bonte krokus (*crocus vernus*) die erop lijkt, maar bloeit van februari tot juni. Beide bloemen worden in de tijd van Seuse wel 'Zeitlos' genoemd. Zie: Zingerle Ignaz, *Diu zitelôse*, Innsbruck 1884. Zie ook Hfdst. 5 van het *Boekje van de Eeuwige Wijsheid*.

⁴ Klaagl. 1,12.

⁵ Jak. 1,11; 1 Petr. 1,24.

⁶ Eccli. 51,32.

bedrukt toch niet wordt verbrijzeld. Hoor mij, jullie goddelijke bloemen¹; en jullie allen, vrome minnaars, heb medelijden met mij. Ik die eens de zo beminde was, gesierd met de meest verheven naam, ja, bruid van de hoogste Koning werd ik genoemd. Een rijke, vruchtbrengende, mooie olijfbom, zo werd ik door de Heer genoemd.²

6.

O ik onzalige, nu ik niet eens meer waardig ben zijn keukenhulp genoemd te worden, noch om de was te doen. Uit schaamte en schande waag ik mijn ogen voortaan niet meer op te heffen, mijn mond tegenover hem niet meer te openen. O hartenood! Want nood beklemmt me van alle kanten³, en ik weet niet wat te kiezen.⁴ Want mijn lief verloren te hebben, zonder de hoop hem ooit weer te winnen, erger is het dan welke dood ook; hem als voorheen weer aan de zijde te weten van mijn ziel, nu zo diep bedroefd, ik houd het voor onmogelijk. Zie hoe ik van alle kanten ingeklemd word, overal, te midden van heel de wereldse wijsheid. Kon ik toch ergens in een weidse woestijn zijn, waar geen menselijk oog mij ooit zien, geen oor mij ooit horen zou, om me vrijelijker in al mijn geschreeuw en gehuil te kunnen wentelen; want daaruit bestaat mijn laatste troost.

7.

O zonde, wat heb je me gebracht? O ongelukkige schuld⁵ en afmattende begeerte, tot welk ellendige gesteldheid heb je me gevoerd? O onreine wereld⁶, vol van misleiding en duizelingwekkende veinzerij. Wee hem die jou dient en zich aan jouw wil onderwerpt. Door hoeveel pijn en ellende zal hij gekweld worden. Want ook al toont de wereld zich aan de buitenkant bekoorlijk, haar binnenste verbergt iets dat bijt. En ook al toont ze zich van buiten opgewekt, uiteindelijk zal er oneindig veel in opduiken

¹ Sir. 39,13(17).

² Jer. 11,16.

³ Dan. 13,22.

⁴ Fil. 1,22.

⁵ ‘*O infelix culpa*’; alluderend op ‘*felix culpa*’ (gelukkige schuld). Bij de wijding van de paaskaars tijdens de Paasnachtviering wordt de hymne ‘*Exultet*’ gezongen - daarin wordt de schuld van de mensheid ‘gelukkig’ genoemd, omdat deze schuld Jezus als de Verlosser heeft gekregen. *O felix culpa, quæ talem ac tantum méruit habére Redemptórem!* [O gelukkige schuld, waaraan wij de Verlosser danken]. Zie ook: Thomas van Aquino, *S.Th.*, III, 1, 3, ad 3.

⁶ N.b. het woordspel in de latijnse tekst: *mundus* = rein en *mundus* = wereld.

dat de ellendige ziel onophoudelijk zal kwellen. Ach, jij bedriegerster, wat heb je me allemaal beloofd in het begin, met het voor-nemen me te misleiden. Met zoete liefdesbrieven en allerlei kleine geschenkjes heb je je valstrikken gespannd. Met zoetstrelende, berekenende woorden, als sirenengezang en fluitklanken zo lieflijk, heb je me van mijn zinnen beroofd; met een verschijning als die van een deerne, een ranke hals, en glimlachende ogen, heb je het hart van een zot doorboord. Water vroeg ik, een melkzak opende je¹, en met zoet vergif en bedwelvende absint² heb je me dronken gemaakt. Mooie, zoete appeltjes, zacht geworden om slechts mij te behagen³, gaf je me met eigen hand. Rozen schonk je me uit jouw rozenggaard. Nadrukkelijk zwoer je mij lief te hebben boven alles, en dat het me nooit zou ontbreken aan vreugde en voorspoed zonder eind. O, jij sluwe vos, O, jij giftig serpent! Met deze en ontelbare andere valse flemereien heb je me verstrikt in je net, om me vervolgens de dood in te slepen, zoals men een schaap een groene twijg voorhoudt om het vrolijk en opgewekt ter slachting te leiden. O, jij boosaardig beest⁴, O, jij bloeddorstig gedrocht! Die je zacht gezalfd hebt, mishandel je nu gruwelijk; die je eens opgeheven hebt, laat je nu hard vallen.⁵ Je veinst een sirenenstem, een engel blijkt het te zijn. En zie, alles is in zijn tegendeel veranderd. Terwijl ik geloofde veilig aan je boezem te rusten, werden mijn haren afgesneden, en mijn ogen uitgerukt; mijn geest week, mijn kracht werd me ontnomen, en ongewapend val ik onder het zwaard van mijn vijanden.⁶ Wanneer ik me dit weer te binnen breng en het door mijn geest laat gaan, dan kwijn ik in mezelf, en ik word mijzelf tot zware last⁷.

8.

Gelukkig daarom de ziel, met recht koningin van grote rijkdommen genoemd, die voorzichtig gemaakt door van buiten komende gevaren, de onschuld van geest en lichaam bewaard heeft. O welke zaligheid geniet een dergelijke ziel, zelfs al beseft

¹ Re. 4,19.

² Klaagl. 3,15.

³ Cfr. Seneca, *Ep. Morales*, 12,4: *gratissima sunt poma cum fugiunt*. [Bovenal zijn de appeltjes welkom, wanneer ze zacht worden.]

⁴ Gen. 37,20.

⁵ Ps. 102 (101),11.

⁶ Cfr. Re. 16,18-21.

⁷ Job 30,16; 7,20.

ze dat niet. Laat ze zich verheugen over haar reine leven, en vreugde vinden in een ziel die zich afgewend heeft van wereldse begeerten, want een onrustig geweten dat vreest altijd onheil.¹ Zwaarder dan lood, wreder dan een leeuw, angstaanjager dan de donder, en bitterder dan absint toont het zich. Een worm is het, die vanbinnen knaagt en niet toestaat te eten of te rusten, ja zelfs hen die slapen vaak doet schrikken. Zo veel en veelsoortige zaken zijn het die een onrein geweten² kwellen, dat de reinen het amper kunnen geloven. Want de schepping, dienstbaar aan jou, haar Schepper, ontplooit haar kracht om de onrechtvaardigen te bestraffen en matigt die om wel te doen aan hen die op jou vertrouwen.³ Dit heb ik gezegd, omdat de ervaring mij dit leerde zeggen, en de tegenwoordige bitterheid van mijn hart mij allerbitterst⁴ daartoe gedreven heeft. Nu echter, door ellende bedrukt, ben ik gedwongen luid te schreien en te zeggen, dat het voor mij slecht en bitter is mijn bruidegom verlaten te hebben⁵ en zijn voorschriften niet opgevolgd te hebben. Wie geeft mij⁶ een perkament zo groot als de hemel, wie mij inkt meer dan de diepe zee bevatten kan, wie mij pennen als de boomblaren en grashalmen zoveel, zodat ik uit kan schrijven al het hartenleed en de onherstelbare schade die ik geleden heb, omdat ik mijn lief verlaten heb. Wee mij, dat ik ooit geboren ben in deze wereld! Waarom stierf in niet in mijn moeders schoot?⁷ Helemaal zonder kracht ben ik; wat te doen, ik weet het niet. Waarom langer doorgaan? Waarom dit misbaar? Waarom dit geweest?⁸ Wat rest me anders, dan me zelf te verachten, en me, ver van het aangezicht van God, verlaten in de afgrond van de onzalige wanhoop te werpen?⁹

¹ Wijsh. 17,10(11).

² Tit. 1,15.

³ Wijsh. 16,24.

⁴ Jes. 38,17.

⁵ Jer. 2,19.

⁶ Hoogl. 8,1.

⁷ Job 3,11.

⁸ Marc. 5,39.

⁹ Cfr. Bernardus van Clairvaux, *Super Cant, sermo 6* n.8. Deze (zesde) toespraak handelt over de barmhartigheid en de gerechtigheid, die samen de “voeten van de Heer” genoemd worden. Bernardus spoort zijn toehoorders aan om deze voeten te kussen, en waarschuwt geen van beide te verwaarlozen. “*Alioquin alterum sine altero osculari non expedit; quia et recordatio solius iudicii in barathrum desperationis praecipitat, et misericordiae fallax assentatio pessimam generat securitatem.*” [Het is duidelijk ongepast om de een te kussen zonder de ander; een man die alleen aan het oordeel denkt, zal in de afgrond van wanhoop vallen, een ander die op bedrieglijke wijze Gods genade vleit, scheidt een verderfelijke zekerheid.]

9.

DE WIJSHEID: Weet je dan niet dat wanhoop een gevaarlijke zaak is?¹ Je mag in geen geval wanhopen aan je heil; want ik ben in deze wereld gekomen, om te zoeken en te redden wat verloren was.²

10.

DE DISCIPEL: O wat is het wat ik hoor, wat weerklinkt zo zoet in mijn oren, in die van een ellendige mens, een verworpen hond?

11.

DE WIJSHEID: Wat is er gebeurd, dat je me niet meer herkent? Hoe komt het dat je ter aarde gevallen bent, bezweken?³ Lijd je door overmatige smart misschien aan verstandsverlies, mijn zoon? O mijn lief: zie, ik ben het, de Eeuwige Wijsheid, Zoon van de hemelse Vader, bringer van de barmhartigheid, vorst van de vergeving en wetgever van de ontferming, die de afgrond van de barmhartigheid geopend heeft, voor elke geschapen geest onvatbaar in haar oneindigheid, en jou en allen die terug wensen te komen, wil ontvangen in mijn liefhebbend hart. Herinner je mijn gelaat. Kijk dan, ik ben het, ik die de armoede verdragen heeft, om jou rijk te maken, ik die de bittere dood geleden heeft, om jou het leven terug te geven. Zie, hier sta ik, middelaar tussen God en de mensen⁴, de stigmata van het Kruis heb ik behouden, en ik plaats ze tussen het strenge gerecht van de eeuwige Vader en al jouw zonden. Daarom, vrees nu maar niet. Want ik ben je broeder, je bruidegom, bereid erbarmen te hebben en jouw zonden te bedekken en ze naar de bodem van de zee te verwijzen⁵, en ze te vergeven alsof ze nooit geweest zijn, wanneer je maar terugkeert en voortaan op je hoede wil zijn. Was je in mijn bloed, in het bloed, zeg ik, van het onbevleete Lam, dat vervuld is van liefde en lichtend met een kleur

¹ Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* II-II, q. 20, a. 3. [...] *sublata spe, irrefrenate homines labuntur in vitia, et a bonis laboribus retrahuntur.* [... wanneer de hoop wordt weggenomen, glijden mensen ongebreideld af in ondeugden en trekken ze zich terug van goede werken.]

² Joh. 11,27; Luc. 19,10.

³ Job 1,20.

⁴ 1 Tim. 2,5.

⁵ Mi. 7,19.

rozenrood.¹ Omhoog van de aarde hef je hoofd. Sla je ogen op, en wees gelijkmoediger². Zie, het mooiste kleed³ wordt je gebracht, gegeven wordt je de ring van het inzicht, schoenwerk wordt gehaald, en een gemest kalf geslacht⁴, je minnelijke naam wordt je teruggegeven, opdat je de bruid van de koning zult zijn en zo genoemd zult worden. Want niet met vergankelijk goud en zilver, maar met mijn kostbaar bloed heb ik je teruggekocht⁵, en ik heb je met zulk grote moeite verworven, dat het niet onbillijk is me over jouw heil te verheugen en het me licht valt jou genade te schenken.

12.

Wat ik je zeggen wil is wonderlijk en werkelijk verbazingwekkend, en toch dient het in vast geloof en ontdaan van elke twijfel aangenomen te worden. Zie, wanneer de hele wereld een enkele vuurbal was, en in haar midden lag een handjevol vlas, het zou, zijn natuurlijke neiging volgend, niet zo snel vlamvatten, als de afgrond van mijn barmhartigheid doet tegenover een berouwvolle dienaar die zich bekeren wil. Want voor elk natuurlijk gebeuren is wat tijd nodig, hoe kort en hoe slecht waarneembaar ook, maar tussen berouw en vergeving, tussen zuchten en verhoord worden, is geen tijdsspanne.

13.

DE DISCIPEL: O ongehoorde barmhartigheid van vaderlijke innigheid, o wonderlijke liefde van broederlijke trouw, o enige vreugde van mijn hart, wil jij je verwaardigen de verstoten zoon weer op te nemen? Wil je bij iemand die de dood verdient, die schuldig is aan elke ongerechtigheid, soms genade laten gelden? O onvergelykbare genade, O onbeschrijflijke goedheid, O eindeloze zee van goddelijke ontferming, door geen sterveling te vatten, elk begrip te boven gaand, alle wensen overtreffend en alle verdiensten uiteindelijk overschrijdend! Ik buig daarom

¹ Est. 15,8.

² *Vitae Patrum* I, Vita Pachomii, c.45 (PL 73 263 C). Cfr. *animaequior esto*, Bar.[*Vulg.*] 4,5.21.

³ De 'stola prima' (mooiste c.q. eerste kleed) is een verwijzing naar Luc. 15,2, de parabel van de verloren zoon. Zie ook: Augustinus, *Quaestionum Evangeliorum Libri Duo*, 2.33 (PL 35. 1346): '*Stola prima, est dignitas quam perdidit Adam*' [Het eerste kleed is de waardigheid die in Adam verloren ging.]

⁴ Luc. 15,22-23.

⁵ 1 Petr. 1,18-19.

nu de knieën¹ van mijn hart voor jou, Vader van barmhartigheid², en vallend ter aarde strek ik me uit, liggend aan jouw allesvergevende voeten, en dank ik jou uit het diepst van mijn hart, en smEEK ik je jouw Eniggeboren Zoon aan te zien, die je door de grote liefde waarmee jij ons hebt liefgehad³, aan de dood uitgeleverd hebt⁴, en dat je vanwege de hoeveelheid van zijn smarten al mijn zonden wil vergeten.

14.

Gedenk, zo vraag ik je, je barmhartigheid⁵ en eerdere beloftes. Want uit jouw heilige mond kwam⁶, toen de wereld door de zondvloed onderging, een teken van verzoening, toen je zei: 'Ik zet mijn boog in de wolken, en zal mijn verbond met jullie gedenken, en hij zal het teken zijn tussen mij en de aarde.'⁷ Welnu dan, aanzie, allerliefste Vader, die boog van toen, die een voorafbeelding was van jouw geliefde Zoon hangend aan het Kruis. Aanzie met de meeste toewijding, hoe elk deel van zijn Lichaam opgespannen en uitgerekt is, zodat men al zijn botten tellen kan.⁸ Zie, hoe zijn handen, zijn armen en zijn andere ledematen tot het uiterste opgespannen zijn, door wonden bedekt, en druipend van het bloed. Zie dit aan, zo bid ik je, en heel door zijn wonden onze wonden, en vergeef ons onze zonden.⁹

¹ Ef. 3,14.

² 2 Kor. 1,3.

³ Ef. 2,4.

⁴ *Ut servum redimeres, Filium tradidisti.* [Om een slaaf te redden, heb je je Zoon geofferd.] Gezongen tijdens de Paasnachtviering bij het wijden van de Paaskaars (bij het *Exultet*).

⁵ Ps. 25 (24),6.

⁶ Cfr. Missale, *Oratio sacerdotis ante missam, sabbato. Tu enim dixisti ore tuo sancto et benedicto: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Qui manducat me vivit propter me. Ipse manet in me et ego in eo. Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum.* [Want Jij hebt met Je heilige en gezegende mond gezegd: Het brood dat Ik zal geven is mijn vlees voor het leven van de wereld. Hij die mij eet, leeft door mij. Hij blijft in mij en Ik in hem. Ik ben het levende brood dat uit de hemel is neergedaald. Als iemand van dit brood eet, zal hij eeuwig leven.]

⁷ Gen. 9,13.15.

⁸ Ps. 22 (21),18.

⁹ Cfr. het dominicaanse *processionale*; hier: het eerste gebed bij het laatste sacrament (*De sacramento extremæ unctionis, oratio prima*).

15.

Gedenk Heer, waarom je barmhartig en Vader van de barmhartigheid genoemd wordt.¹ Daarom namelijk, dat je je barmhartig over allen ontfermt, je je niet wenst te herinneren aan het onrecht dat jou gedaan is, en onze zonden wil vergeten. Want het is immers niet om de rechtvaardigen, die geen berouw behoeven², maar om ons, die gezondigd en onrechtvaardig gehandeld hebben³, dat je barmhartig genoemd wordt. Of heb je misschien alleen de rechtvaardigen en onschuldigen, wier voortreffelijk en zuiver leven ons almaar tot voorbeeld voorgelezen wordt, tot jouw geheime toehoorders⁴ willen maken, en alleen hen met jouw genade en vriendschap willen eren? Of ben je soms alleen de God van de onschuldigen?⁵ Niet ook de God van de berouwvollen? Zeker toch ook die van de berouwvollen en van hen die zich tot in hun hart bekeren?⁶ Was waar de zonde in overvloed aanwezig was, de genade niet nog overvloediger aanwezig?⁷

16.

Daarom zoek ik mijn toevlucht bij jou, Vader van barmhartigheid, en vraag ik de genade van jouw bescherming. Brandend van liefde en in hartelijke omhelzing, O Zoon van de Eeuwige Koning, druk ik me op jouw uitgestrekte, naakte armen, geheel bloedbedekt; van jou wil ik levend noch dood ooit nog gescheiden worden. En daarom, o zoete en lieve Vader, vergeef me, vergeef me, om de liefde tot jouw eniggeboren Zoon, mijn zonden, waarmee ik jou toorn verdiend heb, en het kwaad jou gedaan⁸; want vanwege mijn zonden ondervind ik zulk groot berouw, dat ik eerder duizend doden wilde sterven, dan jou, liefste Vader, voortaan ooit nog te beledigen. Al de tegenslagen die mij treffen⁹, ja zelfs de hel die ik verdiend heb of het wrede vagevuur, ze wegen voor mij niet zo zwaar en bedroeven me niet zo zeer, als de krenkingen waarmee ik jou, mijn Schepper, beledigd heb, jou, zeg ik, O mijn Heer en mijn God¹⁰, jij, mijn

¹ 2 Kor. 1,3.

² Jak. 5,11; Luc. 15,7.

³ Dan. 3,29.

⁴ II Reg 23,23 [*Vulg.*]

⁵ Cfr. Rom.3,29.

⁶ Ps. 85 (84),9.

⁷ Rom. 5,20.

⁸ Ps. 51 (50),4.

⁹ Job 6,2.

¹⁰ Joh. 20,28.

Verlosser en de enige vreugde van mijn hart, die ik bedroefd heb en onvoldoende recht heb gedaan. Zou ik nu alle hemelen kunnen vullen met een onstilbaar geschrei, en mijn hart zulk groot geweld aandoen, dat het in duizend stukken uit elkaar zou spatten, dan zou mij dit liever zijn, dan alle vertroosting die ik in alle dagen van mijn leven ooit gekend heb.¹ En hoe milder er met mij omgegaan wordt, des te dieper mijn huilende geest bedroefd wordt, omdat ik jegens zulk een lieve vriend en trouwe Vader zo ondankbaar ben geweest.

17.

Maar nu, jij lerares van Gods leer², O Eeuwige Wijsheid, leer me, zo bid ik je, hoe ik jouw zoete en minnelijke stigmata aan mijn lichaam dragen moet, en hoe ik ze voortdurend in mijn gedachten kan houden, zodat ik tenminste daardoor de hemel- en aardbewoners tonen kan, hoe dankbaar ik ben voor het onmetelijk goede, dat jij mij, ik ellendige, uit de overvloed van jouw genade toe liet komen.

18.

DE WIJSHEID: Je moet jezelf en al het jouwe mij offeren, en nooit wat je geofferd hebt terugnemen; zie af, niet alleen van wat overbodig is, maar zelfs ook zo nu en dan van wat geoorloofd is: zo tonen zich je handen vastgenageld aan mijn Kruis. Wat goed is, doe dat, en het kwade dat men je aandoet, verdraag het gelijkmoedig, je ongestade geest en je dolende gedachten, verzamel ze, en richt ze op mij, het hoogste Goed: en je voeten staan genageld aan mijn Kruishout. Sta je geestes- en lichaamskracht niet toe te verslappen, maar streef ernaar met heel je inzet jezelf in mijn dienst te stellen, je armen altijd uitstrekking zoals ik de mijne. Uitgeput en moe van al het werk, zeg dank, en houd geduldig stand. Weersta zinnelijke neigingen op manmoedige wijze: het zal jou antwoord zijn op wat mijn benen hebben geleden. En mijn vlees, het zal weer kunnen opbloeien³ door het nedermoedig en verstandig versterven van jouw vlees. Het ruwe Kruishout, je maakt het tot een zoete rustplaats voor mijn gekwelde rug, door het vrijwillig dragen van al je beproevingen. Hef je ziel die door het lichaam terneergedrukt is, steeds naar

¹ Ps. 27 (26),4.

² Wijsh. 8,4

³ Cfr. Ps. 27,7 [*Vulg.*]

Hoofdstuk 4 van Boek 1

omhoog tot haar Heer; stel je ledematen in dienst van gerechtigheid en heiliging, zoals je ze voorheen overgaf aan ongerechtigheid.¹ Houd je hart steeds bereid elk ongeluk te dragen in mijn Naam: zo zul je als een trouwe discipel zijn, die naar de geest met zijn Heer gekruisigd en in zekere zin met het bloed van medelijden besprenkeld is, mij gelijkend en door mij bemind.

¹ Rom. 6,19.

HOOFDSTUK 5.

WEEKLACHT OVER HET GEDOOFD ZIJN VAN HET VUUR VAN GODSVRUCHTIGHEID IN ONZE DAGEN BIJ ETTELIJKE PERSONEN VAN BEIDERLEI KUNNE, DIE CHRISTUS DOOR ZIJN PASSIE TERUGROEPT TOT DE WARE LIEFDE.

1.

Hoe eenzaam zit ze daar, de eens zo volkrijke stad; de heerseres over de volken, nu een weduwe gelijk, et cetera.¹ Toen de discipel van de Wijsheid eens, treurend in de geest², de hachelijke toestand van deze, zijn wereld overdacht, en hoezeer de goddelijke liefde in zijn tijd verflauwd was, en hoe tevens bijna overal, onder het aanschijn van geestelijkheid verborgen, de eigenliefde gegroeid was, toen geschiedde het, dat hij onder tranenrijke, aan de Wijsheid gerichte gebeden door een soort geestelijke, zoete slaap overvallen werd. En zie, plotseling verscheen een gestalte, die hem over het gezegde nader onderrichtte. In zijn visioen verscheen hem namelijk een pelgrim, arm was hij en verbannen, buiten de poorten stond hij, een staf dragend in zijn hand, vol ellende en nood. Naast hem was te zien wat leek op een zeer oude stadsruïne, haar muren en gebouwen moesten eens zeer mooi geweest zijn, versterkt met torens en grachten, met poorten en sloten en andere vestingwerken. Door nalatigheid van hen die binnen de muren verbleven, was een gedeelte van de stad door vijandige invallen verwoest, een ander gedeelte door de nalatigheid van de inwoners zelfs; zelfs het deel dat overgebleven was, dreigde ruïne te worden, met hier en daar hoge muren op het punt om te vallen. Dieren verschenen in de stad, als zeemonsters in menselijke gestalte doken ze op; hen vroeg de pelgrim om hulp, maar onwillig werd hij teruggestoten, en zij die hem wilden helpen, werden door anderen daaraan gehinderd. Toen, verward, door hen weggeduwd en verstiten, riep hij hemel en aarde op te getuigen tegen hen.³ Dit heb ik, de discipel, gezien, en ik vraag je mij de betekenis hiervan te tonen, O Eeuwige Wijsheid, jij die alle geheimen kent en al wat verborgen is.

¹ Klaagl. 1,1.

² Cfr. Lev. 10,19 [*Vulg.*].

³ 1 Makk. 2,37.

2.

DE WIJSHEID: Wonderlijke zaken zijn het en meelijwekkend. Zie, ik, ik ben die arme pelgrim¹; van deze tot ruïne geworden stad was ik eens de hooggeroemde prins en befaamde bruidegom. Deze stad dan, die je als ruïne gezien hebt, het is de moeder van het christelijke ordeleven², eens zo gloeiend en godsvruchtig, waarin zo vele gelovigen vanaf de geboortedagen van de Kerk, eenmoedig, eendrachtig en met voortreffelijke godsvrucht, een heilig en godwelgevallig leven leidden vol toewijding; alle wereldlijke dingen hielden ze voor gering, slechts de liefde tot de schepper brandde in hun binnenste; altijd waren ze gericht op heilige meditatie en goede werken, tot nut van zichzelf en van anderen, niemand bedriegend, niemand tekortdoend³, maar in eenvoud⁴ en oprechtheid leidden ze een gezezend leven. Zij kruisigden hun vlees met zijn hartstochten en begeerten⁵, aan grote oefeningen en vele heilige gebruiken hielden ze vast, mannen uit verschillende kloostergemeenschappen, in kluizen en kloosters; mannen van deugd waren het, zeer sterke en dappere krijgers⁶ tegen vijandige, boze geesten.⁷ Voor de verdediging van waarheid en gerechtigheid, zouden zij zelfs zichzelf aan de dood overleveren. Zulke roemrijke burgers, zeg ik, en beroemde zonen pleegde de voornoemde stad, de heilige moeder, deze vurige kloostergemeenschap, voort te brengen en te voeden, en tot volmaaktheid te brengen. Maar, ach welke schande, op vele plekken, in deze tijden, en in de wijken van de voornoemde stad, dreigt het verval wijd en zijd. Want omdat bepaalde burgers en hun leiders zich nalatig hebben gedragen, is de hele structuur van het geestelijke gebouw verzwakt en door bevingen verwoest, zodat het weinige waarvan men geloofde dat het nog stond, door voortdurend verval dreigt te verdwijnen.

¹ Cfr. Luc. 24,18.

² Vertaling van: '*religio cristiana*'. Deze vertaling volgt de vingerwijzing van (Alice) Zr. Hildegarde van de Wijnperse, die stelt dat Seuse hierbij het 'kloosterleven' op het oog heeft. Zie: *De dietse vertaling van Suso's Horologium aeternae sapientiae*, Groningen, Den Haag 1926; hier: p.90.

³ 2 Kor. 7,2.

⁴ Wijsh. 1,1.

⁵ Gal. 5,24.

⁶ Joz. 10,2.

⁷ Ef. 6,12.

3.

Reeds wagen zeer veel zonen van de heilige stand en der geestelijkheid het met de grofste brutaalheid tegen hun oversten op te staan, zodat er bijna geen ruimte voor correcties blijft; en waar men al overtredingen corrigeert, daar wordt de breuk alleen maar groter.¹ En bewapend met filosofische spitsvondigheden en overbodige verwijzingen naar rechtskundige bronnen, die men in het midden brengt, geen enkele corrigerende hand toelatend, en grenzen overschrijdend die door hun vaders zijn uitgezet², verwickelen zij zichzelf en anderen in gevaarlijke debatten. O welk zeker teken van verval van dit geestelijke gebouw, O welk waar voorteken van snel naderbij komende rampspoed! Wat dunk je, hoe lang zal dit geestelijk gebouw nog blijven staan, nadat de hoeksteen en de zuil verwijderd zijn die heel de geestelijke structuur bijeengehouden hebben, dat wil zeggen, wanneer prompte en nedermoedige gehoorzaamheid verworpen wordt, en ieder maar naar believen doet wat hem behaagt, en er geen is, die vragen durft: 'waartoe doe je dit?'³ Ach, waar toch is de gehoorzaamheid van Paulus de eenvoudige⁴ en van al die gelouterde discipelen, die de onmogelijke opdrachten van de oude vaders op allergodsvruchtigste wijze poogden uit te voeren⁵? Laat mijn mond nu ophouden daarover te spreken, maar alle nedermoedige harten, laat hen verzuchten. Daarover te spreken is van geen nut. Nuttig is hier te zwijgen. Want op de juiste wijze het zwijgen te bewaren bij deze materie, wil zeggen: de wijsheid liefhebben.⁶

4.

Nu over de vrijwillige armoede, die de voedster en voeding is van alle geestelijk leven, die door sommigen van de heilige

¹ Cfr. Mat. 9,16.

² Spr. 22,28.

³ 2 Sam. 16,10.

⁴ Bedoeld wordt Paulus Simplex, een leerling van de 105-jaar oud geworden woestijnvader Antonius van Egypte (251-356).

⁵ Zie de geschriften van de woestijnvaders, hier bijv. : Johannes Cassianus, *De Institut.* IV, c24-25.

⁶ Cfr. Boethius, *De consolatione philosophiae*, II, prosa VII. '*Iam tandem, inquit, intellegis me esse philosophum?*' *Tum ille nimium mordaciter: 'Intellexeram, inquit, si tacuisses.'* ['Zie je nu eindelijk in', zei hij, 'dat ik een filosoof ben?' Waarop de ander hem toebeet: 'Dat zou ik, als je je mond gehouden had.'] Cfr. Prov 11,12. *Qui despicit amicum suum indigens corde est; vir autem prudens tacebit.* [Die verstandeloos is, veracht zijn naaste; maar een man van groot verstand zwijgt stil.] Cfr. Macrobius, *De Saturnalia*, VII, I,II

vaders gekozen werd tot hun bruid, die door sommigen onder hen hun meesteres werd, genoemd, en die door sommigen per testament hun liefsten geschonken werd, wat zal ik erover zeggen? Door de meesten wordt ze niet langer als bruid bemind, maar zoals Hagar, de maagd van Sara¹, verstoten²; want de hand van haar nakomeling scheen tegen allen, en de hand van allen tegen haar³, gericht te zijn. Want wel duizend manieren worden gezocht zich te verrijken, en de kunst de ziel van mensen te redden, wordt vervangen voor de kunst geld te verdienen, daarom moet het wel een heel slim lammetje zijn, dat tenminste een beetje van zijn wol voor zichzelf te bewaren weet tegen de bittere kou, bij al die behendigheit van de jagers en die hebgier van de wolscheerders. En waar geld bewaren voor onbetamelijk wordt gehouden, verandert het bij hen in iets vrooms, in werkelijkheid echter wordt het gedaan om de hebgier te dienen, en het wordt in zekere zin tot afgodsbeeld gemaakt. Weliswaar laten ze geldgaves van gedaante veranderen, namelijk naar die van boeken en liturgische spullen, wanneer en zolang het hun aan zulke zaken ontbreekt, maar, als bestond er geen God van Israël, laten ze de God van Ekron rusten in hun geldbuidel om hem te hulp te kunnen roepen.⁴

5.

Over de kuisheid, die het sieraad is van de deugden⁵, niet nuttig is het hierover uit te weiden, slechts dit weinige: pijnlijk is het te moeten zien, hoe jonge lammeren, die voor de wilde wolven vluchten en bij de herder bescherming zoeken, in een nog ergere valstrik geraken; en terwijl ze wensen te ontkomen aan de tanden van de wolf, worden het de gemene tanden van de ram die dodelijk verwonden, of hen zelfs doden. Sommigen van hen tonen het aanschijn van vroomheid, maar haar deugden verloochenen ze⁶, en bang dat het daglicht hun oneer verraden zal,

¹ Gen. 16,1.

² Gen. 21,10.

³ Gen. 16,12. ([...] et manus omnium contra *eum* (*masc.*); *Hor.* geeft ...*eam*...(*fem.*).

⁴ Cfr. 2 Kon. 1,3.

⁵ Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* II-II, q. 152, a. 5c. '*Et quia castitati antonomastice attribuitur decor, ideo virginitati per consequens attribuitur excellentissima pulchritudo.*' [En aangezien schoonheid antonomastisch wordt toegeschreven aan kuisheid, wordt daarom de meest voortreffelijke schoonheid bijgevolg toegeschreven aan maagdelijkheid.]

⁶ 2 Tim. 3,5.

trachten ze in het verborgene zielen buit te maken¹, en de viooltjes van de hemelse bruidegom onteren ze, of ze bevleken hen met ontuchtige beroeringen. En naar het voorbeeld van sommige priesters van het Oude Verbond, steken ze hun vork in de vleespot², en wat God geofferd moest worden, nemen ze voor zichzelf. En wagen ze het niet het hele offer te nuttigen, willen ze toch op zijn minst, en zoveel mogelijk, proeven hoe de eerste slok van de offergave smaakt.

6.

Wat verder nog van de liefde te zeggen, die het bindmiddel is van het hele geestelijke bouwwerk?³ Het is neergehaald, neergehaald is het tot op de grond.⁴ Want allemaal zijn ze gespitt op eigen voordeel, niet op dat van anderen⁵, en meer waarde wordt er nu aan gevaarlijke verstrooiing gehecht dan aan oprechte liefde. En broederhaat heeft de broederliefde vervangen, of, om het nauwkeuriger te zeggen, heeft ze omvergeworpen, zodat men met recht zuchtend en rouwend uitroepen mag: 'Neem je in acht voor je naaste, niemand vertrouw je broeder, want elke broeder doet niet anders dan bedriegen en elke vriend gaat rond met laster. Een man zal zijn broeder bespotten⁶, zijn huisgenoten zullen hem tot vijand zijn.⁷ Hun tong, spreekt de profeet, is een pijl die verwondt, bedrieglijk spreekt hun mond. Zijn mond spreekt vrede met zijn vriend, maar in het geniep legt hij valstrikken.'⁸ En omdat ze zich onderling bijten⁹, tarten, benijden en beschadigen¹⁰, moet men vrezen, dat ze zich tenslotte onderling verslinden.¹¹ Dit en soortgelijks is niet zo verborgen, dat het niet bekend is¹², of dat het hierdoor als uit het verborgene aan het licht wordt gebracht¹³; maar, helaas, over

¹ Re. 9,25.

² 1 Sam 2,14.

³ Cfr. Thomas van Aquino *S.Th.* I-II, q. 65, a. 3c.; *Qu. disput. De caritate* a. 3c. [...] *caritas est forma virtutum, motor et radix*. [Liefde is de vorm, is de beweger en wortel van de deugden.]

⁴ Ps. 137 (136),7.

⁵ Fil. 2,4.

⁶ Jer. 9,4-5.

⁷ Mich. 7,6.

⁸ Jer. 9,7(8).

⁹ Gal. 5,15.

¹⁰ Gal. 5,26.

¹¹ Gal. 5,15.

¹² Mat. 10,26.

¹³ Job 28,11.

heel de aarde heeft hun rumoer zich verspreid, tot de uiteinden van de wereld hun woord.¹

7.

De heilige gebruiken en vroomheidsoefeningen, daarbij de paden van de vaders volgend, zou iemand die nog in acht willen nemen, hij zal hoon te verduren krijgen; de overigen zullen hem zonderlinge gebruiken verwijten, want anders dan de anderen leeft hij, en niet weinig ongerechtigheden zal hij lijden. In de dagen dat er nog een heilig en vurig religieus leven in vrome herinnering bloeide, toen bevond alles zich in een goede en volmaakte toestand. Dat waren met zekerheid gouden tijden, inderdaad 'dagen van heil'²; omdat geestelijken zich toen voor overvloed hoedden, ze andermans gaven niet langs vleierij pleegden te verwerven en het hun niet geoorloofd was zich aan woordtwisten en geruzie over te geven, ze daarentegen met deugdwerken, heilige studies en meditatie, hun tijd doorbrachten, één hart en één ziel in de Heer hadden³, levend in gemeenschap, waarin elkeen niet slechts het zijne najoeg, ja, daarom waren het mannen in elke deugd volkomen.⁴ Van de hiergenoemde geestelijke oefeningen echter is niets overgebleven, behalve dan een beetje hier en een beetje daar.⁵ Want enkele van de gebruiken van weleer blijven nog zichtbaar overeind staan als delen van dit geestelijke gebouw; de godsvruchtige inspanning echter van de modernen bestaat meer in het aanbevelen van de prijzenswaardige ijver van de ouden dan in het overnemen van hun toewijding.⁶

¹ Ps. 19 (18),5.

² 2 Kor. 6,2.

³ Hand. 4,32. Cfr. de Leefregel (*Praeceptum*) van Augustinus van Hippo (m.n. hfdst. 1), waarbij hem de eerste christengemeente van Jeruzalem voor ogen stond (verwijzend naar Hand. 4,32-35). *De regel van Dominicus* is gebaseerd op deze *Leefregel van Augustinus*.

⁴ Kol. 1,11.

⁵ Jes. 28,10.

⁶ Vertaling van: [...] *non tam modernorum devotum perpenditur exercitium, quam antiquorum laudabile studium commendatur*. Vermoedelijk naar aanleiding van deze passage, is volgens L.A.M. Goossens O.F.M. de naam 'moderne devotie' door Johannes Busch (1399–c.1480), gegeven aan de religieuze hervormingsbeweging die in het oostelijke Nederland in de vijftiende eeuw ontstond als reactie op een veruiterlijkte vroomheid van vele priesters en kloosterlingen. Zie: Johannes Busch: *Liber de origine devotionis modernae* [Boek over de oorsprong van de moderne devotie], dat een onderdeel is van zijn in 1464 voltooide *Chronicon Windeshemense*, zie: *Des Augustinerpropstes Johannes Busch Chronicon Windeshemense und Liber de reformatione monasteriorum* / herausgegeben von der

8.

Wat je daar in het visioen gezien hebt, die rijke hoeveelheid aan dieren, die als zeemonsters in mensengestalte opdoken, het zijn wereldse harten onder een geestelijk uiterlijk verscholen; naar het uiterlijk laten ze een eervolle verschijning zien, maar naar het innerlijk zijn ze leeg aan genade en godsvrucht; en aldus wanstaltig naar hun innerlijk en uiterlijk, zijn ze dierlijke monsters niet ongelijk. Met hun stem, die als die van Bileams ezelin

Historischen Commission der Provinz Sachsen; bearbeitet von Karl Grube. Hieruit: Capitulum II. *Quomodo vita communis omnium congregacionum moderne devocionis primarium suum sumpsit exordium*. [Hoe het gemeenschapsleven van alle congregaties van de moderne devotie begon.] in: ed. Grube, pp. 253 ss. Voor deze hypothese en de verwijzing naar deze bron: Goossens, M. *De meditatie in de eerste tijd van de Moderne Devotie*. [Diss.] Haarlem, 1952. p.23, nt 1. In de beschrijving door Busch komt overigens nergens het pejoratieve karakter dat Seuse eraan geeft tot uitdrukking; de term verwijst veeleer naar de hernieuwingsgeest, c.q het restauratieve elan, waarvan men in die dagen doortrokken is, en waartoe Seuse hier oproept. De term 'Moderne devotie' wordt ook al eerder aangetroffen, nl. in een werkje van Henricus Pomerius: *de origine monasterii Viridisvallis*, een relaas over het ontstaan van het Groenendaalklooster, dat geschreven werd tussen 1413 en 1417. In het tweede deel van dit werkje, wordt (in de hfdst. 8-10) verslag uitgebracht van de bezoeken van Geert Grote aan Ruusbroec. Grote was toen 37 jaar, Ruusbroec 85 jaar oud. Geert Grote wordt in dit werkje (hfdst. 8) genoemd 'stichter en bezieler van de Moderne Devotie in de Noordelijke Nederlanden'. Zie: *Geraert van Saintes en Hendrik Utenbogaerde, De twee oudste bronnen van het leven van Jan van Ruusbroec, door zijn getuigenissen bevestigd*, Bonheiden: Abdij Bethlehem, 1981, cit. p.102. Grote voelde de oude Ruusbroec eens aan de tand over de orthodoxie van zijn geschriften. Pomerius peilt Geert Grote, en beschrijft hem beeldend als iemand die 'meer verwond was door de prikkels van de vrees dan door de vonken van de liefde' (ibid. hfdst. 10, p.105.) Voor een kritische uitgave zie: Kors, M. M. *Studie en kritische tekstuutgave van Henricus Pomerius' De origine monasterii Viridis Vallis'*, in: Ons geestelijk erf, 2016, pp, 227-331. Ruusbroec-kenners Albert Ampe en Jan Deschamp, in: *Jan van Ruusbroec, 1293-1381, tentoonstellingscatalogus*, Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, 1981, zeggen het zo: 'Pomerius legt de nadruk op de grote verering, die Grote voor Ruusbroec koesterde, maar doorziet voldoende Grotés complexe persoonlijkheid. Hij laat hem voortdurend zijn abstracte en rigoristische neigingen botvieren en Ruusbroec daarop minzaam en doeltreffend reageren.'; citaat uit artikel nr. 30, p. 81. De term 'moderne devotie' verwijst dus niet alleen naar de hervormingsbeweging uit die dagen, maar tevens naar de door haar vertegenwoordigde (toen) "nieuwe, hedendaagse, moderne vroomheid". Zie hier de informatierijke bundel van: Rudolf van Dijk O. Carm. *Twaalf Kapittels over ontstaan, bloei en doorwerking van de Moderne Devotie*. Hilversum 2012. Hierin m.n. het artikel: *De devotie van de moderne devoot. Een kernbegrip in de Navoring van Christus*. pp. 358-368. De beweging van de 'devotia moderna' beriep zich overigens in haar (wat we nu noemen) spiritualiteit, paradoxaal genoeg op de 'devotio antiqua' van de oerkerk. Seuse kon hierbij als inspirerend voorbeeld dienen; vooral zijn Horologium werd enthousiast ontvangen en veel gelezen in de kringen van de moderne devoten.

menselijk klinkt¹, brengen ze abstracte woorden en geestelijke bewijzen voort, maar ze leiden een stoffelijk en vleeslijk leven, en wat ze met hun woorden en verschijning prediken, dat weerstreven ze met hun zeden. Onder hen zijn er die de huizen binnendringen, nieuwsgierig om zich heen scharrelend, deernen inpalmend en afvoerend; almaar studeren ze, maar nooit geraaken ze tot het kennen van waarheid², en door hun ijdelheden en leugenachtige praatjes³ sluiten ze mij uit hun hart en uit dat van anderen.

9.

Maar dat je sommigen gezien hebt die in gebaren en gestalte betamelijk waren en mij hun hand reikten, dat verwijst naar de schaar der uitverkorenen, die te midden van de anderen een rechtvaardig en godsvruchtig leven leiden⁴ en door hun voorbeeld niet misleid worden; zij zijn het die te midden van een boosaardig en verworpen geslacht, als stralende lichten in deze duistere wereld, door een woord van leven⁵ al hun naasten verlichten en ontvlammen. Hoewel ze nog in groten getale te vinden zijn, in elke stand en orde, van elke leeftijd en van beiderlei kunne, toch, in vergelijking tot de overigen, zijn het er weinig. Want werkelijk, er zijn er meer die de wijde en brede weg gaan die tot de dood voert⁶ dan dat er zijn die zich inspannen langs de smalle weg en door de nauwe poort binnen te geraken.⁷ En die laatsten gedragen zich tussen de anderen als lammeren tussen de wolven⁸; als lelies zijn ze tussen de distels⁹, een geur van deugden verspreidend bij het dragen van hun tegenspoed. Deze zijn het die de Heer voor zich bewaard heeft: die hun knie niet voor Baäl gebogen hebben¹⁰, die de begeerte van het vlees niet onderhouden¹¹; die het teken Tau op hun voorhoofd dragen¹², wat zeggen wil, dat ze de dood van Jezus Christus overal

¹ Num. 22,28-30.

² 2 Tim. 3,6-7.

³ Ps. 40 (39),5.

⁴ Tit. 2,12.

⁵ Fil. 2,15; 2 Petr. 1,19; Ef. 5,26.

⁶ Mat. 7,13.

⁷ Mat. 7,14; Luc. 13,24-25.

⁸ Luc. 10,3.

⁹ Hoogl. 2,2.

¹⁰ 1 Kon. 19,18.

¹¹ Rom. 13,14.

¹² Ez. 9,4.

meedragen in hun lichaam¹; de overtredingen van anderen die ze niet verbeteren kunnen, laten hen verzuchten en rouwen. Wegens de talloze vijandigheden die opduiken, kunnen ze met de apostel zeggen: 'Buiten strijd, binnen vrees.'² En na blootgesteld te zijn aan alle andere gevaren, kunnen ze tot de slotsom komen, dat zij het gevaar van valse broeders³ hebben leren kennen. Niet ten onrechte worden ze vergeleken met martelaren, omdat zij, naast al die andere smarten, steeds wanneer overtredingen tegen God of de gerechtigheid hun oog treffen, ze, als door zwaarden doorboord, in hun binnenste lijden.⁴ Dat is van hun zijde geen dwaasheid.⁵ Want tot hen richt zich het woord, dat zegt: 'Zeg de rechtvaardige, dat het goed is, en dat hij de vrucht van zijn daden verteren zal. Wee de boze, die het kwade najaagt, want het loon van zijn werken zal hem ten deel vallen.'⁶ Zij zullen honger hebben, en jullie zullen eten; zij zullen dorst hebben, en jullie zullen drinken.'⁷ En hoe groter de weerstand, die ze van alle kanten ondervinden, wanneer ze de steun van anderen zoeken, – hun medestrijders immers, ter rechter- en ter linkerzijde⁸, helpen hen niet, maar kiezen, o schande, de tegenovergestelde kant – des te groter het toekomstige loon, dat ze zullen ontvangen naar de mate van hun inspanningen⁹; ja, groter zal het zijn dan dat van hun vele voorvaders, die talloze helpers hadden die hen steunden bij uitvoeren van hun voornemens.

10.

En vandaar, dat je in de voornoemde gelijkenis sommigen gezien hebt, die degenen die tot mij wilden komen de weg versperden, wat zeggen wil, dat ze hen wier voornemen goed is met hun slechte raadgevingen en voorbeelden misleiden, net als farizeeën, die niet binnengaan in het leven, en bovendien

¹ 2 Kor. 4,10.

² 2 Kor. 7,5.

³ 2 Kor. 11,26.

⁴ Luc. 2,35. Cfr. Breviarium O.P. In Compassione BMV, Noct. III, Respons, (ed. Cormier I, p. 672); zie tevens de hymnus bij hetzelfde feest, (ed. Cormier I, p. 673).

⁵ Ps. 22 (21),3. *Deus meus clamabo per diem nec exaudies: in nocte, et non ad insipientiam mihi.* [Vulg.] [Mijn God, ik zal roepen overdag, maar Gij zult mij niet verhoren, des nachts en het wordt mij niet tot dwaasheid.]

⁶ Jes. 3,10-11.

⁷ Jes. 65,13.

⁸ 2 Kor. 6,7.

⁹ 1 Kor. 3,8.

anderen die dat wel willen, hiervan weerhouden¹; zelfs de Wijsheid van God beledigen ze met hun godslasterlijke mond, en anderen, die in hem geloven, pogen ze met alle middelen hier vanaf te brengen, hem een bedrieger noemend.² De meesten van hen, niet door hun geweten gestuwd, maar door hun afgunst geprikkeld, werpen stenen naar de anderen³, zij die hen zo duidelijk in genade en goede werken overtreffen. En omdat ze hun werken die van zichzelf goed zijn niet slecht kunnen maken, proberen deze afgunstige oplichters de achterliggende bedoelingen maar verdacht te maken, zodat ze hen die ze in grootheid niet gelijken kunnen, menen te overtreffen door hen kleiner te maken. Want de afgunst van de duivel is in de wereld gekomen. Zij die aan zijn zijde staan, ze volgen hem.⁴

11.

De staf, die je me in de gestalte van een pelgrim hebt zien dragen, betekent de dood, die ik aan het Kruis leed, en die ik de gelovigen toon als teken van liefde, opdat ze van aardse liefde aflaten en zich van ganser harte mij toekeren.

12.

Het geroep, dat je gehoord hebt, is het woeden van mijn gerechtigheid over hen die noch uit vrees noch uit liefde berouwvol van hun zonden aflaten, maar er halsstarrig tot aan hun dood in volharden.

13.

DE DISCIPEL: Terwijl ik dit met opmerkzaam hart hoor, en erken dat het waarlijk zo is, ben ik meer geneigd te huilen dan iets te zeggen.⁵ Want wie zou hier niet rouwen, wie niet klagen en zuchten, die nu twijgen ziet uitbotten⁶ en struiken ziet opkomen

¹ Mat. 23,13.

² Mat. 27,63. Breviarium OP, Sabbato sancto, Noct. II, Lect V, (ed. Cormier I, p. 469).

³ Joh. 10,33.

⁴ Wijsh. 2,24-25.

⁵ Breviarium OP, fer. V infra hebdomadae Passionis, Lect. I, (Luc. cap. 7), (ed. Cormier I, p. 410). Cfr. *Homilia sancti Gregorii Papae; Homilia XXXIII. Habita ad populum in basilica sancti Clementis, feria sexta Quatuor temporum Septembris (ad 1): Cogitanti mihi de Mariae Magdalena poenitentia, flere magis libet quam aliquid dicere.* [Wanneer ik de boetvaardigheid overdenk van Maria Madalena, ben ik meer geneigd te huilen dan iets te zeggen.]

⁶ 1 Makk. 4,38.

op een plek zo heilig; die de schitterende vreugden en geestelijke rijkdommen van de stad in haar begin, de volheid van haar genade, zalving en godsvrucht, en de overdaad van al haar goddelijke gaves ziet omslaan in de grote armoede van nu? Zeer weinig genade, zeer veel slechtheid. Wie zou hier niet verzuchten en van louter smart uitroepen: 'Wee, hoe eenzaam zit ze daar, de eens zo volkrijke stad!'¹ En: Hoe dof het goud toch is geworden, hoe veranderd de schoonste kleur van al!² Uiterst hard en goddeloos is hij, die wanneer hij over dit verlies grondig nadenkt, niet met heel zijn hart moet zuchten. En zie, de oorzaak van deze treurnis en dit huilen wordt nog groter, wanneer men weet, dat de hele wereld in slechtheid verwickeld is³, en de oude vijand, terwijl de wereld haar einde nadert, reeds zo veel macht heeft over zo velen.

14.

DE WIJSHEID: Ik heb het nu niet met je over hen die buiten zijn⁴, over hen die op de straten hun altaren oprichten en varkensvlees offeren⁵, zij die zich op elke hoge heuvel en zich onder elke bebladerde boom neergevlijd hebben in ontucht.⁶ Mensen zijn het die de wereld openlijk aanbidden, die zich er niet voor schamen openlijke zonden, overspel, diefstallen en soortgelijke dingen⁷ te begaan. Maar de neergang van de heilige stad, – dat is het verdwijnen van het eens zo vurige geestelijke leven – dat dit je hart mag beroeren, dat wens ik, zodat je in godsvruchtig huilen jouw gebed voor haar wederopbouw en haar goede behoud tranen latend naar God richten mag. Want zij toch is de op de berg gelegen stad; een brandend licht op de kandelaar, het zout voor de geest⁸, waarmee de aardse mensen gekruid moeten worden. Een schouwspel voor de wereld, voor engelen en voor mensen.⁹ Door haar woord en voorbeeld¹⁰ immers,

¹ Klaagl. 1,1.

² Klaagl. 4,1.

³ I Joh. 5,19.

⁴ I Kor. 5,13.

⁵ I Makk. 1,50.57.58.

⁶ Jer. 2,20.

⁷ Cfr. I Tim. 5,24; Mat. 15,19.

⁸ Mat. 5,13-15. Zie ook: *Breviarium OP*, in festo S. Thomae Aq., Noct. III, Lect. VIII, (*ed.* Cormier I, p. 956; zie tevens: *ed.* Cormier II: In octava s. Agnetis. p. 404).

⁹ I Kor. 4,9.

¹⁰ Over dit '*verbo et exemplo*', zie: *Breviarium OP*, op meerdere plaatsen.

pleegden anderen gesterkt en verlicht te worden en met wijsheid gekruid.

15.

Maar wanneer deze stad het slechte voorbeeld geeft, wanneer het licht uitgedoofd is en het zout smakeloos geworden¹, ach, hoe erg zal het dan gesteld zijn met deze wereld? Wanneer zij die deze wereld de rug toegekeerd hebben, uit alle macht wereldlijke dingen najagen; wanneer zij, die geestelijken genoemd worden², vleeslijke hartstochten volgen en zich overgeven aan de dingen van alledag³; o, hoogheilige Moeder, hoogheilige Kerk, hoe groot moet dan jouw smart wel zijn? Wie is het die zich verheffen zal en de toornige rechter tegenhouden? Want ook in de huidige tijd beledigen velen hem op niet geringe wijze, zij die hem tot vreugde moesten zijn. Mijn ziel haat hun Sabbat.⁴ Want hun geestelijk liefde veranderde in vleeslijke, en de vleeslijke wordt zorgeloos verborgen onder de mantel van een geestelijk uiterlijk, als onkruid tussen tarwe⁵, een mengsel waardeloos geworden als edele balsam aangelengd met waardeloze vloeistoffen. Ze bieden God een gistend offer aan. Want eerzucht krijgt in hun harten overal voorrang, en regeert bovenmatig wanneer zij onstuimig de tijdelijke roem najagen van hoge posten. En wanneer enkelen van hen vanwege hun geloften niet tot roem kunnen geraken, schuwen ze niet, gedreven door hun begeerte, ketterse levenswijzen⁶ in te voeren, en, zoals de ontrouwe bewakers van het joodse volk die in Jeruzalem een sportschool wilden oprichten⁷, vechten ze om zichzelf en anderen in heidense instellingen benoemd te krijgen, daarmee grenzen overschrijdend die hun vaders uitgezet hebben.⁸

16.

Ik wil nu verder gaan bij wat ik zwijgend achterwege dacht te laten, opdat samen met de grond tot treurnis, de grond voor vroom medelijden en nedermoedig gebed mag groeien. In de

¹ Mat. 5,13

² Gal. 6,1.

³ 2 Tim. 2,4.

⁴ Jes. 1,13-14.

⁵ Mat. 13,25.

⁶ 2 Petr. 2,1.

⁷ I Makk. 1,14(15).

⁸ Spr. 22,28.

voornoemde stad was een belangrijk stadsdeel, een van de belangrijkste was het, waar op voortreffelijke wijze de wijsheid en de leer bewaard en aan alle overige geloofsgenoten doorgegeven werd.¹ Veel van de oudere bewoners echter stierven, en werden zo uit zijn midden weggerukt. Ook was daar nog een man Gods, die onophoudelijk voor het heil van dit oord tot God bad.²

17.

Een nachtelijk visioen viel hem ten deel³; en zie: ten westen van dit oord verhief zich uit de kudde een ram, twee hoorns droeg hij en op zijn hoofd een ijzeren kroon; hem werd de macht gegeven te regeren over dit voornoemde oord.⁴ Hem volgden een zeventigtal kleine vosjes⁵, misschien wel meer; ze steunden de ram, en ieder van hen ontving een kroon. Om hem heen verzamelden zich allerlei dieren, van beiderlei kunne waren ze, sommigen deden dat uit vrees, sommigen waren op eigen voordeel uit, en dan waren er nog die de kudde volgden vanwege hun onnozelheid. De ram wilde voor zich en zijn aanhangers de heerschappij over dit oord opeisen, en met harde hand ging hij rond, bruut optredend tegen allen die hem weerstand boden. De machtigen bracht hij ten val, de groten vernederde hij, en sommigen veroordeelde hij tot de verbanning. En grote angst maakte zich meester van alle inwoners van dit oord en van zijn burens. Want hij en de zijnen wilden heersen, rechtmatig dan wel onrechtmatig, en zij spaarden helemaal niemand van degenen die zich verzetten, leeftijd noch geslacht deed ertoe, verdienste noch levenswijze. En zo gebeurde het dat velen zich, overwonnen door de angst, bij hen aansloten, want van de aarde weggevaagd te worden, dat wilden ze niet.

¹ Waarschijnlijk doelt Seuse op het dominicanenklooster te Konstanz, gelegen op een klein eilandje voor de kust van het Bodensee, het '*Inselkloster*' waar hij toen woonde.

² Seuse bedoelt waarschijnlijk zichzelf.

³ Dan. 7,7.

⁴ Met dit 'ram' wordt Nikolaus von Kenzingen bedoeld (ook wel genoemd: Nikolaus von Frauenfeld), die twee (ram)hoorns in zijn wapen droeg. Seuse gaat in het navolgende in op de onverkwikkelijke politieke situatie in het Konstanz van die dagen.

⁵ Met deze vosjes (*vulpeculae*) worden de lokale patriciërs bedoeld. Cfr. Hoogl. 2,15.

18.

Toch waren van het godsvolk nog enkelen over, die, God meer vrezend dan mensen¹, in de grootste smarten manmoedig en standvastig volhielden, bereid nog eerder voor de wetten van de vaders en die van God² dapper te sterven, dan te gehoorzamen aan de wil van de afvalligen, die met hun vunzigheden en misdaden het oord snel helemaal te gronde konden richten. En onder hen die niet de juiste weg van de waarheid bewandelde³, niet de paden van rechtvaardigheid en onkreukbaarheid gingen, zoals het hoort, zelfs onder hen waren er die zich begonnen te verzetten tegen ernstiger kwaad dat ze in hun ogen door de tegenpartij ondervonden, en ze wilden deze dwarsbomen zoveel ze maar konden. Hen hielp de aanvoerder van de godszonen, de hoogste leider van dit oord, een in elk opzicht lovenswaardige en groothartige man, een voorvechter van gerechtigheid. Sommigen van degenen die voor het kwaad vluchtten, sloten zich bij hen aan, en kwamen hun te hulp.⁴ Men zag⁵ dat de ram met zijn hoorns de aanvoerder van zijn volk probeerde aan te vallen, en hoe hij zich op elke maar mogelijk wijze inspande hem ten val te brengen. Maar de aanvoerder bleef staan, onoverwinbaar. Toen de ram dit zag, begaf hij zich met enkelen van de zijnen naar de vorst van de hele schaar⁶ en vroeg hem op te treden tegen de leider van zijn volk, en met drogredenen en onwaarheden vulde hij diens onwetende oren, die van geen bedrog wisten, en zo verkreeg hij de heerschappij over zijn volk.

¹ Hand. 5,29.

² 2 Makk. 7,2.5

³ Gal. 2,14.

⁴ 1 Makk. 2,43.

⁵ *Ed. Strange*: Igitur aries *nisus* est cornibus suis....; *ed. Künzle*: Igitur aries *visus* est cornibus suis...

⁶ Vermoedelijk wordt hier Paus Johannes XXII bedoeld (*princeps totius multitudinis*), die mogelijk in april 1334 door de sluwe Nikolaus von Kenzingen (ook wel genoemd: Nikolaus von Frauenfeld) bezocht werd te Avignon (zie overigens voor de twijfels aan dit c.q. aan een nieuw bezoek in juli van dat jaar: K.Rieder, *Römische Quellen zur Konstanzer Bistumsgeschichte zur Zeit der Päpste von Avignon 1305-78. Monumenta Vaticana historiam episcopatus Constantiensis in Germania illustrantia*, Innsbruck 1908, nr. 979, p.289-90. en de Inl. p. XLIII, nt. 4), teneinde van de paus de bevestiging te verkrijgen die hem in het bisschopsambt hielp. Even later zou de tegenbisschop Albrecht II von Hohenberg, beschermeling van Ludwig de Beier, zich op zijn beurt ook wenden tot de paus om deze in te lichten over de onwaarheden die zijn tegenstrever Nikolaus de paus ingefluisterd had. Albrecht II von Hohenberg werd slechts kort, van april tot augustus van dat jaar, door het volk van Konstanz gesteund.

19.

Toen ze dit hoorde, de kerk van de gelovigen, zuchtte ze diep, en huilend riepen velen de hemel aan, niet zozeer omdat ze zich zorgen maakten voor zichzelf, maar vooral omdat ze de heilige wetten van God en de traditie der vaders openlijk geschonden zagen tot schande van velen; en ze richtten hun gebed tot de goddelijke oren, dat – zou het mogelijk zijn – het hart van de vorst van de hele schaar beter ingelicht mocht worden. En toen door het hardste knechtschap vele onschuldigen onderdrukt werden, riepen ze de Heer aan; en hun roep steeg op tot God, en hij hoorde hun weklagen¹ en daalde neer om hen te bevrijden. Want nog werden in Israël goede werken gevonden.²

20.

Toen, op een afgesproken tijdstip, kwamen de goddelozen bijeen op een eiland³, sterk bewapend en groot in aantal waren ze en vertrouwend op eigen krachten⁴, klaar om op te treden tegen de zonen van de gehoorzaamheid; Toen zij, die aan de kant van de heer stonden, dit zagen, vreesden ze zeer, wanhopend hun nog te kunnen ontvluchten. Ze waren namelijk met velen en vormden een sterk leger, geschoold voor de strijd⁵ en bereid tot vechten. Aan de tegenovergestelde zijde waren ze nog maar met weinigen; eenvoudige mensen waren het, onervaren met wapens.

21.

Echter één van degenen die de partij van de heer steunden, maande de anderen, die overmand waren door vrees, tot volhardende standvastigheid, en om hun toevlucht in het gebed te

¹ Ex. 1,14; 2,23-24.

² 2 Kron. 19,3.

³ Nikolaus von Kenzingen, door de paus erkend als bisschop van Konstanz, verschanste zich met zeventig edellieden veertien weken (van april tot augustus 1334) in het bisschoppelijk slot Meersburg, dat gelegen is aan het Bodensee, tegenover het eiland Mainau. Het slot werd aangevallen door keizerlijke troepen, die zich uiteindelijk zonder succes moesten terugtrekken. Tijdens dit beleg werden volgens verschillende bronnen voor het eerst kanonnen gebruikt op Duitse bodem. Het keizerlijk leger vertrok eind augustus van dat jaar van het eiland om te reizen naar Bohemen, waar hertog Otto van Oostenrijk zijn hulp had ingeroepen. Nikolaus von Kenzingen werd vervolgens ook door keizer Ludwig de Beier, die zijn verlies incasseerde, als bisschop van Konstanz met tegenzin erkend.

⁴ Cfr. Ps. 49 (48),7.

⁵ 1 Makk. 4,7.

zoeken. Hijzelf begaf zich naar een plek om te bidden, wierp zich ter aarde en sprak in gebed de volgende en soortgelijke woorden¹: ‘Heerser en Heer², Koning van hemel en aarde, aan jouw wil is alles onderworpen en er is niemand die jouw wil weerstreven kan.³ Jij weet dat zij op ons afkomen⁴, vertrouwend op hun koenheid en aantal; heersen willen ze, maar buiten jou om⁵, de wetten van de vaders en de wetten van God overtreden ze⁶, en ons ellendigen willen ze wegvagen van de aarde. Ach, Heer onze God, open je ogen en zie⁷ ons leed en dat van je heilige gemeente, en verander onze droefenis in vreugde.⁸ Drijf ze uiteen door jouw kracht, en sla hen neer⁹, opdat ze erkennen dat jij nog zorgt voor je volk. Toon nu, dat de overwinning niet afhangt van de grootte van het leger, maar van jouw wil¹⁰, en heb medelijden met ons, opdat wij dit grote leed, dat we door onze zonden lijden¹¹, met jouw hulp te boven mogen komen¹², en dat zoals onze vaders, ook wij jou in vrede en rust mogen dienen.’

22.

Toen dit gebeurd was¹³, verhoorde God, die hen die hun hoop op hem vestigen nooit in de steek laat¹⁴, de stem van zijn hem aanroepende dienaren, en nam de vijanden hun kracht. De volgende dag namelijk, in datzelfde oord en onder de ogen van de verzamelde menigte, stortte de ram ter aarde, en een van zijn hoorns brak af¹⁵, waarbij allen God loofden. En van toen af aan

¹ Tob. 1,8.

² Ex. 34,6.

³ Est. 13,9.

⁴ Cfr. 1 Makk. 3,20; Judit 9,9.

⁵ Hos. 8,4.

⁶ 2 Makk. 7,2.

⁷ Dan. 9,18.

⁸ Est. 13,17.

⁹ Ps. 59 (58),12.

¹⁰ 1 Makk. 3,19.

¹¹ 2 Makk. 7,32.

¹² Missale OP, Sabatto quattor temporum Quadrag., Oratio secunda. Zie hier ook: *Saint Dominic Missal Latin-English*, Edited by Urban P. Intondi, New York 1959; p. 68-9.

¹³ Est. 2,1.

¹⁴ Judit 13,17.

¹⁵ Waarschijnlijk wordt bedoeld dat de door de paus gesteunde Nikolaus von Kenzingen zijn aanspraken op het bishopsambt van Augsburg definitief verliest (zie ed. Künzle; *Inleiding tot het Horologium*, p.26). Het is verrassend dat Seuse hier opkomt voor Albrecht II von Hohenberg, de door de als ketter veroordeelde Ludwig de Beier gesteunde kandidaat. Blijkbaar achtte Seuse hem geschikter voor het ambt, daarmee tegen de keuze van paus Johannes XXII ingaand. Mogelijk dat Seuse aan de hand van de gebeurtenissen wil tonen dat leidinggeevenden (in dit geval zelfs

begon zijn macht te slinken en van dag tot dag minder te worden. Want velen zagen zijn bedrog in en door berouw geleid, begonnen ze zich van hem te verwijderen; en de partij van de zonen van de gehoorzaamheid begon te groeien en aan sterkte te winnen; want God helpt zijn volk, de vijanden van de vrede echter bestraft hij. God zij geprezen voor al deze dingen. Amen.

23.

DE DISCIPEL: Het is een verbazingwekkende en wonderlijke zaak, dat de ondoorgrondelijke afgrond van de raadsbesluiten van God toelaat, dat zijn uitverkorenen zo gekweld worden, en hij ze daarbij toch nooit verlaat, maar hen op zulk vaderlijke wijze bevrijdt en beschermt. Toch zou ik de geheimenissen van deze gelijkenis graag beter willen verstaan.

24.

DE WIJSHEID: De verstandige is genoeg gezegd. Vraag niet verder. Want niet geringe vrucht zul je hieruit kunnen vergaren. Op de eerste plaats zul je moeten leren nooit te vertwijfelen, bij geen enkele tegenslag, maar alle hoop op God te vestigen; en bij alle lijden toevlucht te zoeken in het gebed en nooit de weg van de gerechtigheid te verlaten, hoe wreed de vervolging ook mag zijn; en bovenal voorzichtig en omzichtig te werk te gaan bij alles wat je doet. Ben je prior of rector onder je medebroeders, of heb je een taak hoe gering ook, leer dan uit deze gelijkenis niet zonder meer vertrouwen te hechten aan hen die van anderen steeds maar kwaadspreken. En neem niet zondermeer de voorstellen van medebroeders over die ze naar voren brengen alleen ter zelfbescherming. Aanvaard niet lichtvaardig een beschuldiging gericht tegen broeders die in hoog aanzien staan, want het zal elke vorm van tucht ondermijnen, onheilstichters de brutaalheid bijbrengen tot verzet, en de levenskracht van de geestelijke stand vernietigen. Een geval waarmee je onbekend bent,

de paus) zich goed moeten informeren alvorens hun keuzes te maken. Wat precies de functie van dit verhaal is in het *Horologium*, dat hij ter goedkeuring overlegt aan zijn eigen, evenals hijzelf hervormingsgezinde, 'leidinggevende', zo kort nog na de veroordeling van Eckhart in Avignon aan het hof van paus Johannes XXII, en zijn daarmee samenhangende eigen berisping in Maastricht? De lezer zal een relatie tussen de intentie van deze passages en de voor Eckhart en Seuse onfortuinlijke veroordelingen niet helemaal kunnen uitsluiten. Verlangen naar eigen rehabilitatie en die van Meester Eckhart vormt daarmee mogelijk een van de drijfveren voor het schrijven van het *Horologium*.

onderzoek dat uiterst zorgvuldig, doe het zelf of met hulp van rechtvaardige, wijze en godvrezende mannen, en nadat je de waarheid aan het licht hebt gebracht vel na zorgvuldige afwegingen dan een gerecht oordeel; en aldus, zonder twijfel, zul je niet zelden zien, dat de aanklagers in deze zaak de schuldigen blijken te zijn. Want soms is het zo dat zij die zich beklagen over hun oversten, slechts de strengheid van de monastieke tucht wensen te ontvluchten; ze doen zich voor als strijders voor de gerechtigheid en beschermers van de waarheid, omdat ze zo menen te kunnen ontsnappen aan de straffen van hun meerderen, en ze wensen in hun ijdelheid meer te zijn dan de anderen. Zo, ja zo dien je een zaak die je niet kent te onderzoeken, en eenmaal een besluit gevat, laat wat de boosdoeners inbrachten tegen de rechtvaardigen op hun eigen hoofd dan neerkomen¹, opdat dit zwaard hun zelf in het hart dringt en hun bogen worden gebroken.² Zo worden de trouwelozen gevangen in hun eigen valstrik.³ Aldus werden de twee oudsten gestenigd die vervuld waren van kwade gedachten, omdat ze Susanna, die op de Heer vertrouwdde, wilden stenigen.⁴ Zo ook ging Haman te gronde, goddeloze vijand en bestrijder van de Joden, die door de koning kwade dingen in te fluisteren het volk van God te gronde wilde richten.⁵ Zo ook viel door het eigen zwaard de hoogmoedige Saul, die er niet voor terugdeinsde zijn naasten op onrechtvaardige wijze te vervolgen.⁶

25.

DE DISCIPEL: O, liefste, milde bemiddelaars bij alle geschillen, Eeuwige Wijsheid, jij die voor jouw uitverkorenen zowel het goede als het slechte ten goede wendt, slechts dit ene blijft mij, jouw nedermoedige dienaar, denk ik, te doen in deze zaak: met een nedermoedig hart mijn toevlucht te zoeken in het gebed. Daarom, o Vader der barmhartigen en God van alle hulp⁷, bid ik je nedermoedig, je te ontfermen over jouw volk en over jouw erfenis, en ons de vrede van het hart te schenken en vredige tijden in onze dagen; en ja, ook genadig te zijn voor hen die de

¹ 1 Sam. 25,39

² Ps. 37 (36),15.

³ Spr. 11,6.

⁴ Cfr. Dan. 13,34-62.

⁵ Cfr. Est. 3,8-13; 7,10.

⁶ Cfr. 1 Sam. 18,11; 19,10; 31,4; 1 Kron. 10,4.13.

⁷ 2 Kor. 1,3.

Hoofdstuk 5 van Boek 1

vrede haten¹, omwille van je gezegende Naam. Doe de Goede Geest hen invloeien, bid ik je, zodat ze van hun dwalingen terugkomen en terugkeren tot de eenheid en de vrede, opdat wij allen jou eendrachtelijk mogen dienen in de schoot van de heilige Moeder, de katholieke Kerk, en waardig zijn in te gaan in de roemrijke stad van het hemelse Vaderland.

Amen.

¹ Ps. 120 (119),7.

HOOFDSTUK 6.

DE GODDELIJKE BRUID, DE EEUWIGE WIJSHEID, OVER HAAR HOEDANIGHEID EN DE EIGENSCHAPPEN VAN HAAR LIEFDE.

1.

Hoe onderscheidt zich jouw geliefde van elke andere geliefde, O jij, schoonste der vrouwen?¹ Wanneer iemand verlangt het antwoord op die vraag te horen, laat hem nu luisteren met de oren van goddelijke liefde. Geef mij een minnaar, geef mij iemand in onverdeelde liefde ontvlamd, en hij zal verstaan wat ik zeg.² Want iemand die niet liefheeft, zal degene die uit liefde spreekt eerder voor dronken houden dan voor nuchter, want hij verneemt van hem slecht toonklanken³, omdat hij niet in staat is de kracht van liefde met inwendige smaak te proeven. Ja, deze minnaar is in zekere zin dronken, maar niet van de wijn die tot losbandigheid leidt⁴, maar van een wijn waarin een overvloed aan geestelijke vreugden gelegen is. Laat ons nu zwijgen, wij die van een dergelijk overvloeiende liefde nog ver verwijderd zijn, hoewel we met heel ons hart verlangen naderbij te komen; een liefderijke geest mag te midden van ons opstaan, tot de geestelijke liefde van God doordringen en ons vertellen, hoe zijn geliefde hem voorging en hij tot wederliefde aangetrokken werd, zodat daardoor tevens openbaar mag worden, hoe zijn geliefde zich onderscheidt van elke andere⁵; en laat hij maar niet al te bedeesd zijn, want sterke liefde verraadt zich zelf, zelfs tegen haar eigen wil. Kom, zegt de liefhebbende geest, hoor wat groots de Heer aan mijn ziel gedaan heeft.⁶

¹ Hoogl. 5,9.

² Breviarium OP, feria IV infra oct. Pentecostes, Noct., Lect. II, (ed. Cormier, p. 575). Zie tevens: Augustinus, *in Io*, tr. 26, n.4.

³ Cfr. Bernardus van Clairvaux, *Super Cant*, sermo 79, nr.1. 'Net zoals hij die geen Grieks kent de taal van de Grieken niet kan begrijpen, of hij die geen Latijn kent de Latijnse taal – enzovoorts voor alle andere talen – zo zal voor hem die niet liefheeft de taal van de liefde vreemd zijn...' [*Quomodo enim Graece loquentem non intelligit qui Graecum non novit, nec Latine loquentem, qui Latinus non est, et ita de caeteris; sic lingua amoris ei qui non amat, barbara erit...*]

⁴ Ef. 5,18.

⁵ Hoogl. 5,9.

⁶ Ps. 66 (65),16.

2.

Toen mijn opbloeiende jeugd en mijn frisse geest mij in de lentetijd zoet opriepen naar de weilanden te gaan, groenend waren ze en vol van ontlukende bloemen, om er met mijn leeftijdsgenoten van beiderlei kunne de vertroosting te genieten waar de verlangens naar uitgingen, weerklonk luid tijdens het spel de uitgelaten stem van velen. Ze schudden het hoofd, klaptten hun handen, en als onstuimige schaapsbokken maakten ze sprongen¹, terwijl ze opgewekt zeiden: 'Kort is onze levenstijd en vol verdriet, geen vertroosting voor mensen bij het einde; en niemand die we kennen, die uit de onderwereld teruggekeerd is; want uit het niets zijn we geboren, en na dit leven zal het zijn als waren we nooit geweest.'² Daarom kom, laten we het goede genieten en ons vlug van de schepping bedienen, zolang we nog jong zijn. Laten we ons aan kostbare wijn en zalfoliën te goed doen, en laat de bloei van het leven ons niet ontglippen. Laten we ons met rozen bekransen, voordat ze verwelken. Geen weide zal er zijn, die verstoken blijft van onze uitgelatenheid. Overal willen wij tekenen achterlaten van onze vrolijkheid, want dat is ons deel en dat is ons lot.'³ Terwijl ze zulke en soortgelijke woorden zeiden, lieten ze de teugels van hun begeerte vieren, en ze plukten elke bloem die ze maar plukken konden. Ik echter trok me een beetje in mezelf terug, en overdacht in mijn geest wat ik doen moest; en zie, de menselijke bloemen, die ik pas nog in hun mooie en lenteachtige lieflijkheid gezien en aanschouwd had, ze waren plots verwelkt, en verdwenen was al hun schoonheid. Overweldigd door dit gezicht, kwam ik weer tot mezelf, en ik begon de hoge eed af te leggen, dat ik mijn liefde niet geven zou aan deze vergankelijke bloemen, die slechts zo kort bloeien en die ik zo plotsklaps verwelken zag.

3.

Toen op een zekere dag, terwijl mijn onrustige geest om zich heen keek en als een jong hert een schaduwrijke plek zocht om te rusten, de middaghitte ontvluchtend, zie, net tegenover me, boven op de top van een berg, verscheen er iets een veldbloem⁴ gelijk; ze trok mijn aandacht, mooi was ze om te zien,

¹ Cfr. Ps. 114 (113),4.

² Wijsh. 2,1-2.

³ Wijsh. 2,6-9.

⁴ Hoogl. 2,1.

onvergelijkelijk veel mooier dan al de bloemen die ik ooit gezien had. Toen, me haastend haar te zien, zie, plots veranderde ze van verschijning, en nu was het alsof de godin van alle schoonheid voor me stond, rozerood als een roos en wit als sneeuw¹ straalde ze, helderder dan de zon schitterde ze, woorden sprak ze zoals slechts schoonheid dit vermag te doen. De som van alles wat men maar wensen kan, verbeeldde ze, en met de zoetste geur, die ze als de panter wijd en zijd overal om zich heen verspreidde², trok ze allen naar haar liefde, en met de tederzoetste stem zei ze: 'Kom tot mij, jullie die mij begeren, en laaf je aan mijn vruchten. Ik ben de moeder van de schone liefde, van de vrees en de kennis en van de heilige hoop.'³

4.

Toen ik dit hoorde, stond ik daar, verbijsterd, de ogen naar de aardbodem gericht, sprakeloos. Verbazing had zich van mij meester gemaakt over zulk een onmetelijke schoonheid, zodat ik niet in staat was te antwoorden. Ze strekte zachtjes haar handen uit en beroerde mijn hart, en ze gaf me de kracht te antwoorden. Mijn ogen sloeg ik op en vol belangstelling keek ik haar aan, en stil in mijn hart overdacht ik het volgende: Niets op aarde dat haar gelijkt, haar verschijning, haar schoonheid, de betekenis van haar woorden.⁴ En in mezelf zei ik: zie, werkelijk, de afgrond van de liefde treft nu de afgrond van alle schoonheid⁵; gevonden heb je wat je zocht, ja, meer nog dan je ooit kon voorstellen, heb je ontdekt. En toen eindelijk wendde ik me tot haar, en met jubelend hart en heldere stem zei ik: 'O jij, van alle schepselen van heel de wereld de schoonste, voortgekomen uit de vreugdevolle geest van de Schepper van al, zeg ons jouw naam en komaf, of ze jou waardig zijn en in eenklank zijn met zulk grote schoonheid.' Zij antwoordde toen, met een stralend

¹ Breviarium OP, in festo SS. Coronae Domini (die XXIV Aprilis), Noct., Respons. II, (ed. Cormier I, p.1103).

² Cfr. De '*Physiologus*', een middeleeuws bestiarium, een collectie van gemoraliseerde dierenverhalen, waar te lezen is dat de panter een zoete geur afgeeft (uitademt) die alle andere dieren lokt (behalve de draak, die bang voor hem is). Christus wordt in dit werk symbolisch de 'ware panter' genoemd, die alle mensen naar zich trekt, hetgeen aangetoond wordt door vele verwijzingen naar de Schrift, die allemaal verwijzen naar aangename geur. Zie: *Physiologus: A Medieval Book of Nature Lore*, vertaald door Michael J. Curley. University of Chicago Press 2009 (een uitgebreide herdruk van 1979); zie hier: nr. XXX, pp. 42-45.

³ Sir. 24,19(20); (Eccli 24,26.24).

⁴ Judit 11,21(19).

⁵ Cfr. Ps. 42 (41),8.

gelaat en flonkerende ogen, met woorden die als honing vloeiden van haar lippen, woorden die de oren van mijn lichaam binnendrongen en als vurige pijlen naar de zetel van mijn hart vlogen; en tot mijn van louter zoete liefde zacht geworden ziel, sprak ze als volgt: 'Daar je een man van verlangen bent¹, ben ik gekomen, om de verborgen schat van elk verlangen, het middelpunt en de omtrek² van al wat begerenswaardig is, de lengte, de breedte, de hoogte en de diepte³ van al het beminnenswaardige, jou te tonen.

5.

Als eerste dan: wanneer je de zin en de betekenis van mijn naam wil kennen, weet, 'Eeuwige Wijsheid' word ik genoemd door de aardbewoners, wat heel goed past bij mijn voorname afstamming. Want in het geschapen zijn is er niets, dat in het hart van de Schepper en alle volmaakte minnaars zoeter smaken kon. Zelfs de klank van de hoorn, de fluit, de citer, de luit en de harp, of die van andere zoetklinkende muziekinstrumenten, of welke andere muzieklanken ook⁴, ja, zelfs de zang van de nachtegaal, die van alle vogelzang de zoetste is, ze verrukken de oren van de jeugd niet in die mate, want geen aardse melodie of hemelse harmonie is er die ooit meer aanleiding gaf tot vreugde. Het aroma van mijn naam is als dat van een hennatros in de wijngaard van Engedi⁵: hennabloemen en nardusplanten, nardus en saffraan, kalmus en kaneel, en alle ceders van de Libanon, myrre en aloë, en uit alle zalfoliën de allerbesten met de heerlijkste geuren.⁶ Als met onversneden wierook heb ik mijn woning welriekend gemaakt; mijn geur onverdunde balsem gelijk.⁷ Dit dan over de betekenis van mijn naam.

¹ Dan. 9,23.

² Cfr. *Liber XXIV philosophorum*, prop. 2, '*Deus est sphaera infinita cuius centrum est ubique, circumferentia (vero) nusquam*. [God is een oneindige bol waarvan het middelpunt overal is en de oppervlakte nergens.]; zie: de editie van Françoise Hudry: *Liber Viginti Quattuor Philosophorum*, Hermes latinus III,1, CChr.CM CXLIIIA, Turnhout 1997. Wie de auteur is van het *Liber XXIV philosophorum* is nog niet opgehelderd. Zie ook Seuse, *Vita* hfdst. 51.

³ Ef. 3,18.

⁴ Dan. 3,7

⁵ Hoogl. 1,14(13).

⁶ Hoogl. 4,14.

⁷ Eccli 24,21.

6.

Dan het volgende: omdat je liefde hoge zaken nastreeft, en je je met de liefde die bij koks, bakkers of zalvenbereiders past¹ en bij soortgelijken en anderen, niet tevreden stelt, vraag je me naar de adel en de heerlijkheid van mijn geboorte; het antwoord hierop zou een ordelijke uiteenzetting verlangen, wanneer het begrip dit aan zou kunnen, en de onmogelijkheid daarvan zich daartegen niet zou verzetten. Het mysterie van mijn geboorte is echter zo diep, dat dit het begripsvermogen van alle sterfelijken te boven gaat. Ik ben namelijk degene over wie geschreven staat: Wie zal van zijn geboorte vertellen?² Ik ben uit de mond van de allerhoogste voortgekomen, eerstgeborene vóór alle schepselen.³ Mijn voortkomst is er vanaf het begin, sinds de dagen van de eeuwigheid.⁴ Ik ben als de rivier de Dorix, een aqueduct vanuit het paradijs.⁵ Van eeuwigheid ben ik gevormd, vanaf het begin, voordat de aarde ontstond. Toen de diepten nog niet waren, was ik al ontvangen. Nog eer aan de bronnen water ontsprong, de bergen in hun zwaarte neergezet waren; eerder dan de heuvelen, werd ik geboren. De aarde had hij nog niet gemaakt, de wateren niet, noch het middelpunt van de aardkring. Toen hij de hemelen bereidde, ik was erbij. Toen hij de aardkring afmat boven de diepten. Toen hij daarboven het luchtruim bevestigde, en hij de waterbronnen woog. Toen hij de zee met haar oevers omcirkelde, en de wateren een wet zette niet over haar einden heen te stromen. Toen hij de grondvesten van de aarde afwoog, toen was ik met hem, alles vormgevend. En vervuld was ik van vreugde, elke dag, steeds spelend voor zijn aangezicht, spelend op het aardrond, onder de mensenkinderen te zijn mijn vreugde.⁶ Zalig de mens die mij hoort, die

¹ Cfr. 1 Sam. 8,13.

² Jes. 53,8.

³ Sir. 24,3; Eccli 24,5.

⁴ Mi. 5,2.

⁵ Eccli 24,41. *‘Ego sapientia effudi flumina: ego quasi trames aquae immensae defluo: ego quasi fluvius Dorix, et sicut aquaeductus exivi de paradiso. Dixi: rigabo hortum plantationum, et inebriabo partus mei fructum.’* Eccli. 24, 40. *Ed.* Strange geeft het moeilijk te interpreteren *‘fluvius dorix’* (de rivier Dorix). Het betreft een rivier waarvan niet bekend is waar deze loopt. Zie hier ook *ed.* Künzle, die het in sommige versies van de vulgaat voorkomende, *‘fluvius dioryx’* geeft (het kanaal van een rivier). Zie hier ook de verklaring van Thomas van Aquino voor *‘fluvius dorix’* in zijn proloog tot het *Scriptum super sententiis magistri Petri Lombardi: Dorix enim fluvius rapidissimus est...* [want de rivier Dorix is de snelste...], onder verwijzing naar Jes. 59,19.

⁶ Spr. 8,23-31

dagelijks aan mijn poorten waakt en mijn deurposten hoedt. Wie mij vindt, hij vindt leven, en hij zal welgevallen scheppen van God.¹ Zo was ik dus de geliefde altijd blijvend in de geliefde, de geliefde voortvoeiend uit de geliefde², van eeuwigheid spelend in de geliefde.³ Begrijp hieruit dan wat ik ben en waaruit ik voortkom. Wat ik echter in mijn wezen ben, het volledig begrijpen hiervan, het verstand gebiedt het onderzoek hiernaar te laten rusten, omdat de geordende natuur niet naar het onmogelijke dient te streven.'

7.

DE DISCIPEL: Wanneer ik dit hoor met bewogen gemoed, dan jubelt mijn hart en kan ik me nauwelijks nog beheersen, en helemaal uitgelaten verblijdt mijn geest zich in de Heer. O, wie toch, wie geeft jou mij tot mijn geliefde bruidegom, jij, die van de lieve Vader bent uitgegaan, opdat ik jou vinden mocht buiten, en kussen, en er daar niemand was die mij verachten zou?⁴ Maar ik bid je, mijn geliefde, waarom is het toch, dat je je met betrekking tot jouw liefde keer op keer pleegt te vergelijken met lichamelijke zaken, waar je toch, naar eigen zeggen en zoals alle goede filosofen stellen, noch lichaam noch lichaamskracht bent?⁵

8.

DE WIJSHEID: De waarheden van de hoogste dingen, bezien naar hun enkelvoudigheid, kan het menselijk intellect niet vatten, daarom is het noodzakelijk, deze te verhelderen langs beelden en door de gebruikelijke gelijkenissen. Mijn schoonheid is zo overweldigend, dat zelfs wanneer iemand zich vele jaren lang aan grote kwellingen blootstelde om mij slechts een enkel ogenblik lang in mijn gehele pracht te kunnen aanschouwen, ja zelfs dan zou, zonder twijfel, deze inspanning geringer zijn dan de bijbehorende beloning.

¹ Spr. 8,34-35.

² Cfr. Hoogl. 5,9.

³ Spr. 8,30.

⁴ Hoogl. 8,1.

⁵ Cfr. Thomas van Aquino, *CG*, lib. 1 cap. 20 n. 9. *Et sic Deus, qui est primus motor, neque est corpus neque est virtus in corpore.* [Daarom is God, die de eerste beweging is, noch een lichaam, noch een kracht in een lichaam.]

9.

DE DISCIPEL: Omdat we, zoals je stelt, over hemelse en goddelijke dingen niet anders praten kunnen dan op de wijze van lichamelijke dingen¹, zal het de eenvoudige leerling geoorloofd zijn, tegenover de wijze leraar een eenvoudige zaak naar voren te brengen, waarover ik graag uitsluitel zou willen hebben. Zie, de hemel ontvangt haar schoonheid van de sterren, het veld haar bevalligheid van de bloemenweelde. Net zo oordeelt men soms de schoonheid van jonge meisjes en aardse bruiden naar de opsmuk van hun kleren. Vandaar, dat ze, met goud bedekt, met fonkelende edelstenen besprenkeld², met fijne weefsels bekleed, en met bloemenslingers bekranst, hun schoonheid tonen. En, hoe is dat bij jou?

10.

DE WIJSHEID: Een vaardige schilder zal wanneer zijn voorstelling gebreken vertoont, nevenzaken willen benadrukken. En als hij ziet dat iets bevlekt is, zal hij dat snel met rode verf bestrijken, zodat uit de schoongepoetste vorm niet te herkennen is, dat in het gras een slang verborgen ligt. Hij weet het zichtbare aantrekkelijk te maken, door iets aan de waarneming te onttrekken; en zo misleidt hij de menselijke ogen, door met heldere kleuren te overschilderen en mooi te maken wat onder de verflaag misvormd is. De meester die het maakt is hier met recht meer te prijzen dan het ding dat gemaakt wordt. De zon echter, die door de glans van haar stralen omgeven is, heeft geen vreemde, geleende schoonheid nodig, want het is haar eigen ontzagwekkende licht dat haar kleedt. Zo, net zo, ja meer nog, is de Eeuwige Wijsheid, de zon van de gerechtigheid³, wier schoonheid de zon en de maan verwonderen⁴, wonend in een

¹ Ps.-Dionysius, *De cael. hier.*, c.I; cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q. 1, a,9c. [Het past de H. Schriftuur de goddelijke en geestelijke waarheden voor te stellen onder stoffelijke beelden. God immers voorziet in alle dingen, rekening houdend met hun natuur. Welnu het is de mens van nature eigen, door middel van het zintuiglijke tot het verstandelijke op te stijgen, aangezien iedere kennis bij ons met de zinnen begint. Het is dus passend, dat de H. Schrift ons de geestelijke dingen leert in metaforen aan de stoffelijke wereld ontleend.] Vert. uit: *Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino*. Latijnsche en Nederlandsche tekst uitgegeven door een groep dominicanen. Antwerpen, 1927, p.32.

² Breviarium OP, in festo S. Agnetis, Noct. I, Respons. II, (*ed.* Cormier I, p. 835); tevens: Respons.Noct. II, Antiph. II, (*ed.* Cormier I, p.836).

³ Mal 4,2. [*Vulg.*]

⁴ Breviarium OP, in festo S. Agnetis, Noct. II, Respons. V, (*ed.* Cormier I, p. 837).

ontoegankelijk licht¹, in de glans van de heiligen, geboren uit de moederschoot nog voor het morgenrood², omvangen met een ongemeten licht, heeft zij geen vreemde, toegevoegde schoonheid nodig. Want ze is alles wat is, alles aan schoonheid, aan bekoorlijkheid, aan pracht. Te zijn, mooi te zijn, bevallig te zijn, voor haar is dat één. Haar hele heerlijkheid is in haar innerlijk gelegen, onder gulden lokken en een omhulling van kleurrijke stoffen.³ Bemanteld met het licht als haar gewaad⁴ is ze overal met zo veel lichtende schoonheid overgoten, dat het menselijke oog de felheid van haar schittering niet verdragen kan. Want geen mens kan mij zien, zegt ze, en leven.⁵

11.

Alle pracht van elk schepsel, wat is het uiteindelijk anders dan een soort spiegel waarin het meesterschap weerkaatst van de hoogste kunstenaar? Wanneer je dan, zoals je stelt, de schoonheid van de lelie en de helderheid van haar kleed bewondert, waarom bewonder je dan niet de schepper van de lelies? Wanneer een lieflijke aanblik en een bevallig gezicht jouw wereldlijke ogen eens zo bekoord hebben, o hoe terecht dan, dat wat onuitsprekelijk mooier is dan al het andere, ja, schoonheid in haar wezen, de ogen van je hart zal behagen. Want wanneer je het op de juiste wijze bekijkt, weerklinkt in alles wat gesierd is, alsmede in die siersels zelf, een verheerlijking van degene die de zelfstandigheid met haar hoedanigheid en overige geslachten het zijn heeft gegeven. Het is daarom duidelijk, dat wat jou, in deze tijd van ijdelheid, tot de schepselen pleegt aan te trekken, je eerder tot de schepper van dit alles heentrekken moet, naast hetgeen er inwendig in verborgen ligt.⁶

12.

DE DISCIPEL: En wat is hetgeen, wat er inwendig in verborgen ligt?

¹ 1 Tim. 6,16.

² Ps. 110 (109),3.

³ Ps. 45 (44),14.

⁴ Ps. 104 (103),2.

⁵ Ex. 33,20.

⁶ Hoogl. 4,1.

13.

DE WIJSHEID: De allerblijmoedigste aanblik van mijn eenvoudige wezenheid, het zo verlangde genieten van mijn boven elke zelfstandigheid gelegen¹ goddelijkheid, het gehele en volmaakte bezit van eindeloos leven.² Daarin wordt namelijk alle heerscharen van de zalige geesten een zo grote blijdschap gegeven, de oorzaak voor vreugden zo vermeerderd, dat de hevigheid van hun liefde en de onmetelijkheid van hun jubel maken, dat duizend jaren in hun ogen zijn als de dag die gisteren was en voorbij is.³ Het hele heer van de hemelbewoners, onafgebroken zoveel wonderbaarlijks aanschouwend en nieuwe liederen horend, het heeft de ogen onophoudelijk op mij gericht. Met opgeheven gelaat staan ze daar, hun van liefde brandende harten naar mij uitgestrekt. Ze hebben hun voeten geplaatst als tot een vreugdendans bereid. Hun gezicht ontsluiert tot beschouwing.⁴ Aldus heffen ze hun harten omhoog⁵, de mond van hun hart opengesperd naar de van boven stromende bron van leven. O, hoe zalig wie deze gelukzalige vreugde en dit vreugdevolle geluk deelachtig wordt, wie aansluit bij het koor van de hemelse maagden, dat samen met mij naar de hemelse vreugde voert, daar waar het gewijde maagdenkoor mij zingend volgt en er zoete hymnen laat weerklinken.⁶ Zie, een enkel woord van liefde afkomstig van mijn liefdevolle lippen, gericht aan een liefhebbend hart, het overtreft alle melodieën van de engelen, alle harmonieën van citerspelers spelend op hun citers⁷, alle symfonieën van alle muziekinstrumenten.

14.

Welnu, zo bid ik je, overweeg, nu je geest jubelt, hoe geschikt ik ben om lief te hebben, hoe minzaam te omarmen, en hoe innemelijk boven al voor een oprechte ziel te kussen. O, deze zoete en allerkostbaarste kus, vol genegenheid gedrukt op honingvloeiende lippen. O, hoe zalig de ziel, aan wie, zelfs al was het

¹ Cfr. Thomas van Aquino, *In librum B. Dionysii De divinis nominibus exposition*, Caput 1, Lectio 1 (n.14); [...] *essentia divina est supersubstantialis*.

² Cfr. Boethius, *De consol. phil.* V, Prosa VI; *Aeternitas igitur est interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio...*[Eeuwigheid is het volledig en tegelijk volmaakte bezit van eindeloos leven.]

³ Ps. 90 (89),4.

⁴ 2 Kor. 3,18.

⁵ Gezongen aan het begin van de prelatie van de H. Mis.

⁶ Uit de hymne '*Jesu, corona virginum*'; zie Breviarium OP, (ed. Cormier I, p. 728).

⁷ Apok. 14,2.

maar eens in heel haar leven, deze gegeven werd. Ja, zelfs al zou ze er door sterven, het zou haar niet zwaar vallen.

15.

Steeds sta ik klaar aan wie mij liefheeft mijn wederliefde te schenken; ik ben bij hem in het koor, bij hem in bed, aan tafel, onderweg, in zijn cel, op de marktplaats, zo dat er geen plek is waar God, die de liefde is, niet aanwezig is, overal de minnaar antwoordend met wederliefde. Tussen alle bruiden is het deze eigenschap die de goddelijke Wijsheid opeist als uitsluitend de hare, opdat zij naar de wens van hen die haar liefhebben overal aanwezig kan zijn, en ze alle zuchten omwille van haar geslaakt, verlangens op haar gericht en werken voor haar gedaan, ogenblikkelijk herkent. Daarom spreekt een vereerder van de Wijsheid: 'De Heer heb ik altijd voor ogen.' En ook: 'Daarom is mijn hart vol vreugde en jubelt mijn tong.'¹

16.

En mijn bijzondere goedgunstigheid zal hier dan zo groot zijn, dat wie er slechts een enkel druppeltje van geproefd heeft, voortaan alle genoegens van deze wereld beschouwen zal als drek.² Mijn liefde verlicht de last die de zondaren dragen, reinigt het geweten, versterkt de geest, schenkt vrijheid de volmaakten en verenigt hen met hun eeuwige oorsprong. Wat meer? Wie mij tot zijn bruid neemt en mij boven alles liefheeft, leeft in rust, sterft in zekerheid en gaat in zekere mate reeds in het nu de vreugde binnen die in de eeuwigheid voortduurt. Veel zeggen we, en toch komen we woorden tekort, want mensen- noch engelentong is in staat³, de ongehoorde grootte van mijn liefde uit te spreken. Ondervonden kan het worden, uitgezegd niet; maar wat hier als het ware uitgegoid, eerder dan uitgezegd werd, laat dat iets zeggen over de hoedanigheid van de goddelijke liefde.

17.

DE DISCIPEL: O onmetelijke vreugde van mijn hart. Want is dit niet waarlijk het uur van het heil, het uur van de geestelijke

¹ Ps. 16 (15),8-9.

² Cfr. Fil. 3,8.

³ 1 Kor. 13,1.

vreugde¹, de tijd van de visitatie en de genade, de dag door de Heer gemaakt², waarop de hemelen honingvloeiend werden?³ Toen was het dat de vrees overging in liefde en de genadevolle ondervinding van je gemeenzamheid groter vertrouwen schonk tot spreken. Daarom open ik mijn mond, en de geheimen die ik zo lange tijd in het binnenste van mijn hart verborgen hield, jou zal ik ze nu openbaren. En de minnewond zo lang ingesloten in mijn smachtend hart, wil ik blootleggen.

18.

Jij weet, – ik beroep me op een deskundige in de kunst van het minnen – dat sterke liefde geen metgezel verdraagt, geen meer-voudigheid uithoudt.⁴ Koningschap noch liefde, zoals we eens gehoord hebben, verdragen immers geen rivalen. Zelfs een grote stroom die zich vaker deelt, zal verworden tot kleine beekjes.⁵ Zo zal ook de liefde, wanneer ze metgezellen zoekt, slinken en gebrekkig worden.

19.

O ene en enige bezitter van mijn hart, de onstuimige liefde van mijn hart is helemaal op jou gericht, jou als enige minnend, hopen de beloond te worden met jouw bijzondere wederliefde. O hoe verlang ik ernaar dat je me bij mijn naam zult kennen, en mij zult liefhebben vóór allen en dat je mij onder je bijzondere vrienden verkiest als jouw geliefde. O mijn God, wanneer je met de ogen van je barmhartigheid op mij genadig toch neer zou zien, al mijn werken zou sturen en mij tot jouw innigste vriend en dienaar zou maken. O hoe verheugd ik zou zijn, wanneer dit gebeuren zou overeenkomstig mijn wens. Waarlijk, ik zou menen de rijkdommen van Croesus⁶ en de vreugden van alle mensen te bezitten. Nu echter, en dat zeg ik met zuchtend hart, jou liefhebbend en jou alleen, zal ik me tevreden moeten stellen met liefdes algemeenzame wetten. Ik smeed je, al jullie vrome

¹ 2 Kor. 6,2.

² Ps. 118 (117),24.

³ Breviarium OP, in festo Nativitatis Domini, Noct. I, Respons II, (ed. Cormier I, p. 218).

⁴ Zie: P. Ovidius Naso, *Ars amatoria* III, 564: “*Non bene cum sociis regna Venusque manent.*” Zie ook *KlvdW*. I, 1,.

⁵ P. Ovidius Naso, *De rem. amoris*, 445 ‘*Grandia per multos tenuantur flumina rivos* [...]’ [Grote stromen worden gedeeld in vele rivieren.]

⁶ Croesus (ca. 595 v.Chr. - ca. 546 v.Chr.) was koning van Lydië, het westen van het huidige Turkije. Hij gold als de rijkste man ter wereld.

minnaars, leen me je oor en kom mij te hulp, en oordeel tussen mij en mijn geliefde.

20.

Zie, mijn geliefde is mijn enige schat, tot spiegel van de liefde heb ik hem voor mij gemaakt. Gemakkelijker is het rotsen te laten smelten, dan mijn geest terug te roepen van zijn liefde. Zelfs wanneer hij mij zou verlaten, hem verlaten deed ik niet; want hij leeft als mijn Heer. Al zou hij me verachten, ik zou trouw en standvastig blijven. Als een verlaten tortelduif zou ik blijven zitten, totdat ik mijn geliefde teruggewonnen had. Ik zou geen vertroosting aannemen, geen aandacht geven aan die mij vertroosten wilden. Meer nog, ze waren mij tot last.¹ Hij alleen is het die ik zoek; hij alleen zal mij kunnen vertroosten. Om hem verkiest mijn ziel de verhangings, mijn gebeente de dood.² Wanneer hij weggaat, neemt hij mijn hart met zich; wanneer hij terugkomt, vult zich met jubel mijn mond. Wanneer ik eet, wanneer ik drink, of iets anders doe, onverschillig wat³: hij is altijd bij me. Hij is het die ik beoog, hij is het die ik zoek. Een dwaas ben ik geworden⁴, de liefde heeft me daartoe gedwongen. Zie, ik had niet verwacht hem aan mijn hart te drukken als mijn geliefde vooraleer ik van ouderdom verkillen en met gebroken krachten wegwijnen zou, vooraleer de schoonheid van mijn roze gelaat verdwenen was⁵, mijn gezicht doorplooid met rimpels, en ik wrevelig geworden, voor aardse liefde niet langer deugen zou, en ik door nood gedwongen hem dan moest uitkiezen als liefdestoevlucht, omdat ik een ander, die ik liefhad, of waarvan ik liefde verhoopte, niet meer krijgen kon.

21.

Hoe anders; in de bloei van mijn jeugd, toen mijn nog jeugdige leeftijd mij een lang leven in het vooruitzicht stelde, en mijn vrienden me tot goed gezelschap waren, mijn natuurlijke gesteldheid de liefde toelachte, en ik velen had die mij uitnodigden of weerhielden, wees ik ze allemaal af; mooie viooltjes die mij zo aanminnig toelachten, versmaadde ik en onder zuchten

¹ Job 16,2.

² Job 7,15.

³ 1 Kor. 10,31.

⁴ 2 Kor. 12,11.

⁵ Jak. 1,11.

keerde mijn gelaat zich af. Blijmoedig verwierp ik dit alles¹, en jou maakte ik tot de beloning voor mijn liefde. Naar jouw liefde vluchtte ik, en jou verkoos ik tot mijn lief. Zou het dan, o mijn geliefde, mijn vreugde, en de zoetheid van mijn ziel, niet harte-loos zijn, wanneer ook jij mij niet bijzonder lief zou hebben en zulk grote liefde niet enigszins zou beantwoorden; ik vraag je niet uitsluitend mij lief te hebben, boven alle anderen, maar mij in het bijzonder lief te hebben, onder al die anderen.

22.

Dit is wat mij bedrukt en verontrust: dat er zovele harten zijn, die jou liefhebben met zulke brandende liefde, dat ze mij met hun liefde en al hun liefdesuitingen overtreffen. Ach, ach, wat zal er van mij dan worden? Ik vrees namelijk zeer, dat wanneer jij, vriend van de leliën, onder de leliën rondgaat,² en jij hun geuren gewaarwordt, dat je de distel en de brandnetel zult vergeeten, en vanwege jouw liefde tot de anderen, ik, o ik ellendige, aan liefde dan moet inboeten. Vergeef me, o mijn lief, dat ik dit zeg. Jij immers weet, hoe de kracht van sterke liefde een mens opeist, zodat hij zijn woorden geen wet weet op te leggen, en geen ander dan de geliefde voor ogen heeft, zodra deze zich tot hem richt. Jij bent, als ik het zo zeggen mag, een zeer verspreide minnaar. Zie, er zijn zestig koninginnen, tachtig concubines en meisjes zonder tal. Desondanks is er slechts één jouw duif³, jouw volmaakte en onbevleete⁴, die tussen al die anderen de eerste plaats voor zich opeist. Ja, er werden in het hele gebied van Israël opgroeiende maagden gezocht, maar Abisag⁵ alleen werd uitgekozen en naar de koning gebracht.⁶ En zo werden Ahasveros velen voorgesteld, maar slechts één werd verkozen boven de anderen, en tot medeheerseres verheven.⁷ O jij, die ene, enige, waarvan er geen tweede bestaat; hoe gelukkig werd je gemaakt⁸, welke rijkdom werd je geschonken, dat jij de ene,

¹ 1 Kron. 29,17.

² Hoogl. 6,2.

³ Hoogl. 7,7-8.

⁴ Hoogl. 5,2.

⁵ *Ed.* Strange geeft *Ysaac* in plaats van *Abisag*. Zie voor de correctie: *ed.* Künzle p. 227, nt.1.

⁶ I Kon. 1,3.

⁷ Est. 2,16-17.

⁸ *Ed.* Strange geeft hier: *O una que una es, et secundam non habes; sed et quam feliciter creata, [...]*; *ed.* Künzle (met andere interpunctie): *O una, quae una es et secundam non habes; [sedem] quam feliciter creata, [...]*, waarbij Künzle 'sedem'

enige schat naar hartsverlangen bezit. Ach, wie bekommert zich om mij, dat ik tenminste verzadigd mag worden door de kruimels die van de tafel vallen¹, van wat jij overliet.

23.

DE WIJSHEID: Je bent van liefde helemaal buiten jezelf geraakt², zoals je bewogen woorden en je betraande gezicht ont-hullen. Wanneer ik je echter nu zou laten zien, dat ik jou liefheb met een liefde alleen voor jou bestemd, waar heel het verlangen van je hart naar uitgaat, wat zou je dan willen doen?

24.

DE DISCIPEL: Ik zou je duizend keer willen omarmen en tien keer duizend keer wensen te kussen in dankbare liefde; en welke lasten jouw liefde me ook maar op zou leggen, uit vrije wil droeg ik ze. Zie, mijn Heer, hoe mijn ziel zich helemaal richt op jouw woorden en wacht op een woord van vertroosting. O verlangen van mijn ziel, spreek tot het hart van je dienaar. O lieve vertrooster, waarom stel je me op de proef? Waarom mijn door liefde verzwakte ziel kwellen door uitstel? Zie, ongeduldig is de liefde, langer wachten kan ze niet. Want niet vervuld verlangen kwelt de ziel.³

25.

DE WIJSHEID: Jouw liefde, hoe sterk ze ook mag zijn, ze schijnt je ergens toch te verblinden, want over goddelijke en hemelse zaken meen je te kunnen oordelen op aardse wijze; en daarom oordeel je, als het ware, als in een mist.⁴ Zo is het niet. Zonder twijfel is de wijsheid van God de liefde zelf. Zoals zijn wezenheid in alles is, en deze toch niet opgedeeld of geminderd wordt in elk afzonderlijk ding, net zo zal ook zijn liefde, want alles wat

verwerpt als corrupt; hetgeen volgens Benedikt K. Vollman niet terecht is. Vollmann geeft (met wederom een andere interpunctie): *O una, quae una es et secundam non habes sedem, quam feliciter creata*, [...]: zie: Vollmann, Benedikt K. *Stil und Anspruch des Horologium sapientiae*, in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, ed. Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter* 17. Wiesbaden 1994, cit. p. 85, zie tevens p.86. nt. 5.

¹ Mat. 15,27.

² Ps. 30,23 [*Vulg.*]

³ Spr. 13,12.

⁴ Job 22,13.

hij schiep heeft hij lief, hierom niet minder worden.¹ Hij ontfermt zich namelijk over elk afzonderlijk ding, dat het schijnt als was hij van alles vrij; en hij waakt zo over alles, dat het lijkt als was hij van het afzonderlijke vrij.² Beeld je nu niet in, dat jij omdat je in je jeugd mij eerst hebt liefgehad, daar het recht aan mag ontlenen door mij geliefd te worden. Feitelijk is het omgekeerd. Omdat ik je vanaf het allereerste begin lief heb gehad, je naar je naam ken³ en je met voor jou bestemde liefde uitverkoos, daardoor komt het dat je liefhebt; daaruit laat zich afleiden, zo je wil, dat de uitwerking van de voorbestemming, de uitwerking nodig heeft van de liefde.⁴ Daarom, zonder te oordelen over al de anderen die mij liefhebben, wees er van verzekerd, dat ik me te allen tijde, op elk uur, zo liefdevol naar jou toegewend heb, als om, al het andere terzijde schuivend, voor jou alleen vrij te zijn en alleen jouw liefde te beantwoorden.

26.

DE DISCIPEL: Gelukkig dit woord, en volkomen geloofwaardig.⁵ Mijn ziel ontvangt nu meer glorie dan in alle dagen van mijn leven.⁶ Daarom, laten heel het aardrijk en al zijn volheid⁷ zich samen met mij verheugen en verblijden, en zijn vreugde tonen over de barmhartige liefde van mijn geliefde, en over zijn onmetelijke en begeerlijke zoetheid. Ach, mijn geliefde, wend je ogen van me af, daar ze me vluchten deden.⁸ Wiens hart is als

¹ Bernardus van Clairvaux, *Super Cant*, sermo 69, n.2. [...] *quod habeat in natura simplicissima sponsi divinitas quasi unum respicere multos, et quasi multos unum. Nec ad multitudinem multus erit, nec ad paucitatem rarus.* [...de godheid van de Bruidegom, die van nature volkomen eenvuldig is, is in staat om vele personen als één te beschouwen, en één persoon als velen, zonder verdeeld te zijn door de meervoud in het ene geval, of beperkt door de enkelheid in het andere geval.]

² Augustinus, *Confess.* III, c.11, n.19 '[...] *o tu bone omnipotens, qui fic curas unumquemque nostrum, tamquam solum cures, et sic omnes, tamquam singulos.*' [...O, jij Goede en Almachtige, jij die zó zorgt voor eenieder van ons, alsof je alleen voor hem zorgt, en zó voor allen, alsof je voor ieder afzonderlijk zorgt.]

³ Ex. 33,12.

⁴ Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.23, a.5c et ad.2. *Ad secundum dicendum, quod praedestinatio habet rationem ex parte effectus in communi, ipsam divinam bonitatem. In particulari autem unus effectus est ratio alterius, ut dictum est [in corp. art.].* [Zoals we hierboven (in de leerstelling) zeiden, hebben de uitwerkselen van de voorbestemming, in hun geheel genomen, een reden, nl. Gods goed-zijn. Maar wanneer men de uitwerkselen afzonderlijk beschouwt, dan kan een uitwissel de oorzaak zijn van een ander.]

⁵ 1 Tim. 1,15.

⁶ Judit 12,18.

⁷ Ps. 50 (49),12.

⁸ Hoogl. 6,5(4).

ijzer wiens borst als steen zo hard¹, dat hij jouw vonkende woorden zal kunnen horen, zonder meteen te ontvlammen aan jouw liefde? Wie is er zo koud en lauw, dat, wanneer hij jou in al jouw schoonheid voor de ogen van zijn hart zou plaatsen, de ogen van zijn liefde veelvuldig op jou gericht zou houden, en naar jouw vurige woorden vaak zou luisteren², en erover na zou denken, keer op keer, dat hij niet zal ontvlammen aan de fakkel van de innigste liefde? Zoals de zon, wanneer ze tot onze hemisfeer opstijgt, de meridiaancirkel beschrijvend, met haar hitte het land verzengt, zo ontbrandt jouw vlamme samenspraak de verkilde harten met haar liefde.

27.

Kom jullie dorstenden³ nu naar de bron van alle liefde en naar de verlangde vrucht van de kostelijkste vreugde. Waarom verteren jullie je goed en je lichaam, en stellen je ziel bloot aan eeuwigdurend gevaar, terwijl jullie je toch tevergeefs inspanssen?⁴ Want jullie volharden in waterzuchtige droogheid.⁵ Jullie kluiwen het kale bot met je tanden, vanwege de geur die het zachte vlees er in achtergelaten heeft. O jullie, ellendigen, jullie zijn waarlijke minnaars van ellende, zolang jullie dat wat jullie zoeken niet aantreffen overeenkomstig jullie wensen. Kijk, bid ik jullie, kijk, hoe goed en hoe vreugdevol het is⁶, het allerhoogste lief te hebben, de hoogste bruid als je lief te koesteren. Keer terug tot jullie hart, jullie, minnaars van het allerzoetse⁷, en overweeg hoe gezegend hij is, die, nadat hij alles heeft achtergelaten⁸, zich verbindt met deze bruid, en alleen voor haar alle werken die de liefde afeist, volbrengt met een hart vervuld van godsvrucht. Kun je je voorstellen welke vertroosting en welke innerlijke, zachte zoetheid hij zal genieten, hem alleen bekend, en verborgen voor de ogen van al wat leeft?⁹ Het is daarom, O

¹ Breviarium OP, feria V infra hebdomadae passionis, Noct. I, Lect. 1, (ed. Cormier I, p.410).

² Ps. 119 (118),140.

³ Jes. 55,1.

⁴ Ps. 127 (126),1.

⁵ Breviarium OP, Dominica XIV post oct. Trin., Noct. II, Lect. VII, (ed. Cormier II, p.347).

⁶ Ps. 133 (132),1.

⁷ Alternatieve vertaling: '... jullie, zoet beminden ...' ([vocatief]: amatores dulcissimi). Cfr. Jes. 46,8. *Mementote istud et confundamini; redite, praevaricatores, ad cor.* [Herinnert u dat alles en luistert toe, neemt het ter harte, rebellen!]

⁸ Luc. 5,11.

⁹ Job 28,21.

tere aanbidsster van de Eeuwige Wijsheid, gelukzalige Agnes, allerschoonst edelsteentje onder de maagden, dat jij je openlijk gelukkig prees met zulk een bruidegom, toen je zei: 'Met zijn ring heeft hij mij gebonden, met een onmetelijke halsketting mij gesierd.¹ Honing en melk heb ik uit zijn mond ontvangen, en zijn bloed sierde mijn wangen.'²

28.

Waarlijk, ik beken, mijn geliefde, dat jouw zoete toespraak, van vurige liefde vervuld, mijn slapende ziel gewekt heeft. Ze heeft mijn treurige geest doen smelten en weer opgericht.³ Zij heeft wat donker was verlicht, wat gesloten was geopend, en heel mijn streven hierheen geleid, zodat ik met heel mijn hart zal begeren dat ook ik waardig bevonden word voor deze allerzoetse bruiloft, de jouwe. Zoals we het gehoord hebben, zo hebben we het ervaren, want bij jou is er geen aanzien des persoons.⁴ Jij nodigt allen uit tot jouw liefde, jij verzadigt allen en geeft hun te drinken uit de beker van het heil.

29.

Jullie allen roep ik aan⁵, O, allervurigste vereerders van de Eeuwige Wijsheid, jullie gelukzalige geliefden van deze goddelijke bruid, dat jullie het gepast mogen vinden, mij met jullie bedes tot haar te laten opgaan. O lichaam en ziel, op wie wachten jullie nu dan nog?⁶ Waarom zijn jullie onbekommerd?⁷ Waarom zijn jullie zo nalatig in het uitvoeren van dit voornemen dat zulk groot heil brengt? Laten we de oude mens afleggen en de nieuwe aantrekken⁸, laten we van ons afschudden de lakse traagheid, die ons weghoudt van zulk verheven goed. Waarom zijn we anders geboren?⁹ We leven toch slechts dit leven.¹⁰ Eenvoudigen, ongeletterden en onwetenden staan op¹¹, en ze

¹ Breviarium OP, in festo S. Agnetis, Noct. II, Respons. IV, (ed. Cormier I, p. 836).

² Breviarium OP, in festo S. Agnetis, Noct. II, Respons. V, (ed. Cormier I, p. 837).

³ Breviarium OP, in festo S. Mariae Magdalenaë, Noct. II, Respons. VI, (ed. Cormier II, p. 615).

⁴ Hand. 10,34; Rom. 2,11.

⁵ Hoogl. 5,8.

⁶ 2 Makk. 7,30.

⁷ Gen. 42,1.

⁸ Ef. 4,22.24.

⁹ 1 Makk. 2,7.

¹⁰ Eccli 48,12.

¹¹ Augustinus, *Confess.* VIII, c.18, n.19; Zie tevens: Breviarium OP, in festo S. Augustini, Noct. II, Lect. V, (ed. Cormier II, p. 731).

worden dronken van de vruchtbaarste volheid van de liefde; en wij, spinners van spitsvondigheden¹, die anderen de weg van de waarheid wijzen, hen tot het drinken van innerlijke zoetheid uitnodigen, wij zelf volharden in de droogheid van de geest. Kom broeders en gezellen, want God is bij machte uit deze stenen het vuur van goddelijke liefde voort te brengen.² Wie weet, keert hij om, en laat hij genadevol heil achter³ voor hen die daarom smeken? Wie weet, laat hij milde zegen achter⁴, waardoor wij, ellendigen, de werking van zijn liefde deelachtig worden, en een plaats mogen innemen tussen zijn geliefden en uitverkorenen?

30.

Veel genoeg schenkt het, deze herinnering aan de stralende bruid, en dit overdenken van haar voornaamheid en haar bijzondere voorrechten; het is als muziek bij een gastmaal met wijn⁵ en als de geur van zoete zalfoliën. Er zijn enkelen, die⁶ zichzelf voor heel wat houden en het toch niet zijn; zichzelf en de onachtzamen bedriegen ze.⁷ O hoe vaak wordt bemind wat minder gekend is, hoe vaak wat meer gekend is minder geacht! En iets waar we door hevige liefde nauwelijks op wachten kunnen, wordt, eenmaal naar believen bezeten, van louter weerwil weggegooid met een hartstocht groter dan tijdens die verwachtingsvolle liefde. Ik geef toe, dat ik dit in de dagen van mijn ijdelheid⁸ nieuwsgierig doorvorste, en bevonden heb wat door het spreekwoord wordt gezegd: waarheen ik mijn ogen ook heb gewend, nooit zagen ze iemand zonder gebrek.⁹

¹ Cfr. Jes. 19,9.

² Mat. 3,9; Luc. 3,8.

³ Joël 2,14.

⁴ Joël 2,14.

⁵ Sir. 49,1(2).

⁶ *Ed. Strange*: Sunt etenim *qui* se aliquid putant esse et nichil sunt, sed *seipsos* et incautos quosque decipiunt; *ed. Künzle* geeft voor '*qui*' en '*seipsos*': '*quae*' en '*seipsas*' [fem.].

⁷ Cfr. Gal. 6,3.

⁸ Pr. 7,15(16).

⁹ Cfr. *BdEW*, Hfdst. 7. *Herr, wa ich minú ovgen ie hin gekerte, da vand ich iemer ein ,nisi' und ein ,enwere daz'; wan waz da ein schoen bilde, so was es gnadlos, was es schoen und minneklich, so gebrast im wise, oder hatte es daz ovch, so vand ich iemer etwas, eintweder von innen oder von uznen, dem der ganze ker mins herzen widersprach*. [Heer, waarheen ik ooit mijn ogen ook heb gewend, steeds ondervond ik een 'nisi' en een 'als dat er niet was'; want was de gestalte schoon, de bekoorlijkheid ontbrak, was ze mooi en beminnelijk, zo niet haar manieren, en zelfs als ze dit alles bezat, het schortte altijd wel ergens aan, ofwel vanbinnen ofwel van

31.

Waarheen ik me ook keerde, steeds trof me een of ander gebrek dat aan de liefde weerstreefde. Want wanneer er schoonheid van lichaam was, ontbrak schoonheid van geest. Een teer schep-sel zondigde weleens door een onevenwichtigheid in zede of door een ongepaste, aan de liefde tegenstrijdige lomtheid. Soms had het een haakneus of een stompe neus, dan weer scheve tanden, of geschoren gezichtsbeharings, of smerige kledij. Als dit alles dan wel naar wens was, werd het bedrukt door grote armoede, tegenstrever van de liefde. Wanneer ze bloeiend was van rijkdom en schoonheid, was het boerenherkomst die haar afstotelijk maakte. De een was melancholisch, de ander cholerisch, vol van toorn¹, weer een ander had een bedenkelijke roep. Waar dit allemaal in evenwicht leek, bleek ze niet voor mij bestemd, of waren het de mensen met hun boosaardigheid en hun kwaadsprekerij, die de zoete drank met bitterheid vermengden en mij van een dergelijke liefde afhielden. Mijn geest, die naar liefde haakte, klaagde dat de roos een doorn had; dat lelies en en viooltjes, bestemd toch voor een prins, tot nut van boeren dienden en als veevoer gebruikt werden, het bedroefde hem zeer. Dat de pauw, glanzend in zijn gulden kleed, lelijke poten heeft, hij kon het moeilijk verdragen. Wat valt er verder nog te zeggen? Alles overziend, heb ik elk afzonderlijk ding bevlekt en gebrekkig bevonden. En in mijn hart heb ik gezegd, dat ik nooit zou aflaten naar liefde te zoeken, totdat het me zou lukken een lief te vinden, dat van elke gebrek verschoond is. Waarom mijn tijd nog verder te verdoen?

32.

Zie, nu heeft de afgrond een afgrond gevonden.² De afgrond van verlangen is de afgrond binnengegaan van alle genaden en volmaaktheden. Hoe dan? Zie, je bent mooi, mijn vriendin, zoet en bevallig als Jeruzalem³, deugdrijk en groothartig. Jij overtreft allen in rijkdom, gaat allen voor in roem. Je bent niet alleen wijs,

buiten, iets waardoor mijn hart keerom maakte.] Meer dan in het *BdEW* gaat Seuse in de *KlvdW* expliciet in op uiterlijke kenmerken die hem tegenstaan.

¹ Gedoeld wordt op een onevenwichtigheid in de vier lichaamsvloei-stoffen of humoren: bloed, slijm, gele gal en zwarte gal; hier: zwarte gal (melancholie) en gele gal (cholera).

² Ps. 42 (41),8.

³ Hoogl. 1,15(14); 6,4(3).

je bent de wijsheid zelf. Niemand is jouw gelijke in liefdeskracht noch in liefdeskunst. Wie jou wil liefhebben en huwen, zal niet verontrust worden door vrees of schaamte. Gemeenzaamheid met jou brengt afkeer noch verachting, ja, hoe volkomener jouw vrienden je zien, hoe meer ze je in liefde aanhangen. Want de hemelse kunstenaar heeft heel het uiterlijk en de schoonheid van mijn geliefde, met zijn passer in al zijn kunstvaardigheid uitgetekend¹; al het overbodige wegsnijdend² heeft hij er de vorm van heel zijn schoonheid in achtergelaten en er de som van heel zijn liefde in aangebracht. Ik bid jullie, zeg, wiens geest zal niet boven zichzelf opgetogen raken van het met eigen ogen zien van deze schoonheid, wiens gehoor niet dronken worden van het horen van zijn lieflijke woorden³, wiens hart niet genomen worden door de kracht van zijn liefde? Alles aan hem overtreft wat in woorden gezegd kan worden, het ontsnapt aan elke maat. Geliefden willen slechts door hun lief ingesloten worden, en de beminde verkwikken.⁴ Alles aan mij heb ik hem om niet gegeven⁵, bestemd voor altijd tot zijn dienst, en het zwoer bij hem die leeft in eeuwigheid⁶, zich nooit af te wenden van zijn welgevallen.

33.

O mijn zoete, hoe zoeter toch dan zoet is jouw vriendschap, die mij niet afwees toen ik buiten mijzelf doolde, maar zich mijn liefde aanbood als het verlangde loon. O welke gelukzalige spijs voor mijn liefde, waarvan de smaak al het zoet bitter maakt en het bitter zoeter dan zoet. Laat mijn lief in zijn tuin komen⁷, en daar zal zacht vernieuwd worden, die hij hevig geroerd heeft. Kom mijn lief⁸, laat ons samen de rozen in de rozengard verzamelen. De kleine appeltjes zal ik je tonen, bewaard voor jou alleen, en ik zal je niet verbieden te proeven van al de begeerde vruchten die daar groeien. Kijk, mijn lief zie ik staan, omgeven door driehonderd jongelingen, allen van edele komaf en van

¹ God als bouwmeester en schepper van het universum, met de passer als attribuut; cfr. Hebr. 11,8-10.

² Cfr. Ps.- Dyonisius, *Myst. Theol*, c.2.

³ Hoogl. 4,3.

⁴ Zie verderop voor een verwijzing naar Hoogl. 5,1.

⁵ Jes. 52,3.

⁶ Apok. 6,10.

⁷ Hoogl. 5,1.

⁸ Hoogl. 7,12(11).

grote schoonheid; gekleed zijn ze met de fijnste kleren en ieder van hen is tot aan de borst omgord met een gordel van goud.¹ De amberkleurig haarlokken, die ieder van hen draagt, als goud weerkaatsen ze de stralen van de zon, zodat het lijkt alsof mijn lief een kamer van levend licht bewoont. En te midden van hen, hijzelf, zijn rozerode gelaat² schitterend als witte, pasgevallen sneeuw.³ Naar zijn naam en gedachtenis gaat ons hartsverlangen uit.⁴ O, wie toch zal maken⁵, dat zijn honingvloeiende naam in gulden letters over de hele breedte van mijn hart geschreven zal worden.⁶ Een teken van zijn liefde zal het zijn, dat zal achterblijven en door geen vergeten ooit nog uitgewist kan worden. O mijn allerzoetse, allergelukkigste Wijsheid, ik bid je, dat leven, dood, noch het noodlot, welk dan ook, mij van jou scheiden zal, maar onze liefde voor altijd zal blijven sterker als de dood.⁷

¹ Apok. 1,13.

² Est. 15,8.

³ Breviarium O.P., in festo SS. Coronae spineae Domini, Noct., Respons. II, (*ed.* Cormier I, p.1103).

⁴ Jes. 26,8.

⁵ Hoogl. 8,1.

⁶ 1 Kon. 5,9 (III Reg. 4,29 [*Vulg.*]).

⁷ Hoogl. 8,6.

HOOFDSTUK 7.

WAAROM DE GODDELIJKE WIJSHEID ZOWEL BEMINNELIJK ALS VREESWEKKEND IS.

1.

Eens, toen de zon, die tot dan zeer helder geschenen had, achter de wolken verdween, en bevroren dauw de lachende bloempjes 's nachts het zwijgen oplegde, en toen donderende stormen de scheepjes midden op zee heen en weer lieten slingeren¹: 'toen werd ik bevangen door angst en beven', sprak de discipel, 'en duisternissen omhulden me.'² In de eenzaamheid gezeten³ begon ik mijn levensjaren te overpeinzen in de bitterheid van mijn ziel.⁴ Op onuitspreekbare wijze werd voor mijn geestesoog het profetische visioen geplaatst, waarin te lezen is, dat er tronen opgesteld werden en dat een hoogbejaarde daarop plaatsnam; wit als sneeuw zijn kleet, zijn hoofdhaar als zuivere wol. Zijn troon als laaiende vlammen.⁵ Een stroom van vuur welde op en vloeide voor hem uit⁶, en uit zijn mond kwam een scherp tweesnijdend zwaard.⁷ Verstijfd van schrik en door grote vrees geslagen⁸, richtten zich alle haren op mijn huid omhoog.⁹ Want al mijn zonden en al de misstappen van mijn jeugd¹⁰, van de kleine tot en met de grote¹¹, ze werden mij openlijk getoond, in het aanschijn van allen. Bodes hebben me haastig en onder dwang meegenomen, en mij, gepijnigd en gekweld, voor de toornige rechter geleid. Toen de koning dan, in majesteitelijke luister gezeten, zijn gelaat verhief en zijn vlamme ogen de toorn in zijn borst onthulden, toen wankelde ik¹², en ik viel in onmacht, neer ter

¹ Mat. 14,24.

² Ps. 55 (54),6.

³ Klaagl. 3,28.

⁴ Jes. 38,15.

⁵ Cfr. Dan.7,9. '[...] *eius flamme ignis, rote eius ignis accensus*' [...]. [Zijn troon bestond uit vlammen, de wielen ervan uit laaiend vuur.]

⁶ Dan. 7,9-10.

⁷ Apok. 1,16.

⁸ 1 Sam. 31,4.

⁹ Job 4,15.

¹⁰ Ps. 25 (24),7.

¹¹ Alternatieve vertaling: 'van toen ik klein was tot aan mijn volwassenheid'; cfr. 1 Sam. 30,19.

¹² Est. 15,10.

aarde, mijn zwakke hoofd steunend op mijn arm, zo goed ik kon.

2.

En nadat ik een tijdje, ineengekrompen van grote angst¹, gezwe-
gen had, sprak ik, eindelijk tot mezelf komend, met luide ver-
zuchtingen in mijn binnenste: Wee, wee zij die de zinnenlusten
van hun hart nalopen.² Wee alle werkers van de ongerechtig-
heid³; want zouden ze de straf kennen die hen te wachten staat,
en het oordeel van de toornige rechter dat over hen geveld zal
gaan worden, en dat hij verordend heeft bij zijn heiligdom te
beginnen⁴, dan zouden ze zich wel beter voor zonden hoeden.
Ja, ze zouden eerder nog alle aardse straf op zich nemen, dan de
ogen van deze rechter grieven.

3.

Ach, mijn Heer en gebieder⁵ hoe vreeswekkend jouw aange-
zicht, hoe bulderend en scherp jouw woorden toch zijn. Ik sid-
der met heel mijn lichaam tegenover zulke verbolgenheid. O
vreselijke blik, die altijd gevreesd en met de grootste zorg voor-
komen dient te worden. Ik bid en smeeik je met al mijn kracht,
almachtige koning, omwille van jouw onmetelijke goedheid, be-
hoed me, zo vraag ik je, voor deze verschrikkelijke blik. Doe met
mij in deze vergankelijkheid wat je ook maar behagen mag. Leg
me wetten op, vergroot mijn lijden, verveelvoudig de weder-
waardigheden, verhonderdvoudig de ziektes. Wat je ook maar
mag behagen, ik zal het vrijwillig dragen; slechts dit ene wil ik
je vragen, mij voor het aanschijn van je toorn te bewaren. Zo
groot is mijn vrees voor de Heer⁶, dat zou er maar het geringste
verdacht bestaan dat mijn misstappen aanleiding waren jouw
aangezicht, al was het maar voor even, van mij af te wenden⁷,
en dat ik jou, mijn rechter, vertoornd zou hebben: nergens zou
ik meer rust kunnen vinden, maar van pijn en verdriet in mijzelf
helemaal wegwijnen. Hoe moest ik het verdragen, dit vrees-
wekkende aangezicht vol van toorn en verbolgenheid?

¹ Est. 15,8.

² 2 Petr. 3,3; Sir. 18,30.

³ Spr. 21,15.

⁴ Ez. 9,6.

⁵ Ex. 34,6.

⁶ Ps. 111 (110),10; Sir. 1,16.

⁷ Ps. 27 (26),9.

4.

Wee de ellendige, verharde zondaren. Wee de helse en verdoemde zielen en de verdorven geesten, die dit toornend gelaat in zijn vreeswekkende gesteldheid zonder enige hoop op genade moeten zien, en die de vreeswekkende stem zullen horen als deze dondert: 'Ga, jullie vervloekten, het eeuwige vuur binnen.'¹ O eeuwige vervloeking. O eeuwige schande, die nooit uitgewist zal worden.² Wie kan zich deze vreselijke dag afdoende voorstellen?³ Je vaderlijke blik is ontstellend streng, want je zonen wil je beteren, niet verloren laten gaan, en zo ondraaglijk is je aanschijn, dat deze de hel gelijk lijkt. Wie kan het uithouden jouw vervaarlijk gelaat te zien, dat ontdaan is van elke hoop? Ik roep daarom alle mensen op, het meest nog de zondaars, onder geen beding te vertrouwen op jouw zwijgen. Je zwijgt namelijk en je verheimelijkt dat je de zonden ziet.⁴ Maar wanneer je hand de oordeelsmacht dan naar zich toetrekt, wreek je je aan je vijanden, en hen die jou haten, betaal je terug.⁵ O allergenadigste goedheid, ik vraag je, hoe kan het waar zijn dat je zo minnelijk bent, terwijl je toch zo vervaarlijk kunt zijn?

5.

DE WIJSHEID: Voor de zondaars ben ik inderdaad verschrikkelijk, beminnelijk en rechtvaardig echter voor hen die mij liefhebben. Ik ben God en ik verander niet⁶; en toch, afhankelijk van de hoedanigheid en verscheidenheid van hen die mij beschouwen, word ik verschillend gezien. Het is nuttig voor mijn uitverkorenen om in deze wereld voortdurend zowel vrees als liefde te voelen⁷, opdat de vrees de ziel altijd uitnodigen mag van giftige dolingen terug te komen⁸, en de vreugde brengende liefde de ziel opheffen mag tot het hogere.

¹ Mat. 25,41.

² Jer. 20,11.

³ Breviarium OP, Officium defunctorum, Noct. III. Respons. IX, (*ed. Cormier I*, p.187*).

⁴ Hab. 1,13; Wijsh. 11,23(24).

⁵ Deut. 32,41.

⁶ Mal. 3,6.

⁷ Breviarium et Missale OP, Dominica infra oct. Corporis Domini, Oratio, (*ed. Cormier II*, p. 234*).

⁸ Breviarium et Missale OP, feria II post Dominicam III Quadrag., Oratio; (*ed. Cormier I*, p. 386).

HOOFDSTUK 8.

OVER DE ONBESTENDIGHEID VAN HET GODDELIJKE BEZOEK, EN HOE DE ZIEL HET HIERBIJ UITHOUDEN MOET.

1.

De beminde van de Heer zal veilig in hem wonen, als in een bruidskamer zal hij er de hele dag wijlen en tussen zijn armen zal hij rusten.¹

Terwijl ik zulke en soortgelijke woorden², die volmaakte liefde beschrijven, met het oor van mijn hart verneem, verzucht ik hevig, beseffend hoe ver ik verwijderd ben van de verlangde vrucht van zulke liefde. Want de afwezigheid van de beminde, tegen de wil van de minnaar, wat, beken ik, mij vaak ten deel viel, vooral daarin schuilt, dunkt me, bij de liefde het gezwoeg en het leed.³ In de mate immers dat iemand verheugd en verblijd is over de aanwezigheid van zijn geliefde, in die mate zal hij bedroefd en gekweld worden door diens afwezigheid. Het is deze smaakloze, kwellende regel van de liefde die ik in de aardse liefde zocht te vermijden, en ik nu zelfs in de goddelijke liefde wederom aantref.

2.

Dit is het, wat ik tegen je in het veld wil brengen, Moeder van de schone liefde⁴, Eeuwige Wijsheid, jouw liefde lakend, die jij eergisteren⁵ zo zeer geprezen hebt. Want de eerdergenoemde onbestendigheid lijkt niet alleen bij de aardse liefde, maar zelfs bij de jouwe te worden aangetroffen. Zeer vaak namelijk, wanneer de geest van de minnaar jou vredig te bezitten waant in het bruidsvertrek van zijn hart, zich met armen van liefde in altijd-durende omhelzing⁶ onafscheidbaar met jou verbonden meent, dan, plots, ontvlucht je, jij van wiens aanwezigheid men zich verzekerd achtte, waarheen weet ik niet, en wie men dacht

¹ Deut. 33,12.

² Tob. 1,8. [*Vulg.*]

³ Ps. 90 (89),10.

⁴ Eccli 24,24. [*Vulg.*]

⁵ Zie *KlvdW*. I, 6. (nr.15)

⁶ Gen. 17,7.

omklemd te hebben, verdwijnt in de verte en komt niet weerom; en een ziel laat je achter vervuld van smart.¹ En terwijl het hart van de minnaar naar jou brandt, de ziel naar jou dorst, het zwakke lichaam naar jou smacht, en slechts jou als enige vreugde van het hart met geheel zijn innerlijk begeert, verberg je je, en, alsof je hem minacht, geef je op geen enkele wijze een inzichtelijk antwoord. Wat is dit? Is het niet al te wreed en al te ongenadig niet af te willen dalen tot wie je zelf gewond hebt?²

3.

DE WIJSHEID: De grootheid en de schoonheid van een scep-sel, welk ook, kan in mijn plaats antwoord geven.

4.

DE DISCIPEL: Is dat voor een verliefde ziel wel genoeg? Ook al weet ze zonder twijfel, dat jouw macht, jouw wijsheid en jouw goedheid uit de schepping oplichten, en dat ze hierdoor, als be-trof het voetsporen, inziet, dat jij al het schone en goede bent, dan nog is ze ver verwijderd van haar begeerde doel.

5.

DE WIJSHEID: Wanneer dat niet genoeg is, laat de ziel dan ten-minste met de Heilige Schrift tevreden zijn, waarin ze mij ge-noegzaam vinden kan, als ze maar zorgvuldig zoekt. Elke wil-lekeurige bladzijde moet ze voor een liefdesbrief houden, als een vertroosting in de liefde, door mij aan haar gestuurd³; want al wat geschreven staat, dat is haar geschreven tot vertroosting⁴, tot versterking van de hoop en tot vernieuwing van de liefde. Dunkt het je dat deze bewijzen van liefde de geliefde niet ge-noeg zijn?

¹ Cfr. hier en doorheen heel de komende passages: Bernardus van Clairvaux, *Super Cant*, Sermo 33, handelend over Hoogl. 1,6.

² Hoogl. 4,9.

³ Cfr. Gregorius de Grote, M. Reg. V,46: een brief, van juni 595, gericht aan Theodoros, de lijfarts van de keizer, waarin Gregorius de (retorische) vraag stelt: *Quid autem est scriptura sacra nisi quaedam epistula omnipotentis Dei ad creaturam suam?* [Wat is de Heilige Schrift anders dan een brief van de almachtige God geschreven aan zijn schepping?] Ep. 5.46, CCSL 140, 339.

⁴ Rom. 15,4.

6.

DE DISCIPEL: O lerares van alle liefde en genegenheid, waarom spreek je zo? Ben je dan geen ware minnaar? Ben je dan niet de leermeester van de liefde? Ja, ik wil het nog beter zeggen, jij bent de liefde zelf. Daarom, voorwaar en zonder twijfel, jij kent de gesteldheden van het minnend hart; en op zulk bevreemdende wijze dan te spreken van de liefde, dat past jou niet. O eeuwige liefde, jij weet, dat alles een minnaar te weinig is, wat het ook maar zijn mag, als dat zijn lief niet zelf is. Niets volstaat de minnaar, slechts zijn lief, en wel bij hem. Zie, in mijn hart is het alsof er een vuur is opgelaaid, ingesloten is het in mijn gebeente; en ik heb de kracht niet om het te dragen.¹ O allerliefst voorwerp van mijn liefde, je hebt krachtig bezit genomen van mijn woning, mijn hart; in het kistje van mijn hart heb ik jou zachtjes opgeborgen, en de kracht van je liefde heeft me dermate ombonden, dat zelfs als de tongen van mensen en van alle engelen² jou met uitzonderlijk lof mij zouden aanprijzen, mij veel over je zouden vertellen, me je liefdesbrieven zouden tonen, ze hiermee nauwelijks iets zouden bereiken. Integendeel, liefdesgevoelens zullen ze soms hinderen; het verlangen echter vervullen, daartoe zijn ze niet in staat. Maar heel het streven van mijn hart is erop gericht, jou te vinden, jou alleen, de enige schat van mijn hart, en in jou, die alleen het ware goed is, altijd te rusten. Het kleinste uurtje zonder jouw gelukzalige tegenwoordigheid, voor mij lijkt het wel een jaar te duren. Daarom bid ik je, mijn zoete lief, maak je niet tot een vreemdeling voor je onwaardige dienaar. Want als ik jou ook maar één dag verder van me voel dan voorheen, dan klaag ik vol grote weezin over deze ballingschap die wel duizend jaren lijkt, ja, een lang platonisch jaar.³ Jij

¹ Jer. 20,9.

² 1 Kor. 13,1.

³ Seuse refereert hier mogelijk aan Macrobius. Rond 430 schreef deze Latijnse grammaticus en filosoof: *Commentarii in somnium Scipionis*, een commentaar op Cicero's 'de Droom van Scipio'. Cicero's tekst vormt het laatste deel van zijn 'De re publica' (Verhandeling over de Republiek), een dialoog over de staat van de Romeinse politiek en regering, geschreven tussen 54 en 51 v.Chr. Het commentaar van Macrobius is een filosofische verkenning van de aard van de kosmos, met onderwerpen variërend van muziek tot mystieke getallenleer en morele deugd. Cicero's verklaring in *de Droom* dat de reputatie van een mens nog geen jaar stand kan houden, verwijst, zo legt Macrobius uit, naar het 'grote jaar' of 'wereldjaar' dat in Plato's *Timaeus* wordt genoemd. Macrobius zegt hierover, dat wanneer alle sterren zijn teruggekeerd naar dezelfde plaatsen van waaruit ze zijn begonnen en dezelfde configuraties hebben hersteld over de grote afstanden van de hele hemel, dan kan deze terugkerende cyclus een echt jaar worden genoemd. Macrobius schat een

bent immers het paradijs der heerlijkheden¹, jij, het overhemels paradijs. Ja, jij bent begeerlijker nog dan elk paradijs. Want jou te bezitten overeenkomstig ons verlangen, dat betekent volmaakt gelukkig te zijn.

7.

Wanneer het hen die bekleed zijn met macht betaamt, gesierd te zijn met godsvrucht en barmhartigheid, hoeveel meer past het een hoge majesteit dan grote genade en overvloedig medeleven te hebben? Waarom dan, o welwillende Wijsheid, waarom aanschouw je niet met mildheid deze ongelukkige, liefdevolle herten, die naar je opkijken, die hun diepste verzuchtingen uitzenden, overvloedig tranen laten, en je hardop toeroepen: 'Kom terug, kom terug, mijn lief, zodat we je kunnen aanschouwen.'² Geef ons de vreugde terug van je heilzame tegenwoordigheid.'³ Ontroostbaar huilen ze, en ze vrezen dat ze mogelijk het minnelijke aanschijn van jouw goedheid beledigd hebben. Alleen en eenzaam zitten ze daar, en vervuld zijn ze van bitterheid; en in de beslotenheid van hun slaapkamer spreken ze tot zichzelf, en met een verlangende en verzuchtende ziel zeggen ze deze of soortgelijke woorden: 'O, wanneer zal hij komen? Wanneer zal hij terugkomen? Denk je dat ik hem zal zien? Denk je dat de ogen van mijn hart hem zullen zien, hem op wie engelen hun ogen verlangen te richten?''⁴

8.

Ook ik, van allen die je beminnen de minste⁵, trof me hierin vaker aan tot mijn verdriet, zodat, wanneer mijn geliefde zonder dat ik het besepte, was vertrokken toen ik bevangen was door een zoete slaap, ik dan huilend zei: 'Helaas, waar is mijn lief gebleven?'⁶ Ach, waar moet ik hem zoeken? Denk je dat er iets zal zien, iets dat hem aantrekt, iets dat zijn tred vertraagt uit liefde voor mij? Helaas, wee mij, waarom heb ik niet gewaakt? Waarom heb ik hem niet vastgehouden? Mijn zoete lief, toon

dergelijk jaar op 15.000 zonnejaren. Zie: Macrobius, *Commentarii in somnium Scipionis*, II, XI.

¹ Gen. 2,8.

² Hoogl. 6,12.

³ Ps. 51 (50),14.

⁴ Cfr. 1 Petr. 1,12.

⁵ Ef. 3,8.

⁶ Hoogl. 5,17.

jezelf aan mij! Geef jezelf terug aan mij! Jouw afwezigheid doet net zoveel pijn als jouw aanwezigheid me ooit vreugde gaf. De wisselvalligheid van je komen en gaan, het kwelt me zeer. Toon mij dan de schaduw waar je rust¹, de koelte zoekend, de warmte mijdend, want de zon komt op, opdat ik niet opnieuw zal gaan rond dwalen² buiten mezelf, ik, die mezelf heb teruggevonden in jou. Helaas, hoe lang zal ik moeten missen wat eens mijn enige bezit was, de som van al mijn verlangens? Ik smeed je, mijn lief, mag mijn hartsbeweging die uitgaat naar jou, de jouwe oproepen naar mij. De heftigheid van haar beweging berooft me van mezelf, en draagt me naar jou; en al wat vreugdevol is, verwordt me tot last. Mijzelf bezit ik niet langer, ja mezelf ben ik tot last. Bezie dit met jouw ogen van barmhartigheid Want ik verzwak reeds, vermag niet verder te gaan. Daarom, geef jezelf, opdat ik me mag terugvinden in jou, ik die mezelf verloren heb door jou.

9.

O wonderlijke kracht van de liefde. Waarlijk, ik getuig dat de liefde zo sterk is als de dood.³ Mijn hart heb je weggenomen, o liefde, het aan de geliefde gegeven, en het zo onlosmakelijk aan hem gebonden, dat het op sommige ogenblikken leek alsof het me verlaten had en ik in twijfel verkeerde wie het nu toebehoorde: aan het subject, aan wie het leven geeft, of aan het object, dat het met zulk grote vurigheid liefheeft? O hart, ik bid je, zeg me wie je toebehoort: hem die je liefhebt met heel je innerlijk, of hem die jij leven geeft? Als je mij toebehoort: o hoe weinig ben je dan bij me, hoe vaak ergens anders. Ik weet niet waar je bent, als je niet bent bij hem aan wie je toebehoort. Maar aan niemand wilde ik je liever toevertrouwen dan aan de geliefde, hem die ik meer liefheb dan mijn eigen leven. En omdat ik meer van hem houd dan van mezelf, daarom, hoe meer je van mij bent, des te meer je van hem bent, hem aan wie ik toebehoor. Want niet alleen jezelf bedeel je hem toe, maar samen met jou neem je ook alles van mezelf mee, waardoor wij beiden hem toebehooren. Wanneer je dus de zijne bent, ja, net omdat je waarlijk de zijne bent, is het niet slechts door schepping en verlossing,

¹ Hoogl. 1,6; Jes. 25,4.

² Hoogl. 1,6. Zie hier tevens Bernardus van Clairvaux, *Super Cant*, Sermo 33, 12, dat handelt over de bekoring van de middagduivel (*acedia*).

³ Hoogl. 8,6.

en vanwege andere, soortgelijke redenen, zoals dat bij andere redelijke wezens het geval is, maar vanwege een bijzonder voorrecht dat je hem toebehoort, namelijk door een vrijwillige en vrijelijke gave. Want jij bent waarlijk het juweel, dat ik in de vroege, minnezoekende dagen van mijn jeugd, elke wereldse en aardse liefde ontberend, hem aanbood als onderpand van liefde, als juweel van mijn vreugde en als teken van mijn liefde¹; en ikzelf heb er zijn Naam op geschreven met letters van bloed, en als een ivoren troon, als een gouden rustplaats en als een bruidskamer heb ik het ingericht, voor hem om in te rusten.

10.

Vertel me eens, hoe jij je vriendin en geestelijke bruid wilt ontvangen, de Eeuwige Wijsheid, wanneer ze terugkeert, en ze voor de deur van je hart staat, klopt, en vraagt om deze voor haar te openen?² – Ik zal niet lang wegblijven, zei het; noch wil ik toestaan mijn lief lang te laten wachten, maar ik zal me haasten haar te ontmoeten, en met de armen van mijn verlangens liefdevol uitgestrekt, wil ik de geliefde naar wie al mijn wensen uitgaan met woorden van begroeting innig aan me drukken. En, net als Johannes, die, in de schoot nog van zijn moeder, in de aanwezigheid van de Eeuwige Koning van vreugde danste³, zo zal ik, in mijn kleine ruimte ingesloten, in de aanwezigheid van zo'n grote bruid innerlijk opspringen, en met jubelende stem woorden van begroeting zeggen die genomen zijn uit de schatkist van de liefde, en zeggen: 'O mijn liefste, de diepste afgrond van mijn verlangens, de kracht van mijn merg, en die van heel mijn innerlijk, ze begroeten je met de allerinnigste, hartelijke gevoelens, en zij zenden je groeten en vrome eerbetuigingen zoveel als er bladeren aan de bomen zijn, stralende sterren aan de hemel staan, en zandkorrels op het strand liggen.' Na hem zo godvruchtig ontvangen te hebben, breng ik hem naar de plek waar hij thuishoort, namelijk het ligbed van mijn hart, het geestelijke bruidsvetrek. Maar, ach en wee, wat me altijd en nog voor het gebeurd is doet verzuchten, dat is die wisselvalligheid van zijn komen en zijn gaan. Het kwelt mijn ziel zeer, zij die nog niet gevestigd is in de meest volmaakte graad van liefde. Deze

¹ Cfr. Hoogl. 8,6. *Pone me ut signaculum super cor tuum...* [Draag mij als een zegel op jouw hart,...]: een citaat dat het motto vormt van Seuses *BriefXI* van het *KlBrB*.

² Apok. 3,20.

³ Cfr. Luc. 1,41.

en soortgelijke¹ innerlijke hartsverzuchtingen en woorden van liefde, o Eeuwige Wijsheid, je hoort ze, en toch geef je geen acht; je doet alsof je ze niet eens opmerkt, of ook maar iets om geeft.

11.

DE WIJSHEID: Ik zie ze, elk van hen, een voor een, en aanschouw ze allemaal met aandachtig hartsverlangen. Maar wacht, houd even in, en laat het woord horen dat ik van jou verlang te vernemen. Of ben je soms iemand die veel spreekt maar niet luistert², die veel vragen stelt, zelf echter niet antwoordt? Geef me daarom antwoord op de vraag die ik je stel. Wat is het dat de hemelse geesten het meest zoeken en moeten najagen in hun werken?

12.

DE DISCIPEL: O allerwijste beoordelaarster van alle deugden, Eeuwige Wijsheid, hoe moet ik, een eenvoudige en onervarene, op deze vraag een antwoord geven? Maar jij, opperste meesteres van de hemelse wetenschap, antwoord jij voor mij, dat vraag ik je.

13.

DE WIJSHEID: Je moet weten, dat engelengeesten en volmaakte pelgrims in hun werken niets zozeer nastreven als al hun handelingen in overeenstemming te brengen met mijn wil. 'Mijn voedsel,' zegt de Goddelijke Wijsheid, 'is de wil te doen van mijn Vader die in de hemelen is.'³ Dit is ook het voedsel van engelen en van volmaakte pelgrims: zich te verheugen Gods wil te zien geschieden in henzelf en alomvattend in alle schepselen. Daarom: meer dan aan het doen van nobel werk beleven ze vreugde aan het doen van nietig werk, wanneer dit overeenstemt met mijn wil.

14.

DE DISCIPEL: O hoogste Wijsheid, welke verborgen terechtwijzing in het antwoord dat je nu geeft, waarmee je mijn onvolmaaktheid nu slaat. Je wilt, als ik me niet vergis, mijn gewoonte om te klagen op hoffelijke wijze veroordelen, evenals mijn

¹ Tob. 1,8 [*Vulg.*]

² Job 11,2.

³ Joh. 4,34.

gebrek aan verdraagzaamheid, ik, die de zoetheid najaag en die vlucht voor de bitterheid waar ik maar kan.

15.

DE WIJSHEID: Zo ongebonden moet de begeerte van een beproefde discipel zijn, dat hij niet alleen onthecht is aan vleselijke liefde maar ook niet zoekt naar geestelijke genoegens, als iets dat hij liever najaagt dan zijn verlangen te richten op wat in zichzelf het hoogste goed is. Onderzoek daarom in jezelf wat je nastreeft en wat je liefhebt. Want zij die onvolmaakt zijn, zoeken liever de gaven van hun lief, dan de geliefde zelf. Ze vluchten of het ongemak, zoals knechten doen, of ze zoeken de beloning, zoals huurlingen doen. Maar, om je hoofdvraag over de wisselvalligheid van mijn bezoeken, die, zoals je zegt, je liefhebbende ziel verontrust, uitgebreider te beantwoorden, weet dan dat soms, en in de meeste gevallen, andere oorzaken buiten beschouwing latend, het de ziel zelf is die de oorzaak van deze terugtrekking is, daar ze door een donker venster de zonnestralen buitenhoudt, of deze edele gast innerlijk zo weinig eerbied betuigt, dat hij verdreven wordt uit zijn beminde, – op dit punt echter een onbeminde – hij, wiens vreugde het is te wandelen met de kinderen der mensen.¹ Soms ook kom ik en schenk ik vreugde door mijn intrek te nemen² in mijn beminde, niet openlijk maar heimelijk en op verborgen wijze, en zo, dat maar heel weinigen en slechts de meest ervarenen het mysterie van een dergelijke aanwezigheid gewaar worden.

16.

DE DISCIPEL: Heer, zoals ik zien kan, ben je een zeer wijze minnaar. Daarom bid en vraag ik je, mij enkele tekenen te willen tonen van je zeer geheime en zekere aanwezigheid.

17.

DE WIJSHEID: Wanneer je verlangt mijn aanwezigheid gewaar te worden, dan moet je jezelf zorgvuldig onderzoeken; neem waar hoe je bent in de afwezigheid van genade, en onmiddellijk zul je vinden waar je naar zoekt. Aangezien ik het hoogste goed ben, vervult mijn aanwezigheid alle dingen met goedheid. En

¹ Spr. 8,31.

² Joh. 14,23.

zoals de oorzaak gekend wordt in haar werking, en de zon die op zichzelf niet zichtbaar is, zichtbaar wordt door de weerkaatsing van haar stralen, net zo wordt mijn aanwezigheid waargenomen in haar eigen, zo vruchtbare goedheid. Als je ooit de goedheid van mijn aanwezigheid ondervond of de dorheid van mijn afwezigheid, plaats dat dan in het middelpunt van je aandacht, opdat je, hierdoor onderwezen, tussen het gras de bloemen mag herkennen.

18.

DE DISCIPEL: Zouden alle ledematen van mijn lichaam in tongen veranderen, en al mijn gewrichten opklinken met een menselijke stem, toch konden ze niet uitdrukken noch volledig onder woorden brengen waar jij mij om vraagt. Maar, om hier naar waarheid te antwoorden: tot de grootheid van Gods wonderen ben ik vaak opgestegen, tot in de diepte van zijn hart, om God te prijzen¹, waarbij ik in mijzelf zei: O, als de goedheid van Gods aanwezigheid al zo groot is in een zondig mens, wiens leven klein is en wiens inspanningen van nul en generlei waarde zijn, wat is zij dan wel in anderen, wier leven onschuldig is, en overvloeiend van deugden en genaden?

19.

Ik vertel je over het weinige dat ik ervaren heb, zoals je mij toestond dit te doen, om op dit gebied dan van jou een vollediger richtsnoer te mogen ontvangen. Daarom, o allerhoogste goedheid, als je jouw gezicht, dat zo genadig en vol vriendelijkheid en lieflijkheid is, van mij afwendt, en je je innerlijke vertroosting wegneemt en je het licht in je handen verbergt², dan ondergaat mijn ellendige ziel plots een verandering, en is het alsof ze loom is en slap. Dan volgt snel een vermoeidheid van het lichaam; en een hardheid van hart en een droefheid van geest maakt zich voelbaar. Een giftig onbehagen maakt zich van mij meester, en mijn ziel krijgt weerzin tegen mijn leven.³ Alles wat gezien of gehoord wordt, zelfs als het goed is, veroorzaakt dan een miselijkheid van de geest. Jouw terugtrekken roept afgrijzen voor mijn verblijfplaats op, afkeer voor de cel, en afwijzing van de broeders die bij mij wonen; mijn ziel begint uit lusteloze

¹ Ps. 64 (63),7-8.

² Job 36,32.

³ Job 10,1.

verveeldheid te sluimeren¹, tot op het punt dat zij uit kleinmoedigheid niet meer weet waar zij vandaan komt of waarheen zij gaat.² De ervaring heeft mij overtuigend geleerd, dat ik dan vatbaarder ben voor ondeugden, zwakker ben om verleidingen te weerstaan en minder voortvarend alle geestelijke oefeningen verricht. Wie mij in zulke tijden zoekt, hij zal het huis leeg vinden; want de goede familie vader, die iedereen in huis vervult met zegen en vreugde is weggegaan en heeft zijn woning leeg achtergelaten.

¹ Ps. 119 (118),28. Deze lusteloze verveeldheid vormde in de beleving van de woestijnvaders het werkterrein voor de demon van de *acedia*. Thomas van Aquino heeft in zijn systeem veel aandacht voor deze ondeugd 'acedia', die hij de belangrijkste van al noemt. Thomas redeneert als volgt: de '*delectatio*' in het schouwen is het hoogst wat de mens kan bereiken. Het is het eindpunt van de beweging die de '*amor*' inzet. Echter de gebondenheid aan zijn lichaam zal de mens zelfs '*in contemplando*' bespeuren door de vermoeienis. De mens ziet weliswaar iets in, maar weinig en van verre. In plaats van zich te verheugen over deze menselijke mogelijkheid kan er nu ook een gevoel van ondankbaarheid ontstaan net vanwege dit tekort. Hier ontvonkt de '*acedia*' als '*tristitia de spirituali bono*'. Aangezien de '*acedia*' als '*tristitia*' aan het begin staat van de '*fuga*' die haar heil zoekt in de '*evagatio mentis*', die wil ontvluchten al wat haar geestelijk bezwaart, staat zij aan het begin van de beweging die uiteindelijk zal uitkomen in de haat tegen God. In die zin is de '*acedia*' belangrijkste '*peccatum veniale*'; zie: *S.Th.* II-II q.35, a.3. Seuse lijkt in deze passage uit eigen ervaring te spreken, waarbij hij echter meer dan Thomas de nadruk legt op het terugtrekken van God ("jouw terugtrekken") als oorzaak van zijn acedieuse gemoedstoestand, en aldus meer aansluiting vindt bij de beleving van de woestijnvaders. Michael Theunissen meent hier zelfs een '*Erfahrungsdefizit*' bij Thomas te ontwaren: *Sein Interesse, Acedia als Sünde zu entlarven, verbietet eine rückhaltlose Anerkennung von allem, was ihre Zurechenbarkeit einschränken würde. Indessen kommt mit der Verdrängung auch das Erfahrungsdefizit des thomistischen Acedia-Begriffs an den Tag. [...] Die Wüstenheiligen, denen Acedia in Leib und Seele eingebrannt war, wie auch die, welche ihnen noch näher standen, hatten durchaus das Gefühl, dem Willen eines sich ihnen zu oder abwendenden Gottes preisgegeben zu sein.* Michael Theunissen, *Vorentwürfe von Moderne: Antike Melancholie und die Acedia des Mittelalters*, Berlin; New York, 1996. Cit. p. 34. Alois Haas, in een meesterlijke analyse van Seuses eigen interpretatie van zijn recidiverende depressies, concludeert: *Im Grunde ist es ein höchst komplexer Vorgang, der sich in Seuses Behandlung der monastischen Akedie abzeichnet: Im Geist eines mönchischen Reformprogramms ruft er zurück zu den Quellen, analysiert seine eigenen seelischen Depressionen mit dem vom frühen Mönchtum übernommenen Vokabular, versieht zudem das Krankheitsbild mit dem 'modernen' Namen Melancholie und dieses Amalgam von Akedie und Melancholie transponiert er zudem noch in die Volkssprache unter dem Etikett 'Schwermütigkeit'. Wenn es denn wahr ist, daß dieser Transformationsprozeß, der sich übers Mentale auch im Sprachlichen abbildet, bei Seuse eine Innovation darstellt, dann ist vorweg anzunehmen, daß Seuse eine der komplexesten Figuren des späteren Mittelalters ist, die aller gelehrten Aufmerksamkeit — sowohl vonseiten der Theologen wie Philologen — wert ist.* Zie: Haas, Alois Maria. *Schwermütigkeit. Ein Wort der deutschen Mystik*. In: *Verborum amor. Studien zur Geschichte und Kunst der deutschen Sprache. Festschrift für Stefan Sonderegger zum 65. Geburtstag.* Haas, Alois Maria, Burger, Harald, Matt, Peter von [Hrsg.]. New York, NY (1992), pp. 273-296. Cit. p. 296.

² Joh. 3,8.

20.¹

Maar, als het ochtendgloren, pracht van het eeuwige licht², midden in de duisternis van mijn hart verschijnt en opstijgt in heel haar schoonheid: O, verandering uit de rechterhand van de Allerhoogste³, dan wordt alle mist door de melancholie bijeengebracht opgelost en de donkere nacht wordt licht als de dag⁴, want alle droefheid wordt verdreven. En zie, mijn hart raakt vervuld van een vreugdevolle lach, mijn mond van jubel.⁵ Mijn ziel verheugt zich, gerustgesteld is mijn geweten, al mijn beenderen juichen en dansen, ze prijzen God en zeggen hem dat hij goedertieren is, zijn barmhartigheid eeuwig.⁶ En zij zingen op de wegen van de Heer, want groot is zijn heerlijkheid.⁷ Dan begint mijn wil van blijdschap te snellen, het verstand van vreugde te feesten, zozeer zelfs dat, overspoeld door zulk een grote vreugde, ik wel zweren kon, dat om het aardrijk te vieren, de sterrenhemel weer heeft teruggebracht die schitterende dag van de opstanding van de Heer. Hoewel ik dacht uitgeblust te zijn⁸ sta ik als de morgenster op; en hun die in het gebied van de schaduw van de dood woonden, is een licht opgegaan.⁹

21.

Toen werd alles wat voorheen hard, bitter en op een of andere manier onmogelijk leek, zoet en gemakkelijk. Vasten leek zoet, waken kort, en alle oefeningen onbeduidend, vanwege de grootheid van de liefde. In dit uur dan van geestelijke genade, neem ik het besluit mijn leven te beteren, mijn gedragingen aan te passen en veel goede daden te verrichten, waarin ik helaas, nu de genade zich terugtrekt, nalatig ben. De ziel wordt vervuld met helderheid¹⁰ en waarheid, en een zoetheid zo groot, dat ze bijna zichzelf vergeet en al het overige. Zoete meditaties vloeien binnen naar believen; de tong van het kind wordt

¹ Voor deze passage en de komende (nrs. 20-25), cfr. Hugo De S. Vict. *De Arrha animae*, een tekst, waarin de liefde centraal staat, en die geschreven is als een dialoog tussen een mens (Sint-Augustinus) en diens ziel.

² Breviarium (21 december); Antiph. major 'O Oriens', (ed. Cormier I, p.187).

³ Ps. 77 (76),11.

⁴ Ps. 139 (138),12.

⁵ Cfr. Ps. 126 (125).

⁶ Ps. 106 (105),1.

⁷ Ps. 138 (137),5.

⁸ Job 11,17.

⁹ Jes. 9,2.

¹⁰ Ed. Strange geeft 'caritate'; ed. Künzle 'claritate'.

welsprekend¹, het trage lichaam wordt snel, bereid Gods bevelen op te volgen, om kort te gaan: zo groot is de genade, dat zij bij alles overvloedt, zodat wie vraagt zal ontvangen, wie zoekt zal vinden, wie aanklopt zal worden opengedaan.² Aldus verheven boven al het zichtbare, dunkt het mij al het tijdelijke achter me gelaten te hebben en aan de poorten te staan van het hemelse Jeruzalem³, zodat ik een soort voorsmaak en begin lijk te proeven van de toekomstige eeuwigheid. Al mijn begeerten zijn verenigd in de vreugde van de liefde en ze rusten in een genieten van de Schepper alleen.

22.

Deze en soortgelijke dingen⁴ gebeuren in het binnenste van mijn hart; maar of het nu door mij komt of door jou, dat wil ik graag van je vernemen.

23.

DE WIJSHEID: Het verlies komt van jou; maar je hulp is in mij alleen.⁵ Van jezelf heb je alleen tekortkomingen, en neig je naar het niets. Deze gunsten en dergelijke, weet dat het mijn aanwezigheid is die ze jou geeft. Dit is het minnespel, dat ik gewend ben te spelen in de minnende ziel.

24.

DE DISCIPEL: En wat is het minnespel?

25.

DE WIJSHEID: Het minnespel is een afwisseling van vreugde en pijn, door het wisselend komen en gaan van de geliefde. Het is eigen aan de liefde, dat ze haar ware grootheid verbergt met de geliefde aanwezig, en dat ze beter wordt waargenomen met de geliefde afwezig.

26.

DE DISCIPEL: Mij dunkt dat dit minnespel geen spel van vreugde is, maar van verdriet. Maar ik bid je, zeg me: zijn er

¹ Cfr. Wijsh. 10,21 [*Vulg.*]

² Mat. 7,7.

³ Ps. 122 (121),2.

⁴ Tob. 1,8 [*Vulg.*]

⁵ Hos. 13,9.

wellicht reizigers die door een bijzonder voorrecht in deze aardse tijd verschoond blijven van de onbestendigheid van dit bezoeken?

27.

DE WIJSHEID: Heel weinig. Zonder twijfel is een dergelijke grote deelname van de mens aan de bestendigheid van de goddelijke dingen als het ware een ingaan in de eeuwigheid.¹

28.

DE DISCIPEL: O, wie zijn het, of hoe is de gesteldheid van hen die tot zulke gelijkvormigheid geraken?

29.

DE WIJSHEID: Zij zijn het, zij die door pure liefde aan het lagere ontruikt zijn en door langdurig gebruik en oefening in zekere zin godvormig geworden zijn en voortdurend verenigd met de goddelijke dingen: zij die door een afgescheidenheid van de geest met geheel hun ijver alles volledig afleggen, wat God en hun ziel van elkaar verwijderd houdt.

30.

DE DISCIPEL: Wanneer ik deze dingen hoor, verzucht ik nog dieper, omdat ik inzie, dat ik door leven en ervaring nog zo ver van hen verwijderd ben. En omdat deze top van volmaaktheid boven mijn mogelijkheden ligt, wil ik van je weten hoe een onervaren discipel zich te gedragen heeft tijdens een dergelijk bezoek.

31.

DE WIJSHEID: In de goede dagen vergeet het kwade niet, en in de kwade dagen vergeet het goede niet²; om je niet te hoog te verheffen in de aanwezigheid van genade, noch om onnodig bedreefd te zijn in haar afwezigheid, wees als Ehud, die beide

¹ Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* II-II, q. 180, a.4,c. (onder verwijzing o.a. naar 1 Kor. 13,12.)

² Sir. 11,26(27).

handen gebruikte als zijn rechter.¹ Als je een nieuwe zaailing bent² en bewatering nog steeds nodig is, zorg er dan in ieder geval voor dat je deze onbestendigheid geduldig draagt, alhoewel je mijn aangezicht toch steeds ijverig zoeken moet.

32.

DE DISCIPEL: O, zou je er bij stil willen staan, dan zou je beseffen dat het lange wachten op de beminde een grote kwelling is voor het hart van de minnaar.

33.

DE WIJSHEID: Geen twijfel mogelijk; deze omwenteling van het wiel der liefde, iedereen die wenst lief te hebben zal het ondergaan. Een verrassing is dat niet. Voor de liefhebbers van deze wereld gaat niet alles voorspoedig, soms zelfs verkeert deze in tegenslag. Mocht je dan onervaren zijn, vraag het een van hen, en hij zal je vertellen dat ieder die lief wil hebben hard zal moeten werken. Ongetwijfeld zijn er sommige minnaars, het is waar, al te zacht zijn ze³, die de liefde een tijdje dienen, ze willen wel minnaars zijn, maar dan zonder ervoor te werken: als de gewenste wind hen niet meteen toelacht laten ze hun voornemens onmiddellijk weer los. De vrucht van de liefde smaken ze niet, en als onwaardigen wordt hen toegesproken: liefde is een soort krijgsdienst; laat de tragen zich terugtrekken.⁴ De vurige minnaar moet, om de gewenste vrucht van de liefde te bereiken, ijverig zijn, geduldig en gehoorzaam, hij moet niet gemakkelijk opgeven, en, ook al zou hij duizend afwijzingen lijden, altijd hoop houden⁵, wetend dat hard werken alles

¹ Re. 31,15. Cfr. *Ambidexteriteit* bij: Johannes Cassianus, *Conf.* VI,10,1. waar deze eveneens verwijst naar Ehud. *Het zijn daarom dezen die door de H. Schrift metaforisch ambidextri worden genoemd, dat wil zeggen dubbelrechtsen, zoals Ehud beschreven werd in het boek Rechteren, die beide handen als zijn rechterhand gebruikte. Ook wij zullen in staat zijn om deze deugd op een spirituele manier te bezitten, als we door een goed en rechtmatig gebruik van de voorspoed die rechts wordt genoemd en van de tegenspoed die links wordt genoemd, beiden gelijkelijk naar rechts wenden, zodat wat ons ook maar wordt aangedaan voor ons verandert tot "wapenen van gerechtigheid", zoals de apostel zegt. Want we zien dat onze volledige innerlijke mens uit twee delen bestaat, of, om zo te zeggen, uit twee handen, en geen heilige is er die het buiten de zo juist genoemde linkerhand kan stellen, maar hieraan erkent men de volmaakte deugd, dat beide handen hem - doordat hij ze goed gebruikt - tot rechterhand worden.*

² Ps. 144 (143),12.

³ Cfr. P. Ovidius Naso, *De arte amatoria*, II,235-6.

⁴ Cfr. P. Ovidius Naso, *De arte amatoria*, II,233.

⁵ Wijsh. 12,19.

overwint.¹ Wat is zachter dan water? Wat harder dan steen? En toch, het water dat druppel voor druppel valt, het holt de steen uit.

34.

En om je een beetje goed nieuws te geven, aangenaam om te horen voor echte minnaars, weet dan, dat deze goddelijke bruid voor wie je zo hard werkt, uitgenodigd wenst te worden en haar genoegen vindt in gehoorzaamheid. Wie immers verkrijgt met-een, zelfs als het vergankelijke dingen betreft, wat de liefde begeert? Hij moet dus bidden, vragen en smeken, en niet aflaten, en ik beloof hem waarlijk het ingaan, zoals zijn hart dat wenst. Ja, in het hele land van Israël² werd er niemand gevonden, die zo ontvankelijk is voor smeken, die zo bereid is te verhoren, die zo genadig is in het geven, dan deze goddelijke bruid, de jouwe. De grootsheid van haar liefde maakt, dat ze zich niet lang kan inhouden. Ze kan niet wachten gevraagd te worden, maar voorkomt hen die haar zoeken en toont zich dan aanstonds aan hen.³ Ze staat op het plein, midden op de straten, buiten voor de poorten verheft ze haar stem⁴, en alle harten trekt ze tot zich en tot haar liefde. Wie mij wil liefhebben, laat hij er te allen tijde naar streven mij, zijn liefde, te aanschouwen, zoals ik gewend ben voortdurend te kijken naar degene die mij liefheeft. Want hij weet namelijk niet of zij op wie hij wacht, uit het oosten, het westen, het noorden of het zuiden zal komen. Ook weet hij niet of zij 's morgens, 's middags of wanneer de haan kraait⁵ op de deur zal kloppen⁶ en zal vragen deze te openen. Want vaak, wanneer de geest mij angstig zoekt, vindt hij me niet; maar wanneer hij er het minst op bedacht is, is de geliefde aanwezig. Ik verlang inderdaad altijd dat de geliefde klaar is voor de liefde, en ik wil niet dat hij meer vertrouwt op zijn verdienste dan op mijn waardigheid. Het is niet genoeg om een uur of zo door te brengen met de geliefde, maar het is nodig vaak ontvankelijk te zijn en te schouwen⁷, voor wie haar geheime fluistering wil horen, en naar haar kostbare aanwezigheid verlangt.

¹ Vergilius, *Georgica*, I,145.

² 1 Kon. 1,3.

³ Wijsh. 6,14(13).

⁴ Spr. 1,21.

⁵ Marc. 13,35.

⁶ Apok. 3,20.

⁷ Ps. 46 (45),11; vertaling van: '*vacare et videre*'.

En, om deze zoete woorden te mengen met vermaningen, die niet minder liefdevol zijn, is het gewenst je stevig te berispen, want in deze oefeningen van liefde ben je echt laakbaar. Waarom, o schande, jij, die jezelf hebt toegewijd aan de dienst van de liefde, die onze filosofie bent toegedaan, en je schouder onder haar zoete juk hebt gelegd, hoe durf je met een dolend hart en dwalende ogen, die schieten naar alle horizons, voor deze geweldige vrouw te staan, zij, die met opmerkzame blik, en een kalm en sierlijk gelaat naar je kijkt en haar ogen nooit van je afwendt? Wat een schande om je oor te neigen naar willekeurig wie, zodat je niet langer horen kunt wat de Goddelijke Wijsheid in je zegt. O, hoe lelijk is het voor een discipel van de liefde zichzelf zo te vergeten, dat hem de innerlijk woorden ontgaan van haar wier tegenwoordigheid hem van alle kanten omringt. Terecht is het dat zij zich terugtrekt, weg van de onwaardige, wanneer ze je noch in jezelf noch in haarzelf, maar buiten jezelf aantreft, te midden van het werelds gekrakeel. Daarom vraag ik je, denk eraan je hierin te beteren. Overweeg hoe ongepast het is, wanneer een ziel die het koninkrijk van God in zich draagt, het in uiterlijkheden zoekt. Want in jullie is het koninkrijk van God¹, dat is gerechtigheid, vrede en vreugde in de Heilige Geest.²

¹ Luc. 17,21.

² Rom. 14,17.

HOOFDSTUK 9.

WAAROM DE GODDELIJKE WIJSHEID HAAR VRIENDEN IN DEZE WERELD ZOVELE KWELLINGEN LAAT VERDUREN.

1.

Rechtvaardig blijf je, ondanks dat ik met je twist; maar toch wil ik je over rechtvaardigheid aanspreken. Waarom brengt de weg van de goddelozen voorspoed? Goed gaat het met hen die bedriegen en de wet schenden. Jij hebt ze geplant, en zij hebben wortel geschoten; zij groeien en dragen vrucht.¹

2.

Een onderwerp aan te snijden dat reeds op velerlei wijze behandeld is en steeds opnieuw besproken, eigenlijk zou het niet nodig moeten zijn; maar nieuw opkomend lijden en terugkerende tegenspoed noodzaken tot herhaling van de aanklacht tegen jou, o bestuurder van het heelal. Overtuig ik mensen² soms door een ijdele geest van opzichtigheid? God weet het.³ Is mijn twistgesprek soms tegen een mens⁴ of aan een mens gericht, en niet veeleer bedoeld om de verkilde vurigheid weer aan te wakkeren in een berouwvol en vernederd hart⁵, dat van kinds af tot op de dag van vandaag, gebukt gaat onder lijden en ellende? Wie, die niet soortgelijke of grotere pijnen leed, wist mede te lijden zoals jij, jij die medelijden leerde door alles wat jij leed?⁶ Net zoals een blindgeborene over de kleuren die hij nooit heeft gezien onvolmaakt redeneert, zo kan iemand die geen tegenspoed heeft geleden, als onervarene minder goed oordelen over kwellingen. Hoe kunnen zij geloven wier huizen veilig en vredig zijn, die Gods gesel niet treft⁷, die hun dagen doorbrengen in rijkdom⁸, die opgevoed zijn in tederheid, en grootgebracht in troost, die sterk, gezond, gelukkig, geëerd met waardigheden, bevorderd tot de rangen, en welgeboren zijn, en van wie het

¹ Jer. 12,1.

² Gal. 1,10.

³ 2 Kor. 11,11.

⁴ Job 21,4.

⁵ Ps. 51 (50),19.

⁶ Heb. 5,8.

⁷ Job 21,9.

⁸ Job 21,13.

inwendige welgevuld is met vet, en die fris zijn tot in het merg van hun gebeente¹. Ja, hoe zouden deze mensen hen kunnen geloven die vruchteloze maanden kennen en nachten van getob², zij die dag en nacht vervuld zijn van pijn en almaar gebukt gaan onder de bitterheid van hun ziel, hen voor wie geldt: buiten de strijd en binnen de angsten³, angsten die je nooit laten rusten, voor geen ogenblik, want zelfs de nacht, die toch bestemd is om te rusten, wordt door hun nachtelijke schrikbewind veranderd in onrust.⁴

3.

Tijdelijke roem is hun ontnomen, wereldlijke eer hun ontzegd; verachtelijk zijn ze in de ogen van velen, veelvuldige afkeuring is hun deel; zij worden tot een voorbeeld en tot een spreekwoord gemaakt⁵, als het uitschot van allen, zelfs tot nu toe.⁶ O, hoe wijs was hij die, hieraan denkend, zei: 'Er zijn rechtvaardigen, die het vergaat als hadden zij de daden van goddelozen gedaan; en er zijn goddelozen, die zo zeker zijn als hadden ze de werken van rechtvaardigen gedaan.'⁷ Jouw liefde is als een boekrol die zweeft⁸, waarvan de smaak in de mond zoet is als honing, het verteren de buik echter bitterheid bezorgt vanwege de harde arbeid die jouw liefde met zich brengt.⁹ Leed en ellende, het zijn de eerste lessen in de kinderschool van jouw liefde.

4.

De eerste stap van hen die jou tegemoet gaan, de eerste bladzijde van hen die jou lezen, het eerste geschenk en juweel van hen die jou liefhebben, is dit: 'Mijn zoon, wanneer je God gaat dienen, houd stand in vreze, en bereid je ziel voor op beproeving.'¹⁰ Hij zegt het goed: 'beproeving'. Want het is waarlijk ellende en kwelling, zo dat je elke dag van je krijgsdienst in gevecht en strijd verwickeld bent, en het gewenste geluk je zelden

¹ Job 21,24.

² Job 7,3.

³ 2 Kor. 7,5.

⁴ Ps. 91 (90),5.

⁵ Ez. 14,8.

⁶ 1 Kor. 4,13.

⁷ Pred. 8,14.

⁸ Zach. 5,1.

⁹ Apok. 10,9.

¹⁰ Sir. 2,1.

of nooit toelacht. Ik spreek hier niet van iedereen. Jij God, jij weet¹, wie je voor deze zware taak uitverkoren hebt.

5.

Wanneer ze zich verheugen in gezondheid, kracht of lichamelijke schoonheid, beginnen ze plots te wankelen door allerlei tegenslag, en ongehoorde wederwaardigheden, of, door ernstigste ziektes terneergedrukt, kwijnen ze weg. Hebben ze goud of zilver, komen er dieven en worden ze bestolen², of, zwaarder nog, neem je hun begeerte hiernaar weg. Bezitten ze akkers, wijngaarden en olijfbomen³, worden deze door hagel en vorst vernield, terwijl anderen zich verheugen in goede weersomstandigheden. Wat de knager overliet, dat vrat de sprinkhaan; wat de sprinkhaan overliet, dat vrat de verslinder; wat de verslinder overliet, dat vrat de kaalvreter.⁴ Heer, hun zul je geven. Wat zul je hun geven? Spaarzaam brood en weinig water.⁵ Dit is het koninklijke voedsel⁶ dat jouw dienaren ten deel valt. Bevaart hij de zeeën, de wind is tegen hem. Als hij zich voorneemt over land te gaan, al schonk de hemel de aarde vele dagen van goed weer, zie, wanneer deze man, jouw minnaar – ongelukkige minnaar, het moet gezegd – naar buiten gaat om te vertrekken, dan pakken de wolken samen, en de grond raakt doordrenkt door stortregens; deze man, jouw dienaar, getroffen wordt hij, en als het niet door regen is dan is het wel door buitensporige hitte of door ongetemperde kou.

6.

Wonderlijk is het en verbazingwekkend. De ene keer zijn het de muizen in hun holletjes die hem niet toestaan te rusten. Een ander keer, als hij overdag naar buiten gaat, zijn het de valken in de lucht, of zelfs de kraaien, krassend alsof ze hem willen bespotten, die hem lastigvallen; en of hij nu zwijgt of lacht, hij mishaagt hen. Als iemand zich tegen hem keert, zelfs als hij zwijgt en door geen woord of daad aanstoot heeft gegeven, dan scherpen ze hun tongen en vervloeken hem allemaal tezamen, en als

¹ Jer. 15,15.

² Mat. 6,19.

³ Deut. 6,11.

⁴ Joël 1,4.

⁵ Jes. 30,20.

⁶ Dan. 1,15.

een meute dolle honden die het zwakke volk van jonge hazen¹ najaagt, dat allen onderworpen is, zo verscheuren ze en verslinden ze hem. Maar zelfs dit wil ik aan jouw genade toeschrijven. Want hier is wat zij zelf zeggen: 'God heeft lief die hem haten, en haat die hem liefhebben.'² De eersten geeft hij het goede, de anderen het kwade.'

7.

En wat meer is, ook jij, de rechtvaardige rechter, jij bevoordeelt de tegenpartij, of doet alsof, omdat je bij alles zwijgt, waardoor je het doet voorkomen niets te geven om de ondergang van je dienaren. Zo komt de rechtvaardige om, en niemand die het ter harte neemt.³ En omdat de goddelozen zegevieren over de rechtvaardigen, daarom wordt nu, net zoals in het verleden, een onrechtvaardig oordeel geveld.⁴ Is dit niet waar deze beminlijke profeet van de Heer, profeet door zijn daden en door de betekenis van zijn naam⁵, met een ongeduldige geest over klaagde, hij die zei: 'Waarom kijk je niet naar hen die ongerechtigheid bedrijven, en zwijg je wanneer de goddeloze een man verslindt rechtvaardiger dan hijzelf?'⁶ Zie, hij handelt goed, en vervloekingen zijn zijn deel. Jou dient hij, zo goed hij kan, en de afgunstige minacht zijn leven. Overspoeld wordt hij met bespotting door wetsovertreders. En hij wordt ook nog gekweld door duizend kastijdingen, die hij zichzelf oplegt.

8.

En wat nog zwaarder is dan dit, zie, Satan ging heen van jouw aangezicht⁷, en legt hem strikken waar hij zich ook wendt. O beschermer van mensen⁸, O onmetelijke barmhartigheid van God, dit veelvormige kwaad dat je uitverkorenen lijden, hoe kun je het toch dulden? Hoe kun je deze en soortgelijke dingen toch aanzien en niet te hulp schieten? Daarom wil ook ik, nu, in de beklemming van mijn geest, tot je spreken, in de bitterheid

¹ Spr. 30,26.

² 2 Sam. 19,7(6).

³ Jes. 57,1.

⁴ Hab. 1,4.

⁵ *Habakuk* betekent: 'hij die omhelst'.

⁶ Hab. 1,13.

⁷ Job 1,12.

⁸ Job 7,20.

van mijn ziel.¹ Want jij alleen ziet mijn harde arbeid en mijn pijn², en weet dat deze woorden, vermengd met diepe verzuchtingen, niet voortkomen uit een lichtvaardigheid van geest, maar ontspringen aan de bitterheid die mijn ziel vervult, en dat mijn neerdruppelende tranen mijn pen hinderen terwijl ik dit schrijf.

9.

DE WIJSHEID: Een teergevoelige ridder ben je, jij, die tegenspoed zo vreest. Want nog altijd heb je geen verzet geleverd tot bloedvergieten toe³ noch heb je tot de dood gevochten in de vallei van de strijders. Ben je soms geen man?⁴ Beschamend echter is het, dat je als de dapperste neushoorn bent in tijden van voorspoed, maar kwetsbaarder dan een spinnenweb⁵ wordt in tijden van tegenspoed. Een onverschrokken strijder verlangt ernaar om kwellingen en ellende te vinden om zichzelf te oefenen en op de proef te stellen. Was de trots niet treffend, van hem die zei: 'Voor mijzelf wil ik alleen roemen op mijn zwakheden'?⁶ Want zonder voorafgaand gevecht kan er geen overwinning worden behaald. Het is in de storm dat de stuurman zich toont; in de strijd dat de soldaat zich bewijst. Gemakkelijk valt het pralen wanneer gevaar ver weg is. Vechten bij tegenspoed: zie hier de test van de waarheid.

10.

DE DISCIPEL: Ben ik soms de enige die deze klacht tegen jou indient? Zie hoe ontelbaar velen er zijn die net zo overweldigd worden door lijden, en die het met mij eens zullen zijn, zo zelfs, dat zou ik je niet kunnen overtuigen door de rede, hun grote aantal dat wel zal doen. Zou het niet gemakkelijker zijn om binnen een uur met de dood gestraft te worden, dan elke dag om jou gedood te worden?⁷ En spreek me nu niet tegen, of antwoord me dat we dit kwaad mogelijk ondergaan omdat we tegen jou gezondigd hebben en ongehoorzaam zijn geweest aan

¹ Job 7,11.

² Ps. 11 (10),11.

³ Heb. 12,4.

⁴ 1 Sam. 15.

⁵ Cfr. Num. 23,22 [*Vulg.*]; Job 8,14.

⁶ 2 Kor. 12,5,9.

⁷ Ps. 43 (42),22.

je geboden.¹ Zijn wij dan de enige zondaars? Zijn er geen zondaars in overvloed, laten je zonen je niet in de steek? En de rechtvaardigen verkeren in nood, en de goddelozen leven in voorspoed.

11.

DE WIJSHEID: Zoals mijn Vader mij liefhad, heb ik de mijnen lief.² De discipel staat niet boven de meester.³ Als de wereld jullie haat, weet dan dat zij mij haatte vóór jullie.⁴ Er is niets nieuws met je gebeurd, niets dat je verdriet zou moeten bezorgen. Het is onze gewoonte alle uitverkorenen, vooral die met mannelijke moed en robuuste deugd, door verzoeken te beproeven. Waarom dan, alsof er iets ongewoons met je gebeurt, deze vloed van woorden, waarom deze onstuimige opeenhoping van klachten, verpakt in onbezonnen woordenbrij?⁵ Onderzoek of er iemand onder mijn uitverkorenen is⁶, dat wil zeggen onder hen in wie God buitengewoon behagen heeft, die zonder beproeving door deze wereld is gegaan? 'Je hebt gehoord van de standvastigheid van Job,' is er gezegd, 'en je weet hoe de Heer hem in het eind behandeld heeft.'⁷

12.

DE DISCIPEL: Nu, als het vergund is, weet ik wat ik zeggen wil. Zie, dit is wat mij verdriet, dit wat ik betreurt, en waarom ik uit de grond van mijn hart kreun en zucht. Hoor, bid ik je, jouw dienaar! Kijk naar hen die zeggen: 'Er is geen redding voor hem in zijn God.'⁸ 'Tevergeefs handelen zij die God dienen.'⁹ En waarom? Zij antwoorden met de hierboven vermelde redenen, te weten: de voortdurende kwelling van de rechtvaardigen; en ze voegen eraan toe: 'dat je zo weinig vrienden hebt, dat komt doordat je dit spel met hen pleegt te spelen.'

¹ Missale, feria V post Dominicam Passionis, Introitus.

² Joh. 15,9.

³ Luc. 6,40.

⁴ Joh. 15,18.

⁵ Job 38,2.

⁶ Missale OP; uit de dagelijkse mis voor de doden.

⁷ Jak. 5,11.

⁸ Ps. 3,3.

⁹ Mal. 3,14.

13.

Wee mij, bedroefd en ongelukkig als ik ben. Dit is het, ach, wat me nu en reeds zo vaak ertoe bracht om vele, bittere tranen te laten vloeien, en wat me verdriet na verdriet bezorgd heeft: de geestelijke schade en de vruchteloosheid van mijn werk, daar ik tevergeefs gezweet heb voor de redding van mijn naasten. Want met veel verdriet en grote moeite, heb ik velen tot bekering gebracht en hun de vrucht van een beter leven gegeven; ik baarde ze in pijn¹ en zachtjes droeg ik ze op mijn schouders², ik gaf ze in hun tere jaren de melk der vertroosting³, en mezelf heb ik volledig in hun dienst gesteld⁴; veel grote tegenslagen heb ik moeten lijden, toen voor hen de dagen kwamen die jij gewoon bent te sturen, namelijk die van verzoeken en beproevingen, ten einde hen door water en vuur te leiden, naar de verkwikking⁵: niet weinigen echter zijn teruggedeeind, Satan volgend, zeggend: 'Hard is deze toespraak, wie kan haar verdragen?'⁶ Het is zoals het gezegde gaat: 'Al te zwaar valt het om lang goed te zijn.' En zo verlieten deze ellendigen je, tot hun eigen schade en tot mijn ongeluk, om vervolgens opnieuw verstrikt te raken in hun zondige wegen.

14.

DE WIJSHEID: Dit soort vragen pleegt meestal het gemoed te bewegen van mensen van weinig geloof of wetenschap, zij die menen dat de verdiensten van de heiligen, die niet nu, maar pas in de toekomst beloond zullen worden, al vergolden dienen te worden in dit korte, eindige leven.⁷ Geen weet hebben ze van de ondoorgrondelijkheid van Gods oordelen noch van de diepte van de rijkdom van zijn wijsheid en zijn kennis⁸, en dat God niet ziet zoals een mens dat doet. Een mens immers ziet alleen het heden, God echter kent de toekomst en de eeuwigheid. Jij dan, die onderwezen bent in onze geestelijke filosofie, sta op, en overwin in de geest al het zichtbare; want het zichtbare is

¹ Gal. 4,19.

² Luc. 15,5.

³ 1 Kor. 3,2; cfr. Jes. 66,11.

⁴ Cfr. Fil. 2,17.

⁵ Ps. 66(65),12.

⁶ Joh. 6,60.

⁷ Johannes Cassianus, *Collat.* VI, c.2.

⁸ Rom. 11,33.

voorbijgaand, het onzichtbare eeuwig.¹ Verhef je boven de slijmerige vuilheid van tijdelijke genoegens. Open de ogen van je geest en zie wie je bent, waar je bent, en waarheen je gaat; dan, waarlijk, mag je de reden van dit alles ontvangen. Want je bent een spiegel van de godheid, omdat God in jou oorspronkelijker oplicht dan in andere schepsels; het beeld van de Drie-eenheid ben je, omdat zijn beeld in jou weerkaatst wordt; het voorbeeldige model van de eeuwigheid ben je, omdat je een onschendbare onvergankelijkheid geniet.² En zoals ik oneindig ben in mijn wezenheid, zo is het verlangen in je ziel als een peilloze afgrond; alle vreugden van de wereld tezamen zouden niet volstaan om deze te vullen, net zo min als een enkele druppel water, gezien zijn kleinheid, de oceaan zou kunnen vullen.

15.

Vervolgens moet je bedenken waar je bent: je bent in de vallei van ellende, in ballingschap, op pelgrimstocht, waar de goede dingen vermengd zijn met de kwade, en ze over elkaar heen tuimelen in een eindeloze wervel. Hier wordt lachen met rouwen gemengd, en droefheid neemt tenslotte de plaats in van vreugde.³ Waarlijk, vanaf het begin heeft deze wereld haar liefhebbers bedrogen: voorspoed beloofde ze hun, tegenspoed gaf ze hun; en daar is ze zelfs nu niet mee opgehouden. Maar om de bovengenoemde bezwaren helemaal weg te nemen, laat ons een beetje afstand nemen en uitvoeriger terugkomen op de beginselen van het geloof.

¹ 2 Kor. 4,18.

² Cfr: Augustinus, *De Trin.* IX, c.22 ss., XI, c.7, n.12; Thomas van Aquino, *S. Th.* I, q.93.

³ Spr. 14,13.

HOOFDSTUK 10.

OVER DE KWELLINGEN VAN DE HEL.

1.

Toen dit dan voorbij was¹, begon de discipel terug te denken aan de dagen van weleer en in de geest te mediteren over de jaren van de eeuwigheid.² Diep in gedachten verzonken, zijn geest teruggetrokken van de waarneembare dingen, voor zover mogelijk, dook voor zijn ogen in de verte op, als lag het in de schaduw, een onbekend landschap dat zeer beangstigend was.³ Toen hij sidderend van angst vroeg wat het betekende, werd hem geantwoord: 'Het landschap dat je ziet, is de plaats van toekomstige smarten, waar de zielen als ze van het lichaam gescheiden zijn gepijnigd worden, al naargelang de zwaarte van hun zonden; sommigen tot hun zuivering, anderen echter tot eeuwige verdoemenis.' Op deze wijze werd het hem toen getoond. Deze en andere, soortgelijke straffen⁴ waren folteringen zo gruwelijk en zo verschrikkelijk dat geen tong het vermag uit te spreken, geen sterfelijk verstand het volledig zou kunnen peilen. Toen hij weer tot zichzelf was gekomen, teruggekeerd als van een andere wereld, zoals het hem toescheen, was hij zo geschokt door wat hij gezien had, dat hij in angst en beven een tijdje voor half dood lag, als een mens die in zichzelf wegwijnt. Sommige van deze dingen echter had hij uitsluitend met de ogen van het geloof dat allen gemeen is, kunnen zien.

2.

Toen keek hij om zich heen, en zie, uit dit landschap rees een kwalm op die ondraaglijk stonk. Het geluid van hamerslagen weerklonk er, de diepste duisternissen verzamelden zich daar, en er verschenen afschuwelijke demonentronies. Geklaag was er en gekreun, en genadeloos werden de goddelozen er uiteengereten door de ene kwelling na de andere. Van sneeuwwater

¹ Ed. Künzle geeft "*Factum est [...]*", ed. Strange: "*Actum est [...]*".

² Ps. 77 (76),6.

³ Voor de achtergronden van de angst van de middeleeuwer voor demonen, zie: Dinzlacher, Peter, *Angst im Mittelalter. Teufels-, Todes- und Gotteserfahrung: Mentalitätsgeschichte und Ikonographie*. Schöningh, Paderborn 1996, voor Seuse: pp. 105-107.

⁴ Tob. 1,8 [*Vulg.*]

pendelden ze naar buitensporige hitte.¹ Toen overdacht hij de rechtvaardigheid en de grootheid van Gods oordelen, en door de hartsbeklemming die hem in zijn greep had, vanwege de gruwelijkheid van dit visioen, vloeiden de zweetdruppels, en hij begreep, dat een mens er gestraft wordt door net datgene waardoor hij gezondigd heeft.² Daarom werden zij die hun leven in dwaasheid en onrechtvaardigheid geleefd hadden, door hetzelfde gekweld als waarmee ze gezondigd hadden.

3.

Rovers alsook plunderaars en hun medeplichtigen, en degenen die tijdens hun leven de armen en de vrienden van God hadden beroofd, of onrechtmatig hadden benadeeld, werden met geweld weggesleept naar helse galgen, en ze werden er gefolterd en opgehangen en kregen er een straf die alle menselijke maat te boven gaat; ze werden niet gedood, maar op onuitsprekelijke wijze gemarteld. Er waren er, die als lammeren rondgingen, maar wier kledij het hart van een leeuw verborg, en die als dolle honden, de dienaren van God lasterlijke, schandalige of veront- rustende woorden toegebluft hadden en hun broeders verwond hadden door onrechtvaardige vervolging; ze werden daar nu op vergelijkbare wijze uiteengereten door de bittere beten van hellehonden. De hovaardigen werden daar, in de hel, achteloos begraven in een ezelkuil³, en als rottende lijken verbrand en weggeworpen⁴; zij werden overgegeven aan de eeuwige schande die nooit zal eindigen.⁵ En om de wereldlijke glorie en de hoogmoed van de geest waarmee ze anderen kleiner maakten en zichzelf verhieven, werden zij nu neergedrukt met een last en gewicht aan smart zo groot, ja, alsof een toren iemand verpletterde, de allerhoogste die er is. De drinkers en de roes- zuchtigen, de dienaren van hun eigen buik⁶ ze werden, als uit- gehongerde wolven, gekweld door ongelooflijke honger en on- draaglijke dorst, verlangend naar de kleinste druppel van koel water ter verfrissing van hun tongen, die verbrand waren door de hitte van de vlammen; en niemand die het hun wilde geven.⁷

¹ Job 24,19.

² Wijsh. 11,17(16).

³ Jer. 22,19.

⁴ Jes. 14,19.

⁵ Jer. 20,11.

⁶ Rom. 16,18.

⁷ Luc. 15,16.

De vreselijkste demonen echter, zij stonden met vurige emmers naast hen en met geweld schonken ze zwavelachtige drank, gloeiend door de grote hitte als was het gesmolten lood, door hun monden, gaten veroorzakend in hun buiken. De wellustigen, en zij die hun vlees hadden gevoed met genoegens, en daarin halsstarrig waren, werden verslonden door slangen en tot in hun ingewanden gekweld door padden met vurige angels. Zij, mannen en vrouwen, die zich hadden overgegeven aan vleselijke en aardse liefdes, beten nu van pijn de grond van de hel, want de demonen kwelden hen mateloos. Want ze bezaten vurige pijltjes, vervolgden hun slachtoffers met de gemeenste hitte en sloegen hen met de wreedste wonden. En die eerder hun metgezellinnen waren in de zonde, waren nu hun metgezellinnen in de kwelling. De hebzuchtigen, de gierigaards en de wreken, ze werden boven elke maat gekweld. Want ze werden gebaad in putten vol gesmolten metaal, en wanneer ze probeerden weg te komen, werden ze er zonder enig medelijden weer in terug geduwd.

4.

Zij die bevelen gaven werden het strengst geoordeeld.¹ De groteren werden aan grotere kwellingen onderworpen.² En de machtigen werden er machtig gekweld.³ Oh, wie kan zeggen hoeveel straffen de goddeloze rechters, de onrechtvaardige leiders, de geestelijken hebzuchtig naar schandelijk gewin, de wellustige monniken, de gewelddadige leken, de losbandige, dansende en boulerende vrouwen, en allerlei soorten valse christenen, daar moesten ondergaan. Wat een ellendig gebrul, wat een beklagenswaardig geschreeuw lieten ze horen, alleen al het zien van hun ellende leek alle pijn van de wereld in zekere zin te overtreffen. Een menigte van helse beren van woeste leeuwen, van nieuwsoortige beesten vol van toorn, van onbekende monsters die vuurdampen uitademen, een vieze geur uitwasemen en afschuwelijke vonken uit hun ogen schieten, scheurde hen uiteen met gruwelijke beten.⁴ En vervolgens werden velen van hen in een bodemloze put geworpen, waaruit een afgrijselijke

¹ Wijsh. 6,6.

² Wijsh. 6,9.

³ Wijsh. 6,7.

⁴ Wijsh. 11,18-19.

rook opsteeg¹ en een ondraaglijke stank. Ze zagen eruit als witgloeiend ijzer, als hete sintels brandden ze. En steeds opnieuw dompelden de demonen hen in de afgrond. Ze beten hun tongen van de pijn, en vanwege hun pijn en verwondingen lasterden ze de God van de hemel; en zij bekeerden zich niet van hun daden.² Geboeid door de kluisters van de duisternis en de lange nacht, werden ze vastgehouden in een donkere en sombere sluier van vergetelheid. Het neerdalende geluid verontrustte hen en er verschenen droevige figuren, die hen beangstigden. Zelfs het heldere licht van de sterren kon deze nacht van verschrikking niet verlichten.³ Want ze waren verbonden door een enkele keten van duisternis. De hele wereld was verlicht door een helder licht, maar alleen op hen rustte de zware nacht, het beeld van de duisternis. En zij waren zichzelf zwaarder dan de duisternis.⁴ En de rook van hun kwellingen zal opstijgen in de eeuwen der eeuwen.⁵

5.

Hierna weerklonk uit de hoogte als een donderslag een stem, die met een toon van belediging en verwijt zei: 'Waar zijn ze nu, die vanaf het begin, vanaf de dagen van weleer⁶, deze wereld gediend hebben met al hun begeertes, zij die levend in weelde zich aan hun uiteenlopende verlangens onderwierpen? Ach, wat baten hun nu deze genoegens, die als een schaduw zo snel voorbij zijn getrokken?⁷ Hoe kort toch het plezier dat een lang koord van eeuwige ellende achter zich aansleept. O dwazen en onzinnigen, waar zijn nu die woorden, die jullie met zulk een grote vreugde en hartsgenoegen plachten te zeggen: 'Vooruit dan, laten wij genieten van het goede dat we hebben en maar meteen van het geschapene profiteren, nu wij nog jong genoeg zijn.'⁸ Wat hebben jullie nu aan al die zoete dingen waaraan jullie je zo kort gelaafd hebt? Want, integendeel, het past jullie nu te klagen, een klaagzang aan te heffen en te zeggen: 'Wee, wee ons, nu en in alle eeuwigheid! Wee ons dat we geboren zijn en

¹ Apok. 9,2.

² Apok. 16, 10-11.

³ Wijsh. 17,2-5.

⁴ Wijsh. 17,19-20.

⁵ Apok. 14,11.

⁶ Klaagl. 1,7.

⁷ Wijsh. 5,9.

⁸ Wijsh. 2,6.

niet kunnen sterven! Wee ons die wreed gekweld worden en nooit van de kwelling verlost zullen worden!

6.

O, wie is hij, die aan deze straffen denkt en die de kwellingen die de onze zijn geworden wil overwegen? Zij zijn van dien aard, dat er geen wreedheid ter wereld bedacht kan worden die hiermee vergeleken kan worden. O, hoe gezegend de reine, die de geneugten van deze wereld niet heeft nagejaagd, die zijn ogen niet heeft gevestigd op ijdelheden en leugenachtige dwaasheden.¹ Wij dwazen, hun leven zagen we als dwaasheid, hun dood als zonder eer. En zie, zij worden gerekend onder de zonen van God, en onder de heiligen hebben ze hun aandeel. We zijn dus afgedwaald van de weg van de waarheid, en het licht van de gerechtigheid heeft niet voor ons geschinen, de zon van begrip is voor ons niet opgegaan. Wij hebben ons moegeloopen op de paden van de ongerechtigheid en het verderf en gevaarlijke wegen hebben we bewandeld; maar de weg van de Heer hebben wij niet gekend. Wat heeft onze overmoed ons gebracht? Wat heeft het ijdele vertoon van rijkdom ons gebaat? Dat alles is voorbijgegaan, vluchtig als een schaduw.²

7.

Wat tijdelijk was, is voorbijgegaan, maar, o verdriet, wat nu overblijft is wat eeuwig zal blijven. O eeuwigheid die geen einde kent, doodskwelling voor altijd. O einde zonder einde, dood erger dan alle dood, altijd stervende zijn en toch niet kunnen sterven! O, mijn geliefde vader, die mij in deze wereld verwekte, o, lieve moeder, die mij aan je borsten hebt gezoogd, o, jullie allen, mijn geliefde vrienden en metgezellen, vaarwel jullie die mij zo dierbaar zijn, want dit is het uur van de bitterste scheiding, bitterder dan elke dood. Vaarwel aarde. Vaarwel metgezellen, die ik zo toegenegen heb vergezeld. Want naar een gruwelijke, helse ophanging worden we geleid, meegesleept worden we naar de vreselijke marteling, nooit meer zullen we jullie met vreugde kunnen aankijken. O tranen, vloeï zonder ophouden! Huil, mijn ogen, en heel mijn binnenste, huil luid om deze ongelukkige scheiding, deze scheiding van het hoogste

¹ Ps. 40 (39),5.

² Wijsh. 5,4-9.

goed, van dat roemrijke en mooie gezicht, van het gezelschap van engelen, en ook van de gezegende menigte van de uitverkorenen; gescheiden om verenigd te worden met die ellendige, vervloekte en onzalige schaar van verdoemden, die gemarteld wordt zonder einde. O het geluid van wanhopig handengeklap, O diepe verzuchtingen van vele harten, O tandengeknars¹, en grote siddering van de geesten, O geweent en gehuil van velen, O weeklacht die eeuwig duren zal, die altijd weerklinkt en nooit zal eindigen, en die zich steeds vernieuwt en die nooit beantwoord zal worden! Onze ellendige ogen, nooit zullen ze iets anders zien dan ellende, onze oren, nooit zullen ze iets anders horen dan ach en wee en treurnis. O vrome harten, aanschouw deze grenzenloze en wrede eeuwigheid, en rouw en huil.

8.

O bergen, val op ons, heuvels, bedek ons.² Wie weerhoudt jullie? Waar wachten jullie nog op? Verberg ons voor het vreeswekkend gezicht van de woede van de Heer, van het aangezicht van de toorn van Gods heerlijkheid!³ Helaas! helaas! Waarom toch hebben we die voor ons allerslechtste toekomst niet afgewend, toen we de kracht hadden, toen er nog tijd was? Ach, mocht ons van al die gegeven tijd, die wij zo ijdel verspeelden, toch nog een klein uurtje gegeven zijn als heilmiddel tegen zulke kwellingen. Maar helaas, de goddelijk gerechtigheid heeft gesproken, de weg tot heil is voor ons gesloten, erbarmen is ons geweigerd, alle hoop is ons ontnomen. O, de pijnen en de kwellingen, en de angsten die eeuwig zullen duren in dit land van vergetelheid⁴, waar geen orde heerst, slechts eeuwige verschrikking⁵!

9.

Wat valt er meer nog te zeggen? Wij arme en ellendige mensen, we zijn zo getroffen en gepijnigd door deze eeuwige ellende, dat elk maar denkbaar einde ons tot troost zou zijn als het maar eindig was. Aangenomen, hoewel het onmogelijk is, dat er een molenstein zou zijn groot genoeg om de hemelseinden aan alle

¹ Mat. 8,12.

² Hos. 10,8; Luc. 23,30.

³ Apok. 6,16.

⁴ Ps. 87 (86),13.

⁵ Job 10,22.

kanten te raken, en, aangenomen, dat er een heel klein vogeltje na honderdduizend jaar zou komen, om met zijn snavel een stukje uit die steen te pikken zo groot als het tiende deel van een graankorreltje gierst, en het nog eens hetzelfde deed na opnieuw honderdduizend jaar, dat wil zeggen weer een tiende deeltje, zodat de steen, beetje bij beetje, in tienmaal honderdduizend jaar niet kleiner geworden zou zijn dan een gerstekorreltje groot is: wij armen, wij verlangden niets anders, dat, wanneer er een einde aan die steen gekomen zou zijn, ook onze eeuwige verdoemenis een einde zou nemen.¹ Maar helaas, zelfs deze troost wordt ons ongelukkigen door de goddelijke gerechtigheid onthouden.' Dit dan zijn de woorden van de ongelukkige verdoemden. Aldus, mijn zoon, zullen zij gegeseld worden, zij die hier op aarde een straf bespaard blijft die kinderen past.'²

10.

DE DISCIPEL: O, vervaarlijke rechter, zie, nu is mijn ziel beangstigd en als aan de grond genageld door het zien van dit afschuwelijke visioen; en mijn knieën bibberen, zodat ik nauwelijks nog kan staan. O, mijn God, mijn helper³, O, mijn God, ik smeek je, wend je toorn van mij af! Mag het ver van mij verwijderd blijven, dit gevreesde vonnis van eeuwige verdoemenis. Als ik dan tegenspoed moet lijden, laat jouw wil geschieden⁴ hier op aarde in mij. Je hebt mijn volledige toestemming, en in de toekomst zul je aan mij niet langer een klagende leerling hebben. Doe slechts één ding: sta niet toe dat ik voor eeuwig van je gescheiden ben.

¹ Voor de receptie van deze allegorie in volkstalige en Latijnse teksten in Nederland in de 15e eeuw. Zie: Robbe, Joost Roger. *Waer een steen so breet dat hi al eertrijck besloech : Suso's allegorie van de steen in volkstalige en Latijnse teksten in de vijftiende-eeuwse Nederlanden*. In: *Ons Geestelijk Erf*, Vol. 85, No. 3, 2014, p. 176-194.

² Sir. 30,1.

³ Ps. 18 (17),3.

⁴ Mat. 6,10.

HOOFDSTUK 11.

OVER DE VREUGDEN VAN DE HOOGSTE HEMEL.

1.

Ontwaak, o mijn glorie – harp, citer, ontwaak: het morgenrood wil ik wakker zingen.¹ Laat ons opgewekt voortgaan. Zie, nu halen we het heerlijk psalterium², een lieflijke citer begeleidt onze zang; en zoete melodieën laten we weerklinken, zodat, wanneer alle angst die jou terneerdrukte geweken en al jouw verdriet verdreven is, we jou uit de diepten weg roepen om je vol vreugde in de hoogten op te heffen. Welnu dan, sta op, sta op.³ Verhef de ogen van je gedachten, sla uit de vleugels van je verlangens, en maak je op om te vliegen op de vleugels van de winden.⁴ Naar het oosten hef je ogen op⁵, en kijk naar wat je wordt getoond. Zie het land van belofte, de plaats van onsterfelijkheid, het hemelse vaderland, het paradijs van de vreugden⁶ en het koninkrijk van de eeuwige gelukzaligheid. Want een vreemdeling, een pelgrim, ben je in deze wereld; dat is waarom je je als een pelgrim moet haasten naar je dierbare vrienden, die in groten getale en vol verlangen op je wachten; liefdevol willen ze je ontvangen en teder je omhelzen, om je tussen hen een plaats te geven⁷ in de eeuwigheid. O, als je toch eens weten kon met hoeveel genegenheid ze onophoudelijk naar je verlangen, opdat jij, eenmaal in het hemels kasteel gevestigd, door geen wereldse stormen en wervelingen nog geschokt zult worden; als een krachtige jager voor zijn Heer⁸ en een geweldig vechter in de strijd, zo moedig en wijs zul je zijn, zodat geen voorspoed je beroeren, geen tegenspoed je breken zal⁹; geen angst zul je kennen voor tegenslagen, door henzelf ooit zo dapper en zo krachtig overwonnen; en nu, in de zoetheid van hun hart, blikken zij terug op de dagen en de jaren van hun kwelling.

¹ Ps. 57 (56),9.

² Ps. 81 (80),3.

³ Jes. 51,9.

⁴ Ps. 18 (17),11.

⁵ Jer. 3,2.

⁶ Gen. 2,8.

⁷ Ef. 2,6.

⁸ Gen. 10,9.

⁹ Breviarium OP, in festo S. Dominici. Noct. II, Respons. IV, (*ed.* Cormier II, p. 496).

2.

En waarlijk, hoe meer je hier op aarde pijn lijdt voor de Naam van de Heiland, hoe groter de beloning zal zijn in de eeuwigheid. O, tot welke heerlijkheid zal hij worden verheven, welke voortreffelijke eer zal de krijger ten deel vallen, die door zulk grote koning voor zijn glorierijke geduld en zijn lovenswaardige standhaftigheid eervol geprezen zal worden ten overstaan van de geliefde Vader, die gezeten is op de hemelse troon, omgeven door een schaar van engelen. Met welke grote glorie denk je, zal de kroon van de overwinning schitteren, die met zulk grote inspanning gewonnen werd? Helderder dan de zon, flonkerender dan de hemelse ster, zullen de wonden blinken, de kneuzingen en de littekens, hier op aarde ontvangen voor mijn Naam. Meer nog, in het hemelse vaderland wacht je een ontelbare en zeer trouwe schare van edele verwanten en vrienden, en zelfs de onbekendste van hen is nauwer met je verbonden door ware genegenheid en bemint je met meer oprechte liefde dan waarmee welke moeder op aarde ook haar enige kind maar lief kan hebben.

3.

DE DISCIPEL: O vorst van het hemelse hof, ik bid je, zeg mij meer over dit hemelse vaderland, opdat mijn verlangen hiernaar mag toenemen, en mijn geduld krachtiger mag worden in tegenspoed. Ach, mijn Heer, hoe, bid ik je, ziet deze hemelse zaal uit, wie zijn de burgers en bewoners van zulk grote stad, weten ze van de dingen die ons overkomen, hetgeen jouw woorden doen vermoeden?

4.

DE WIJSHEID: Welnu dan, word wakker, word wakker, sta op¹, en volg mij met haastige tred, en leiden zal ik je naar de plaats van je hartsverlangen, en daar dan zul je de wonderlijk diepe geheimen van het goddelijke zien. Zie, boven de achtste sfeer, die meer dan honderdduizend keer groter is dan de aarde, is er een nog hogere hemel gelegen, genaamd empyreum, die zo genoemd wordt vanwege zijn uitzonderlijke helderheid.²

¹ Jes. 51,17.

² De hemel bestaat in deze middeleeuwse visie (er zijn varianten) uit een negental kringen of sferen rondom de aarde. De eerste zeven ontlenden hun naam aan de zeven planeten die rondom de aarde draaien (de maan, Mercurius, Venus, de zon,

Onveranderlijk is deze, onbeweeglijk, volmaakt lichtgevend, en van onbegrensde ontvankelijkheid. Dat dan is de koninklijke zaal, het hemelse hof van de gelukzalige geesten, waar alle morgensterren mij eenstemmig loven, en het gejubel van al de zonen van God weerklinkt.¹ Daar zijn de hemelse zetels en de lichtende tronen geplaatst, vanwaar de ongelukkige schare van boze geesten is uitgeworpen, om vervangen te worden door de schare van de uitverkorenen.²

5.

Zie nu deze heerlijke en verheven stad, door goud en edelstenen schitterend flonkerend, en uit haar poorten komt een geur die zeer verkwikkend is. Haar pleinen zijn geplaveid met het zuiverste goud³ als van een doorschijnend kristal; en gegrondvest is ze op saffier. Haar muren zijn van jaspis, lichtend groen.⁴ Gebouwd is ze met levende stenen⁵, haar wegen bestrooid met bloemen, met glimmende parels overal versierd. O welke lieflijkheid, door allen bewonderd!

6.

Maar waarom jou nog langer laten wachten? Kijk nu maar zelf, met je eigen ogen, en zie dat uitgestrekte veld allerlieflijkst gesmukt met hemelse woningen, gesierd met vreugden van velerlei aard. O, van welke pracht dit alles! Hier de lieflijkheid van de lente, de vruchtbaarheid van de herfst, de rust van het zomerse weer, de blijdschap van de bruiloft. Hier de vallei van

Mars, Jupiter en Saturnus). Daarna volgt de achtste sfeer (de vaste sterren) met daarboven de negende sfeer (kristallen sfeer) en daar weer boven het Empyreum waar de zaligen tronen. Zie: P.W.M. Wackers, 'De kosmos bij Ruusbroec, astrologie en allegorie'. In: G.R.W. Dibbets & P.W.M. Wackers (red.), Wat duikers vent is dit! Opstellen voor W.M.H. Hummelen. Wijhe 1989, pp. 55-73. Zie tevens: P. Duhem, *Le système du monde: histoire des doctrines cosmologiques de Platon à Copernic*, tome III, c. iv; L'astronomie des dominicains, pp. 327-96.

¹ Job 38,7.

² Zie Thomas Aquino, *Quaestiones disputatae de malo*, q. 16, a. 4, arg. 16, en ad 16, waar Thomas stelt, dat de mens niet eenvoudig was geschapen om de ruïnes van de engelen te herstellen, maar om van God en de perfectie van het universum te genieten, en dat hij net zo zou zijn geschapen zelfs als de engelen niet waren gevallen (*homo non est simpliciter factus propter reparationem ruinae angelicae, sed propter fruitionem Dei et perfectionem universi, etiam si nunquam fuisset ruina angelica*). Zie verder voor deze kwestie: M. Chenu, *La théologie au douzième siècle*, Vrin, 1957. p. 55, waar hij verwijst naar: Honorius Augustodunensis, *Elucidarium*, I, 11, en Thomas van Aquino *in Sent. II*, d.1, q.2, a.3c.

³ Apok. 21,21.

⁴ Jes. 54,11-12.

⁵ 1 Petr. 2,4.

vreugde, de aanblik van liefde. Hier hemelse harmonieën die weerklinken, goddelijke violen die worden aangestreden, gezang met jubelende stemmen. Hier de vreugdevolle schaar die juicht, zoete zang die samenvloeit met vreugdevolle koren. Hier een rei van maagden dansend de Heer volgend. Hier één de stem van de uitverkorenen, één het vuur van de harten. Overvloed aan vreugden, weelderigheid van al wat wenselijk is. Hier geen droefheid die men treft, slechts vreugde alom. Hier blijdschap steeds overnieuw, en zekerheid eeuwigdurend.

7.

Ah, welke vreugde! Nu je hart hun zoetheid heeft gesmaakt en helemaal gesmolten is in hemelse liefde, kijk om je heen, en aanschouw deze ontelbare schare, en zie hoe ze dronken wordt¹ terwijl hun dorstende mond uit de oerbron drinkt, en merk hoe allen door in de goddelijke spiegel te kijken, waarin alle dingen lichtend weerkaatsen, vervuld worden van blijdschap. Verwondering vervult hen zonder ophouden, genot zonder verzadiging, en wat ze genieten, daarvan begeren ze meer en meer.

8.

Kom naderbij, en hoor hoe de Koningin der maagden, door jou met de grootste genegenheid vereerd, door een bijzonder voorrecht van eer en glorie boven de top der rangorden uitstijgt, teder leunend op haar geliefde², tussen de kruidenbedden, omringd door rozen en lelietjes der dalen.³ Zie hoe haar eenmalige schoonheid alle uitverkorenen verblijdt en hen allen verrukt in bewondering. Dit te aanschouwen mag nu ook jou vergund zijn, waar je hart zo lang naar uitgezien heeft. Zie hoe de moeder van de mildheid en de genade, de moeder van de barmhartigheid van de Heer⁴, haar barmhartige ogen⁵ op jou en alle zondaars gericht houdt; hoe gebiedend en met welke macht ze allen beveelt, hoe ze de de ongelukkigen verdedigt en de aangeklaagden verzoent.

¹ Ps. 35 (34),9.

² Hoogl. 8, 5.

³ Hoogl. 5,13; Breviarium OP, in Assumpt. BMV, Noct. I, Resp. I, (ed. Cormier I, p. 719).

⁴ Jes. 63,7.

⁵ Uit het 'Salve Regina'.

9.

Hierna, wend de ogen van je verstand naar de engelennatuur, en zie¹ hoe de hoogste engelen van de orde der serafijnen en de zielen van hetzelfde koor vurig van goddelijke liefde naar God oprijzen als een brandende vlam; zie hoe de orde van de cherubijnen de volheid van het goddelijke licht ontvangt, en dit overvloedig onder de anderen verdeelt; en zie hoe de tronen en bijbehorende zielen zoet rusten in God en God in hen. Zie vervolgens, hoe de tweede hiërarchie wordt verlicht door de eerste en hoe zij tot bepaalde daden worden bewogen. O, zie mijn beminde, hoe buitengewoon mooi en edel deze ontelbare veelheid geordend is, en hoe elk orde naar de menigvuldigheid van haar verdiensten onderscheiden is.² O wonderbaarlijke blijdschap, aanblik van wonderlijke schoonheid en uitzonderlijke vreugde!

10.

Kijk nu verder om je heen, en zie hoe de heilige apostelen en mijn vrienden³ als gevolmachtigde rechters voorzitten met de hoogste eer⁴, hoe de martelaren stralen in rozenrode kleur⁵, de biechtvaders lichten in vurige stralen, en hoe de maagden schitteren wit als sneeuw⁶; zie hoe heel de hemelse schare goddelijke zoetheid toevloeit, en met vreugde vervuld wordt. Al de hemelse legioenen verenigen zich, en vormen in onuitsprekelijke zoetheid één koor, en voor de troon brengen zij hun liederen ten gehore. Een stroom, die daar ontspringt⁷, maakt hun zielen dronken van vreugde⁸, en vervult hun monden van blijdschap. O, hoe gelukkig de stad, waar altijd deze vreugde heerst; en hoe opgewekt het hof dat nooit enige zorg kent. Gelukkig en gezegend zijn zij die zijn genodigd voor zulk groot gastmaal, zij die, door goddelijke uitverkiezing, deel uit mogen maken van die bijeenkomst.

11.

¹ Voor de navolgende engelenhiërarchie, zie: Ps.-Dionysius, *De cael. hier*, cap. VII.

² Zie voor deze indeling: Ps.-Dionysius, *De cael. hierar*, c. VI-IX. Zie tevens: Thomas van Aquino, *S. Th.* I, q. 108, a. 5, ad 4-6.

³ Joh. 15, 14.

⁴ Cfr. Mat. 19, 28.

⁵ Est. 15, 8.

⁶ Breviarium OP, in festo SS. Coronae Spineae Domini, Noct., Respons. II, (*ed. Cormier I*, p. 1103).

⁷ Ps. 46 (45), 5.

⁸ Cfr. Ps. 35 (34), 9.

Naar dit hemelse vaderland, in deze heerlijke regionen, zal de trouwe bruid, die regeren zal zonder einde, vol blijdschap heen-geleid worden om eindelijk bekleed te worden met een verheerlijkt lichaam, Ze zal een gouden kroon op haar hoofd dragen, en daarbovenop nog een klein, gouden kransje.¹

12.

DE DISCIPEL: Zeg me, bid ik je, lieve zoetheid, wat betekent deze gouden kroon, en wat dit kleine kransje daarbovenop?

13.

DE WIJSHEID: De gouden kroon betekent de wezenlijke beloning, het kleine gouden kransje de bijkomstige beloning.² De bijkomstige beloning is de vreugde over zelf volbrachte werken die het kenmerk hebben van een uitzonderlijke overwinning, zoals de roemvolle zege van de martelaren. Hetzelfde geldt voor de leraren en de maagden die over de duivel en hun eigen vlees gezegevierd hebben.

14.

De wezenlijke beloning echter bestaat uit de volmaakte vereniging van de ziel met God, voor zover zij hem geheel en al geniet in volmaakt schouwen en minnen. Want het oneindige verlangen van de ziel zal nooit volledig gestild worden wanneer het niet volledig ondergedompeld is in de afgrond van de godheid. Aldus zal ze in de hoogste Drie-eenheid en de eenvuldigste Eenheid in een volmaakt genieten tenslotte geheel geheiligd worden. En hoe volmaakter ze alle wereldse dingen achter zich laat, hoe vrijer ze zal opgaan in de beschouwing van de dingen van de geest. Hoe meer ze zich heeft gegeven aan geestelijke werken, des te gelukkiger ze zal worden opgenomen in de afgrond van de allergoddelijkste klaarte en één geest met Hem worden³,

¹ Ex. 25,25.

² Cfr. Het *'praemium beatitudinis'*, als het loon dat bestaat uit de eeuwige zaligheid en dat tweevoudig is: een *'praemium accidentale'* en een *'praemium essentiale'*, oftewel, een niet-wezenlijk loon (*quod est gaudium de bono creato*) en een wezenlijk loon (*quod consistit in Dei fruitione*). Zie hier: Thomas van Aquino, *S.Th.* I q.95 a.4 c.

³ Cfr. hier de parallele passage in het *BdEW* (I,12), die meer dan in de *KlvdW* verwijst naar de areopatische, apophatische theologie en de gedachtewereld van Eckhart. *'Hoe volmaakter afgescheiden en ontledigd hun uitgaan, des te vrijer hun opgaan; en hoe vrijer hun opgaan, des te dieper hun ingaan in de wilde woestenij en de diepe afgrond van de wijzeloze godheid, waarin zij verzonken, versmolten*

zodat ze door genade wordt, wat God van nature is.¹ O, hoe gelukkig de ziel, die, verbonden met de engelenkoren, verzadigd is met de nectar van Christus, en in een zoete omhelzing onafscheidelijk verenigd is met de hoogste Drie-eenheid. O, hierbinnen te rusten, onuitsprekelijk, ja, hier tot rust te komen, welk wonderlijke, lieflijke zoetheid!

15.

Maar jij, discipel van de Eeuwige Wijsheid, nu je geest reeds in verrukking gebracht is als was je een kleine Benjamin², verfris je verontruste hart een beetje te midden van dit stille rusten van deze vreugdevolle gemeenschap, die je nu voor je ziet. Bezie welke schittering uitgaat van de gezichten van hen die eens zo gekweld en getroffen werden door de spot en de beledigingen van de goddelozen. Met dankbare stem verhef je vreugdevolle hart tot de medebewoners van dit hemelse hof, de huisgenoten van God³, en, alsof je hen van verre begroet, zeg⁴: 'Waar zijn nu die beledigende verwijten van degenen, door wie jullie ooit belaagd werden?⁵ Waar de gebogen hoofden, de terneergeslagen ogen, tekenen van jullie bezwaarde hart? Waar, vraag ik je, zijn de knagende, innerlijke angsten van het hart? Waar het gekreun en de tranen? Waar de bleke, uitgemergelde gezichten, zo geworden door duizenden gevaren? De armoede, de behoeftegeheid en al dat gebrek, waar zijn ze gebleven? Hoe stil geworden

en verenigd worden, zodat ze niet anders kunnen willen, dan wat God wil, en dat is hetzelfde wezen wat God is, waarbij ze zalig zijn uit genade, zoals hij zalig is van nature. [... und ie abgescheidner lediger usgang, ie vrier ufgang, und ie vrier ufgang, ie neher ingangin die wilden wuesti und in daz tief abgründe der wiselosen gotheit, in die sú versenket, verswemmet und vereinet werdent, daz sú nüt anders mugen wellen, denn daz got wil, und daz ist daz selb wesen, daz da got ist, daz ist, daz sú selig sint von gnaden, als er selig ist von natur.] Jon Øygarden Flæten, in: *New Readings of Heinrich Suso's Horologium sapientiae*. University of Oslo [Diss.] 2013, vergelijkt deze passage uit de *KlvdW* zorgvuldig met de parallelle passage in het *BdEW* en komt, onder vermelding van andere passages, tot de volgende conclusie: *The main difference between the BdeW and the Horologium is that unio, in the Latin work, is moved definitively into the realms of heaven. At the same time as the mystical notion of unio are toned-down, or 'transposed,' the eschatological and moral aspects of the teaching becomes more elaborate. In Suso's Horologium, a main tendency is that mystical union must wait: death and judgment comes first.* Cit. p. 253.

¹ Cfr. Willem van Saint-Thierry, *Epistola ad fratres de Monte Dei de vita solitaria*, n.108. Zie ook: Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.9, a.2, ad 3; en Eckhart, *pr. 1*, DW. I, 16, 2-9.

² Ps. 48 (47),28.

³ Ef. 2,19.

⁴ Sir. 39,17[*Vulg.*]

⁵ Ps. 69 (68),10.

nu die weeklagende stem, die kreunend altijd zei: "O mijn God, hoe ik toch lijd; hoe lang moet mijn kwelling toch duren, mijn beproeving en mijn ellende!"

16.

Waar zijn al diegenen nu die je verachtten, die je kwelden, die je beroofden van je arbeid¹, en je leven tot bitterheid maakten? Niet langer hoor je stemmen die oproepen tot de strijd en zeggen: "Sta stoutmoedig op² en bestrijd de vijand, de wereld en het vlees." En ook: "Neem het lange schild, bind het ronde schild aan je arm, scherp de speren³, blij binnen de vesting. Wees dag en nacht bewapend, en omgord je lendenen met waarheid."⁴ Niet langer hoor je de innerlijke stem, die je heimelijk opriep in de dagen van genadebezoeken, en je dan vermanend toesprak: "Bereid je ziel nu voor op de beproeving, zodat wanneer de geestelijke vreugde wegtrekt, je niet overmand wordt door ongeordende droefheid."⁵ Niet langer wordt de kreet gehoord, die je eens gewoon was te zeggen: "O mijn God, waartoe heb je mij verlaten?⁶ Waarom ben je me vergeten, en waarom moet ik voortgaan in verdriet, omdat de vijand mij pijnigt?"⁷ Veeleer hoor ik nu zachtjes in jullie harten weerklinken de aangename en opgewekte stem die zegt: "Kom gezegenden van mijn Vader, en ontvang het Rijk dat voor jullie gereed is vanaf de grondvesting van de wereld."⁸ Waar zijn nu alle kwellingen en tegenslagen, de angst en de ellende, en al het kwaad dat je geleden hebt in de wereld? O God, hoe snel al deze dingen voorbij zijn gegaan; het is nu alsof ze er nooit geweest zijn. Wonderlijk hoe snel het allemaal verscheen, en hoe snel het verdween! O mijn allerliefste God, hoe onbegrijpelijk toch en verborgen zijn jouw oordelen voor de mensenzonen!⁹

¹ Wijsh. 5,1.

² 1 Kor. 16,13.

³ Jer. 46,4.

⁴ Ef. 6,14.

⁵ 2 Kor. 2,7.

⁶ Mat. 27,46; Ps. 22 (21),2.

⁷ Ps. 42 (41), 10.

⁸ Mat. 25,34.

⁹ Rom. 11,33.

17.

En jullie, uitverkoren en geliefde zonen van de Allerhoogste¹, zie, nu is het uur gekomen dat jullie niet langer hoeven vluchten, dat jullie je niet langer verbergen moeten in allerlei hoeken, gekleed in armzalige kledij, alsof je nederig bent en verachtelijk, alle eer onwaardig, als waren jullie de smaad van de mensen en het uitschot van de aarde.² Want gekroond ben je met zo'n grote heerlijkheid en eer, verheven ben je met zo'n grote waardigheid en hoogheid, voor altijd en eeuwig, dat geen begrip het peilen kan, geen tong in staat is het uit te spreken. O, jullie hemelse prinses, O edele koningen en keizers, O zonen van de allerhoogste God³, deelgenoten van de goddelijke natuur⁴, met welk ongemeten vreugde ziet men jullie aanschijn overgoten. Hoe rijkelijk en overvloedig ziet men jullie harten overlopen van vreugde. Slingers van goud dragen jullie, onuitsprekelijk schitterend. Jullie gezichten stralend, jullie kleding prachtig, jullie liederen opgewekt, als een sierkrans verbonden aan elkaar. O, hoe zachtliedelijk klinken jullie zoete stemmen, en men hoort hen zeggen: "Ja, lof en heerlijkheid en wijsheid en dank, eer en macht en sterkte in de eeuwen der eeuwen⁵ aan hem door wiens genade wij beschermd zijn, door wiens barmhartigheid wij gered zijn, door wiens goedheid wij zullen heersen: aan jou zij de glorie en de eer tot in de eeuwen der eeuwen."⁶ Kijk nu om je heen en zie dit glorierijke koninkrijk, kring na kring, vervuld van vreugden, waar zich alle heiligen verheugen met Christus.⁷ Zie, dit is het hemelse vaderland, een plaats van rust, een plaats van beloning en een koninkrijk van eeuwige gelukzaligheid.

18.

DE DISCIPEL: O ongemeten verbazing en verwondering over zulke grote en diepzinnige mysteries, die alle begrip te boven gaan en alleen God helemaal bekend zijn. O onvatbare afgrond van goddelijke diepte, welke grote wonderen liggen er in jou

¹ Luc. 6,35.

² Ps. 22 (21),7.

³ Ps. 82 (81),6.

⁴ 2 Petr. 1,4.

⁵ Apok. 7,12.

⁶ Breviarium OP, in festo SS. Trinitatis, ad Vesperas, Antiph. ad Magnif. (*ed.* Cormier II, p. 165).

⁷ Breviarium OP, in festo Omnium Sanctorum, ad I Vesperas, Antiph. super Ps. (*ed.* Cormier II, p. 925).

verborgen! O, wat hoor ik? Wat zie ik? Wat ervaar ik in mijzelf van de grootsheid van de goddelijke werken in deze glorieijke stad, door geen mond uit te zeggen! Er zijn weliswaar veel roemrijke dingen over jou gezegd, jij, stad van God¹, maar ze zijn niets vergeleken bij de wonderbaarlijke dingen die verborgen liggen in jou. Nu weet ik dat het waar is, de woorden die ik zo vaak gehoord heb over jouw wonderen en jouw heerlijkheid; degenen die het vertelden geloofde ik niet, totdat ik zelf kwam en het met mijn eigen ogen zag, en ik ervaren heb dat ze me nog niet de helft hebben gezegd van wat er is. Jouw wijsheid en jouw heerlijkheid, ze overtreffen alles wat ik over jou gehoord heb. Gezegend zijn jouw mannen, en gezegend zijn jouw dienaren, zij die altijd voor je staan, jouw wijsheid horen² en jouw heerlijkheid zien.

19.

En nu, Koning der glorie, sta jouw dienaar toe zijn Heer een klein verzoek te doen, en breng mijn gelaat niet in verwarring.³ Laat je dienaar van nu af aan hier bij jou blijven, dat smee ik je, en laat hem niet terugkeren naar zijn huis. Want zeer goed is het voor ons om hier te zijn.⁴ Aanhoor mij, jouw dienaar, zo smee ik je, die nederig voor jou knielt, en vergun hem een plek opdat hij in deze glorieijke stad kan blijven, bij jou!

20.

DE WIJSHEID: Zover is het nog niet. De nederigheid van Sion is nog niet volledig. Jouw uur is nog niet gekomen. Voor jou is nu het moment om te vechten, nog is voor jou het uur niet om te heersen. Nu is de tijd om verdiensten te verzamelen, de tijd voor beloning is nog niet gekomen. Wees manmoedig: want nog staan je te wachten vele veldslagen voor het geloof aan Christus.⁵

¹ Ps. 87 (86),3.

² 1 Kon. 10,6-8.

³ 1 Kon. 2,20.

⁴ Mat. 17, 4.

⁵ Breviarium OP, in festo S. Laurentii, Noct. I, Antiph. 3, (*ed. Cormier II, p. 676*).

HOOFDSTUK 12.

ANTWOORDEN OP SOMMIGE TEGENWERPINGEN DIE IN HET VOORAFGAANDE ACHTERWEGE ZIJN GELATEN.

1.

Weet dat wanneer deze plek van eeuwige gelukzaligheid, in een blik van zuiverste beschouwing jou getoond is, dan is dat gebeurd niet om daar nu al te blijven, maar opdat je je bij elke strijd¹ en elke tegenspoed daarheen kunt wenden, zodat je al die tegenslagen beter verdragen kunt en je opdringerige klagers antwoord vermag te geven, zij die zeggen: 'Waarom is de weg der goddelozen voorspoedig², en waarom pleegt God zijn geliefden in deze wereld te kastijden?' Tevens wil ik daarmee een antwoord geven op je eigen klacht, die je voorheen op huilerige toon tegen me opwierp, dat juist vanwege de steilheid van de weg die naar leven leidt³, velen van hen die jij met veel pijn en moeite tot jouw grote vreugde gewonnen had voor de Heer, zich weer afgewend hebben.⁴

2.

Wanneer je hier wat langer bij stilstaat, zul je ongetwijfeld inzien dat zoiets vaak voorkomt, en dat het niet alleen jou overkomen is, maar dat het zelfs bij de allerheiligste vaders gebeurd is. Hebben ze allemaal standgehouden, zij die door mijn woorden en die van mijn apostelen tot geloof kwamen? Kloeg Paulus erover, het uitverkoren vat⁵ en de leraar van de heidenen⁶, dat hij hierom tevergeefs gereisd en gewerkt heeft?⁷ Integendeel, op al zijn reizen verkondigde hij vastberaden, met hard werken en van zorgen vervuld⁸ het evangelie aan de heidenen; hij zond brieven, en zorgde als een voedster voor zijn kinderen⁹, en de Naam van Jezus droeg hij uit onder heidenen, onder koningen

¹ Ef. 6,12.

² Jer. 12,1; Hebr. 12,6; Apok. 3,19.

³ Mat. 7,14.

⁴ Joh. 6,67.

⁵ Hand. 9,15.

⁶ 1 Tim. 2,7.

⁷ Fil. 2,16.

⁸ 2 Kor. 11,28.

⁹ 1 Tess. 2,7.

en onder de zonen van Israël.¹ Maar waartoe dan? Waar zijn de Efeziërs en de Galaten nu, waar de Korintiërs, omwille waarvan hij zo hard gewerkt heeft en geroemd werd zich zo vaak blootgesteld te hebben aan plagen en de dood?² Was het voor Paulus en de andere apostelen en leraren aanleiding af te zien van de prediking en van de redding van zielen, toen zij zagen dat hun zonen zich afkeerden en lieten verleiden door valse apostelen?³ Hebben ze zich hierdoor lakser opgesteld? Zeker niet! Overal zaaiden ze het Woord van God⁴, en ze deden wat in hen was; het vrucht dragen vertrouwden ze toe aan Gods wil en beschikking. Daarom lees je in de Handelingen van de Apostelen: 'en zij namen het geloof aan', staat er, allen 'die tot het eeuwig leven waren voorbestemd.'⁵

3.

Aldus pleegt de natuur in haar voorzienigheid de bomen met bladeren en bloemen te sieren, zodat in de bloeitijd, waar men ook maar kijkt, een boom niet alleen getooid is met bladeren, maar ook helemaal beladen is met bloemen, die prachtig zijn van kleur en een zoete geur verspreiden. Maar wanneer dan de verwachte oogsttijd is aangebroken, blijkt er soms onder al die bomen eentje, die eens zo mooi leek, verzwakt en verdord te zijn, nog geen duizendste deel is van hem over. Een verstandige landman echter, eentje met veel bomen in zijn boomgaard, laat niet na nieuwe te planten wanneer een of meerdere van hen wegwijnen, en waar eentje omgevallen is, haast hij zich deze te vervangen door een andere. Weet je dan niet dat een boom hoop in zich draagt, zelfs omgehakt wordt hij weer groen en botten zijn takken uit.⁶ Ook de rechtvaardige valt zevenmaal op één dag, en staat weer op.⁷ Zijn woord blijft onveranderlijk staan, hij die zei: 'De Heer weet welke de zijnen zijn.'⁸ Maar wie kent de zin van de Heer⁹, ja, wie van de stervelingen kan weten wie veroemd zal worden en wie voor eeuwig gekroond, vooral omdat

¹ Hand. 9,15.

² 2 Kor. 11,13.16.

³ 2 Kor. 11,13.

⁴ Hand. 13,49.

⁵ Hand. 13,48.

⁶ Job 14,7.

⁷ Spr. 24,16; cfr. Ps. 119 (118),164.

⁸ Bedoeld wordt de apostel Paulus, zie: 2 Tim. 2,19.

⁹ Rom. 11,34.

hun eigen vrije wil vaak zo wispelturig is? In zijn kloostercel ziet men een man, eentje die tot Christus' gezelschap lijkt te behoren, zich afkeren van het hoogste goed en in de hel van de eeuwige verdoemenis vallen, weer een ander ziet men met een berouwvol hart het bordeel uitkomen, en zich voegen bij de gemeenschap van de engelen om voor eeuwig gered te worden.

4.

Het woord van verlossing moet daarom zonder onderscheid aan allen verkondigd worden. Want in de wateren waar je dat het minst verwacht, zal er een vis zijn. Laat je vishaak daarom overal hangen.¹ En de wolvin jaagt weliswaar op veel schapen, maar valt er maar één aan.² Is de strijd eervol gestreden en doorstaan³, dan zal diegene de vreugde van de Heer binnengaan⁴ die, al preekte hij voor honderdduizenden, ook maar één ziel terugbracht en won voor zijn Heer.⁵ Ja, het zou niet minder eervol zijn wanneer hij zelfs niet één zou winnen, zolang hij maar trouw en naar zijn beste vermogen heeft gedaan wat gedaan moet worden voor hun redding.⁶ De soldaat die dapper is in de strijd wordt geprezen, wanneer hij voortdurend en gestaag heeft gestreden⁷, zelfs als hij geen overwinning voor zijn heer heeft behaald. Ook de leraar van de heidenen juichte dat hem de kroon der gerechtigheid wachtte⁸, en niet minder dan wanneer al degenen die hij had bekeerd, volhard zouden hebben in het ware geloof en binnen de eenheid van de Moederkerk. We hoeven er ook niet aan te twifelen, hetgeen de ervaring ons in dit geval ook leert, dat de geest van een leraar vanwege de moeite en de pijn soms meer gekweld wordt wanneer hij denkt tevergeefs gewerkt te hebben, dan wanneer hij oordeelt dat hij vruchtbaar heeft gewerkt. In het laatste geval zal hij zich in God verblijden, in dat andere zal hij bedroefd zijn, zijn bedrukte ziel is verontrust⁹ en, erger nog, hij zal gewond worden door de giftige pijlen van de vijand.

¹ Cfr. P. Ovidius Naso, *De arte amatoria* III, 425-6.

² Cfr. P. Ovidius Naso, *De arte amatoria* III, 419.

³ 2 Tim. 4,7.

⁴ Mat. 25,21.

⁵ Breviarium OP, Commune unius doctoris, Noct. I, Resp. III. (*ed. Cormier II, p. 79**).

⁶ *De regel van Augustinus*, IV, nr.7.

⁷ 2 Tim 2,5.

⁸ 2 Tim 4,8.

⁹ Ps. 42 (41),7.

5.

Mozes, die door de Heer aangenomen was en uitverkoren om zijn volk uit het land van Egypte naar het beloofde land te leiden – hoeveel duizenden denk je dat hij eruit wegleidde? Welnu, slechts twee van hen hebben het doel bereikt; de anderen kwamen onderweg om. Gideon, over wie de Geest van de Heer was gekomen¹ om zijn volk te verlossen van het juk van de Midianieten, had vele metgezellen voor zichzelf uitgekozen om tegen hen te vechten; met instemming van de Heer werden ze beproefd bij de wateren, en duizenden werden afgewezen en keerden terug, zodat er slechts driehonderd mannen overbleven om met hem te strijden en hun vijanden te overwinnen. Isäi had vele vermaarde zonen, alleen David werd gekozen tot koning. Het volk van Juda kende vele koningen, slechts drie van hen verwijderden de uitheemse altaren.² Wanneer je daarom de gebeurtenissen in je leven een voor een doorneemt, dan zul je merken dat je op een dwaalspoor geraakt bent, want de schone ordening van het universum door de goddelijke Wijsheid alleen ingesteld, de grillen van je eigen vrije wil waren het, die haar ontstaan en vergaan naar jouw eigen hand wilden zetten.

6.

Let dus van nu af aan goed op, opdat je je voortaan niet meer zo kleinmoedig zult gedragen, zoals destijds, toen je je, op kreupele voeten, opgezwollen door het moeizame gaan, voor de Schepper van alle dingen uitsloofde, en hem met een ongeduldige geest verwijtend toesprak, waarom hij geen acht gaf op je moeite en je pijn³, omdat hij het toestond dat een schaapje, dat door jou uit de bek van de vijand was weggerukt, weer was afgedwaald, en dat hij het niet van deze wereld had weggenomen toen het nog bezielde was van heilige voornemens, en hij ook niet meteen wraak nam op hem die de gelegenheid schiep voor het schaapje om te vallen. Beter daarentegen is te denken aan hoe ik me heb afgemat toen ik het mensengeslacht heb verlost, en hoe ik desondanks bij velen maar weinig bereikt hebt. Daarom heb je, toen je jouw klacht met een gekwelde geest tot mij richtte, in je eenvoud door hemelse verlichting het volgende goddelijke antwoord ontvangen: ‘voor een discipel is het voldoende om te

¹ Zie voor deze passage: Re. 6,34-7,7.

² Asa, Ezechias en Josias; zie: 2 Kron. 14,2. 31,1. 34,3.

³ Ps. 10 (9),14.

zijn als zijn meester.¹ 'Want', zei ik, 'hebben ze mijn woord niet opgevolgd, zullen ze ook het jouwe niet opvolgen.'² Bedenk, dat je in de hemelse stede geen door eer en roem onderscheiden, levende stenen aanschouwd hebt, die niet door tegenslagen en kwellingen gepolijst zijn.³

7.

Maar misschien wil je in je gedachten heimelijk ontwijken aan wat ik heb gezegd, door te beweren dat het ooit anders was en de dingen nu zijn veranderd, omdat in deze laatste dagen de liefde bijna koud is geworden⁴, de heilige profeten dood zijn, er niet veel wonderen nog gebeuren, en het kwaad hier op aarde is vermenigvuldigd. Sommigen van de gelovigen, die verkeerd leven, zijn moeilijker te bekeren en neigen er eerder toe terug te vallen, omdat er zovelen zijn die hen tegenwerken; daarom, zeg je, is het tijd te staken met het proberen hen vrucht te laten dragen.

8.

Hierop zeg ik, dat hoe meer het einde van de wereld nadert, en de mensen falen en afdwalen met groter gevaar voor henzelf, des te groter hun behoefte is vernieuwd te worden met een vurige leer en door genade. En hoe verdoemelijker de heilige profeten en de vrienden van God zijn vernietigd en in plaats daarvan valse profeten zijn opgestaan, des te noodzakelijker is het geweest vurig te onderwijzen en de ziel in te zetten voor de waarheid, die nu slapende is.

9.

Valse profeten noemen ik hen wier daden hun woorden tegenspreken, zoals bijvoorbeeld zij die leren dat men vluchten moet voor hebzucht, maar zelf met heel hun wezen naar geld dorsten, of zij die roepen dat wereldse glorie veracht moet worden, maar zelf met heel hun hart ijdele eer en roem najagen, en zij die verkondigen dat overvloed te verwerpen is en eenvoud

¹ Mat. 10,25; Luc. 6,40.

² Joh. 15,20.

³ Breviarium OP, in Anniversario Dedicacione Ecclesiae, ad Vesperas, Hymnus Urbs Jerusalem beata, (ed. Cormier I, p. 12*).

⁴ Mat. 24,12.

nastrevenswaardig is, maar wier begeerte uitgaat naar buitensporig veel overvloed.

10.

Om nog maar te zwijgen van de rest; je zult misschien velen zien die najagen wat niet meer is dan wereldse kennis, maar het inkleden als iets wat onze heilige vaders in naam van eenvoud en onschuld hun opvolgers opdroegen te doen¹; maar kijkt men goed dan ziet men dat ze wereldse ijdelheden aanbidden. Soms zie je eentje komen aanzetten, gekleed in kostbare stoffen, met een geplooid mantel die van zijn schouders valt en een koor-kleed van wel honderd plooiën om hem heen geperst, en alsof hij de toga van een filosoof waardig bevonden is, maakt hij als een versierde tempel zijn rondje.² Een ander heeft handschoenen aan zijn handen³ en aan zijn voeten smalle schoenen met opgekrulde teenpunten, alsof gemaakt om mee te dansen. Weer anderen dragen tunieken volgens de laatste mode, naar vorm en snit gemaakt als de kledingstukken van wereldse mensen. Hun mouwen zijn zo strak gesneden, dat ze alleen met heel veel moeite hun armen erin kunnen wringen. Ze dragen hangende ivoren schrijftabletten, glanzende zijden gordels en meer van die dingen, die hun lichtzinnigheid en ijdelheid tentoonstellen; het vrouwvolk denken ze daarmee te behagen, maar God en de prelaten van de kerken mishagen ze, en elk fatsoenlijk persoon, van beiderlei kunne.

¹ Zie bijv. Johannes Cassianus, *De inst.* I, c.3

² Ps. 144 (143),12.

³ Een indicatie van het tijdstip van schrijven? Cfr. de *Acta Capitulum* anno Domini 1332. *Cum non sine gravi scandalo personarum secularium aliqui fratres peditantes in capitibus capillos latos et rotundos ad modum equitancium deferant, necnon et cirotecas, que multum deformant humilitatem mendicantium et evangelizantium honestatem, omni districtione, qua possumus, imponimus fratribus universis, quod de cetero talia deferre non presumant. Quod si quis oppositum fecerit, volumus, quod una die in pane et aqua absque dispensatione ieiunet, et priores, quam cito eis constiterit, eos facere penitentiam supradictam cogant.* [Aangezien het aanstootgevend is voor seculiere personen dat sommige broeders te voet lang en weelderig haar op hun hoofd dragen zoals een ruiter, en ook handschoenen aan hebben, die de nederigheid van bedelaars en de eerlijkheid van evangelisten op grove wijze misachten, leggen wij alle broeders hier de grootst mogelijke terughoudendheid op, opdat ze zulke dingen achterwege laten. Als iemand toch het tegenovergestelde doet, willen we dat hij een dag vast zit op brood en water zonder dispensatie, en de prioren dwingen hem zo snel mogelijk de bovengenoemde boetedoening op te leggen.]

11.

Wat vermoed je zullen zij wel niet denken aan wie dergelijke profeten zijn gestuurd om hun te onderwijzen, als ze hen hebben zien aankomen, niet gekleed in een haren kleed zoals de profeten uit de oudheid, maar in aanstootgevende en weerzinwekkende kledij. Ze zullen volkomen worden afgewezen, en dat spreekwoord kan tegen hen worden gezegd: 'Arts, genees jezelf.'¹ Want wiens levenswijze men verwerpt, zegt iemand, diens leringen zullen ook verworpen worden.² O, hoeveel laster, bespottling en gegrinnik zullen ze oogsten van degenen die van buiten komen! O, wat zullen ze hen uitlachen, en hoe vaak! En niet ten onrechte. Want dit alles moet inderdaad bespot worden. "Schaam je, o Sidon", zegt de zee.'³

12.

Want tegen hen zal hetzelfde gezegd worden als de duivel zei tegen een zekere monnik die in de verleiding kwam om een lange mantel te dragen, en die, aangezien hij er geen kon krijgen, zijn biezenmat maar als mantel droeg. Maar de duivel die op het staartje van de mat die hij achter zich aan sleepte, was gaan zitten, zei tegen de broeder: 'O monnik, was je in staat nog verder te gaan, je zou het inderdaad doen.'⁴ Kunnen zij die een werelds koninkrijk najagen, voor hun falen niet terecht een verontschuldiging vinden, wanneer ze zien dat mensen die de armoede toegedaan zijn en deze wereld vaarwel hebben gezegd dergelijke dingen zo vaak en zonder aarzelen doen? Geen wonder dat er zulke onzalige twisten en gevechten zijn om de heerschappij wanneer er al zo'n grote strijd is om een koninkrijk zo armzalig. Wanneer deze behaagzuchtige opsmuk alleen gevonden zou worden bij ondergeschikten, dan zou het makkelijker zijn een medicijn toe te dienen tegen deze zo besmettelijke ziekte.

¹ Luc. 4,23.

² Gregorius M. *Homiliae in Evang.*, homil. 12. n.1.

³ Jes. 23,4.

⁴ Uit een nog niet uitgegeven versie van de *Vitis Patrum*; zie: *ed. Künzle*, p.473.

13.

Veel van hen, die de overigen in 'woord en voorbeeld' zouden moeten voorgaan¹ en wier kleding en gedrag anderen zouden moeten overhalen tot het religieuze leven, doen deze dingen, en wat meer nog te veroordelen is, ze schamen zich niet hun gedrag te verdedigen. En wat voortkomt uit arrogantie of nieuwsgierigheid, wordt volgens hun ijdele redenering opgevoerd als fatsoenlijk of nuttig, waarbij ze het willen doen voorkomen alsof het een gegeven of lang bestaand gebruik betreft. Maar helaas, wereldse voorzichtigheid is het, beestachtige of duivelse wijsheid², waarbij tijdelijk nut de voorkeur krijgt boven geestelijk goed. Wat zal dan de kleine kudde³ doen, de zwakkere vaten, de vrouwen, als ze zien dat mannelijke geesten verleid worden tot zulke onzin? Ja, als alle herders de helling afrennen, moet de kudde hen noodzakelijkerwijs volgen, de afgrond in.⁴

14.

In de oude tijden werden de mensen niet slechts aangemoedigd werken te doen die noodzakelijk zijn voor het heil, maar werd wat plicht overschrijdend is geprezen zoveel men maar kon; ja, godsvruchtige oefeningen werden de gelovigen aanbevolen als zaken waardoor men het heil op de juiste wijze kon verkrijgen en, eenmaal verkregen, het kon behouden. Maar tegenwoordig worden zulke zaken maar al te vaak stilletjes overgeslagen door degenen die vrezen dat als hun tong het ene zegt en hun leven het andere, hun naam bezoedeld zal worden door onoprechtheid. En, wat meer nog veroordeeld moet worden, niet alleen worden de meest nuttige zaken vaak verwaarloosd, maar ze laten niet af degenen die het wel doen en daartoe oproepen zoveel mogelijk lastig te vallen en problemen te bezorgen. Toen de heilige Jeremias een vroege ondergang van Israël voorspelde vanwege de zonden van het volk, en hun op bevel van de Heer een ketting van hout aanbood, zodat hij hen gemakkelijker tot boetvaardigheid zou kunnen brengen, verzetten de valse profeten zich en braken zijn kettingen, en terwijl ze hem allerlei verwijten

¹ Breviarium OP, op meerdere plekken.; Humbertus de Romanis, *Epistola de tribus votis substantialibus religionis*, op meerdere plekken. Humbertus de Romanis (ca. 1200-1277) was de vijfde generaal-overste van de Orde van de Predikheren (1254-1263).

² Jac. 3,16.

³ Luc. 12,32.

⁴ Gregorius Magna, *Regula pastoralis*, I, c.2.

maakten, zeiden ze: 'Vrede, vrede'. Maar vrede was er niet.¹ Heeft hij niet het beste hierover geprofeteerd, hij die zei: 'Wie het kleine verwaarloost, zal vallen, beetje bij beetje'?'²

15.

En je zult dit betreuenswaardige gebrek niet alleen aantreffen bij hen die, net als de adelaar³, bij anderen bekend staan hoger te vliegen, maar ook en zonder enige twijfel bij mannen die zich bescheiden en dienstbaar tonen, wier gedrag vergelijkbaar is met dat van een os. Deze mannen echter lijken het meest op de leeuw, van wie wordt gezegd, dat hij om hen te doen herleven, de oren van zijn jongen vult met zijn gebrul en geschreeuw. Maar het vierde beest met mystieke betekenis, te weten de mens, is door zijn lang aanhoudende tekortkomingen zo verzwakt, dat niemand eraan twijfelt, dat er, naar het schijnt, geen hoop voor hem is, omdat hij meent dat alles wat verboden is, hem is toegestaan, en hij onbevreesd de verlangens van zijn hart volgt. Wat betreft de andere schepselen, zij die afgezonderd wonen in grotten en bossen, en de hoven en steden achter zich hebben gelaten, ze hernemen hun wereldlijke genoegens en verdiepen zich erin met een weloverwogenheid die even groot is als de roekeloosheid waarmee ze begonnen, zodat er nu helaas nauwelijks een plek is om naar toe te vluchten, terwijl het einde van de wereld nadert, en de vijand zich haast zijn netten uit te spreiden en veel onkruid te zaaien.⁴ Zalig de doden die reeds gestorven zijn in de Heer.⁵

16.

Onthoud deze opmerkelijke gebeurtenis, het overkwam een van hen waarover we het net hadden. Terwijl hij aan het profeteren was of vermaningen uitsprak tot heil van het volk, deed hij een onbezonnen uitspraak, namelijk dat de liefde en ijver voor God en zijn heiligen van vele mensen was weggefallen, en dat Christus zijn Maria Magdalena niet opnieuw in deze wereld zou aantreffen om zoveel diensten voor hem te verrichten als

¹ Jer. 6,14.

² Sir. 19,1.14.

³ De adelaar, de os, de leeuw en de mens, als symbolen van de vier Evangelisten; Ez. 1,4-6.10.13-14.22, en Apok. 4,6-8.

⁴ Mat. 13,25.

⁵ Apok. 14,13.

voorheen. Toen hij klaar was met zijn preek kwam een jonge vrouw naar hem toe en zei op een toon alsof ze boos op hem was: 'O, broeder, als Maria haar Christus nu zou kunnen vinden zoals toentertijd, dan zou Christus inderdaad zijn Maria vinden, nu als toen'¹, wat zeggen wil, dat als sommige van de profeten, waarover we spraken, zouden zijn wat ze zouden moeten zijn, er nog altijd mensen waren om hen te aanvaarden met heel hun genegenheid.

17.

Terwijl ik je deze zuivere waarheid voorleg, die ondeugden niet weet te vleien, en het doe weliswaar met afgemeten woorden, maar toch met aandrang, zie ik dat je in de geest verontrust bent, bang dat wat ik in het geheim met je bespreek, zodra het de oren van hen die het betreft bereikt, door hen genegeerd, of in ieder geval minder dan gewillig ontvangen zal worden. Dit is het wat me niet bevalt. Dit is het wat jou verwijtbaar maakt: ik zie dat je erg terughoudend bent in zaken waarvan ik weet dat ze van belang zijn voor de redding van velen. Wat zeg je nu? Jij bent Jeremia niet, je bent niet geheiligd in de moederschoot², je bent geen profeet. Wat dan? Een zondaar, en een herder die wilde vijgen plukt.³ Niettemin bent je gestuurd door hem die ook deze mannen heeft gezonden, en dit wordt bevestigd door je naam, en door je religieuze belijdenis, en bekrachtigd door de allerhoogste plaatsvervanger van Jezus Christus. Waarom bevreesd? Zelfs al mishag je de ijdel en de teugellozen, kun je de velen behagen die niet in lichtzinnigheid wandelen⁴ van geest, maar een fatsoenlijk leven leiden volgens de instellingen van de heilige vaders, en hen en vele anderen winnen voor God.

¹ Maria Magdalena wordt hier vereenzelvigd met de boetedoende vrouw uit Luc. 7,37-50. Maria Magdalena is naast Maria, de Moeder van Jezus, een 'bijzondere beschermvrouwe' van de Orde der Predikbroeders. Sinds 1297 werd het feest van Maria Magdalena plechtig gevierd, zoals toen door het generaal kapittel van Venetië bepaald werd. Zie hier de *Acta capituli generalis apud venecias celebrati anno domini 1297: 'De nativitate sancti Johannis Baptiste, et de beaetis apostolic Petro et Paulo, et de beata Maria Magdalena fiat festum totum duplex; et magister ordinis cures de sequentiis providere'*, in: *Acta capitulorum generalium ordinis praedicatorum*, ed; B. Reichert, Vol. I, Rome 1898, p. 283. (Zie voor de terugkomende, bevestigende besluitvorming: Acta, I, p. 283; Metz, 1298 (Ibid., p. 287), Marseille, 1300 (Ibid., p. 295).

² Jer. 1,5.

³ Amos 7,14.

⁴ Tob 3,17 [*Vulg.*]

Of zoek je nog mensen te behagen? ¹ Ik zeg dit niet om uitzonderlijke zaken goed te keuren, maar om aan te duiden en te getuigen welke weg voor allen de goede is. Maar helaas, wat eens sporadisch voorkwam, begint nu gewoon te worden, en wat nu sporadisch voorkomt, was toen gewoon.

18.

Evenmin behoort een getrouwe en verstandige² discipel af te zien van waaraan hij is begonnen, door, zoals jij doet, te beweren dat niemand naar hem luistert; bovendien zal wat ik zeg geen gehoor van hen krijgen, omdat het geen subtiele vragen behandelt, noch argumenten bevat ten gunste van wereldse voordelen, die mogelijk eer of aardse beloningen opleveren; het zijn de enige zaken die ze graag willen horen en die door hen als kostbaar gewaardeerd worden: velen willen hier hun voordeel mee doen, terwijl al het andere door hen veronachtzaamd wordt. Dit boek nu, zal alleen klaagliederen, treurzangen en weeklachten³ bevatten, die door ondeugden traag geworden geesten willen wekken, en de harten laten opstaan voor de dingen die goddelijk zijn. Zie hoe de Heer Ezechiël naar een halsstarrig⁴ volk stuurt, en de Heer zegt: 'Ze zullen niet naar je luisteren, omdat ze niet naar mij willen luisteren.'⁵ De heilige profeet wordt gezonden, en toch, zelfs voordat hij is gezonden, wordt voorzeggd dat hij niets zal bereiken. En hieraan wordt de liefde van de Heer bemerkt, die wil dat alle mensen behouden worden⁶ en het aan hulpmiddelen tot redding niet zal ontbreken; en het onderstreept de versteendheid van de Joden die, zonder dankbaarheid voor de zegeningen van de Heer, verstarren in hun koppigheid. Denk ook aan de profeet Jeremias, die, toen hij het boek van de wet van de Heer had geschreven, en het in zijn geheel door de koning werd verworpen en met het mesje van een schrijver in stukken gesneden en in het vuur geworpen werd⁷, hierdoor niet opgaf, maar op bevel van de Heer doorging en een ander deel schreef. Zelfs als je dit niet wilt overwegen, volg dan tenminste de raadgevingen van een wijze man en blijf

¹ Gal. 1,10.

² Mat. 24,25.

³ Ez. 2,10.

⁴ Ex. 32,9.

⁵ Ez. 3,7.

⁶ 1 Tim 2,4.

⁷ Jer. 36,23.

je boodschap verkondigen aan jezelf en de jouwen, zelfs als de oren van alle anderen doof zijn. Zo was het vanaf het begin van de wereld, dat verschillende heilige mannen en Gods grootste vrienden, die vele tegenslagen troffen en ze allemaal geduldig droegen, daarmee de eeuwige beloningen verdienden die jij hebt gezien. Nu zijn ze gekroond en hebben ze de palm ontvangen.¹ Uit het voorgaande blijkt duidelijk hoe goed het is God te dienen in plaats van de wereld, en hoe vreugdevol het is hemelse goederen lief te hebben in plaats van de aardse, die zullen vergaan.

19.

DE DISCIPEL: Al deze zaken, die mijn krachten ver te boven gaan, helemaal niets kan ik erover zeggen, ik kan slechts mijn vinger op mijn lippen leggen², en mijn onvolmaakte wezen³ toevertrouwen aan jouw goede wil en volmaakte majesteit; alleen dit kan ik toevoegen, door jouw genade, dat het dwazen zijn, vergelijkbaar met hen die onzin praten, die jouw allerkostbaarste liefde en de allerijdelste liefde van de wereld met elkaar proberen te vergelijken. Want net als het gemeen volk vinden ze het heerlijk om onder de doornstruiken te zijn⁴, omdat ook hun redenering ijdel is, en, omdat er zovelen zijn die de wereld liefhebben, en het geringe aantal van hen die in de volmaakte liefde verbonden zijn, bemoeien ze zich wereldse liefde goed te keuren, en jouw liefde te misachten. Ach wee, blinden zijn het, die blinden leiden.⁵

20.

Makkelijker is het de tegenovergestelde stelling te bewijzen dan hun stellingname te onderschrijven, want men is het erover eens dat de menigte niet wordt geregeerd door de rede, maar eerder wordt meegesleept door onbeheerste emotie. Daarom erken ik dat ik afgedwaald ben, en ik beschuldig mezelf, met pijn in het hart, dat ik de kleinste oefeningen en arbeid verricht voor het heil van mijn naaste zo uitvergroot heb, en dat ik bij tegenspoed

¹ Breviarium OP, Commune Apostolorum, Noct. II, Respons. V, (ed. Cormier I, p.31*).

² Cfr. Job 21,5; 29,9.

³ Ps. 139 (138),16.

⁴ Job 30,7.

⁵ Mat 15,14.

zo ongeduldig ben geweest. O, hoe barmhartig spaar je ons door ons hier tegenslagen te bezorgen, en hoe hevig is je toorn wanneer je niets dan voorspoed schenkt! Uiterst liefdevol is je vaderlijke terechtwijzing. Je kastijdt degene van wie je houdt, zoals een vader zijn geliefd kind kastijdt.¹ Dus laat niemand klagen dat je je eigen volk vergeet in hun ongeluk. Veeleer heb je aan de eeuwige vergetelheid overgeleverd² die je enigszins verschoont door hun nu een kleine weldaad te bewijzen; je wil echter is het hen voor eeuwig te veroordelen en hun slechte daden zonder einde te bestraffen. Dus ik denk dat het heel passend is, dat je hier op aarde met onophoudelijke lijden kwelt, voor wie je hebt verordend dat hun zulke ellende bespaard blijft en zulke grote glorie ten deel valt.

¹ Spr. 3,12.

² Cfr. Hos. 1,6.

HOOFDSTUK 13.

HOE NUTTIG HET VOOR DE DIENAAR GODS IS IN DEZE WERELD VELE KWELLINGEN TE LIJDEN.

1.

Wees getroost mijn volk, wees getroost, zo zegt jullie God.¹

Een zekere geest die spiritueel ziek was, gevoelig als hij was voor de wisselvalligheden van de wereld meer dan hij zou moeten, begon weer bevangen te worden door angsten toen de nacht van tegenspoed op de dag van voorspoed volgde; en met een neerslachtig gemoed begon hij zijn ziel voor God uit te storten, de eerder besproken remedies was hij vergeten; en hij begon zich met brandend hart – als brandende kool² – vol zelfmedelijden de tegenslagen weer in de herinnering te roepen die dit hart had geleden, en hij vergoot vele tranen.

2.

Daar de discipel van de Wijsheid geen middel ter hand stond om zijn ongelukkige geest te verkwikken in zijn ijver voor Christus, zie, toen verscheen hem, die zuchtend was van verlangen, in een visioen een zeer knappe jongeman, die hem een muziekinstrument overhandigde, een psalter genaamd, gemerkt was het met een kruis; en dit liet zijn geest opnieuw vruchtbaar worden met geestelijke spreuken, en zette hem aan met vreugde en wijsheid te zingen, spelend op het psalter, om zo de rouwende en bedroefde harten te verblijden in hun Heer. En vele zielen, lijdend onder zwaarmoedigheid en allerlei andere ziektes³, traden op hem toe en smeekten hem nedermoedig hen te troosten in hun lijden⁴. De discipel, na het instrument uit de

¹ Jes. 40,1.

² Ps. 120 (119),4.

³ Marc. 1,34.

⁴ Gedacht kan hier worden aan koning Saul, die aan depressies leed en zich troosten liet door de jonge David die op de harp (citer) voor hem speelde (1 Sam 16,14-23). Seuse nuanceert in deze passage echter de troostende werking van dit aardse snaarspel (en van andere soortgelijke en goedbedoelde troost in het algemeen) bij neerslachtigheid. Hij vraagt aandacht voor een effectievere, functionele, maar paradoxale vorm van troost. *‘Wil je de geestelijke citer horen met zijn aangename klanken? Sta op dan, en geef zorgvuldig acht op de kostbare vruchten van tijdelijke tegenspoed.’*

hand van de jongeman aangenomen te hebben, kwam weer tot zichzelf, en hij, begrijpend wat hem gezegd werd, begon zijn zieke ziel een lied toe te zingen met woorden genomen uit de profeet: 'Wees getroost, wees getroost mijn volk, zegt jullie God.'¹

3.

Maar hoewel hij deze en andere, soortgelijke woorden zong om het lijden van zijn bedroefde ziel te verzachten, wilde deze maar niet getroost worden², integendeel, almaar bedroefder en bedroefder werd ze. Want troostende woorden, heeft de weemoed eenmaal toegeslagen, maken het treurende hart soms nog treuriger; en zoals zoete klanken, zo wordt gezegd, de vreugdevolle nog vreugdevoller maken, zo maken ze de droevige nog droeviger.³ Zo ook vergaat het een godsvruchtige ziel die brandend is van goddelijke liefde: hoe meer de goddelijke aanwezigheid haar met zoetheid vervult, eenmaal de bittere beproeving voorbij, hoe meer ze wegsmelt in tranen door deze vreugde onverwacht.

4.

Op dezelfde manier gebeurde het hier, zodat wat de neerslachtige ziel tot reden van vreugden werd aangeboden, voor haar veranderde in oorzaak van verdriet. En die veeleer had moeten lachen, begon te wenen boven elke maat. Toen haar gevraagd werd waarom ze huilde en wat er aan de hand was, antwoordde ze: 'Laat me maar, zodat ik mijn smart kan uitspreken⁴, want mijn ziel is in grote bitterheid.'⁵ Haar werd gevraagd: 'Wat heb je geleden? Zeg het me.' En zij antwoordde: 'O, ik ongelukkige, in de jaren van mijn jeugd, ging ik op zoek naar een vriendin om van haar gezelschap te kunnen genieten en een gelukkig leven te leiden. En toen ik er velen zag en ik tussen hen kon kiezen, was er één van hen, mooier dan de anderen leek ze me, die

¹ Jes. 40,1.

² Mat. 2,18; Jer 31,15.

³ Cfr. de openingsscene in Boethius' *Consolatio Philosophiae*, waar de muzen tevergeefs pogen de protagonist op te monteren met gezang en snarenspeel. Zie voor deze zeer belangrijke inspiratiebron van Seuse in zijn *KlvdW*: Vollmann, Benedikt K. *Stil und Anspruch des Horologium sapientiae*, in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, ed. Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, Wissensliteratur im Mittelalter 17. Wiesbaden 1994, p.93.

⁴ Job 10,20.

⁵ 2 Kon. 4,27.

mijn ogen behaagde. Met verleidelijke woorden en prachtige beloften stelde ze zich aan mij voor, en alle anderen liet ik gaan, en háár gaf ik mijn woord en verkoos ik tot mijn bruid. En toen ik nog maar kort bij haar was, en ik op grote voorspoed hoopte door haar verbintenis met mij, o verdriet, van vriendin werd ze me tot vijand. Het lam veranderde in een leeuw, en door haar werd heel mijn leven gevuld met pijn en ellende. Want toen ik mij veilig waande in mijn huis, en ik als een nog jonge, rijk bebladerde boom, naast de wilgen langs de stromen mijn takken uitspreidde en vrucht begon te dragen, toen stak zij, die ik als mijn vriendin beschouwde, haar hand tegen mij uit, en met winterse koude omhulde ze de tere bloesem, de bladeren rukte ze af, en de vijgenboom ontdeed ze van zijn bast¹; en wat op het punt stond te gaan bloeien, ze snoeide het bij me weg.² Ze hitste de wreedste vijanden tegen me op, die me bij dag en bij nacht kwelden, en die me op geen enkele manier spaarden. En toen ik hen wilde weerstaan, sloegen hun aanhoudende verwijten mij terneer; mijn jeugdige lichaam begon te verslappen en mijn opgewekt gemoed kwijnde weg in grote neerslachtigheid.

5.

En hierna, pijn bij pijn voegend, en wonde naast wonde slaand, nam zij van mij mijn liefste geleider, mijn enige hartetroost in deze wereld, hem die ik liefhad als mijn eigen ziel³, en mij liet ze achter, zonder enige troost. Oh, had je me toen gezien, hoe ik luid huilend mijn ogen opsloeg ten hemel en met een in tranen gesmoorde stem smeekte dat de barmhartige God zijn woede zou veranderen in zachtmoedigheid en hij zijn zware hand, waarmee hij mij, onzalige, zo zeer sloeg een weinig terug zou

¹ Joël 1,7.

² Jes. 38,12.

³ Pius Künzle (*ed.* Künzle *Hor.* I, c. 13; p. 479, rg. 30-31- p. 480, rg.1) vermoedt hier een verwijzing naar het overlijden van de geliefde Meester Eckhart. Vermoedelijk overlijdt Eckhart op 28 januari 1328 in of nabij Avignon, waar hij wordt vastgehouden in afwachting van het oordeel van de paus over zijn zaak; zie: Walter Senner, *Meister Eckhart in Köln*, in: Klaus Jacobi (Hrsg.): *Meister Eckhart: Lebensstationen – Redesituationen (= Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens, Neue Folge Band 7)*, Berlin 1997, pp. 232-234. Walter Senner geeft als alternatieve interpretatie, met enige vrijheid in de vertaling, dat met “parentem dulcissimum ... ipsa mihi abstulit” ook de geliefde moeder van Seuse bedoeld kan zijn. Zij overleed tijdens Seuses verblijf in Keulen (ca. 1323-1327). Walter Senner, *Heinrich Seuse und der Dominikanerorden*, in: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, *ed.* Rudiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter* 17, Wiesbaden 1994, p. 28.

trekken¹: je goede hart zou zeer ontroerd zijn geweest. Maar dit, ik kan het je niet zeggen zonder tranen te laten, dit is de wrede bruid over wie ik sprak, die vervolgens haar woede tegen mij uitte op de volgende manier. Nog slechts twee schapen waren me gebleven², die met mij uit mijn kom aten, met mij dronken en me hielpen op elke mogelijke manier. En toen ik er het minst op bedacht was, kwamen er avondwolven³ en ze pakten de kleine schapen en scheurden ze aan stukken, wreder dan welke dood ook werden ze toegetakeld. Huilend, en weeklagend, rende ik achter hen aan; met veel pijn en moeite scheurde ik uiteindelijk een paar stukken van de lijken, als een herder die twee poten van zijn beest uit de bek van de leeuw rukt.⁴ Toen mijn tegenstreefster dit zag, doopte ze haar hand in het bloed van de lijken en, terwijl ze mijn gezicht aanraakte en mij met bloed besprenkelde, stelde zij mij bloot aan de beledigingen van dwazen.⁵ Kwellingen erger dan de dood stuurde ze, en ze doofde het licht van de heldere lantaarn.⁶ Het lied van blijdschap liet ze verstommen⁷ en ze roofde al wat mij lief en dierbaar was. Onder zeer wrede, onvoorstelbare pijnen verwondde ze mijn hart van boven tot beneden. Dit te moeten zien, het liet vele vrome harten huilen, enkelen zuchten met luider stem, sommigen van hen sloegen zich op hun borst⁸, meelevend met mijn zeer zware beproeving. Anderen echter, die aan de kant stonden, ze bespotten de ellendige man, schudde hun hoofden⁹ en verweten hem zijn lijden. Waarom nog langer uitstellen? Dit wrede lijden werd zo hevig, dat de dood en ik, om het zo te zeggen, slechts één stap van elkaar verwijderd waren.¹⁰

6.

En ze hield maar niet op, zij van wie ik het meest hield, en nieuwe kwellingen voegde ze bij de bestaande. Al sinds de jaren

¹ 1 Kon. 6,5.

² Pius Künzle (*ed.* Künzle, Hor. Inleiding, p.30-31) ziet hierin een verwijzing naar het *BdW* en *BdEW*. Künzle acht in deze passage een verwijzing naar personen uitgesloten en verwijst hierbij tevens naar Paulus, die zijn leer met *melk en spijs* vergelijkt (1 Kor. 3,2).

³ Hab. 1,8.

⁴ Am. 3,12.

⁵ Ps. 39 (38),8.

⁶ Cfr. Spr. 20,20.

⁷ Bar. 2,23.

⁸ Luc. 23,48.

⁹ Mat. 27,39; Ps. 23(22),8.

¹⁰ 1 Sam. 20,3.

van mijn jeugd had ik namelijk met veel moeite en ijver een bos aangeplant, aangenaam groen door zijn gebladerte, met daarbinnen een erepreekstoel¹ waarvan ik hoopte er eens glorie en lof op te ontvangen. Toen de tijd gekomen was om van mijn werk te gaan genieten, werd de preekstoel neergehaald en het bos werd aan een ander toevertrouwd; al mijn werk ging verloren en wat ik verhoopte ging teniet. En zo hoog als ze me had opgetild zo diep liet ze me vallen.² En terwijl deze verse kwellingen nog in hevigheid toenamen, hitste ze een grote menigte tegen me op; en als slangen en giftige beesten kwamen ze op me af, en wild vielen ze me aan, en ze sloegen me, soms allemaal tegelijk, soms de een na de ander. Ik was de broeder toen van leeuwen, de metgezel van struisvogels.³ Hondsdolle honden blaften me toe, schorpioenen verwondden me vanuit hun schuilplaatsen. En met sissende geluiden bliezen slangen hun stinkende adem naar me, en ze schuwden zich niet mijn gezicht te bespugen.⁴ En zo kwelden ze me met elke vorm van pijn en hoon, en bitter maakten ze mijn leven.⁵ Moet ik meer nog zeggen? De tijd zou tekortschieten, zou ik uitweiden over elke afzonderlijke geseling waarmee mijn tegenstreefster me kastijdde⁶, zelfs tot aan dit uur. Met de profeet wil ik zeggen: "Mijn geheim is het mijne, mijn geheim is het mijne."⁷ Dit alles, tezamen met mijn tranen, ja, jouw zoete, troostende stem is het die het op wilde wijze heeft doen uitbreken uit mijn beladen en overvolle hart.'

7.

Toen de discipel dit gehoord had, begreep hij dat dit het geheimenis betrof van het huwelijk met de Eeuwige Wijsheid, die haar minnaars op de proef stelt met tijdelijke beproevingen, om hen hierna in vriendschap aan haar te binden. Hij wendde zich tot haar en zei: 'O onpeilbare afgrond van goddelijke Wijsheid, O oneindige zee van alle goedheid, waarom kwel je degenen die

¹ Sir. 7,4.

² Ps. 102 (101),11.

³ Job 30,29. Cfr. Job 39,13. De struisvogel verzinnebeeldt de huichelarij; zie hiervoor: Gregorius de Grote, *Moralia*, 31, n.11; zie ook: Hugo de Folieto, *De Avibus*, c.42.

⁴ Job 30,10.

⁵ Ex. 1,14.

⁶ 1 Kor. 14,11.

⁷ Jes. 24,16.

jou liefhebben en laat je degenen die weinig om je geven met opgeheven hoofd heengaan¹? Weet je dan niet, jij, die de maker bent van alle dingen, hoe onvast hetgeen is waarop de menselijk zwakheid rust, en dat het lichaam, dat aan bederfenis onderhevig is, de ziel zozeer verzwart², dat zij niet altijd op het oog heeft wat in de toekomst ligt, maar veeleer geneigd is te kijken naar de dingen die binnen haar bereik liggen? O allerbarmhartigste God, aanschouw onze beproevingen met barmhartigheid, en geef ons de moed hen te dragen, en door jouw allergenadigste vertroostingen, vanuit den hoge geef kracht aan onze zwakke harten.'

8.

DE WIJSHEID: Het pasgeboren reekalf zoekt toevlucht bij zijn moeder, zoekt de borsten van de hinde; maar als het eenmaal naar behoren opgegroeid is en van de melk gespeend, zoekt het de hoge bergtoppen op en graast er tussen de lelies³, en vrijelijk sluit het zich aan bij zijn kudde. De kinderjaren heb je achter je gelaten, de melk die de voeding is voor kinderen vaarwel gezegd. Het is tijd gespeend te worden, om, van de borsten weggenomen⁴, je bij de schare van dappere mannen te voegen.⁵ Leer uit hun voorbeeld wat je te doen staat en met welk geduld je alle tegenspoed hebt te verdragen, opdat ook jij je, door kwellingen beproefd, bij hen mag aansluiten met een vreugde die geen einde kent.

9.

Ga op tot de hoogten van je hart⁶, richt je op en kijk achter je, en aanschouw dan de eindeloze schaar van alle heiligen die er zijn sinds het begin der tijden⁷; en merk op hoe allen die mij bijzonder behaagden, ook bijzonder beproefd werden in de tegenspoed die ze moesten doorstaan. En, om nog maar te zwijgen van al die anderen, waarvan het aantal oneindig is, zie, jou staat ter hand de jongeling die de citer bespeelt, de man naar Gods

¹ Job 15,26.

² Wijsh. 9,15.

³ Hoogl. 2,16.

⁴ Jes. 28,9.

⁵ 2 Sam. 24,9.

⁶ Ps. 64(63),7.

⁷ Luc. 1,70.

hart.¹ 'Hoeveel leed en beproevingen', zo zegt hij, 'heb je me getoond, en je omwendend, heb je me doen herleven en opstaan uit de diepten der aarde.'² Jozef, toekomstig heerser van Egypte, verkocht door zijn broers en belasterd door een boosaardige vrouw, werd in de gevangenis geworpen.³ En zwijgen wil ik over Abraham⁴, gezegend door de Heer, Mozes⁵, uitverkoren door de Heer, en de andere patriarchen, profeten en vrienden van de allerhoogste God, wier volhardende hoop jou wel tot een spiegel van geduld mag zijn en je bemoedigen in het aangezicht van tegenslag.

10.

Ondervraag elke generatie afzonderlijk, en zij zullen het je verkondigen; vraag het de oudsten, en zij zullen het je zeggen.⁶ Want een vreemdeling ben je, onwetend over waar je vandaan komt of waarheen je gaat⁷; en je zult inzien dat wat jij lijdt onbeduidend is, als je jouw lijden goed wegen en vergelijken wilt met het lijden van de vaders. Zie, Jesaja, geadeld met grote genaden, werd in tweeën gezaagd met een houtzaag.⁸ Jeremia, geheiligd in de schoot van zijn moeder⁹ hij die nooit verlangde naar de onheilsdag¹⁰, werd gestenigd en verbrand.¹¹ Ezechiël werd het hoofd wreed verbrijzeld.¹² Daniël, de man van verlangen¹³ werd in een leeuwenkuil geworpen.¹⁴ Drie jongelingen werden uitgeleverd aan het ovenvuur.¹⁵ Job, voorbeeld van geduld, werd uitgeleverd in de handen van vijanden.¹⁶ Tobias

¹ 1 Sam. 13,14; Hand. 13,22.

² Ps. 71(70),20.

³ Gen. 37,28; 39,13-23.

⁴ Gen. 12,2-3.

⁵ Ex. 12,37.

⁶ Deut. 32,7.

⁷ 1 Kon. 3,7.

⁸ Het tijdstip en de wijze van zijn overlijden worden noch in de Bijbel, noch in andere primaire bronnen vermeld. Een latere joodse traditie zegt dat hij het martelaarschap leed door in tweeën te worden gezaagd op bevel van Manasse. Zie: *Vitae Prophetarum* I.1; Babylonische Talmoed, *Jevamot* 49b, een passage waar mogelijk naar wordt verwezen in Heb. 11,37.

⁹ Jer. 1,5.

¹⁰ Jer. 17,16.

¹¹ Zie: Tertulianus, *Scorpiace*, c.8.

¹² Zie: Ps.- Epiphanius, *Vitae Prophetarum*, I,9.

¹³ Dan. 9,23.

¹⁴ Dan. 6,16.

¹⁵ Dan 3,20-23.

¹⁶ Job 1,12-22.

werd blind gemaakt.¹ De Makkabeeën zijn gedood door uitgezochte martelingen.² En toch, het waren deze vaders, die de belofte van tijdelijke goederen ontvingen.³ Al vanaf het begin van de Kerk, lijdt het koninkrijk der hemelen geweld, en het zijn de geweldplegers die het wegrukken.⁴

11.

Zie je niet hoe de apostelen, mijn dierbaarste vrienden, in deze wereld geleefd hebben, en hoe ze verslonden door honger en dorst, zich afmattend in kou en in naaktheid ⁵, zich aan gevangnissen, afranselingen en aan de dood blootstelden⁶, en hoe ze zich onderwierpen aan alle pijnen en angsten van dit huidige leven en niet wankelden in hun beproevingen⁷ noch volhardden in het klagen, zoals jij doet, maar opgewekt waren wanneer ze smaad leden⁸, en vreugdevol bleven tijdens hun beproevingen?⁹ En de heilige martelaren, wie waagt hen te aanschouwen en dan lauw te blijven en klagerig? Zij die beledigingen en slagen verduurden, die ketens en kerkers¹⁰ verdroegen, zij die ontelbare soorten martelingen ondergingen, glorieus zijn ze gekroond. De belijders en de maagden, zij die een lang martelaarschap doorleefden, hun eigen lichaam met zijn ondeugden en zijn lusten¹¹, hebben ze gekruisigd. Wat heeft Alexius¹² gedaan? Wat Eustachius¹³ geleden?

¹ Tobit 2,11.

² 2 Makk. 7.

³ Heb. 11,39.

⁴ Mat. 11,12.

⁵ 2 Kor. 11,27.

⁶ 2 Kor. 11,23.

⁷ 2 Kor. 4,1-8.

⁸ Hand. 5,41.

⁹ Rom. 5,3.

¹⁰ Heb. 11,36.

¹¹ Gal. 5,24.

¹² Alexis (of Alexius) van Rome, Italië; ook wel Alexius van Edessa, Mesopotamië. Hij zou een aristocraat zijn geweest die de verzaking van de goederen van deze wereld tot het uiterste heeft gedreven. Alexius (ovl. 404) wordt vaak afgebeeld als bedelaar, met pelgrimsstaf, liggend onder een trap, of met een trap dan wel ladder bij zich. Volgens de (Syrische) legende zou hij 17 jaren lang in zijn ouderlijk huis onder de trap gewoond en gebedeld hebben, zonder te zeggen wie hij was en zonder herkend te worden. In 1305 (1307) werd zijn feestdag opgenomen in de dominicaanse liturgie.

¹³ Eustachius of Eustathius (ovl. Rome 118) was generaal onder keizer Trajanus. Hij weigerde na een behaalde overwinning de heidense goden te danken. Trajanus' opvolger Hadrianus ontsteekt in woede en werpt het gezin voor de leeuwen. Deze vallen echter niet aan, maar buigen zich neer voor Eustachius en zijn familie. De keizer laat Eustachius en de anderen vervolgens in kokend water gooien, dat in het

12.

Tenslotte, wat tot op de dag van vandaag en overal waar het geloof gevonden wordt, jonge mannen en maagden¹ en ook getrouwde vrouwen en vrome weduwen uit liefde voor God lijden, als je dat zou beseffen, zou het je klagende mond dan tot zwijgen brengen? Herinner jij je niet het zeer gedenkwaardige voorbeeld van de getrouwde vrouw, geheel toegewijd aan God was ze, die jou in haar biecht toevertrouwde, hoe ze twintig jaar met haar man had geleefd, die haar niet als een man maar als een woeste leeuw, het zwaard getrokken, steeds maar weer belaagde, en hoe hij deze heilige en bescheiden vrouw met ontelbare slagen en schanddaden mishandelde, zozeer zelfs, dat, elke keer als ze haar man zag, ze de vrees voelde opkomen van een plotse dood? Maar deze vrome vrouw leed dit alles zeer geduldig, zonder te morren of zich te beklagen, en ze smeekte je heel devoot te bidden voor de redding van deze zeer goddeloze man. Was het toen niet dat je je ogen ten hemel ophief en terwijl je jezelf de borst sloeg, met een hart vol schaamte uitgeroepen hebt, dat je in vergelijking met haar niets leed, en maar zorgeloos je gang ging?

13.

Bovendien is er nog een plek tot je beschikking, waar alles nog duidelijker voor je kan worden, en je de heilzaamste raad wordt gegeven. Ik doel hiermee op de Achilles van je hart, namelijk de Collatiën² en de Levens van de Woestijnvaders³, die je elke dag leest en herleest en die je, al is het maar voor kort, niet graag terzijde legt. Als je ze zorgvuldig bestudeerd hebt, zou het zeer

bronzen beeld van een stier zit. Ze overleven dit niet, maar hun lichamen blijven intact.

¹ Ps. 149(148),12.

² Rond 426 tot 428 schreef Johannes Cassianus (ca. 360/370 – 435) de *Collationes (Conlationes) Patrum* (ook wel genoemd: gesprekken of conferenties). Hierin geeft hij zijn ervaringen met de monniken in de Egyptische woestijn weer in de vorm van gesprekken. In 24 collationes beantwoorden 15 woestijnvaders de vragen van de jonge Johannes Cassianus en zijn reisbegeleider Germanus. Met dit werk, en met andere geschriften, maakte Johannes Cassianus het westen (via Zuid-Gallië) van het Romeinse Rijk bekend met het leven en de wijsheid van de Egyptische woestijnvaders.

³ De *Vitae Patrum* (Vitaspatrum) (PL. vol. 73-74) is een verzameling uitspraken over en van de 'Oudvaders': de oude woestijnvaders. Deze verzameling is samengesteld uit vele, soortgelijke verzamelingen. In de middeleeuwen rekende men het werk van Johannes Cassianus (vooral de *Collationes Patrum*) ook tot deze verzameling.

verrassend zijn wanneer je geen vooruitgang hebt geboekt op dit gebied en geduld hebt leren hebben bij tegenspoed. Waar is je Arsenius? Macarius, waar is hij heen? Ben je Antonius vergeten? Paulus en Hilarion, heb je hen verworpen?¹ Verzamel je verstrooide hart², en gedenk de allerheiligste vaders, die in de Thebaïde³, in de streken van Egypte en op andere afgelegen plaatsen in de woestijn leefden, die de hoogten van de bergen, de holen in de rotsen, de randen van de wouden en de afschrikwekkende weidsheid van de eenzaamste woestijnen opzochten, waar ze ver van het zicht van mensen, ontelbare tegenslagen geduldig verdroegen, en een voor ieder bewonderenswaardig leven leidden.

14.

Slaat het schaamrood je niet naar de kaken als je hen ziet en je met heel het verlangen van je ziel tot hun gezelschap wenst toe te treden, maar het niet aankunt hen in hun lijden, al was het maar een klein beetje, na te volgen? Wil je te midden van zoveel dappere ridders een lafaard zijn en gevoelloos indutten? Nee, en nog eens nee! De tijd is voortgegaan. Een man ben je geworden. Laat het kinderlijke eindelijk achter je, en bereid je voor op harder vechten.

15.

DE DISCIPEL: Waarlijk, de herinnering aan zulke grote vaders is als muziek op een wijnfeest⁴, en iedere gekwelde ziel zal het zoeter smaken dan honing. Wanneer ik met de ogen van het hart deze roemrijke mannen aanschouw, deze ridders van het hemelse hof⁵ met hun verbazingwekkende daden, dan roep ik, armzalige worm, met zuchtend hart, dat ik niets ben en niets lijd; en zelfs als ik zou denken een reden voor verdriet te hebben, in hun aanschijn verlies ik die en adem ik zacht weer op.

¹Arsenius, Macarius, Antonius, Paulus (van Thebe) en Hilarion zijn allen woestijnmonniken. Hun geschiedenissen zijn terug te lezen in de *Vitae Patrum*.

² Ps. 147 (146),2.

³ De streek rond Thebe (in de Egyptische woestijn), waar de nederzettingen van kluizenaars gevonden werden.

⁴ Sir. 49,2.

⁵ Breviarium OP, Commune Apostolorum, ad Laudes, Hymnus "*Aeterna Christi munera*", (ed. Cormier I, p. 33* - en op meerdere andere plaatsen).

16.

Maar wat ik graag zou willen weten, is, of incidentele tegenslagen en onvrijwillige beproevingen heilzaam of zelfs verdienstelijk kunnen zijn; en ook waarom je jouw vrienden veeleer met tegenspoed dan met voorspoed pleegt te bezoeken.

17.

DE WIJSHEID: Je stelt, lijkt me, in één vraag drie problemen aan de orde die je opgelost wil zien, namelijk, die van het toeval, die van de wijze en van de oorzaken van de beproevingen. Wat het eerste punt betreft, houd vast, dat geen beproeving of welke onfortuinlijke gebeurtenis ook kan worden toegeschreven aan het toeval als we het relateren aan de eerste Oorzaak der dingen, zij het, dat deze in relatie tot een tweede oorzaak, onder de wet van het toeval lijkt te kunnen vallen. Geconcludeerd wordt derhalve, dat elke tegenslag die je overkomt, gebeurt met de toestemming en door de voorzienigheid van Hem door wiens kracht alle dingen geschapen zijn en in hun zijn behouden blijven.¹

18.

Wat betreft de onvrijwillige beproevingen, daarvan moet je weten dat, hoewel het onvrijwillige als zodanig niet verdienstelijk hoeft te zijn, een voorzichtige ziel al hetgeen hem onvrijwillig treft toch vrijwillig zal willen lijden, en hij zijn voorheen opstandige wil zal buigen onder de roede van God, aldus van de noodzaak een deugd makend²; en het lijdt geen twijfel dat wat eerst verderfelijk leek, aldus heilzaam en verdienstelijk gemaakt wordt en zal bijdragen aan de geestelijke groei van de deugden. Zo heeft de Wijsheid van God sinds het begin van de wereld ontelbare harten tot zich getrokken en de weerspannigen gedwongen binnen te gaan.³ En waarom de uitverkorenen hier zo vaak door tegenspoed getroffen worden? dat is snel in te zien, want, omdat de zinnen van de mens tot het kwade zijn geneigd, al vanaf zijn jeugd⁴, weet, dat het pad van de uitverkorenen omheind wordt door de doornen van beproevingen, opdat schadelijke genoegens geen aanleiding zullen geven tot zonde, maar

¹ Zie hier bijv. Thomas van Aquino, *S.Th.* q.22, a.2, ad 1.

² Cfr. Hieronymus, *Contra Rufinum* III, n.2; *Epist.* 54 n.6.

³ Luc. 14,23.

⁴ Gen. 8,21.

elke uitverkorene, terneergedrukt door aanhoudende beproevingen, gedwongen wordt te streven naar omhoog, zelfs in weerwil van zichzelf.

19.

DE DISCIPEL: Dat tijdelijke beproevingen nuttig en zelfs heilzaam zijn, daarover twijfel ik niet, wanneer ze de maat en de mogelijkheden van degene die ze ondergaat maar niet te boven gaan. Maar ik zie hun kwellende aanwezigheid zo sterk benauwen en beklemmen, dat het soms de kracht van een mens te boven lijkt te gaan.

20.

DE WIJSHEID: Alle ongelukkige mensen hebben de gewoonte de slagen die hen treffen zwaarder in te schatten dan de slagen die anderen treffen, denkend ook dat iedereen die hun ellende ziet daarover meer verdriet zal hebben dan over die van de anderen; en zouden de kwellingen van anderen een van hen treffen, hem zouden ze dan zwaarder dunken omdat hij zelf ze droeg, en zijn klacht, die zou blijven. Onderwerp je daarom, zonder uitzondering, aan de goddelijke wil en ontvang in liefde elke slag die God je zendt. Want God is getrouw, en duldt niet dat de zijnen boven hun krachten beproefd worden, maar met de beproeving bepaalt hij al het einde, zodat zij in staat zijn te weerstaan.¹ Waarom beef je dan nog? Waar ben je bang voor? Want God is zeer goed, daarom wil hij het; hij is zeer wijs daarom weet hij wat het beste is voor ieder mens; hij is zeer machtig, zodat waar een mens tekortschiet, zijn almachtige hand hem tot steun is. Richt je gedachten daarom op de Heer.² Vertrouw jezelf toe aan God, vertrouw op God, werp al je zorgen op hem, want hij zorgt voor je.³ Ga naar hem toe en vol vertrouwen zeg tegen hem: 'Mijn Vader, niet de mijne, maar jouw wil geschiede.'⁴ En als het lijden dan komt, ontvang het dan als een voornamen gast, verwelkom het vriendelijk, en met opgewekt hart zeg: 'Welkom, mijn beproeving, mijn vriendin.'

¹ 1 Kor. 10,13.

² Ps. 55 (54),23.

³ 1 Petr. 5,7.

⁴ Luc. 22,42.

21.

DE DISCIPEL: O God, hoe gemakkelijk is het om dit te zeggen, en hoe moeilijk de daad te voegen bij het woord; want de wrede wonden van de beklemmende beproeving, ze zijn zeer gruwelijk.

22.

DE WIJSHEID: Wanneer lijden geen lijden geeft, het zou geen lijden genoemd kunnen worden.¹ Waar lijden is, ontstaat droefenis, maar is het eenmaal geleden en overwonnen, dan geeft dat grote vreugde. Kort is de bitterheid, lang de vertroosting. Dagelijks lijden wordt uiteindelijk overwonnen door gewening, zozeer zelfs, dat het niet langer lijden schijnt of in ieder geval lichter te dragen is. Ieder die aan monsters gewend is, zal minder aandacht schenken aan wat monsterachtig is. De onmetelijke rijkdom aan goddelijke zoetheid aldus verkregen, ze is voor jou niet zo verdienstelijk of zulk groot lof waardig als het uit brandende liefde, geduldig gedragen lijden. Er zijn meer mensen te vinden die vielen omdat ze door voorspoed hoogmoedig werden, dan dat we mensen vinden die de geestelijk weg verlieten omdat ze door tegenspoed gebroken waren.² Tenslotte: al zou je in de sterrenkunde uitblinken en doorgedrongen zijn in de geheimen van alle vrije kunsten, al zou je bewonderenswaardig wijs schijnen bij alles, en alle retors en dialectici de baas zijn in welsprekendheid en redenkunst: al deze dingen samen, ze zouden minder bijdragen aan je welzijn dan dit ene ding³ dat noodzakelijk is voor je zaligheid, namelijk uit liefde, met een rein hart, een goed geweten en een oprecht geloof⁴, jezelf te verlaten⁵, en je in elke beproeving geheel aan God te geven, en zijn wil geduldig te gehoorzamen. Want dit eerste hebben de goeden en de slechten gemeen, dit laatste echter kan slechts de uitverkorenen eigen zijn. Eeuwige heerlijkheid is

¹ Eckhart, Tract. 3 *von abgeschiedenheit*, DW, V, 433, 3-4. Cfr. *BdEW* c.13. *Liden tuot dem liden liden ist, daz dem liden nit liden wirt*. [Lijden bewerkt in voor wie lijden lijden is, dat hem het lijden tot niet-lijden wordt.]

² Cfr. Bernardus van Clairvaux, *de Consideratione*, L. II, c.12 (PL 182 0755B-756A) *'Quanquam facilius inveneris qui sapientiam retinuerunt, contraria sibi fortuna, quam qui propitia non perdiderunt*. '[En toch: makkelijker is het mensen te vinden die hun wijsheid behielden toen het fortuin zich tegen hen keerde, dan mensen te vinden die het behielden toen het fortuin wel aan hun kant stond. (756A)]

³ Luc. 10,42.

⁴ 1 Tim. 1,5.

⁵ Vertaling van: *teipsum deserere*.

zoveel grootser dan tijdelijk en voorbijgaand lijden, zodat een zorgvuldig onderzoeker eerder zal verkiezen vele jaren gepijnigd te worden in een brandende oven¹, dan beroofd te worden van de kleinste beloning die voor hem in het verschiet ligt; want het harde werken kent een einde, de beloning echter is zonder einde.

23.

DE DISCIPEL: O opperste en onuitsprekelijke goedheid, hoe zoet en voortreffelijk toch weerklinken deze instrumenten in het oor van een ziel die bedroefd is. O wonder van goedheid², jij die jouw hart tot ons neigt³, en de ongelukkige, geslagen en verlaten mens met zoveel zorg omgeeft, en die zich verwaardigt de gewonden te zalven en de bedroefden en de rouwenden te troosten. Want wanneer je zo lieflijk zingt, wordt de door neerslachtigheid bedrukte ziel opgetild, en jouw hemelse melodie verdrijft dan de geest van droefenis en onrust, minstens voor een poos, en maakt haar lijden lichter. Zelfs al zou mij de keuze gegeven worden, liever zou ik blijvend tegenspoed lijden en door jouw zoete troost verkwikt worden, dan vrij te zijn van tegenspoed en jouw allerkostbaarste zalving dan te derven. O, volbreng dan wat je begonnen bent; hem dunkt het niets te lijden, wie de Eeuwige Wijsheid bij tegenspoed zo lieflijk op de citer speelt.

24.

DE WIJSHEID: Wil je de geestelijke citer horen met zijn aangename klanken? Sta op dan, en geef zorgvuldig acht op de kostbare vruchten van tijdelijke tegenspoed. Want zoals goed opgespannen snaren bij de citer het geluid zoet maken, zo zal iedere uitverkorene, bedrukt door tegenspoed, als door een kracht buiten zichzelf uitgestrekt worden, en beter in staat blijken een zoete hemelse melodie te laten weerklinken.⁴ Men moet dus weten, dat de tijdelijke beproeving, die door deze wereld dwaas genoeg wordt verguisd, door God, de hoogste rechter, als uiterst kostbaar gewaardeerd wordt. Zij dooft de woede van de

¹ Dan. 3,6.

² Uit het *Exsultet*; de jubelzang tijdens de paaswake, ook wel *praeconium paschale* (paaslof) genoemd.

³ Job 7,17.

⁴ Cfr. Gregorius de Grote, *Moralia XX*, c.41.

rechter, en zijn strengheid verandert ze in vriendschappelijkheid en welwillendheid. Hij die vrijwillig tegenspoed lijdt omwille van God, hij wordt als de lijdende Christus, en aldus door hem als een die hem gelijkt, gebonden in de bevoorrechte band van de liefde.

25.

De vrucht van de beproeving geeft een kracht die is als een balsem, en onverderfelijk. Zoals de morgenster de komende zonsopgang aankondigt voor de wereld, zo doet de beproeving dat voor de mens. Ze geeft aan dat de boven alle hemelen gelegen zon de lijdende ziel wil bezoeken, dat haar weldadige komst nabij is en met haar de inwendige vertroosting die volgen zal. En zoals de donkere nacht voorafgaat aan de heldere dag, de bittere winter aan de bekoorlijke zomer, zo pleegt bij goede zielen de beproeving vooraf te gaan aan de innerlijke en eeuwigdurende vertroosting. Zoals de regenboog die tussen de wolken schittert¹ een teken is van goddelijke vrede voor het menselijk ras², zo is de kwaalvolle beproeving een teken van goddelijke verzoening voor de berouwvolle ziel.

26.

De voorloopster van de genade is ze, de metgezellin van de hoop, zij die de liefde baart. Ze beschermt het actieve leven door haar verschansingen, en op fijnzinnige wijze scherpt ze het oog van de beschouwing. Zij is het die een vleeselijke mens geestelijk maakt, die een aardse ziel in een hemelse verandert; want gedwongen wordt omhoog te reiken wat verboden wordt uitwaarts te gaan. Ze maakt dat men deze wereld verlaat, maar vertrouwd raakt met God. Vriendenaantal laat ze slinken, genadegift doet ze groeien. Door de wereld wordt als verachtelijk vaak verworpen, wat door het hoogste Goed uitverkoren en waardig geacht wordt gesierd te worden met bijzondere liefde. Het is de smalste weg, maar wel de zekerste en kortste die ten leven leidt.³

¹ Sir. 50,8.

² Gen. 9,13.

³ Mat. 7,14. Cfr. Eckhart. *Von Abgeschiedenheit*, DW V, pag. 433; ed. Largier II, 458, 4-10. *Nû merket, alle vernünftigen menschen! Daz snelleste tier, daz iuch treget ze dirre volkomenheit, daz ist liden, wan ez niuzet nieman mê êwiger süezicheit, dan die mit Kristô stânt in der groesten bitterkeit. Ez enist niht gelligers dan liden und enist niht honicsamers dan geliten-hân; ez entstellet den lip nihtes*

27.

Laat ieder die met rede begiftigd is nu overwegen hoe dwaas het voor degene zou zijn, die, nadat hij het nut van tegenspoed vaak overpeinsd heeft, er toch voor gespaard zou willen blijven. O, ontelbaar hun aantal, die in de diepste slaap van de zonden gevallen waren, en de geestelijk dood gestorven, die, verzwolgen door ongelukkige ongerechtigheid, toen de rechtzettende, goddelijke roede toesloeg, als uit een diepe slaap en uit het rijk van de dood¹ opschrokken, hun leven beterden, en, de werken van de duisternis verwerpend, de wapenrusting van het licht aangetrokken hebben.² O, hoeveel gevangenen zijn er niet in de wereld, die door de hand van de Allerhoogste, als ongetemde dieren en wilde vogels gekooïd worden door een beklemmend lijden, en die, zouden ze de mogelijkheid hebben, hun luie leven weer wilden oppakken en het oord verlaten dat ze opzochten voor hun eigen heil? O, hoevelen zijn er niet, die zeer ernstige zonden begaan zouden hebben, die meerdere misdaden gepleegd zouden hebben, wanneer de genadige, goddelijke bemoeyenis er niet geweest was om hen daar door het lijden voor te behoeden.

28.

Want wat is het dat zowel het opgeblazen hart, de trotse geest als de eierzuchtige mens zichzelf beter doet leren kennen, en hem leert niet te streven naar wat hoog is³, maar nedermoedig bij zichzelf te blijven, vervult van vrees, en zich te ontfermen over zijn lijdende medemens? Tegenspoed is de voedstermoeder van nedermoedigheid, de lerares van geduld, de bewaakster van maagdelijkheid, de geefster van eeuwige gelukzaligheid. Het lijden is zo heilzaam, dat er nauwelijks iemand zal zijn die zich verbergen kan voor de uitstorting van haar goedheid, of hij nu tot de beginners gerekend wordt, of tot de gevorderden, of zelfs tot de volmaakten. Het schuurt de roest van de

mêr vor den liuten dan liden und enzieret aber die sêle vor gote nihtes mêr dan geliten-hân. '[Let nu allemaal goed op, jullie mensen met verstand! Het snelste dier, dat jullie naar de volkomenheid draagt, dat is het lijden, want niemand geniet meer eeuwige zaligheid dan zij die met Christus het bitterste lijden ondergaan. Niets bezit meer bitterheid dan lijden, niets meer zoetigheid dan geleden te hebben; niets ontluistert het lichaam meer voor mensen dan lijden, niets echter siert de ziel voor God meer dan geleden te hebben.] Cfr. *KlvdW*, B.I 2,2.

¹ Heb. 2,14.

² Rom 13,12.

³ Rom. 12,16.

zonden, zorgt voor een toename van de deugden, en verleent een overvloed aan genaden. Wat kan er nuttiger zijn dan deze allerkostbaarste schat? Lijden verdrijft de zonden, en vermindert het vagevuur, de verleidingen weert het af de vurigheid van het vlees dooft het, de geest vernieuwt het, en de hoop versterkt het. Het verblijdt het aanschijn, en het geweten brengt ze vrede, het schenkt een niet aflatende vloed aan innerlijke vreugden. Een geneeskrachtige drank is het, een kruid heilzamer dan enig kruid van het aards paradijs. Lijden straft weliswaar het bederfelijke lichaam, maar de onsterfelijke ziel laat het opbloeien. De vrome ziel groeit door het lijden bemest, zoals de rozen en lelies vruchtdragend gemaakt worden door de hemelse dauw. Het schenkt wijsheid, leidt tot omzichtigheid en de onervarene maakt het bekwaam. Wie nooit tegenslag gekend heeft, wat weet hij? Wie nooit beproefd is, waar weet hij van?¹ Lijden is Gods uitgelezen geschenk², een liefdevolle roede is het, een vaderlijke slag. De gewilligen nodigt het uit, de wil van de weerspanningen maakt het ontvankelijk.

29.

De lijdenden, hun dient tegenslag net zo goed als voorspoed; vriend en vijand zijn hun even dienstbaar. Hoe vaak, vraag ik je, heb je hen, zij die je tandenknarsend weerstreefden en je bitter en vijandig toesnauwden, beteugeld en het zwijgen opgelegd, toen je ze door jouw zachtmoedigheid en geduld en door de vreugde van je hart machteloos maakte? Ik, die alle dingen schiep uit het niets, ik werp van alle kanten onvoorzien lijden op mijn uitverkorenen, opdat zij niet beroofd worden van hun ongemeten loon. Want deugdzaamheid wordt door tegenspoed beproefd, de naaste wordt erdoor gesticht, en God verheerlijkt. Geduld in tegenspoed, is als een rookzuil van specerijen, van mirre, wierook en van alle soorten reukpoeders³, die door het vuur van de beproeving de zoetste geur afgeeft, die blijvend opstijgt voor mijn ogen, mij vredesgezind maakt tegenover hem en heel het hemelse hof in bewondering laat opkijken.

¹ Sir. 34,11.

² Wijsh. 3,14.

³ Hoogl. 3,6.

30.

De wereldse mensen geven gewoonlijk minder acht op de ridder die dapper vecht in het aardse toernooi dan de hele hemelse samenleving acht slaat op de geestelijke mens die men steunt en aanmoedigt in zijn manmoedig gevecht tijdens de beproeving. En alle heiligen schenken de geduldige mens vertrouwen, want hun leven lang waren zij de voorproevers uit de kelk die de Heer heeft gemengd¹, en nu nog bemoedigen zij de angstigen, en eenstemmig verklaren ze dat er geen vergif in zit, maar dat het een heilzame drank is. De deugd van geduld wordt groter geacht dan het laten opstaan van een dode en het doen van andere wonderen.² Het geeft de glorie van het martelaarschap en biedt de palm van de overwinning. Ze gaat gekleed in purper, en is gekroond met een krans van rode rozen, gesierd met een gouden scepter en getooid met een koninklijk diadeem. Als een fonkelende robijn in een gouden halsketting, zo openbaart zich het geduld bij tegenspoed. Stralende edelsteen, zoet geurende parfum, honingraat die overal uitdruipt, zo de religieus die geduldig leeft tussen zijn broeders, en hun onvolmaaktheden gelijkmoedig draagt.³ Zijn stem weerklinkt zoet in het hemelse paleis, en zijn jubelende hart zingt een bijzonder lied, onmogelijk te zingen door hen wier ziel niet standvastig zal blijven in het aangezicht van de tegenspoed in dit leven. Wat meer nog valt er te zeggen? Geen mond die uitspreken kan, geen woord dat beschrijven kan⁴ hoe nuttig het is tegenspoed geduldig te dragen. Maar van alles wat ik je gezegd heb, onthoud dit: zij die getroffen worden door tegenslag, door deze wereld worden ze ongelukkigen genoemd, in mijn ogen echter zijn ze gezegend, want met mij zullen ze heersen in de eeuwigheid.

31.

DE DISCIPEL: O, hoe duidelijk het nu is wie jij bent. Jij bent ontegenzeggelijk de helderste Wijsheid, met wie geen sterfelijke wijsheid wedijveren kan; de waarheid maak je kenbaar door haar honingzoete smaak en haar zoete nasmaak, zo breng je haar aan het licht, ons laat je geen ruimte tot twijfel. Het is dan

¹ Ps. 75(74),9.

² Gregorius de Grote, *Dialogen* I, c.2

³ Johannes Cassianus, *Collat.* XIX, c.9.

⁴ Breviarium OP, In festo SS. Nominis Iesu, ad Vesperas, Hymnus, (*ed.* Cormier I, p. 815).

ook niet verwonderlijk dat bereid is elke tegenspoed te lijden wie hierbij door jou zo zoet getroost wordt. Mijn allerliefste Vader, ik werp mij nu aan je voeten en met een liefdevol, godsvruchtig hart dank ik je voor al mijn huidige beproevingen, maar ook voor de zeer zware tegenslagen waarmee je je verwaardigd hebt tot dit uur mij te straffen en te beleren: ooit leken ze me zo zwaar, want ik dacht dat ze voortkwamen uit vijandige gezindte. Wonderbaarlijk te zien hoe snel al die gruwelikheden zijn opgelost als ochtendnevels¹, en jij ze mij, door jouw werken, hebt doen voorkomen alsof ze nooit geweest zijn. Gedrongen voel ik me met de wijze man te zeggen: Weinig heb ik gewerkt, grote rust in mij gevonden.² En wanneer ik jou, enige schat van mijn hart, als een spiegel van liefde voor de ogen van mijn liefhebbende hart plaats, en ik jou vanuit het diepst van al mijn verlangens liefdevol omarm, dan vergeet ik alle droefheid, en alles wat mij ooit pijn of verdriet bezorgen kon, het lost op in de vergetelheid.

¹ Hos. 13,3.

² Eccli 51,35 { *Vulg.* }

HOOFDSTUK 14.

HOE NUTTIG HET IS DE PASSIE VAN CHRISTUS STEEDS IN GEDACHTEN TE HEBBEN.

1.

Laat ons nu voortgaan van de rozen naar de rozen, en, de viooltjes achterlatend, ons haasten de lelies op te zoeken; van de bloemen die ontspringen aan het lijden van enkele goddelijke mensen, willen we nu met heel ons hartsverlangen onze ogen hernieuwd richten op de rozenstruik van jouw lijden, O, bloem van het veld¹, roos zonder doornen, Eeuwige Wijsheid. In jouw eerbiedwaardige lijden, zo rijk aan vruchten, wordt ons de bron van alle geestelijke goederen overvloedig gegeven. Waar blijft dan onze roem?² Waar ligt dan de hoop en de vreugde van ons hart? Waarlijk, in jou alleen, jij opperst en ware goed, en in de allerkostbaarste schat van jouw lijden. Daarom is het een vreugde om zo'n kostbare schat onophoudelijk in ons hart te dragen, er voortdurend over te spreken, en ons er te allen tijde met ziel en lichaam in te verdiepen. O, dat hij in onze harten nooit verwelken, maar steeds opnieuw ontspruiten en opbloeien mag.

2.

Gelukzalig daarom jij, o roemrijk licht van alle kerken³, die, gedragen door je vleugels, boven alles wat voorbijgaat, tot de verborgen geheimen van de godheid geraken mocht, en met zuiverder ogen zien kon in de afgrond van de goddelijke heiligheid, en er woorden hebt gehoord, voor een mens niet geoorloofd uit te spreken⁴; en toch, afdalend naar deze wereld en vervuld van liefde, heb je dit lijden verheerlijkt, en openlijk getuigde je van de schat die in je hart was, toen je zei: 'Ik acht mijzelf onder jullie als iemand die van niets weet, slechts van Jezus Christus en deze als de gekruisigde.'⁵ O honingvloeiend woord, ja, zoeter nog dan honing en honingraat⁶, steeds door

¹ Hoogl. 2,1.

² Rom. 3,27.

³ 2 Kor. 11,28.

⁴ 2 Kor. 12,4.

⁵ 1 Kor. 2,2.

⁶ Ps. 19(18),11.

godsvruchtigen te herkauwen, waar de drank van deugden uit voortvloeit, die de ongelukkigen de vreugde van de verlossing in overvloed schenkt.

3.

En ook jij, hemelse viool, met de zoetheid van welsprekendheid gesierd, en door de goddelijke heerlijkheid van het eeuwige Woord verlicht, jij, zalige Bernardus, voor wie het vleesgeworden Woord, hangend aan het Kruis, zo'n zoete smaak had, dat je teder deze en soortgelijke¹ zoete woorden sprak: 'Een bundeltje mirre', zeg je met de bruid, 'is mijn lief voor me, dat tussen mijn borsten rusten zal', waarmee het bittere lijden van de Heer bedoeld wordt. 'En hierover te mediteren', zeg je, 'dat noem ik wijsheid. In haar ligt voor mij de volmaaktheid der gerechtigheid. In haar de volheid der kunsten. In haar de rijkdom der zaligheid. In haar de veelheid der verdiensten. Uit haar vloeit mij soms de drank van heilzame bitterheid toe. En dan weer uit haar de zoete zalving van hemelse vertroosting. Zij is het die me opricht in tegenspoed, mij nedermoedig houdt in voorspoed, zij is het, die tussen de vreugden en smarten van het huidige leven mij tot zekere gids is op de koninklijke weg³, dreigend kwaad van alle kanten afwerend. Ik vraag niet, zoals de bruid, waar hij wel liggen mag tijdens het middaguur⁴, hij die ik omhels, en rustend is tussen mijn borsten.⁵ Ik vraag niet waar hij tijdens het middaguur wel weiden mag⁶, hij die ik zie, de Heiland, hangend aan het Kruis. Dat ene is verhevener, dit echter zoeter en nabijer. Dat is brood, dit melk. Voor nu zal dit dan de hogere filosofie voor mij zijn: Jezus te kennen en deze als de gekruisigde.⁷ Dit is, eerwaarde leraar, wat ik uit jouw mond heb aangenomen, jij hebt het geboden.

4.

En vervolgens, o Eeuwige Wijsheid, leidt ik hier uit af als het allerhoogste, dat wie eeuwige verlossing en een grote beloning

¹ Tob. 1,8.

² Hoogl. 1,2; Bernardus van Clairvaux, *Super Cant*, Sermo 43,II, nrs. 2-3.

³ Cfr. Num. 21,22. Zie: Leclercq, Jean, *La voie royale*, in: *La vie spirituelle*. Supplément vol. 7 (1948) p. 338-352.

⁴ Hoogl. 1,6.

⁵ Hoogl. 1,12.

⁶ Hoogl. 1,6.

⁷ 1 Kor. 2,2.

zoekt, wie de hoogste toppen van alle deugden wil bereiken en kennis en wijsheid wenst te verkrijgen, wie gelijkmoedig wil blijven in voor- en tegenspoed en een veilige weg wil gaan, wie van de bitterheid van jouw lijden en van de zeer zoete beker van jouw vertroosting een voorproef wenst, dat hij jou dan, Jezus, als de gekruisigde Jezus, altijd in zijn hart moet dragen. O kostbaar juweel, verkozen boven goud en edelgesteente¹, altijd tussen de borsten van de bruid gedragen, aan geen vergeten ooit prijsgegeven. Want nooit heeft een kostbaar juweel gedragen op de borst, een mooie maagd gesierd, zoals de gekruisigde Jezus ingesloten in de geest, een vroom hart siert. Als appels van goud in netten van zilver², zo is Jezus in het hart van de minnaar. Als een vaas van massief goud, gesierd met edelstenen van elke soort³, zo is het vurige hart dat deze Naam in zich vermag te dragen.

5.

DE WIJSHEID: Het veelvuldig herdenken van dit lijden, het maakt van elke onwetende een geleerde, en mensen zonder ervaring of onderricht maakt het tot leraren; leraren, zo dunkt me, niet van de kennis die gezwollen maakt, maar van de liefde die opbouwt.⁴ Het is als het ware een boek des levens⁵, waarin alles gevonden kan worden nodig voor het heil.⁶ Dit boek leert alles, meer dan alle boeken van de filosofen; en zoet smaakt het, als met honing gezalfd. Lijkt het jou niet ook zo? Proeven de mond en de lippen van je hart, door haar bevochtigd, niet de zoetheid van deze overvloeiende honingraat? En elke letter, één voor één met zorg gelezen, komt deze jou niet voor als een voorraadkamer gevuld met geurende specerijen?⁷ Gezegend de man die zich serieus aan de studie hiervan wijdt, want groeien zal hij in het minachten van de wereld en in het minnen van God, en toenemen zal hij in deugden en in genaden.

¹ Ps. 19(18),11.

² Spr. 25,11.

³ Sir. 50,10.

⁴ 1 Kor. 8,1.

⁵ Apok. 3,5.

⁶ Zie: Thomas van Aquino, *Super Epistolam B. Pauli ad Hebraeos lectura a capite VII ad caput X* (Reportatio vulgata), Caput 10, Lectio 1; *Iste liber est Christus secundum humanam naturam, in quo scripta sunt omnia necessaria homini ad salutem*. [Dit boek is Christus volgens de menselijke natuur, waarin alle dingen staan geschreven die nodig zijn om de mens te redden.]

⁷ Jes. 39,2.

6.

DE DISCIPEL: O alliefhebbende Wijsheid, niets is er in dit leven zoeter voor mijn hart, jij die dat weet als geen ander, dan jouw Lijden steeds te kunnen bewenen met een godvruchtig hart. Maar, o pijn, door een zekere droogte en hardheid gehinderd, word ik bij het herdenken hiervan niet aangedaan zoals het betaamt; en daarom, o welwillende Wijsheid van de Vader, leer mij hoe te handelen in deze zaak van zulk groot belang.

7.

DE WIJSHEID: De overdenking van mijn lijden mag niet vluchtig noch in haastige spoed geschieden, vooral als er voldoende tijd en gelegenheid is; maar op doorleefde, bedachtzame en hartelijke wijze zal men herdenken, en onder tranen van medelijden. Want wanneer dit zoete hout niet wordt gekauwd door tanden van liefdevolle onderscheiding, zal zijn smaak, hoe onmetelijk ook, je onberoerd laten. En wanneer je niet in tranen kunt wenen met de wenende¹, niet lijden kunt met lijdende, wees dan op zijn minst met een innig gemoed verheugd over de grote, onverdiende voordelen van dit Lijden, en ben daar dankbaar voor. Mocht je dan noch door een liefdevol medelijden noch door een verlangen naar dankzegging bewogen worden, maar bemerken dat een zekere gevoelloze hardheid je bij de herdenking van dit Lijden bedrukt, doorloop dan ondanks dit onbewogen hart, God tot lof, zo ver als mogelijk de herinnering aan zijn heilbrengende Lijden, en wat je uit jezelf niet ontvangen kunt, vertrouw dat toe aan zijn genadevolle handen. Volhard, en blijf vragen, kloppen, zoeken, totdat je mag ontvangen.²

8.

Sla de rots twee keer³, namelijk door innerlijke overdenking en, niet minder, door lichamelijk werk; oefen jezelf in vroomheid⁴ door je handen uit te strekken en je ogen op te heffen naar het kruisbeeld, of door op je borst te slaan, door het maken van godsvruchtige knievallen of door andere soortgelijke uitingen van vroomheid, en ga daarmee door totdat het water van de tranen overvloedig vloeit, zodat ook het verstand kan drinken van

¹ Rom. 12,15; Mat. 11,17.

² Cfr. Mat.7,7; Luc.11,9.

³ Num 20, 11.

⁴ 1 Tim 4,7.

het water van de godsvrucht, en het dierlijke lichaam, ontvonkt door haar aanwezigheid, ontvankelijk gemaakt is voor genade. Mocht het zijn dat je dit zalige gevoelen, dat zoeter is dan honing en honingzeem¹, slechts zelden ervaart, dan komt dat misschien omdat je in de tussentijd beproefd wordt: veel manhafter handel je wanneer je de deugd niet vanwege het aangename gevoel nastreeft, maar om de deugd zelf en Gods welgevallen alleen, ook al kan het gevoel niet volgen. Want het liefdesgevoel behoort tot de zaligheid, de beoefening daarentegen tot de deugd.²

9.

Weet ook dat veelvuldige meditatie over mijn Lijden, jou, naast ontelbare andere vertroosting, bij twee zaken tot nut kunnen zijn, namelijk om ongeordende droefheid af te weren en de straf van het vagevuur te verminderen. Hoe mijn pijn de pijn van de ziel verdrijft, dat kan ik je beter door een voorbeeld verduidelijken dan langs woorden alleen. Er was namelijk een discipel van de Wijsheid³, wiens naam in het Boek des Levens staat⁴, die in de vroege dagen van zijn bekering zo dodelijk bedrukt werd door een ongeordende droefheid, dat hij lezen kon noch bidden, noch enig ander goeds verrichten. Op een dag, zittend in zijn cel, door dit lijden zeer beklemd en door onvoorstelbare pijnen bevangen, werd hij eens van bovenaf toegesproken als door de stem van het verstand die zei: 'Waarom zit je hier niets te doen⁵, en weg te kwijnen in jezelf? Sta nu op en overdenk godsvruchtig mijn Lijden, en in mijn bitterheid zul jij je pijn overwinnen.' Toen hij dit gehoord had, stond de broeder op, en hij begon te mediteren over het Lijden: en door dit heilzame geneesmiddel geheeld, en door het steeds weer tot zich te nemen, voelde hij van toen af nooit meer dergelijk groot lijden zijn ziel bedrukken.

10.

En hoe deze zeer nuttige meditatie de pijn van het vagevuur kan verlichten, dat zal ik je nu tonen. De maker van de natuur laat

¹ Ps. 19(18),11.

² Cfr. Bernardus van Clairvaux, *Sermo in Quadrag.* 5, n.7 (passage hier vrijwel letterlijk overgenomen).

³ Seuse heeft het over zichzelf, hier in een kwestie waar hij uitvoeriger op ingaat in de proloog tot het *BdEW*. Zie ook: de 'Vita': hoofdstukken 13 en 14.

⁴ Fil. 4,3.

⁵ Cfr. Mat. 20,6.

in zijn natuur niets ongeordend achter. Zo zal de goddelijke gerechtigheid geen enkel kwaad ongestraft laten passeren, maar zal het of hier of in de toekomstige wereld onderwerpen aan de verschuldigde terechtwijzing.¹ Wanneer, dunkt het jou, kent de straf een einde, van een zondaar die schuldig is aan vele zware misdaden, maar de voor welke doodzonde ook passende genoegdoening nog voor geen duizendste deel geboden heeft, en op zijn sterfbed gedwongen wordt af te dalen in het vagevuur, om daar zijn boete te betalen tot de laatste penning?² O al te lang zal het duren voor de ellendige ziel! O marteling, te lang en te bitter! Aanhoudende, mateloze pijn, boetedoening zwaarder dan welke aardse kwelling ook.³ Maar bedenk, deze straf kan vereffend worden door een zeer lichte en korte genoegdoening, voor degene die weet te putten uit de schat van het Lijden van het Onbevlekt Lam. Deze allerkostbaarste schat is vanwege zijn overgrote liefde, zijn buitengewoon waardige persoon, en zijn onmetelijk pijn, zeer veel meer dan alleen maar toereikend; daarom zou een mens zich daarheen moeten wenden, om op godvruchtige wijze te putten uit zijn verdiensten en genoegdoening, zodat, zelfs al stonden hem duizend jaren vagevuur te wachten, hij in korte tijd van alles bevrijd zou zijn.

11.

DISCIPEL: Ik bid je, mijn Heer, om mij, onzalige, hoogst behoeftige zondaar, deze zeer nuttige kunst te leren, omwille van jouw goedheid; want, helaas, mijn eigen verdiensten zijn ontoereikend, zodat het zeer noodzakelijk voor mij is mijn ogen te richten op die van anderen.

12.

DE WIJSHEID: Als je de straf van het vagevuur, die lang is en bitter, wil veranderen, in een tijdelijke straf, die licht is en kort, span je dan in het volgende te doen. Op de eerste plaats zul je

¹ Cfr. Thomas van Aquino, *CG*, III, c.140, arg. 4. *Ad perfectam Dei bonitatem pertinet quod nihil in rebus inordinatum relinquit [...] Hoc autem convenientissime fit per hoc quod peccata puniuntur.* [Het behoort tot de volmaakte goedheid van God dat hij niets ongeordends in de dingen laat [...] En dit wordt zeer passend gedaan door het feit dat zonden worden gestraft.]

² Mat. 5,26.

³ Cfr. Thomas van Aquino, *in Sent.* IV, d.21,q.1, a.1, q1a 3c. (handelend over de straf van het vagevuur)

met een berouwvol hart en met een gebroken geest¹, en onder diep innerlijk zuchten, de zwaarte van je zonden ernstig dienen te overwegen, je ongerechtigheid jegens de Heer te belijden², en in bitterheid te overdenken wat je hebt gedaan, wie je hebt beledigd, wat je hebt verdiend. Zeg daarbij dan : 'Ik heb gezondigd, Heer, mijn zonden, talrijker zijn ze dan de zandkorrels in de zee.'³

13.

Hierna zul je jezelf voor de ogen van de eeuwige Rechter, nedermoedig moeten kleinachten en geringschatten, zodat je het evenals de tollenaar niet waagt je onzuivere ogen op te heffen naar de hemel⁴ noch met je onreine lippen⁵ die roemrijke Naam uit te spreken; jezelf zul je daarbij niet als een mens maar eerder als een onreine worm⁶ dienen te beschouwen, en je goede werken zul je zo geringachten alsof ze van nul en gener waarde zijn; en zo, arme en ellendige, moet je voor de poorten wachten op de genade van de Rechter, terwijl je met een zucht uit het diepst van je hart zegt: 'Mijn Vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegenover jou, en ik ben niet waardig je zoon genoemd te worden; doe met me als met een van je gehuurde dagloners.'⁷ Vervolgens dien je de verdiensten van mijn Lijden met de innigste liefde te prijzen en te roemen, beseffend dat in mij overvloedige verlossing gevonden wordt⁸, en dat de kleinste druppel van het meest kostbare bloed, dat over alle delen van mijn met wonden bedekte lichaam rijkelijk vloeide, genoeg zou zijn geweest voor de verlossing en rechtvaardiging van heel de wereld⁹; ik wilde het echter overvloedig uitstorten als een bewijs van grote liefde en overvloeiende goedheid, en tot vertroosting van alle ongelukkigen.

¹ Ps. 51 (50),19.

² Ps. 32 (31),5.

³ Breviarium OP, Dom. II p. oct. Trinitatis, Noct. III Respons. VIII, (*ed. Cormier II*, p. 211).

⁴ Luc. 18,13.

⁵ Jes. 6,5.

⁶ Ps. 22 (21),7.

⁷ Luc 15,18-19.

⁸ Ps. 130 (129),7.

⁹ Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.46, a.5, ad 3.

14.

En tenslotte moet je met nedermoedige, maar toch vurige gene-
genheid de hand van je helper zoeken, en de oneindige verdien-
ste van de meest barmhartige Verlosser te hulp vragen, en dit
zonder te aarzelen; want eerder nog is deze bron van genade,
waaruit onophoudelijk barmhartigheid ontspringt, geneigd
barmhartigheid te tonen dan jij geneigd bent hierom te vragen.

15.

DE DISCIPEL: O genadenrijk en gewichtig Woord, dat ik, en
elke ongelukkige zondaar die is als ik, met de grootste vreugde
moet ontvangen, omdat we in jouw Lijden datgene aantreffen,
waardoor we zonden kunnen wegwassen, straffen delgen, ge-
nade verkrijgen en eeuwige roem verdienen. O, wie zal mij ge-
ven¹, al is het maar het kleinste druppeltje, van deze allerkost-
baarste drank, het rode bloed van het onbevleete Lam², om mijn
wonden daarin te wassen. Al mijn krachten, maak jullie gereed
dit heilzame medicijn hoe dan ook te verkrijgen, als het genees-
middel voor mijn zonden. O dauwdruppel, neerdruppelend van
de kleine teen van mijn Heer, O rozenrode stroom, neerdrui-
pend uit de koninklijke kamer, de wond in zijn borst, of sijpe-
lend uit de kleinste wonde van zijn tedere lichaam, genees en
heel de verwondingen van mijn zonden. O Kruis, wees gegroet,
jij mijn enige hoop, doordrenkt met het kostbare bloed, sterk de
gerechtigheid van de rechtvaardigen, en schenk vergeving aan
de schuldigen.³

16.

O allerbarmhartigste Wijsheid, terwijl deze vertroostende
woorden⁴ van je honingzoete lippen komen, is er een niet ge-
ringe vraag die mijn ziel bedrukt; en mijn godvruchtige ziel ver-
langt, dat ze door jou beantwoord wordt. Je zei dat door jouw
Lijden voldoende en overvloedige genoegdoening verzameld is
voor het menselijk ras. Als dat zo is, waartoe dan nog genoeg-
doeninggevende straf opgelegd, waarbij de zwaarte van de straf
afgemeten wordt aan de zwaarte van de schuld?

¹ Hoogl. 8,1.

² 1 Petr. 1,19.

³ Breviarium OP, ad Vesperas tempore Passionis, Hymnus "*Vexilla Regis*", (ed. Cormier I, p.128).

⁴ Zach. 1,13.

17.

DE WIJSHEID: Wil de mens de werkzame kracht van dit Lijden deelachtig worden, dan is het noodzakelijk dat hij zichzelf hiernaar vormt. Welnu, door het doopsel is hij hier gelijkvormig¹ aan geworden. Zij die aldus gedoopt sterven, zijn daarom volledig verlost. Toch is het juist, dat zij die zondigen na het doopsel, aan de lijdende Christus gelijkvormig worden door straf of door lijden door henzelf te ondergaan; veel minder zwaar zal dat echter zijn dan passend is voor de zwaarte van de zonde, vanwege het meewerken van genoemde genoegdoening.²

18.

DE DISCIPEL: Laat ons dan nu terugkeren naar dit vanwege zijn nut zo belangrijke onderwerp, waar we ver van afgedwaald zijn, omdat de grote mysteries van de volheid van jouw Lijden ons daartoe de gelegenheid boden.

¹ Cfr. Fil. 3,10.

² Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.49, a.3, ad 2 (onder verwijzing naar Rom. 6,4 en 1 Petr. 3,18).

HOOFDSTUK 15.

LANGS WELKE WIJZE EEN WARE DISCIPEL VAN CHRISTUS ZICH GELIJKVORMIG MOET MAKEN AAN DIENS LIJDEN.

1.

Toen dan de zonen van de duisternis mij aan de galg van het kruis hadden genageld, was de gruwelijke marteling die ze me aandeden hun niet genoeg, maar staande tegenover een lijdende en stervende, gingen ze wreder nog tekeer, ze lachten me uit¹, en godslasterend dreven ze de spot met me, ze schudden hun hoofden², en wierpen me, in mijn ellende, goddeloze beledigingen toe. Maar ik werd hierdoor niet geraakt, maar onderging het geduldig, en zei: 'Vader, vergeef hen, want ze weten niet wat ze doen.'³ Ze hingen mij, de Zoon van God, als iemand die de doodstraf verdiend had, tussen twee misdadigers; één van hen dreef de spot met me, de andere echter smeekte om mijn bescherming: die laatste nam ik onmiddellijk in mijn genade op, en hem, vergeving schenkend van zijn zonden, beloofde ik het hemelse paradijs. Ik keek om me heen, maar niemand was er om me te helpen.⁴ Iedereen had me verlaten; zij die mij kenden, ze keerden zich van mij af als was ik een vreemdeling.⁵ Sommigen van hen stonden op een afstand⁶, en ze keken toe naar wat er met me gebeurde. Mijn broeders echter, mij in doodsangsten achterlatend, vluchtten alle kanten op, weg van mij. De beulen trokken mijn kleren uit, en lieten me naakt.⁷ De hoogste kracht⁸ en macht van God, Christus de Heer, meelijwekkend toen stond hij daar, als was hij beroofd van alle macht. Zonder enig erbarmen folterden ze me met de wreedste kwellingen. Maar ik, als een zachtmoedig lam dat geslacht moet worden⁹, ik zweeg, en deed mijn mond niet open.¹⁰ Van alle kanten

¹ Luc. 23,35.

² Mat. 27,39.

³ Luc. 23,34.

⁴ Jes. 63,5.

⁵ Job 19,13; Mat. 26,56.

⁶ Mat. 26,58.

⁷ Joh. 19,23.

⁸ 1 Kor. 1,24.

⁹ Jer. 11,19.

¹⁰ Ps. 39 (38),10.

werd ik bedreigd¹, ellende bedrukte me van overal, en waarheen ik me ook keerde, niets dan pijn.

2.

Staande naast het Kruis van haar opgehangen Zoon, mijn zeer bedroefde moeder², elk van mijn wonden droeg zij in haar moederhart, en verwondde haar diep vanbinnen; mijn wonden de hare. Toen ik haar huilende stem hoorde en haar weeklagende rouw, en, wetend hoe hevig haar verdriet was³, werd ik bewogen door haar medelijden, en liefdevol troostte ik haar; en mijn geliefde moeder mijn geliefde discipel aanbevelend, gaf ik de discipel in mijn plaats haar tot zoon.⁴ Hoe toen het zwaard van smart⁵ het innerlijk van mijn allerliefste moeder binnendrong, en hoe het zwaard van rouw heel het innerlijk van de gehangen Zoon doordrong, niemand die het volledig peilen kan.

3.

DE DISCIPEL: O wreedste pijn, het diepste medelijden waardig. O onmetelijke wreedheid en hardheid van hen die jou zo gruwelijk martelden. O jullie, bloeddorstige beesten, woester nog dan leeuwen, wilder nog dan razende wolven, hoe konden jullie dit allerzachtaardigste Lam⁶, dat in schoonheid de zonen der mensen overtreft⁷, dat edel en zachtmoedig is, vroom en vol van genade, zo wreed martelen. O, mijn God, was ik er maar bij geweest, ik jouw dienaar, toen jij daar zo leed, opdat wat hen ontbrak aan godsvrucht en aan medelijden, gegeven had kunnen worden door mij. Want waarlijk, zou het mogelijk geweest zijn, zonder de verlossing van de mensheid in gevaar te brengen, ik zou mijn ziel voor jouw leven gegeven hebben, of met jou, mijn geliefde, gestorven zijn. Zo mij dit ontzegd zou zijn, ik was van louter pijn neergevallen aan de voet van het Kruis, waaraan mijn geliefde stervende was, ik zou het omvat hebben met armen van liefdevol medelijden, en zijn doorgedaan met huilen en weeklagen, totdat wellicht met het beven van de aarde en het

¹ Dan. 13,22.

² Joh. 19,25.

³ Cfr. Job 2,13.

⁴ Cfr. Joh. 19,26.

⁵ Cfr. Luc. 2,35, en Breviarium O.P. In Compassione BMV, Noct. III, Respons, (*ed.* Cormier I, p. 672); zie tevens de hymnus bij hetzelfde feest, (*ed.* Cormier I, p. 673).

⁶ Jer. 11,19.

⁷ Ps. 45 (44),3.

splijten van de rotsen¹ ook het hart van de minnaar gebroken was. O, hoe gelukkig zou ik zijn heengegaan, dat, toen mijn geliefde stierf, ook ik had kunnen sterven, met hem. Weet je niet meer wat Sauls schildknaap deed op de bergen van Gelboa, hij, die toen hij zijn meester, omringd door vijanden, uit zichzelf de dood in zag gaan, zijn trouw en verbondenheid hem wilde tonen, en verdwaasd in zijn eigen zwaard toen viel, en gestorven is, met hem?² O, als zelfs een knecht, die zijn meester ongelukkig sterven zag, met hem wilde sterven, zal dan de minnaar, die de beminde uit trouw voor de minnaar sterven zag, niet willen sterven met hem? Want hoe kon hij verder leven, hij die eerder nog verkoos te sterven³ dan ongelukkig door te leven? Daarom waarlijk zou mijn ziel de verwurging verkiezen, verkozen mijn beenderen de dood.⁴

4.

DE WIJSHEID: Dit stervensuur, ik heb het voor mezelf gekozen vanaf de eeuwigheid, om de beker van mijn Lijden alleen te drinken, en de dood te dragen voor allen.⁵ Nu dan is de tijd gekomen, dat ieder die achter mij wil komen, zichzelf moet verloochenen, en zijn kruis opnemen en mij volgen.⁶ En hij mag ervan verzekerd zijn, dat deze liefdevolle navolging mij net zo lief zal zijn, als wanneer hij standvastig bij me zou zijn gebleven dat uur, en hij met de stervende toen gestorven zou zijn.

5.

En zie, dit dan zal jouw kruis zijn, dat je dragen moet, wil je mijn minnaar zijn. Zodra je de deugden en de vervulling van de goddelijke geboden beoefent, zoveel je kunt, en je desondanks door hen die je haten belachelijk gemaakt wordt of gekleineerd, en je in hun ogen gering bent en verachtelijk, omdat ze je gedrag niet aan deugd en geduld toeschrijven en niet aan de genade die in je is⁷, maar aan onmacht en lafheid, omdat ze menen dat je je wel zou willen verdedigen, het echter niet waagt of niet weet hoe dat te doen, ja, dan moet je dat niet alleen geduldig en

¹ Ps. 76(75),9; Mat. 27,51.

² 1 Sam. 31,1-5.

³ 2 Makk. 7,5.

⁴ Job 7,15.

⁵ Cfr. Marc. 14,36; Mat. 26,42; 2 Kor. 5,15.

⁶ Mat. 16,24; Luc. 9,23.

⁷ 2 Tim. 1,6.

vrijwillig voor God ondergaan, maar bovendien moet je jezelf inspannen nog vuriger voor hen te bidden tot de Vader, die in de hemel is¹, en mij nedermoedig vragen hen te vergeven, en hen mij toevertrouwen. Ieder die in het aangezicht van dergelijke pijnlijke tegenspoed, tot glorie en navolging van de Gekruisigde, zichzelf overwint, moet weten, dat elke keer als hij dit doet, hij de dood van de Heer als het ware vernieuwt en het beeld van de Gekruisigde in zich draagt.

6.

En wanneer je goede werken doet, onschuldig en eenvoudig op de weg van de Heer voortgaat, en deze goede werken dan misacht worden door kwade vervolgers, die almaar van jou niet goed maar kwaad spreken, die je vals beschuldigen, en niet ophouden je leven slecht te doen lijken in de ogen van de mensen die jou voor eervol houden, wees daarover dan niet ontdaan, maar ben veeleer opgewekt, en bewaar een liefdevol hart tegenover je vervolgers, zodat je op elk moment bereid bent om hun met oprechte genegenheid en een blijmoedig hart al die beledigingen te vergeven, zo dat ze in jou helemaal uitgewist zijn, alsof ze nooit gebeurd waren. Ook moet je hun goede raad en hulp aanbieden, uit liefde tot hem, hij die voor de beulen die hem kruisigden ongevraagd bad, en hen niet alleen hun misdaden vergaf, maar zich bovendien tot de Vader wendde, om voor hen in te staan²; ja, steeds wanneer je je handelen inricht om jezelf voor God te overwinnen, zul je waarlijk naast jouw gekruisigde geliefde staan, en gekruisigd worden met hem.

7.

Steeds wanneer je wereldlijke troost ontvlucht, en je aardse voordelen en vertroosting en mijnentwille laat, behalve in de mate die de noodzaak vereist, herstelt deze vrijwillige onthechting de verlatenheid, toen allen mij achterlieten. Elke keer wanneer je je dierbare vrienden en verwanten, omwille van de liefde tot de Heiland verlaat, neem je de plaats in van mijn discipel en geliefde broeder, die naast het Kruis met mij leed. Het opgeven van je eigen wil, vormt het kleed dat mijn naaktheid bedekt. Wanneer je hen, die je aanvallen of beschuldigen en je kwaad

¹ Mat. 5,16.

² Cfr. Luc. 23,24.

willen doen, uit vrije wil hun gang laat gaan, en wanneer je de woede en de onbeheerstheid van hen die tegen je tekeer gaan met boze woorden, met liefdevolle woorden en met een opgewekt gelaat beantwoordt, zo dat het je milde goedheid is, die maakt dat je belagers zich terecht gaan schamen, en hun hoogmoedigheid beschaamd wordt door jouw nedermoedigheid, dan zal het beeld en de gelijkenis van mijn dood waarlijk in jou oplichten. En naar het voorbeeld dan van mijn trouwe Moeder en mijn geliefde leerling, laat de nagedachtenis aan mijn Lijden altijd bij je zijn, in je hart door herinnering, in je gebed door vrome overweging, en in je werken door liefdevolle navolging.

8.

Wie dit doet, wie het ook zijn mag, toont zich een ware navolger van Jezus Christus, en zal hem aldus overvloedige vreugden schenken. Mag dat dan het teken van jouw liefde zijn: wat je in je daden bewijst.¹ Gisteren riep je jezelf op lichamelijk voor mij te willen sterven. Nu is jouw uur gekomen. Maak spoed, en haast je voor mij de geestelijke dood te sterven. O, hoezeer zal de hemelse Vader geprezen worden door een zoon die dit kruis op deze wijze op zich neemt. O, hoezeer zal de leraar der leraren verblijd worden door zulk een trouwe discipel. De minnaar die voor zijn beminde sterft, en diens lijden beantwoordt, zo, dat hij aan zichzelf ervaart wat in Jezus Christus was², met hoeveel roem denk je, zal hij in de hemel verhoogd worden, hoeveel eer zal hij waardig geacht worden te ontvangen? Wie metgezel was in het grote Lijden, zal ook metgezel zijn in de onmetelijke vertroosting.

9.

DE DISCIPEL: Ik weet wel, Heer, dat het niet aan de mens is zijn weg te bestemmen, waarheen te lopen en zelf zijn richting te kiezen.³ Daarom hef ik mijn ogen en mijn handen op naar jou, allerliefste Verlosser, en smee ik je vurig het beeld en de gelijkenis van jouw eerbiedwaardig Lijden mij, jouw dienaar, zo doeltreffend in te drukken, dat de heilzame werking hiervan altijd in mij werken mag, tot lof en eer van jouw gezegende Naam.

¹ Gregorius Magnus, *Homil. In Evang.*, 30, n.1; zie tevens in: *Breviarium OP, Dom. Pentecostes. Noct., Lect. II, (ed. Cormier I, p. 566).*

² Fil. 2,5.

³ Jer. 10,23.

10.

Zoals je ziet, is mijn ziel geheel boven haarzelf getogen, nochtans blijft ze vol spanning gericht op jou die daar lijdt, verlangend het einde te vernemen van een Lijden zo beklagenswaardig. Ook wil ze weten of het lichaam dat daar leed, door de instroom van goddelijkheid, enige verlichting ervoer bij zulk grote pijn.

11.

DE WIJSHEID: Let nu goed op, en beluister in het antwoord hetgeen je innerlijk bewegen moet tot oprecht meelijden. In dat uur, toen ik de vreselijke doodskwelling onderging, vond mijn ziel op volkomen wijze welbehagen in het Woord; en toch liet de goddelijkheid toe dat het vlees zich gedroeg en leed, zoals dat het vlees eigen is¹; en omdat de lagere krachten aan zichzelf werden overgelaten, werden ze hier zeer vatbaar voor gemaakt.

12.

Aanschouw nu de heerlijkheid van heel de wereld, hangend aan het kruis, en gekweld door ellende zonder maat. Ik hing aan de galg van het kruis, vast aan het hout, niet in staat tot bewegen, verlaten en verstoken van alle menselijke hulp. Zelfs mijn hemelse Vader leek me op een of andere wijze verlaten te hebben, omdat hij niet hielp die hij helpen kon door het tonen van grote werken². Uit mijn open wonden stroomde het bloed, mijn ogen waren verduisterd door tranen³ en al mijn ingewanden werden verteerd door de overmaat aan kwellingen. Ik schreeuwde, mijn hart ging wild tekeer⁴, maar er was niemand die naar me omkeek; ik huilde bitterlijk, maar er was niemand die mijn tranen droogde; pijn en smart benauwden me, maar er was niemand die mij hulp bood. Toen ik bad, vervloekten ze me, toen ik zweeg, bespotten ze me, toen ik duldzaam leed, belasterden ze me. En toen de pijnen van de dood mij van alle kanten belaagden⁵, riep ik tot de Vader de woorden: 'Mijn God, mijn God waarom hebt jij mij verlaten?'⁶ En toch was de wil van de Zoon,

¹ Zie: Thomas van Aquino, *S.Th.* III q.46, a.8 sed contra, waar Thomas Johannes Damascenus aanhaalt (*Orth. Fid.* III. c.19).

² Sir. 17,7.

³ Job 16,17.

⁴ Ps. 38 (37),9.

⁵ Ps. 18 (17),5.

⁶ Ps. 22 (21),2; Mat. 27,46.

hangend aan het Kruis altijd in overeenstemming met de wil van de Vader.¹ Ik had dorst², en er was niemand die mijn dorstige ziel een beker koud water gaf³, maar azijn vermengd met gal gaven ze me te drinken⁴. En toch, hoewel mijn ziel gekweld werd door de hevige dorst, dorstte ze meer nog naar het heil van de mensen. En toen alles wat over mij geschreven was, volbracht was⁵, toen gaf ik, gehoorzaam tot de dood, met neergebogen hoofd de geest.⁶ En nog was het hun niet genoeg; zij die mij pijnigden terwijl ik leefde, zelfs de dode probeerden ze nog te kwellen. Met de punt van een gemene speer doorboorden ze mijn zijde, waaruit bloed en water kwam⁷, dat afdroop van mijn dode lichaam. En zo werd het leven van de wereld voor de wereld weggenomen; door zijn kostbaar bloed verloor hij de mensheid, en de schuld van oude zonden wiste hij weg met liefdevol bloed.⁸

13.

DE DISCIPEL: O waarlijke grote liefde, hoe onschatbaar zoet.⁹ O grote en onmetelijke pijn van jouw allerheiligste Lijden, waardoor jij, Schepper van het universum, ons ellendigen verlost hebt. Ach, kon ik jou daarvoor toch waardig prijzen. Ja, dat ik de voorrechten van al de mensen, die op aarde zijn, er zullen zijn, of geweest zijn, toch kon laten opbloeien, om ze in jouw dienst te stellen. O, wie zal mij de wijsheid van Salomo geven¹⁰, de kracht van Samson, de schoonheid van Absalom, en de rijkdom, de roem en de macht van alle prinses van deze wereld, opdat ik dit allemaal, en nog veel meer, vrijwillig in de dienst van mijn Verlosser, kan aanbieden, in een geur van zoetheid?¹¹

¹ Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.18, a.5 c.

² Joh. 19,28

³ Mat. 10,42.

⁴ Cfr. Mat. 27,48;

⁵ Luc. 24,44; Joh. 19,28.

⁶ Joh. 19,30; Fil. 2,8.

⁷ Joh. 19,34; Breviarium OP, ad Vesperas temp.. Passionis Hymnus “*Vexilla Regis*”, (ed. Cormier I. p. 128).

⁸ Uit het *Exsultet* (praeconium paschale) gezongen tijdens het Paaslof. “[...] *Qui pro nobis ætérno Patri Adæ débitum solvit, et véteris piáculi cautiónem pio cruóre detérsit.* [Hij heeft voor ons de schuld van Adam bij de eeuwige Vader ingelost, en de schuldbrief van de oude zonde met zijn heilig bloed uitgewist.]

⁹ Ibid.

¹⁰ Hoogl. 8,1.

¹¹ Ef. 5,2.

Maar helaas, een dode hond wat kan hij bewerken¹, of een doofstomme, welke dank vermag hij te uiten?

14.

DE WIJSHEID: Al mocht je spreken met de tongen van mensen en engelen², en al was het je gegeven de goede werken van alle mensen te doen, al kon je stralen met de zuiverheid van alle heilige maagden, en zou je de voorganger van alle belijders en leraren zijn en de vaandragers van de martelaren, ja, al zou je de deugd van alle schepselen hebben, je zou niet in staat zijn zulk een grote Verlosser ook maar een druppeltje bloed, zelfs niet het kleinste, dat hij vergoot uit liefde tot jou, op gepaste wijze te vergelden.

15.

DE DISCIPEL: Met wat zal ik de Heer dan kunnen vergelden voor alles wat hij mij geschonken heeft.³ O, mijn God, ik smeed je, leer je dienaar hoe hij jou dan tenminste behagen mag door jouw genade, je dienaar die door de zwakheid en kleinheid van zijn daden tekortschoot.

16.

DE WIJSHEID: Je moet altijd de herinnering aan mijn Lijden in je hart bewaren, en alle beproevingen en tegenslagen die je lijdt hieraan toevertrouwen, en de gelijkenis hiervan dragen zoveel je maar kunt. Zo ook, wanneer ik door een verborgen besluit de innerlijke vertroosting van je wegneem, en je eenzaam achterlaat, moet je, naar het voorbeeld van de ware Gekruisigde, niet elders vertroosting gaan zoeken, maar geduldig wachten en je ogen richten op de Vader die in de hemel is⁴, en, jezelf latende⁵, al je gedachten op hem richten⁶. Dan, zonder twijfel, hoe meer de beklemming van de uiterlijke mens en de verlatenheid van de innerlijke mens⁷ overeenkomstig Gods wil zal zijn, hoe meer je op de Gekruisigde zult lijken en je liefhebbende Vader jou ontvangen wil; want, waarlijk, bij tegenslagen vormt dit het

¹ 2 Sam. 9,8.

² 1 Kor. 13,1.

³ Ps. 116 (115),12.

⁴ Mat. 5,16.

⁵ Vertaling van: *teipsum deserendo*.

⁶ Uit het dominicaans missaal, voor de eerste vrijdag in de vastentijd.

⁷ Vertaling van: *desercio hominis interioris*.

punt, waarop de meest ervaren ridders van het leger van Christus, onderworpen worden aan de zwaarste beproevingen. Geef niet toe aan je begeerten¹, maar breek ze manmoedig: bittere gal dan zul je drinken samen met je Geliefde.² Dorst naar de redding van alle mensen. Toon nedermoedig gehoorzaamheid aan je meerderen. Streef ernaar al je werken tot de vervolmaking van deugden en de vereiste voltooiing te brengen. En alle tegenspoed en droefheid, vertrouw ze toe aan Gods barmhartigheid, om je zo van alles dan te bevrijden, als een mens die zich voorbereidt deze wereld te verlaten. Als blijvend toevluchtsoord zoek de wond op in mijn zijde, zoals de duif de holte van de rots³; want daar is het dat je altijd vinden zult de overvloedigste vergeving van zonden, de volheid van genaden en de zekerste beschutting tegen alle dreigend kwaad.

17.

DE DISCIPEL: Ik wil je nog een kleine vraag stellen over een zaak die betrekking heeft op jouw allerliefste Lijden, en die je kort en terloops hebt aangeroerd: hoe gedroeg je eerbiedwaardige, trouwe moeder zich, zij die jou gebaard heeft, toen ze naast het Kruis stond en haar geliefde Zoon daar voor haar ogen hangen zag?

18.

DE WIJSHEID: Het is je geoorloofd naar haar toe te gaan, het haarzelf behoedzaam te vragen en het te vernemen uit haar eigen mond.

¹ Sir. 18,30.

² Hand. 8,23.

³ Hoogl. 2,14; Ex. 33,22.

HOOFDSTUK 16.

BIJZONDER AANBEVELING VAN DE HEILIGE MAAGD, EN OVER DE ONUITSPREKELIJKE SMARTEN DIE ZIJ LEED BIJ HET LIJDEN VAN HAAR ZOON.

1.

Naast het Kruis van Jezus stond zijn moeder.¹ Wanneer in de lentetijd de zon de hemel hoger gaat beklimmen en ze het vruchtbare licht van haar stralen op de aarde weer uitgiet, dan beginnen alle planten, die door het winterijs vastgevroren waren, weer tot leven te komen. De dieren en de vogels die zich verstopt hebben in grotten, spleten en in allerhande schuilplaatsen, beginnen door de frisheid van zulk stralend licht op te ademen en op krachten te komen, en de vreugde die in hun harten is, uiten ze door uitbundig gezang en geklepper. En ook het mensengeslacht, oud en jong², jubelt nu de lente zich aandient; en heel het aardoppervlak toot zich met schoonheid, geeft zijn bijval en toont zijn dank. Ah alle harten, jullie die God liefhebben met zuivere liefde, bedenk dan nu dat het ons net zo vergaat, wanneer gekleed met de zon³, de vruchtbare Maagd⁴, koningin van de hemel⁵, uitverkoren als de zon⁶, haar intrek neemt in onze harten, en de gedachtenis aan haar zich helder en van wolken ontdaan, uitgiet in onze geest. Want altijd is het zo, dat elke hardheid zacht wordt bij zulk onmetelijk groot licht. Elke plek waar droogte heerst, wordt bevloeid met de dauw van hemelse genade. De duisternis wordt verdreven; nieuw licht daagt, en vreugde op vreugde stapelt zich almaar in ons op.⁷

¹ Joh. 19,25.

² Ps. 148,12.

³ Apok. 12,1.

⁴ Breviarium OP, Officium BMV in sabbato, Oratio: “*Deus, qui salutis ... virginitate*”. *Deus, qui salutis æternæ, beátæ Mariæ virginitate fecúnda, humano géneri præmia præstitisti, [...]* [O God, die door de vruchtbare maagdelijkheid van de gezegende Maria de mensheid de beloning van eeuwig heil heeft geschonken], (ed. Cormier, op vele plaatsen).

⁵ Uit de hymne (antifoon) “*Regina Cæli*”, gebeden en gezongen in de Paastijd.

⁶ Hoogl. 6,9.

⁷ Merk op de ‘Natureingang’ behorend tot de topoi van de *Minnesang*. Zie bijv. het lied ‘*in den aprilten*’ van Heinric van Veldeke (door Duitstaligen als door Nederlandstaligen geclaimd als hun eerste dichter), in: *25 minneliedereren* (ed. Jef Notermans). Culemborg, 1977 (3de druk), pp. 42-43.

2.

O, jij, die onze hoop bent, de vreugde en blijdschap van onze harten, tot jou verheffen wij, ellendige zondaars, onze stem; Moeder van de genade, jou willen we uit de grond van ons hart en zuchtend onder tranen, liefdevol begroeten met een godvruchtige knieval van ons hart. Opgetogen zingen knapen bij de klanken van het orgel, en alle harten jubelen bij hun blijmoedige muziek. En ik, bewogen door de zoetste gedachtenis aan jou, ik brand vurig van goddelijke liefde, verlangend jou te prijzen, jij, die geprezen wordt door heel het aardrijk en al haar volheid¹, door de hemel der hemelen² en al haar machten³.

3.

Al de goedheid van het schepsel, met jouw waardigheid vergeleken is het als de zwakke gloed van een lantaarn tegenover de ongemeten helderheid van de zon. De goddelijke Wijsheid heeft jou zo prachtig gesierd met haar genade en je met zulk rijke schoonheid getooid, dat haar onbegrijpelijke wijsheid, die in jou weer oplicht, begeerlijker nog voor ons wordt door haar weerspiegeling in jou. Wanneer ik me de roemrijke mannen voor de geest haal, zij die jou vanaf het begin geprezen hebben, dan verlies ik mezelf in verbazing en mijn adem wordt me ontnomen. Maar nu weer tot mezelf gekomen, overdenk ik dit alles opnieuw, en zeg: 'O, gegroet jij vrome Maagd, van alle Maagden de schoonste, alles wat tongen ooit zeggen konden, wat pennen schrijven konden, wat harten denken konden, jou tot lof, al dit verzameld en samengebonden als tot een bos viooltjes, en dat wel honderdvoudig, ja oneindig maal vermenigvuldigd: met een hart vol godsvrucht, en in goud omkranst, honingzoet van smaak en welriekend van geur, zo dan bied ik het je aan, om jou te prijzen en te verheerlijken, gezegende Maagd, nu en in alle eeuwigheid.'

4.

Als ik je zie, dunkt het me de hemel te zien, schitterend in sterrenpracht, en dat ik in een paradijs van overvloed woon; en mezelf vergetend in jouw grootsheid, verbaasd over de onmetelijkheid van jouw roem, verkondig ik met al mijn kracht: 'O diepte

¹ Ps. 50 (49),12.

² Ps. 148,4.

³ Ps. 33 (32),6.

van de rijkdom der Wijsheid en der kennis Gods¹, met welk opgetogen hart heb je gejubeld, toen je dit edele schepsel van zulk volmaakte schoonheid voortgebracht hebt, tot vreugde voor deze wereld.' O maagdelijke ogen, in buitengewone klaarte fonkelend, O wangen, rozerood van kleur, O haarlokken, glinsterend in gouden pracht. Gelukzalig jouw lippen, vergoddelijkt door de vele kussen van je Zoon. En hoewel alles wat in je is naar het kompas van de goddelijke Wijsheid omzichtig gevormd is en edel gesierd, toch smaken ons, ellendigen, jouw borsten die onze Heer en Koning zoogden², het allerzoetst; want uit hen komt leven voort en vloeit een zoetheid die allen die verzwakt zijn heel maakt.

5.

Welzalig daarom de vrouw, die deze ware en vreugdevolle woorden hierover verkondigde, toen ze de Verlosser in de menigte toeriep: 'Gezegend de schoot die je baarde, en de borsten die je zoogden.'³ O, gezegend de borsten die Christus, de Heer, hebben gevoed.⁴ Het is over jullie overvloed en jullie zeer rijke vruchtbaarheid dat de bewoners van de hemel en van de aarde zich verheugen, en herschapen worden ze door jullie zoete vruchten. Als twee welpen, tweeling van een gazel, zijn ze, weidend gaan ze tussen de lelies, tot de dag ten einde loopt en de schaduwen zich terugtrekken.⁵

6.

Zie, hoe de Schepper van het heelal de hemellichamen gesierd heeft met sterren, de aarde in haar begin met dieren en vogels, met groene bladeren de bossen, de weiden met lachende bloemen.⁶ Maar, boven dat alles, gezegende Maagd, sierde hij met de heiligste borsten jouw lichaam. Twee olijfbomen zijn het⁷,

¹ Rom. 11,33.

² Breviarium OP, Respons. Sequens orationem "Sancrosanctae" post divinum officium, (ed. Cormier I, p. lxxix, zonder zichtbaar paginanr.)

³ Luc. 11,27.

⁴ Breviarium OP, ibid.

⁵ Hoogl. 4,5-6.

⁶ Cfr. Bonaventura, *Soliloquium*, c.1 n.12. *Quis enim ornavit caelum sideribus, aërem volucris, aquam piscibus, terram plantis et floribus?*' *Nonne tu, clementissime Pater?* [Want wie sierde de hemel met sterren, de lucht met vogels, het water met vissen, de aarde met planten en bloemen? Wie anders dan jij, allerbarmhartigste Vader?].

⁷ Zach. 4,3; Apok. 11,4.

prachtig en rijkelijk vruchtdragend, de drank van genade, melk en honing, geven ze de bewoners van de aarde en van de hemel; appeltjes zijn het, blank als de sneeuw, vruchtbaar gemaakt door de Heilige Geest en geplukt van de boom die staat in het midden van het paradijs¹; de vrucht der onsterfelijkheid geven ze hun die ervan proeven. Gouden granaatappels zijn het², amandelbloemen en lelies³ die de tempel van de ware Salomon sieren, geurige liefdesappels⁴ geplant in de tuin der lusten, druiven uit de wijngaarden van Engaddi⁵, vreugde schenkend aan de harten der ellendigen, hun droefheid verdrijvend. Want beter dan wijn zijn jouw borsten, ze geuren als de meest verfijnde zalven.⁶ Want in wijn zit lust⁷ en aards genot. In deze gulden flesjes echter, de volmaakte uitdoving van schadelijke lust, en een hemels en bovennatuurlijk genot. Wie ervan geproefd heeft, weet hoe snel en volmaakt alle vleeselijke wellust verdwijnt, bij het smaken van de melk van jouw genaden. Bij de geur van deze hemelse zalven, vluchtten de giftige slangen bang weg, de aanwezigheid van zulke zuiverheid konden ze niet verdragen. Het volgestroomde innerlijk verheugde zich⁸, verzadigd van deze ongewone gave. De tong verstomde, de geest echter jubelde, zich verheugend in de Heer.⁹ De ogen huilden en vergootten zoete tranen. De mond echter streefde deze zeer zoete smaak en deze zeer goddelijke drank zo lang mogelijk vast te houden en op godsvruchtige wijze steeds opnieuw te smaken. Geheel het innerlijk riep luid als met één stem: Ja, je borsten zijn beter dan wijn, ze geuren als de meest verfijnde zalven.¹⁰ Wie het begrijpen kan, begrijpe het.

7.

O, eerwaarde Moeder, boven de onmetelijke goedheid van je Kind, de Eeuwige Wijsheid, – want alles wat je hebt stamt van hem uit wie al het goede voortkomt – is er toch nog iets wat de

¹ Gen. 3,3.

² 1 Kon.7,42.

³ Ex. 25,31.

⁴ Hoogl. 7,13. (bedoeld is: *Mandragora autumnalis*).

⁵ Hoogl. 1,13.

⁶ Hoogl. 1,1-2.

⁷ Ef. 5,18.

⁸ Breviarium OP, Dom. Pentecostes, ad Laudes Hymnus “*Impleta gaudent viscera*”, (ed. Cormier I, p.567).

⁹ Luc. 1,47.

¹⁰ Hoogl. 1,13.

ongelukkige ziel zoeter en zachter toeschijnt als zij haar toevlucht zoekt bij jouw borsten, zo vol van zoetheid en genade¹, dan wanneer ze zich wendt tot de geestelijk wijn die de Eeuwige Wijsheid haar te drinken aanbiedt. Daar namelijk smaakt ze een volmaakte zoetheid, terwijl ze hier een zekere menging met bitterheid bespeurt. Want die Eeuwige Wijsheid voegt aan de staf van de vertroosting de roede van de strenge berisping toe. Zie, gezegende Moeder, je hebt wellicht gemerkt hoe vaak ze me heeft gestild met lieve woorden, als was het met de zoetheid van melk, om me vervolgens door haar heerschappij, als deed ze er zure wijn bij, weer angst in te boezemen. Hier de borsten² van vertroosting³, daar de klappen van terechtwijzing. En wanneer ik me verheugde hem reeds als mijn liefste bruidegom te bezitten, plots getroffen door de herinnering aan zijn goddelijkheid, bad ik tot hem als tot mijn rechter. En wanneer ik hem zo nu en dan om melk vroeg, duwde hij me weg, en gaf hij me azijn, als een kind dat door zijn moeder wordt gespeend.⁴

8.

Maar hoe is dat bij jou? Van de voetzool tot de kruin⁵, is er in jou geen spoor van bitterheid of wreedheid; alles aan jou is puur en zacht en van een onvergelykbare zoetheid, die de geur en kostbaarheid van alle kruiden en zalven overtreft. Geheel en al mooi en bevallig ben je, hardheid noch strengheid wordt in jou gevonden. Van aanschijn zachtmoedig, vredig van gelaat, met woorden van honing, zoet en aangenaam⁶, van vruchtbare goedheid, vol van genade.⁷ Want in jou is alle genade van de weg en van de waarheid, in jou is alle hoop van het leven en van de deugd.⁸ De Eeuwige Wijsheid geeft wijn met melk te drinken, maar van jou ontvangt men honingzeem met honing, de puurste zoetheid.⁹ Maar jouw borsten, zijn ze de allerzoetse? Ja waarlijk, ze zijn het: aan jouw zachte boezem druk je alle

¹ Luc. 1,28.

² *Ed. Strange* geeft “*verba consolacionis*” (woorden van vertroosting); merk hierbij op het woordspel: *verba-verbera*; deze vertaling volgt *ed. Künzle*: “*ubera consolacionis*” (woordspel: *ubera-verbera*).

³ Jes. 66,11.

⁴ Ps. 131 (130),2.

⁵ Jes. 1,6.

⁶ Hoogl. 6,3.

⁷ Luc 1,28.

⁸ Sir. 24,25.

⁹ Hoogl. 5,1.

zondaars, en na ze ontvangen te hebben, verzoen je hen trouw met je Zoon.

9.

O jij, kostbare schat van de ellendigen. Wanneer we door te zondigen de hoogste Koning verliezen, wanneer we de engelen beledigen, en we bovendien onszelf tot last worden¹, en we echt niet meer weten wat te doen, dan rest ons, ellendigen, alleen nog dit: de ogen van ons hart en lichaam naar jou opheffen, jou om raad vragen, en jouw hulp afsmeaken. O jij, verrukking van mijn hart, enige hoop en vreugde van mijn leven, jij weet hoe vaak ik met bittere geest, met verontrust hart, en met betraand gelaat, omdat ik God beledigd had, mezelf hield voor een toekomstige zoon van de hel, omringd door vijanden aan alle kanten: tot jou, meest godsvruchtige Maagd, hief ik de ogen dan op, en met jouw hulp, Heilige Maagd, ontsnapte ik aan alle gevaren. Laat anderen zich verheugen in hun onschuld, laat anderen gelukkig zijn met de overvloed van hun verdiensten, laat anderen zich verheugen in de onmiddellijke genade van God: jij, mijn Moeder, jij bent de enige hoop en troost van mijn leven. Wanneer ik wanhoop aan God en aan mezelf, als ik dan aan jou denk en jou in mijn gedachtenis heb, dan, als uit de diepste duisternis komend, herleeft mijn geest. Jij bent mijn roem, jij, mijn redding, mijn eer en mijn leven. O, mijn hoop, vanwaar toch komt ze me toe? Ongetwijfeld heb je veel geliefde zonen, die door hun onschuld gered kunnen worden, wier eigen goede werken toereikend zijn, en die met de rechtvaardige man zeggen kunnen: 'Nooit van mijn leven heeft mijn hart mij ooit berispt.'² Maar o, de onmetelijke droefheid en rouw van mijn hart! Liefste Moeder, onze Moeder, Moeder vooral voor ons, wij ongelukkige zondaars: jij weet dat geheel mijn leven niets dan berisping verdient. Zie mij aan, ik jouw hulpbehoevende. Ik ben niet waardig jouw zoon genoemd te worden.³ Doe met mij als was ik een van je ongelukkige zieken. Bedenk, liefhebbende Moeder, dat moeders hun kinderen wanneer deze ziek zijn, met meer zorg omringen, meer met hen meevoelen en hen nauwlettender aandacht geven. De zorg voor de arme is jou gelaten, jij zult de wees

¹ Job 7,20.

² Job 27,6.

³ Luc. 15,19.21.

tot beschermster zijn.¹ Mijn wonden, lieve Moeder, jou zijn ze bekend. Bezoek dan de zieken, laat de doden weer opstaan, en troost hen die rouwen. Tot het licht van de Wijsheid mogen zij gaan, die geleefd hebben in rechtvaardigheid en heiligheid. Maar, wee mij! Ik dan, ellendige zondaar, geheel doordrenkt van tranen, onder jouw bescherming wil ik vluchten, want ik waag het niet in aanwezigheid van zulk groot licht, naakt en arm te verschijnen, daarom, Moeder, zoek ik mijn toevlucht bij jou.

10.

Jij, mijn hoop, mijn toren, jij op wie ik heel mijn heil gevestigd zie. Wanneer, wat God verhoede, de vertoornde rechter zijn aan zonde schuldig bevonden dienaar wil vonnissen, laat hem dat dan doen door jouw allergenadigste handen. Maar heeft hij uit genade besloten mij te redden, mag hij zich dan verwaardigen door jouw bemiddeling mij verlossing te zenden. Van jou wens ik, levend noch dood, in voorspoed noch in tegenspoed, nimmer gescheiden te worden. Zelfs als ik, wat God mag verhoeden, omdat ik dwaas of verdorven was geworden, hem vergeten mocht zijn, nee, jou vergeten zal ik nooit. Jou verlaten zal ik nooit. Jouw gedachtenis smaakt mijn mond zoeter nog dan honing en honingzeem.² Mijn gelaat wordt in jou verblijd, mijn hart springt van vreugde op, en eensgezind jubelen al mijn krachten. En terecht! Hoe vaak jouw troostrijke borsten³ mij verzadigd hebben, jij allerliefste, jij weet het, jij, die de ellendige zondaar zulke heilsmiddelen aangereikt hebt. Welnu dan, als onze voorspreekster sta genaderijk op, sta goedgunstig op, richt op ons je ogen van barmhartigheid⁴ en verzoen jouw eniggeboren Zoon, die door ons zo vaak beledigd werd. Jij toch bent de voorspreekster van de schuldigen; daarom ga nader tot hem, en pleit voor ons, dat vragen we je. Jou immers kan hij niets weigeren, de dankbare Zoon, de door jou zo beminde.

¹ Ps. 10 (9),14.

² Sir. 24,27.

³ Missale, Dom. "Laetare"(IV. Quadrag.), Introïtus; (Cfr. Is. 66, 10 et 11) - *Lætáre, Ierúsalem: et convéntum fácite omnes qui diligitis eam: gaudéte cum lætítia, qui in tristítia fuístis: ut exsultétis, et satiémíni ab ubéribus consolatiónis vestræ.* [Verheug je, Jeruzalem. Komt allen samen, die haar liefhebt. Juicht van vreugde, allen die eens hebt getreurd. Weest opgetogen en geniet van de overvloedige vertroosting die jullie geboden wordt.]

⁴ Breviarium OP, Antiph. "*Salve Regina*"; gezongen in de getijden aan het einde van de complete, (ed. Cormier I, p.147).

11.

O Eeuwige Wijsheid van de Vader, zie, tot mijn beschermvrouwe neem ik mee jouw allerliefste Moeder, haar stel ik aan je voor, zelf verschuil ik me achter haar rug; mijn ogen waag ik niet op te heffen¹ naar het gelaat van jouw heerlijkheid, het is door haar dat ik verhoop gehoord te worden. Eer haar, zo vraag ik je, vereer haar. Want hoe zou je zulk een Moeder kunnen afwijzen? Zelfs al zou ze duizend keer op een dag naar je toekomen, geweigerd kon ze niet worden. Luister naar me, hoor mij aan, Heer, omwille van jouw goedheid en de bijzondere eer van jouw geliefde Moeder. Zoals ik jou aan de hemelse Vader, jouw verwekker, voorstel als voorspreker, zo stel ik jou je geliefde Moeder voor als mijn beschermvrouwe, opdat de aanwezigheid van haar ontvankelijke grootheid mijn onvolkomenheid² tegenover jou mag goedmaken.

12.

Nu dan, o edele Wijsheid, richt je aandacht op je roemrijke Moeder. Aanzie de ogen van deze allerliefste Moeder, zij die voor ons bemiddelt bij jou, de ogen waarmee ze jou zo teder gadesloeg, toen ze je droeg op haar moederlijke schoot: haar wangen, met een rozerode blos³, die ze met moederlijke tederheid drukte tegen jouw zachte gezicht. Ah, welzalig haar gezegende lippen, waarmee ze jouw gezegende mond, je flonkerende ogen, en elk van je edele ledematen keer op keer met kussen overdekte, met zoete woordjes soms vermengd.⁴ Zie de handen die je dienden, de zeer zoete en gezegende borsten die je zoogden.⁵ O allerliefste zoetheid, zie, onmogelijk is het haar aan te zien, je haar te herinneren, en haar ook maar iets te weigeren, deze Moeder, die jou, Heer van de hemel, baarde, die je zoogde, en je koesterde en grootbracht. Gedenk, zo vraag ik je, alle weldaden en gaven die je van haar kreeg tijdens je jeugd, toen ze jou, gevoelig kind, op haar schoot nam: met je kleine, lachende ogen keek je je tederde Moeder aan, en je omhelsde haar, die je toelachte, met je zachte armen; innig veel hield je van haar, meer dan van wie

¹ Luc. 18,13.

² Ps. 139 (138),16 :“*Imperfectum meum*” [*Vulg.*]

³ Est. 15,8.

⁴ P. Ovidius Naso, *De arte amatoria* I, 663; “*Quis sapiens blandis non misceat oscula verbis?*” [Wie is wijs die kusjes niet vermengt met vleiende woorden?]

⁵ Breviarium OP, Respons. Sequens orationem “*Sancrosanctae*” post divinum officium, (ed. Cormier I, p. lxxix, zonder zichtbaar paginanr.)

ook. Gedenk ook al de pijnen die ze, staande onder het Kruis¹, in haar Moederhart droeg, bewogen door medelijden.

13.

Want naast het Kruis van Jezus stond zijn Moeder.² O woorden vol van medelijden! Hoezeer ook de smarten en kwellingen van de zo liefderijk aan het Kruis hangende Heiland jou, o mijn hart, tot het diepst bewogen mogen hebben, toch past het ons – wij die ooit in de duisternis van onze zonden gehuld waren, maar nu door de hulp van de Moeder Gods in het licht teruggevoerd zijn – om uit de grond van ons hart op bijzondere wijze mee te lijden met de naast het Kruis staande Moeder, die al het onmetelijk lijden van haar Zoon, in haar bedroefde hart droeg. Het is zeer terecht, dat wij, die voortdurend door haar getroost worden, nu ook met haar meelijden in haar pijn. En ook al mochten we niet zo met haar mee kunnen lijden als passend is, laat ons tenminste om haar pijn in onze herinnering op te roepen, ons met toegewijd hart daartoe aansporen zo goed we kunnen. Hoe groot het verdriet is van de liefdevolle Moeder dat blijft ons verborgen, laat het ons uit haar smarten die voor ons zichtbaar zijn dan proberen af te leiden. Laat iedere minnaar zich afvragen: wanneer hij degene waar hij innigst veel van hield een schandelijke dood zou zien sterven, wat een pijn hij voelen zou, en door welk medelijden hij zou worden bewogen; – zelfs al zou een hart dat niet mint het niet bevroeden kunnen. Laat de godsvruchtige ziel dit overdenken, het zal dan voor haar gemakkelijker worden geloof te hechten aan al wat er gezegd kan worden over de pijn van haar die meer dan alle stervelingen liefhad en leed, toen zij haar geliefde veroordeeld zag tot de meest schandelijke dood.

14.

O Maria, hoe was het jou te moede, toen je stond daar naast het Kruis, en je Jezus, de gezegende vrucht van je schoot, zo zag hangen?³ Voorwaar, de reden zegt, de ervaring bewijst, de kracht van de liefde bevestigt, dat je lijden groot was. Hevig heb je geleden, want hevig heb liefgehad. Wanneer alleen al de

¹ Joh. 19,25.

² Joh. 19,25.

³ Breviarium OP, Antiph. '*Salve Regina*'; gezongen in de getijden aan het einde van de completen, (ed. Cormier I, p.147).

herinnering aan het lijden van je Zoon sommige godsvruchtige mensen deed medelijden, zoveel dat ze er bijna door stierven, wat moet dit meest gruwelijke lijden dan wel teweeggebracht hebben bij haar die hem, de verlosser van de wereld, die daar leed, gebaard heeft? Wanneer deze herinnering al zo hevig brandt in het hart van een zondaar, hoe sterk moet deze dan opgelaaid zijn in de allerheiligste ziel van zijn Moeder? Zalige Jonkvrouw, we weten, dat hoe vuriger de ervaren minnaar is in het liefhebben van de geliefde, en hoe meer hem de aanwezigheid van de geliefde eervol, aangenaam en nuttig toeschijnt, hoe groter het verdriet zal zijn wanneer hij hem moet missen. En ik geloof in waarheid en zonder enige twijfel, dat de begeerlijke aanwezigheid van jouw Geliefde, met alle genade van dien, de aanwezigheid van alle stervelingen op onvergelykbare wijze overtrof.

15.

Laat deze Moeder ons nu dan zeggen, dat als zij haar Zoon zo erg liefhad, of zij in hem dan de oorzaak van haar vreugde vond, of ook die van haar droefenis. Mag zij nu naar voren treden, in ons midden, en met levendige stem, lichamenlijk weliswaar afwezig maar aanwezig in de geest¹, ons antwoord geven, en zeggen: 'Hij, die zich verwaardigd heeft in zijn genade mij, zijn nederige dienstmaagd, tot zijn moeder te kiezen, hij heeft mijn hart in een zeer vurige liefde aan het zijne gebonden, zodat mijn geest nergens anders dan alleen door en in hem de grootste vreugde en droefenis ontvangen kon. Want in hem bezat ik alles, zijn liefde betekende voor mij het volle bezit van geheel de wereld. Mijn ziel was waar Jezus was, ik leefde meer in hem dan in mezelf. De schoonste boven alle mensen aan te zien, was mijn hart een grote blijdschap², zijn godheid te aanschouwen mijn ziel een zoet genot. Aan hem te denken, gaf me vreugde, over hem te spreken, gaf me de zoetste troost. Woorden uit zijn mond te horen, het was mij zoeter dan welke muziek ook. Hij was de spiegel van mijn hart, het schouwspel van mijn ogen. Alle goederen, de hemelse als de aardse, ik ontving ze met zijn aanwezigheid.

¹ 1 Kor. 5,3.

² Ps. 45 (44),3.

16.

Toen ik mijn ogen ophief en mijn eniggeboren Zoon, de kostbate schat van mijn hart, zo smadelijk hangen zag aan het Kruis, tussen rovers, en omvangen met de bitterheden van de dood, ach, hoe ondraaglijk voor mij dit te zien, o, hoe erbarmelijk en pijnlijk deze aanblik voor mij. Mijn ziel werd gekruisigd door pijn, mijn moederhart werd doorboord, en met hem stierven al mijn botten. Al mijn kracht verdween, mijn zinnen verlieten me, onmetelijke ramspoed benauwde me. Mijn betraande ogen hief ik naar omhoog, mijn Geliefde zag ik hangen, en geen enkele troost die ik hem schenken kon. Ik keek om me heen, en met onmetelijke pijn zag ik hen die mij van mijn Schat hadden beroofd en hem zo wreed kwelden en martelden. Oh, mijn ziel, welke nood moest ze doorstaan, hoe groot de pijn van haar kruisiging. Beroofd was ik van mijn hart, want hijzelf had het me genomen, en gekruisigd werd het met het zijne. Door het vele weeklagen en huilen verloor ik mijn stem, zodat ik nauwelijks noch praten kon. Onmachtig werd ik door de pijn, van verdriet stortte ik in. Toen ik weer een beetje bij zinnen was gekomen, brak ik uit in de volgende en soortgelijke woorden: 'O vreugde en verrukking van mijn geest, licht van mijn ogen¹; ooit keek ik naar je met vreugde en een jubelend hart, nu echter met oneindig verdriet en rouw. O wee, o wee, hoe smartelijk zie ik je daar nu hangen. O, jij, helpt van mijn ziel, O, jij, enige vertroosting van mijn leven. Neem, zo bid ik je, je oneindig bedroefde moeder met je mee, want ik verlang alleen nog maar te sterven; zonder jou kan ik niet langer leven. Verlaat me niet, liefste Zoon, en neem me met je mee! O, wie schenkt me de genade te sterven voor jou?² O onvergelykbare pijn van een moeder beroofd van haar kind, verlatenheid van haar die het baarde! Want hem zie ik sterven, hij die mijn leven is, heel mijn zaligheid.'

17.

Toen de zeer bedroefde Moeder deze treurige, en soortgelijke woorden sprak³, vergat haar Zoon op een of andere manier zijn pijn, en teder troostte hij zijn Moeder. Stervend en van mij heengaand nam hij afscheid, en de discipel die hij bijzonder liefhad

¹ Ps. 38(37),11.

² Hoogl. 8,1; 2 Sam. 18,33.

³ Cfr. Tob. 1,8.

vertrouwde hij me toe.¹ Toen mijn moederhart de stem van haar Zoon hoorde, begon het van hevige pijn te branden, het zwaard van verdriet doorboorde toen de ziel² van de trouwste Moeder. Uit hartsverlangen hief ik mijn handen naar omhoog, mijn Geliefde wilde ik aanraken, hopen mijn pijn en mijn liefde zo beter met elkaar te kunnen verzoenen. En bij gebrek aan andere vertroosting, kuste ik het dampende bloed dat uit de wonden van mijn Zoon op de grond droop met gretigheid, zozeer zelfs dat het gelaat van de Moeder bloederig werd van het bloed van haar afgeslachte Zoon.

18.

O, zou je in dat betreuenswaardige uur de ellende hebben gezien van de bedroefde Moeder die meeleeft met haar Zoon, de Moeder die met haar Zoon meestierf, de Moeder die haar stervende Zoon troost, de Zoon die zachtjes zijn bedroefde Moeder troost: onmogelijk dit te zien of te horen zonder innerlijk geraakt te zijn door meelijden. Toen dan de Zoon na zijn dood van het Kruis genomen werd, o, met hoeveel liefde ving ik zijn neerhangende armen op en legde ik mijn dode Zoon op mijn moederlijke schoot. In moederlijke tederheid omhelsde ik hem. Met tranen benatte ik zijn dode gezicht, met kussen bedekte ik zijn verse wonden, steeds opnieuw. Welk een jammer! Ik zag hem die het leven van mijn hart was, en hij, zie, hij was dood. Ik keek hem aan, steeds opnieuw, maar stem noch enig leven was in hem.³ Ik sprak hem aan, hij antwoordde me niet. Hard brulde mijn hartenzucht diep vanbinnen.⁴ Daar voor me, daar stonden ze, zij die mij mijn Dode, mijn Schat, wilden wegnemen en begraven. Toen begon ik te wenen en te jammeren, en ik schreeuwde het uit van verdriet. Mijn hart brak van de pijn, toen ze mijn geliefde Zoon uit de omhelzing van mijn moederlijke armen wilden wegrukken. Ik bracht mijn gezicht in tranen naar het zijne; zijn gezicht nam ik tussen mijn handen, keer op keer, en ik zag hem aan, zuchtend, steeds opnieuw, want vervuld was ik van bitterheid.⁵ Niemand die dit zag en niet meeleeft met de lijdende Moeder. En tenslotte, na de graflegging van mijn Zoon,

¹ Joh. 19,26.

² Luc. 2,35.

³ 2 Kon. 4,31.

⁴ Ps. 38 (37),9.

⁵ Klaagl. 1,20.

werd ik weggeleid, vermorzeld door verdriet. Maar bij zijn opstanding, toen ik hem zag in heel zijn Heerlijkheid, toen ontving ik volledige vertroosting; en de oorzaak van verdriet werd toen tot de oorzaak van geestelijk vreugde.'

Tot zover de woorden van de Maagd.

19.

Wij, die deze dingen niet hebben kunnen aanhoren zonder te zuchten en te huilen, wij worden gedwongen om jouw toespraak te onderbreken, maagdelijke Moeder, het komt door de heftigheid van ons medeleven en de overvloed aan tranen, waarmee we met jou, o godvruchtige Maagd, meelijden uit het diepst van ons hart. O, hoe verhard het hart dat niet in zijn binnenste met je meeleeft; hoe opgedroogd de ogen, die jou zo zien huilen en zelf geen tranen laten; hoe gevoelloos de borst, die hierbij zonder verzuchting blijft. Oh, mochten toch ook onze beenderen sterven, samen met jou. Gezegend jouw armen, waarin ik de geliefde nu liggen zie. Gelukkig ook de rozenrode wangen van de Moeder, gekleurd door het bloed dat hen doet glimmen. Bovenal gezegend jouw moederlijke borst, vervuld van zulk grote smart, waartegen ik met de ogen van mijn hart mijn Koning nu zie rusten. O gouden rustplaats¹, verheven boven alle ivoren tronen en vergulde zetels, bewaard voor dit uur, om de Schepper van het leven, beroofd nu van het leven, te dragen.²

20.

Maar wat zal ik zeggen? Zie, liefste Moeder, met betraande geest kom ik tot je, en ik smee en bid je in de Naam van de Heer, mij jouw dierbaarste schat, mijn Heer en mijn Koning, die voor mij geleden heeft en gestorven is, in de gedaante en vorm te willen aanreiken, waarin hij onder het houten Kruis, liggend in je schoot, bleek en vol blauwe plekken, nu voor mijn geestes-oog verschijnt, zodat het medeleven en de pijn, die jij op lichamelijke wijze en in zijn tegenwoordigheid toen gevoeld hebt als zijn Moeder, mij tenminste in de geest en gedachtenis mag worden verleend, op de wijze zoals het een ellendige zondaar

¹ Hoogl. 3,10.

² Hand. 3,15.

betaamt. Geef me mijn Redder. Hem waar ik van hou, geef hem me, langer wachten kan ik niet. Ontvang dan nu, mijn ziel de geliefde uit de armen van de geliefde, en toon hem de tekenen van liefde en van innig meelijden.

21.

O mijn beminde, mijn heil¹, mijn verlosser², mijn liefde en de roem van mijn ziel. Zie, met brandende liefde, al het andere latend, en met alle krachten van mijn ziel in eenheid verzameld, wend ik me tot jou; jou aanschouw ik aandachtig met heel mijn ijver en inzet, zo vurig als een minnaar ooit zijn beminde kon aanschouwen. Zie, mijn beminde, mijn hart is als een rustbank alleen voor jou bestemd, gesloten is het voor deze wereld, jouw stem slechts kan het openen, jou slechts verlangt het te ontvangen zo je je hier wil neervlijen. Mijn boezem verruimt zich en vol verlangen opent hij zich naar jou, als een roos die gesloten door de vrieskou van de nacht zich haastig opent voor de stralende gloed van de zon. Van liefde vlamt heel mijn ziel, de armen van haar verlangen, ze strekt ze uit naar jou, dankbaar rent ze je tegemoet en onder tranen werpt zij zich in jouw geestelijke omhelzing.

22.

Ah jij, heel mijn redding, het is met een ontvlamd verlangen, brandend van liefde, dat ik je nu ontvang in de armen van mijn ziel, dat ik je omhels en ik me verenig met jou, niet zonder eerbied, lof en dankzegging; en ik smeed je, omwille van je innigste barmhartigheid: sta niet toe dat deze kostbare dood voor mij te vergeefs is geweest, maar wil mij als iemand door jou in jouw genade ontvangen zo onlosmakelijk met je verenigen, dat geluk noch ongeluk mij ooit nog van je scheiden kan. Zie mijn ogen, ze zijn onophoudelijk op jouw bleke gezicht gericht; geheel mijn ziel is versmolten in jouw liefde jouw bloederige wonden kus ik, steeds overnieuw, al mijn krachten en vermogens, ze voeden zich met de vruchten van dit Lijden. Want in de schaduw van hem waar mijn begeerte zo lang naar uitging, zit ik nu, en zijn vruchten, ze smaken mijn mond zo zoet.³ En dat met reden. Er zijn er die zich verheugen in de zuiverheid van hun leven,

¹ Ps. 62 (61),8.

² Ps. 18 (17),3.

³ Hoogl. 2,3.

anderen die vertrouwen op hun vele verdiensten of die zich verblijden met hun talloze geestelijke oefeningen. En ik? Hoe zit het met mij? Waarlijk, al mijn hoop en troost hangt af van jouw Lijden, van de grootte en kostbaarheid van jouw verdiensten en van de barmhartigheid van jouw Moeder, zoals alleen jij dat weet, jij, die me in mijn armoede gezien hebt. Daarom moet de gedachtenis aan het Lijden van de Heer door mij liefdevol in het huis van mijn hart bewaard worden, en met hulp van de genade opgevolgd worden door woorden en werken, en geprezen worden met alle eer en hoogachting.

23.

O Koning der koningen en Heerser der heersers¹, met de ogen van het geloof aanschouw ik je als een ter dood veroordeelde en ellendig gekwelde, en mijn ziel omhelst je nu vol liefde; verleen mij te mogen verdienen, jou, verheerlijkt en verheven boven de sterrenhemel, zittend aan de rechterzijde van de Vader, voor altijd te mogen aanschouwen.

24.

En ook jou, gezegende Maagd, allerliefste Moeder, jij die bij het Kruis van je Zoon stond en de pijn van zijn wonden in jouw ziel voelde doordringen, jij die rood gekleurd werd, besprenkeld door zijn bloed, die hem als enige volmaakte trouw bewees tot het einde, en in diepe rouw weggevoerd werd van het graf van jouw Zoon, ja, ook jou roep ik al je lijdenswonden in herinnering, jou alleen zijn ze tot roem, o allerliefste Maagd. En zoals ik jou nu met toegenegen liefde ontvang in de armen van mijn hart, eerwaarde Moeder, en je onder tranen van medelijden, door de poort van de stad, voor jou Jeruzalem toen, terug naar huis begeleid, naar het voorbeeld van wat toen gebeurde, O Moeder van genade, zo verhoop ik in de beproeving van het laatste uur, dat mijn ziel en die van alle discipelen van de Eeuwige Wijsheid, het werkhuis van het lichaam achterlatend, door jou ontvangen zullen worden om vol vreugde begeleid te worden naar het hemelse Jeruzalem.

Amen.

Hier eindigt het eerste boek.

¹ Apok. 19,16.

BOEK II

DE INHOUDSOPGAVE VAN HET TWEEDE BOEK.

Hoofdstuk 1:

Over de verbazingwekkende verscheidenheid aan leerstellingen en discipelen.

Hoofdstuk 2:

De nuttigste wetenschap voor de sterfelijke mens: weten hoe te sterven.

Hoofdstuk 3:

Verkorte regel ten behoeve van het geestelijk leven.

Hoofdstuk 4:

Hoe Christus in het Sacrament van de eucharistie godsvruchtig moet worden ontvangen.

Hoofdstuk 5:

Hoe de Eeuwige Wijsheid met heel het hart en met heel de ziel, altijd en ononderbroken geprezen moet worden.

Hoofdstuk 6:

Onderwijzing over hoe het bovenstaande toegepast kan worden bij preken en lezingen.

Hoofdstuk 7:

Op welke wijze veel van de gelovigen huwen kunnen met Goddelijke Wijsheid, en hoe zij zich met enkele lichte, dagelijkse oefeningen voortdurend in haar liefde moeten vernieuwen.

Hoofdstuk 8:

De vele vruchten van de goddelijke zegen, die de discipelen van de Wijsheid verdienen te ontvangen uit hun huwelijk met haar.

HOOFDSTUK 1.

OVER DE VERBAZINGWEKKENDE VERSCHIEDENHEID AAN LEERSTELLINGEN EN DISCIPELEN.

1.

Er was een zekere, ijverige discipel van de Eeuwige Wijsheid, die de wijsheid van al de ouden naspeurde en de verhalen van beroemde mannen doorvorste. De diepere zin van de gelijkenissen wilde hij leren kennen, en de verborgenheden van de spreekwoorden zocht hij te doorgronden.¹ In alle vroegte hield hij zijn hart aandachtig gericht op de Heer die hem geschapen had², en smeekte hem dat hij hem niet van dit leven zou laten scheiden alvorens hij doorgedrongen zou zijn tot de kennis van de ware en allerhoogste filosofie. Eens, toen hij van de ene studie naar de andere ijfde, en overal zocht waar hij zo hevig naar hunkerde, en niets vond dan alleen de beeltenis ervan, toen gebeurde het dat het hem voorkwam als zag hij wat op een gouden bol leek, verrassend groot van omvang en versierd met prachtige edelstenen; daarbinnen hielden zich ontelbare leraren en leerlingen op van alle wetenschappen en van alle kunsten. In deze bol nu waren twee verschillende afdelingen gemaakt, en elk van hen had zijn eigen leraren en discipelen.

2.

Het eerste en benedenste verblijf, dat van de vrije kunsten en de toegepaste wetenschappen³, huisvestte een grote menigte van velerhande filosofen. De astrologen speelden er met hun astrolabia; de natuurkundigen bestudeerden nauwkeurig de natuur van de dingen; de meetkundigen hielden zich bezig met afmetingen; de muzikanten bepaalden de geschikte stemverhoudingen; en zo was elke faculteit gericht op het haar toegewezen aandachtsgebied. Wat tot de heelkunde behoorde, daarover

¹ Sir. 39,1-3.

² Sir. 39,6.

³ Naast de zeven *artes liberales* onderscheidde men ook de zogeheten *artes mechanicae* (praktische kunsten c.q. ambachten) en *artes incertae* (onzekere kunsten, zoals de magie). Zie verder: Frank, Isnard Wilhelm. *Zur Studienorganisation der Dominikanerprovinz Teutonia in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts und zum Studiengang des seligen Heinrich Seuse OP*, In: Heinrich Seuse. *Studien zum 600. Todestag*, 1966, p. 39-69.

disputeerden de artsen¹, het handwerk behoorde tot het gebied van de handwerkslieden. Maar al deze mensen leken een zekere sluier voor hun gezicht te hebben²; en terwijl ze er met brandende ijver werkten, verkwikten ze zich met een zoete drank, die de dorst echter niet volledig leste, maar een droogte veroorzaakte, waardoor ze steeds meer dorst kregen. En toen de bovengenoemde leerling deze school een tijdje bezocht had, en er van haar beker geproefd had, voelde hij een onpasselijkheid in zichzelf opkomen.

3.

Daarom verliet hij deze school en trok naar de tweede afdeling. Deze afdeling was erg mooi en versierd met een wonderlijke veelvoud aan beelden. Hij stopte voor de deur en zag daarboven het volgende geschreven: 'Dit is de school van de theologische waarheid; de Eeuwige Wijsheid is er lerares, de waarheid vormt de leerstof, en de eeuwige gelukzaligheid het doel.' Na deze woorden gelezen te hebben, ging hij er in allerijl naar binnen; met heel zijn hart wenste hij een leerling te zijn van deze school, in de hoop daar het gewenste doel te kunnen bereiken.

4.

Van drieërlei aard waren de studenten en leraren op deze school.³ Sommigen zaten op de grond bij de deur; zonder smaak

¹ Cfr. Horatius, *Ep.* II,1 115 s. [...] *quod medicorum est promittunt medici...* [de dokters moeien zich met wat des dokters is].

² 2 Kor. 3,13.

³ Cfr. Hugo van Sint-Victor, *Didascalicon de studio legendi*, L.V, c.10, [...] *Er zijn sommigen die de kennis van de goddelijke geschriften verlangen om ofwel rijkdom te vergaren, of om eer of roem te verwerven; hun bedoeling, hoe verkeerd ook, is (voor ons) om medelijden mee te hebben. [...] Er zijn weer anderen die er behagen in scheppen de woorden van God te horen en zijn werken te leren, niet omdat ze heilzaam zijn, maar omdat ze wonderbaarlijk zijn. Ze willen de geheimen en het ongehoorde kennen, ze willen veel weten en niets doen. [...] Anderen daarentegen lezen daarom de heilige geschriften, opdat zij, volgens het voorschrift van de apostel, bereid zijn om rekenschap af te leggen van het geloof waarin zij geplaatst zijn aan een ieder die erom vraagt. [...] Er zijn dus drie soorten mensen die de heilige geschriften lezen, met de eerste dient men medelijden hebben, de tweede dient men te helpen, de derde dient men te prijzen.* Zie ook: Bernardus van Clairvaux, in: *Super Cant*, Sermo 36, waar deze een vijfvoudige indeling maakt: *Er zijn er die willen weten om alleen maar te weten, en dat is lage nieuwsgierigheid; er zijn er die willen weten om zelf bekend te worden, en dat is lage ijdelheid; [...] er zijn er die willen weten om hun kennis te verkopen voor geld of voor eer, en dat is verdorvenheid. Er zijn echter ook sommigen die willen weten om anderen te stichten, dit is liefdadigheid, en ook sommigen die willen weten, zodat ze kunnen worden gesticht, en dit is verstandigheid.*

zaten ze daar, hun gezichten naar buiten gekeerd. Zelfs de honingzoete woorden die uit de mond van de Wijsheid kwamen, veranderden in hun mond tot een galbittere vloeistof. Bedwelmd door deze drank en opgeblazen als door de wind, zwollen ze meteen op van hoogmoed, en ze gedroegen zich alsof ze koningen waren, zetten hun zinnen op prelaturen en hoge rangen, kibbelden over promoties, en bemoeiden zich met zaken, groot en wonderbaarlijk, die hun vermogen te boven gingen.¹ Slecht naar wat kenbaar is, gingen hun gedachten uit, erg kil echter bleef hun gezindheid. Wat uit hun mond kwam, was als zeer fijn poedermeel, en het waren ragfijne stoffen die ze weefden.² Hun stem trof het menselijk oor als schellend koper of een klinkende cimbaal³, maar tot het hart drong ze nauwelijks door. Voor hun ogen speelden en sprongen demonen als zwarte Ethiopiërs⁴, die hun vaak ereleerstoelen in het vooruitzicht stelden.⁵ Sommigen van hen toonden ze goud en zilver en uitgestrekte landgoederen. Anderen trokken ze lange, fraai gekleurde jassen aan, ze plaatsten fijne pelskappen op hun hoofd en leerden hun het pad van de eierzucht te bewandelen. De wenkbrauwen opgetrokken, de ogen star vooruit⁶, hun hoofden schuddend, de wijsvinger opgeheven, en de wangen opgeblazen⁷, zo wilden ze ieder die maar voorbijging hun wijsheid tonen. En aldus, naar wijsheid strevend maar als dwazen levend, werden ze op sluwe wijze door hun vijanden misleid. Al hun arbeid en heel hun streven, het draaide slecht om dit ene: omhoogklimmen en zich laten gelden. Alleen voor dit doel studeerden ze zo ijverig, opdat ze daarna meer vrijheden zouden verwerven om zo aan de begeertes van hun lichaam te kunnen voldoen, en beter te kunnen handelen naar hun believen, en zonder tegengesproken te worden. Want, wie durft het aan een brullende leeuw te tergen?

¹ Ps. 131 (130),1.

² Jes. 19,9.

³ 1 Kor. 13,1.

⁴ De term *'Nigri Aethiopes'* is een oude topos, zie bijv.: Johannes Cassianus, *Collat.* I, c.21 (CSEL 13, 32.27): *diabolus in figura Aethiopsis taetri*; *Vitae Patrum* III, n. 38 (PL 73 763 B) (Arsenius vidit) *Aethiopem nigru*; Valerius, *Opuscula*, n. 33(PL 87 443 A). Zie ook de *Vita* van Seuse in hoofdstuk 39 (*spiritus blasphemiae*).

⁵ Sir. 7,4.

⁶ Job 15,12.

⁷ Cfr. Augustinus, *Confess.* IV, c.16, n.28; *In Ioannis Evangelium Tractatus CXXIV*, 45, n.3. Zie tevens: Breviarium OP, feria iii infra hebdomadam pentecostes, (ed. Cormier I, p. 573).

5.

In deze afdeling trof de discipel iets wat hem verraste en hem aanleiding gaf tot lachen. Iets wat leek op een uit de lucht gevallen zilveren bol, rolde er tussen de aanwezigen door, en omdat hij zo mooi was en kostbaar trok hij ieders blik naar zich toe; allen hadden hem lief en begeerden hem, want wie hem zou bezitten, hem beloofde hij eer en roem. En toen een vooraanstaande en uitmuntende geleerde¹ hem in zijn hand hield, en

¹ Mogelijk wordt bedoeld: Thomas van Aquino (zoals geschreven staat in de kantlijn van enkele manuscripten; zie *ed.* Künzle, p. 522 rg. 8). Bizet ziet in deze passage tevens een verwijzing naar Thomas's tegenstrevers, de aanhangers van de *via moderna*, waarvan Seuses tijdgenoot de franciscaan Wilhelm van Ockham het boegbeeld is. Deze nominalistische denkbeweging volgt andere wegen dan die van Thomas; zie Bizet J.-A. *Henri Suso et le déclin de la scolastique*. Paris, 1946. pp 305 e. Kurt Ruh is het met Bizet eens, zie: Ruh, K., *Geschichte der abendländischen Mystik, Vol. 3, Die Mystik des Deutschen Predigerordens und ihre Grundlegung durch die Hochscholastik*, München, 1996), p. 443. Pius Künzle O.P. denkt dat Seuse in deze passage eerder zinspeelt op de dominicaanse theoloog *Durandus van St. Porcain* (ca. 1270-1275, ovl. 1334), zie *ed.* Künzle 1977, Inl. pp. 47-9. Durandus was binnen de orde een beruchte tegenstrever van denkbeelden van Thomas van Aquino. De aanvallen (op Thomas, de *doctor egregius*) met 'harde stenen', betreffen wellicht een woordspeling op de naam Durandus; cfr. de woordspeling die naar verluidt was voorgesteld voor zijn grafscript: *Durus Durandus iacet hic sub marmore duro / An sit salvandus ego nescio, nec quoque curo*. [De harde Durandus ligt hier onder een harde marmarsteen / Of hij gered zal worden weet ik niet, en het kan me ook niet schelen.]. Voor de verwijzing naar dit woordspel zie: Etienne Gilson, *History of Christian Philosophy in the Middle Ages*. London, 1955/1989, pp. 473-4. De rond 1309 door Durandus gestarte controverse was in de tijd van het schrijven van de *KlvdW* nog actueel vanwege het rond 1325, de tijd dat Seuse in Keulen studeerde, verschenen geschrift *Evidentiae contra Durandum*, vermoedelijk van de hand van *Durandellus* (Nicholas Medensis). Ruedi Imbach houdt het echter voor waarschijnlijker dat in deze passage een strijd binnen de Duitse dominicaanse school tot uitdrukking komt. Hij wijst op de spanningen in het debat aangaande de leer van Thomas van Aquino waarbij de opvattingen van Dietrich von Freiberg en Meester Eckhart betrokken zijn. *Der Text vermittelt ein sehr lebendiges Bild der intellektuellen Auseinandersetzungen in den Reihen der deutschen Dominikaner zur Zeit der Redaktion des Horologium. Die deutsche Dominikanerschule ist kein einmütiger Kreis Gleichgesinnter, vielmehr bestehen schwerwiegende Dissensionen. 2. Der Text zeigt, daß im Mittelpunkt der Debatten die Lehre des Aquinaten stand. Es ist keineswegs auszuschließen, dass auch ein Zusammenhang zwischen diesen Querelen und dem Streit um Eckhart besteht. 3. Das genannte Kapitel ermöglicht ein besseres Verständnis der Intention Seuses in seinem Horologium: Die wesentlich erweiterte lateinische Fassung des Büchleins der ewigen Weisheit war seine eigenen Mitbrüder bestimmt und stellt auch eine Reaktion auf eine konkrete intellektuelle Situation dar.* Zie: R. Imbach, *Die deutsche Dominikanerschule: Drei Modelle einer Theologia mystica*, in: Grundfragen christlicher Mystik. Wissenschaftliche Studientagung Theologia mystica in Weingarten vom 7. —10 November 1985, *ed.* M. Schmidt, Stuttgart/Bad Cannstatt 1987, pp. 157-172. Ruedi Imbach houdt het overigens voor mogelijk dat er met de '*doctor egregius*' helemaal geen historische persoon bedoeld hoeft te zijn. Ruedi Imbach. *Anmerkungen zu den thomistischen Quellen des »Horologium sapientiae«*. In: Heinrich Seuses *Philosophia spiritualis*, *ed.* Rüdiger Blumrich und Philipp Kaiser, *Wissensliteratur im Mittelalter 17*. Wiesbaden, 1994, p.75. Alois Haas, wijst erop dat het niet het bekende conflict van schooltradities hoeft te zijn dat Seuse hier in

zijn leer hierdoor een bijzondere weerklank vond over de hele wereld, en zijn uitzonderlijke leer, als een roos zonder doornen scheen en als de zon aan een wolkeloze hemel zo helder opgloeide, toen werden veel van hen die dit zagen jaloers, en met alle mogelijke middelen probeerden ze hem de bal afhandig te maken; scherpe pijlen schoten ze op hem af en ze wierpen harde stenen, maar niets hielp, ja, wonderlijk genoeg verwondden zij zich zelf hiermee, en ze werden doorboord door hun eigen pijlen. Toen de bal tussen hen door rolde, spanden de aanwezigen zich in niet zozeer om hem zelf te pakken te krijgen, maar hem uit de hand van een ander weg te grissen of te slaan en zo te laten zien dat die ander hem niet had. In plaats van iets uit te leggen, maakten ze alles alleen maar ingewikkelder. Er was tussen hen, pijnlijk om te zien, verbazingwekkende strijd, geschreeuw en verdeeldheid, vanwege deze bal. Dat veroorzaakte grote weerzin en ongenoegen in de ziel van veel van de toehoorders. Want niet alleen konden ze er geen vooruitgang door boeken, het deed hen pijn deze wedkamp en ijdele vertoning te aanschouwen. Sommigen echter moesten lachen om hen die zich wederzijds lamsloegen in deze woordenstrijd en daarbij tekeer gingen als een stel vechtende kemphanen.

6.

En toen de discipel vroeg aan degenen die bij hem stonden wat dit wel voor wonderbaarlijk gebeuren was, antwoordde een van hen, dat deze zilveren bal de waarheid van de Heilige Schrift betekende, helder, welluidend en onvergankelijk. En hij voegde eraan toe: 'Bepaalde tijdgenoten zijn ijveriger in het bestrijden dan in het zoeken van deze waarheid, want geen van hen schijnt zich in te spannen haar te bezitten, maar ieder streeft er met heel zijn kunnen naar te bewijzen dat een ander niets van die waarheid in zijn bezit heeft; zichzelf proberen ze zo te verheffen, en de anderen te onderdrukken. Vandaar al die weerleggingen, bedenkingen en merkwaardig nieuwe opvattingen, die bij de luisteraars eerder bewondering opwekken dan dat ze hun enig nut opleveren. De waarheid die ze de toehoorders zouden moeten ontsluiten, verpakken ze in hun eigen bedoelingen en in

gedachten had, maar de gangbare schooltheologie en haar irrelevantie voor de ware godsvrucht. Haas, A.M., *Kunst rechter gelassenheit. Themen und Schwerpunkte von Heinrich Seuses Mystik*, 2nd ed. Bern 1996, pp. 85-6. Het een sluit het andere overigens niet uit.

nieuwe, onbekende woorden; en met al die ijdele protserigheid wordt door hen de waarheid grotendeels verduisterd.'

7.

Meer nog, er waren onder hen enkelen die meteen wilden onderwijzen wat ze door studie noch door beschouwing¹ geleerd hadden; wat ze onderwezen kwam niet voort uit hun levenswijze en veelvuldige oefeningen, maar slechts uit louter aannames. Want de boeken van de heilige vaders, die eens, toen het geestelijk leven groeide en de godsvrucht bloeide, in hoog aanzien stonden, zoals de conferenties van de vaders en soortgelijke vruchten van toewijding, die de grondslagen van de godsvrucht, de wetenschap van de geest, en de som van alle volmaaktheid bevatten, die de mensen aanzetten tot boetvaardigheid en zelfkennis, tot herstel van een godsvruchtig leven dat verloren ging, en tot godsliefde, deze boeken werden door hen verworpen en vervangen door geschriften die hun eerzucht en hun eigenbelang dienden. En als ze al naar die boeken omkeken, dan deden ze dat niet om er nieuwe genaden van godsvrucht uit te putten, maar om beter het doel te bereiken waar ze hun zinnen op gezet hadden. Vooral zichzelf begeerden ze op ijdele wijze te verheffen en te verrijken, ja, menselijke beloningen waren het die ze nastreefden. En zo, o pijn, verwijderd van zichzelf, en meer houdend van wat ze pakken konden dan van zichzelf, hielden ze zich voor verheven boven de vaders, en gaven ze geen aandacht aan de studie van de godsvrucht. Deze boeken, die de zuiverste godsvrucht bevatten, lieten ze uit onachtzaamheid verstoffen; alleen predikbundels en dergelijke plozen ze ijverig na, zoekend of er iets bij was waarmee ze hun eigen geldbuidel konden vullen; en zo, onder een schijn van godsvruchtigheid², veronachtzaamden deze beklagenswaardigen zichzelf. En als een onnutte vijgenboom, rijk aan bladeren maar zonder vrucht, zo waren ze hun toehoorders tot voordeel. Woorden hadden ze als bladeren zoveel, vruchten van godsvrucht bleven echter uit.

8.

Ook zag men discipelen uit deze eerste groep, die eenmaal de begeerde prelaturen verkregen, de mensen een ogenschijnlijk

¹ Cfr. Gregorius Magnus, *Regula pastoralis* I, c.2.

² 2 Tim. 3,5.

eerbaar en eerzaam leven, voorhuichelden, als een soort werelds heiligdom¹, de bijbehorende kracht echter werd door hen verloochend². Want door hun eigen vrede na te jagen, voorgevend vrede te zoeken in het redden van zielen, handelden ze op uiterst lichtzinnige en nalatige wijze. Ze trokken gelijkgestemde vrienden tot zich en begunstigden hen meer dan gerechtvaardigd was, in de hoop met hun bijval hun eigen heerschappij blijvend te verstevigen. Verblind door eigenliefde, zagen ze de worm niet die het geestelijk leven aan de binnenkant uitholt; het was hun alleen te doen om de buitenwereld en hun ondergeschikten een hoogstaand leven voor te spiegelen, net genoeg voor hun heil, maar aan de binnenkant ontbrak de levenbrengende Geest. Ze vernietigden bepaalde afgoden die hun de weg versperden, maar de hoger gelegen plekken lieten ze ongemoeid.³ Wanneer er namelijk een misbruik bestraft diende te worden, en ze bang waren hierdoor zelf in gevaar te komen, of dat hun optreden tot ongenoegen kon leiden, maar ze hun ogen voor dit misbruik niet zomaar sluiten konden, dan weigerden ze persoonlijk op te treden, en lieten ze de zaak aan plaatsvervangers over; en wat ze als reuzen met een enkele vinger zelf konden vernietigen, dat lieten ze opknappen door pygmeeën. Wanneer deze echter zagen, dat hun iets opgelegd werd dat hun krachten te boven ging, dan lieten ze de zaak betijen, en ze deden ofwel niets of minder dan nodig zou zijn geweest.

9.

Wanneer dan de leidinggeevenden zulke openlijke tekortkomingen zagen bij hun ondergeschikten, en ze de zaken wilden rechtzetten, maar wel zonder zichzelf te hoeven inspannen, dan vermenigvuldigden ze de voorschriften, verdubbelden ze de verordeningen en legden hen grote en ondraaglijke lasten op; zelf weigerden ze hier ook maar een vinger voor op te tillen.⁴ De ondergeschikten echter, door deze houding verharder en weerpanniger geworden, weten hun gebrekkig handelen vervolgens weer aan de nalatigheid van hun meerderen. Want deze leiders, het waren niet de eersten die de zee overstaken⁵ om de

¹ Heb. 9,1.

² 2 Tim. 3,5.

³ 1 Kon. 22,44.

⁴ Mat. 23,4.

⁵ Cfr. 1. Makk. 5,43.

vijanden neer te halen, en te vechten in de voorste gelederen, maar ze stonden wel vooraan om zich alles toe te eigenen wat eer, nut of tijdelijk gewin gaf; ze beseften niet dat het bijna onmogelijk is om mannen die hun toewijding verloren hebben, door woorden alleen terug te brengen, maar dat hier veeleer goede werken en levende voorbeelden voor nodig zijn. Wanneer zij, die anderen wilden beteren, al die pracht en praal achterwege zouden laten, die hun verspillende levenswijze kenmerkte, en zich eenvoudig, nedermoedig en spaarzaam zouden tonen, en zelf zouden voorgaan, in woord en in voorbeeld, waartoe ze anderen wilden dwingen, ze zouden zeker veel bereikt hebben. Maar terwijl ze zich moeite deden veel te praten en weinig te doen, grepen ze de slang, om zo te zeggen, bij de glibberige staart, en niet alleen bereikten ze weinig vooruitgang, maar ze maakten het zo met de dag erger voor zichzelf. Dege-
nen waarover hierboven geschreven is, het waren allemaal studenten van de eerste soort, zich bevindend in de tweede afdeling.

10.

Zij die behoorden tot de tweede soort leken in hun eigen gesteldheid te blijven steken. Maar de derde soort studenten, gezeten naast hun leermeester¹, raakten door het water van de heilzame wijsheid², dat ze uit zijn mond dronken, zo opgetogen, dat ze zichzelf en alle anderen vergaten; met hart en ziel opgericht³, de ogen en het gelaat naar omhoog, was het alsof ze in de afgrond van de goddelijke bespiegeling en zoetheid, ondergedompeld en opgenomen waren, ontrukt in het beschouwen van de goddelijke dingen. Ze straalden in de wereld als sterren aan de hemel, en als een opvlammende, vurige fakkel zo vlamden ze vanbinnen, al hun naasten ontbrandend in de liefde voor God. Zulke mannen, eenmaal benoemd tot oversten en leiders, bleken van groot nut te zijn. Want op wonderbaarlijke wijze waren ze begiftigd met goddelijke genade en menselijke ijver.

¹ Loris Sturlese en Fiorella Retucci denken dat Seuse hierbij mogelijk Meester Eckhart op het oog heeft; zie hun bijdrage *Pila argentea*, in: *Mots médiévaux offerts à Ruedi Imbach*, Porto, 2011, pp. 553-557, hier p. 557.

² Sir. 15,3.

³ Breviarium OP, Completorium in festis BMV, Antiph. *Ad Nunc dimittis*, (ed. Cormier I, p.663)

11.

Toen de discipel al deze dingen zeer zorgvuldig overwoog, werd hij bevangen door grote verbazing over wat dit allemaal betekende, en wat hem vooral verbaasde, was dat de ene waarheid zo'n verscheiden weerklank had in de afzonderlijke groepen discipelen. Toen, als door en stem uitgesproken, verstond hij: 'De drie categorieën die je zag vertegenwoordigen drie manieren om de Heilige Schrift te bestuderen en te onderwijzen. De eerste manier is die van het vlees, ze wordt gevonden in degenen die almaar letters tot zich nemen zonder de geest¹; hoe meer letters ze gelezen hebben, des te meer opgezwollen ze raken van trots, niet beseffend hoe schadelijk dat is voor henzelf en voor anderen; heel hun streven is niet gericht op het loven van God, noch op eigen of andermans zaligheid, maar op de bevorderingen die ze najagen. De tweede manier is die van de dierlijke ziel, ze wordt gevonden bij degenen die met een enkel oog², en op schoolse wijze, zoeken wat nodig is voor het heil, maar het nalaten werken te doen die verder gaan dan de verplichting en te streven naar grotere en betere gaven.³ De derde weg, die de geestelijke is, gaan zij, die met geheel hun hart en al hun krachten nastreven wat tot de volmaaktheid behoort, er zorgvuldig acht op gevend, dat zoals hun verstand gevuld raakt met kennis, hun hart vervuld wordt van goddelijke liefde; en zoals ze groeien in de kennis van de Waarheid, zo groeien ze in de liefde voor het Allerhoogste Goed: zij proeven en zien hoe zoet de Heer is⁴. Zichzelf en anderen leiden ze naar het vereiste doel volgens de Heilige Schrift, daarbij innerlijk niet minder handelend uit de Geest van God.⁵

12.

De discipel wenste, voorbijgaand aan de anderen, bij die laatsten zijn thuis te zoeken, en zich volledig te wijden aan de studie van deze ware en allerhoogste filosofie.

¹ Cfr. 2 Kor. 3,6.

² Cfr. Mat. 6,22.

³ 1 Kor. 12,31.

⁴ Ps. 34(33),9.

⁵ Rom. 8,14.

HOOFDSTUK 2.

DE NUTTIGSTE WETENSCHAP VOOR DE STERFELIJKE MENS: WETEN HOE TE STERVEN.

1.

Omdat alle mensen van nature naar weten verlangen¹, O hoogste en Eeuwige Wijsheid, en in jou, Heerser over het al, Schep- per van de natuur, tot wie wij spreken, alle schatten van wijs- heid en wetenschap verborgen liggen², daarom, Maker van al- les³, jij, die alle kennis bezit, die alles van tevoren ziet⁴, daarom bid ik je met gretig hartsverlangen, mij de schat van jouw wijs- heid en de wetenschap van de heiligen⁵ te ontsluiten, en mij te onderrichten in deze verheven dingen, en deze zaken, ook de fijnzinnigste en diepzinnigste, die nu besproken dienen te wor- den, in het middelpunt van de aandacht te brengen.

2.

De Wijsheid antwoordde: 'Mijn zoon, wil niet hoge dingen sma- ken, veeleer vrees.⁶ Luister naar me, en ik zal je dingen leren die nuttig zijn. Een kostbaar geschenk zal ik je geven.⁷ Wat ik on- derwijzen wil, heeft betrekking op jouw leven. Aan het begin van de heilsleer staat de vrees voor de Heer, die de toegang tot de Wijsheid is⁸; ik zal je hier de juiste volgorde wijzen: als eerste: hoe te sterven, vervolgens: hoe te leven, dan: hoe mij in het Sa- crament te ontvangen, en tot slot, hoe met een zuivere ziel mij onophoudelijk te prijzen.'

3.

Hierop zei de discipel: 'Dit, mijn Heer, is waar mijn verlangen altijd naar uitgegaan is en wat ik gezocht heb in al mijn gebeden. O, had ik kennis van deze allernuttigste kunsten, namelijk:

¹ Aristoteles, *Metaphysica A*, c.1 (980 a 2); zie ook Thomas van Aquino, *S.Th.*, I-II, q.3, a.6, arg.2 (en op meerdere andere plaatsen).

² Kol. 2,3.

³ Wijsh. 7,21.

⁴ Wijsh. 7,23.

⁵ Spr. 9,10; Wijsh. 10,10.

⁶ Rom. 11,20.

⁷ Spr. 4,2; Wijsh. 3,14.

⁸ Ps. 111 (110),10; Sir 1,16.

gelukkig sterven en goed leven, jou liefdevol ontvangen en godsvruchtig te loven, wat zou er voor mij nog resten om te achterhalen? Maar, zeg me, zo vraag ik je, welk nut kan gevonden worden in de wetenschap van hoe te sterven, aangezien toch de dood niet als na te streven verworvenheid maar als verlies gezien wordt.

4.

Hierop antwoordde de Wijsheid: 'Ze is op veel manieren nuttig.¹ Deze kennis, dit weten hoe te sterven, is allernuttigst en te verkiezen boven alle andere kunsten. Het weten dat iemand sterfelijk is, daarmee is ieder wel vertrouwd, aangezien er niemand is die altijd leven zal, noch iemand is die daarop hopen kan.² Maar slechts weinigen zul je vinden, die weten hoe te sterven; een geschenk van God is het, van alle gaven de grootste. Weten hoe te sterven, betekent hart en ziel altijd verheven te houden naar de dingen van omhoog, zodat wanneer de dood zich ook maar aandient, hij hen bereid vindt hem zonder enige weerstand te ontvangen, als stonden zij te wachten op de komst van een dierbare vriend. Maar ach, helaas, onder niet weinig geestelijken, net zoals onder ijdele, wereldlijke mensen, zul je er velen aantreffen voor wie de gruwel van de dood zo groot is, dat ze er nauwelijks over durven nadenken. Deze wereld willen ze niet verlaten, omdat ze nog niet geleerd hebben hoe te sterven. Met ijdel gepraat, met schertsen en potsierlijkheden, en andere, soortgelijke lege dingen, vergooien ze veel van hun tijd; en wanneer de dood hen dan plots overvalt, en hij hen slecht voorbereid aantreft, dan rukt hij de ellendige ziel weg uit hun lichaam en neemt haar mee naar de hel, net zoals hij jou vaak bij de teugels heeft willen nemen om je met hem mee te voeren, zou de barmhartige hand van de Heer het niet verhinderd hebben. Maar jij nu, laat die ijdelheden de ijdelen, en schenk aandacht aan mijn leer, ze zal jou meer tot nut zijn, dan het zuiverste goud³, ja meer dan de boeken van alle filosofen. En opdat mijn leer jou des te heviger beweegt en zich altijd in je hart zal vestigen, wil ik je aan de hand van een waarneembaar voorbeeld de verborgenheden van mijn leer tonen: het zal voor jou zeer nuttig zijn tot begin van je heil, en alle deugden zal het tot stevige

¹ Rom. 3,2.

² Cfr. Pred. 9,4.

³ Sir. 29,14; cfr. Bar. 3,30.

grondvest zijn. Zie dan nu het beeld voor je van een man die met je spreekt, terwijl hij stervende is.

5.

Toen de discipel dit hoorde, begon hij zijn uitwendige zinnen te verzamelen, en in zichzelf verzonken, het hem voorgestelde beeld zorgvuldig gade te slaan. Hij had het beeld voor zich van een zeer knappe jongeman, die, door de dood ingehaald, op het punt stond het aardse te verlaten, en dat zonder enige voorbereidingen te hebben getroffen voor de redding van zijn ziel. Hij riep met een ellendige stem woorden als deze: 'Het gekreun van de dood heeft mij omvangen; de pijnen van de hel hebben mij omklemmt.¹ Wee mij, eeuwige God, waartoe ben ik in deze wereld geboren? Waarom niet meteen gestorven toen ik de moederschoot verliet?² Mijn leven begon met tranen en verdriet, en nu beëindig en verlaat ik het met klaagzangen en rouw. O dood, hoe bitter de gedachte aan jou³, voor een hart gewend aan vreugde, gevoed met zoetheden. Verschrikkelijk jouw aanwezigheid, voor iemand die jong is en krachtig⁴ en zijn leven leidt in grote voorspoed. O, hoe weinig kon ik geloven, zo spoedig te moeten sterven. Maar nu, o ellendige dood, alsof je uit een hinderlaag bent gesprongen zo heb je me plots overrompeld. Gegrepen heb je me en me gebonden met duizend banden, en aan ijzeren kettingen sleep je me mee, zoals men dat bij een ter dood veroordeelde pleegt te doen, die naar zijn terechtstelling wordt gevoerd. Nu, met handen verwrongen van pijn⁵, schreeuw ik het uit. Ik zou willen wegrennen voor de dood, maar nergens een toevluchtsoord. Ik kijk om me heen, naar alle kanten, maar nergens een vertrooster, nergens een helper. Het is besloten⁶, er is geen terug. Ik hoor de vreselijke stem van de dood, die bulderend zegt: "Je bent een zoon van de dood.⁷ Rijkdom noch verstand, vrienden noch verwanten zullen je uit mijn greep kunnen bevrijden. Het einde is gekomen, gekomen is het einde.⁸ Het is beschikt, het moet gebeuren." O mijn God, moet ik nu al

¹ Ps. 18 (17),5-6.

² Job 3,11.

³ Sir. 41,1.

⁴ 1 Sam. 9,1.

⁵ Num. 24,10.

⁶ 2 Sam. 19,29.

⁷ 1 Sam. 20,31.

⁸ Ez. 7,2.6.

sterven? Kan dit vonnis niet veranderd worden? Moet ik deze wereld dan al zo snel verlaten? O mateloze wreedheid van de dood, O meedogenloze vernedering zonder genade. Spaar, zo smee ik je, spaar de jeugd, spaar wie nog niet tot rijpheid is gekomen. Handel toch niet zo wreed, sleur me niet zo plots weg uit dit licht, zo onvoorbereid.'

6.

Toen de discipel dit hoorde, wendde hij zich tot de stervende man en zei: 'Vriend, jouw woorden schijnen mij niet erg door-dacht te zijn. Weet je niet dat de dood allen zonder onderscheid oordeelt. De dood maakt voor niemand een uitzondering, niemand slaat hij over, en ieder wordt door hem gelijkelijk bedeed. Met de jongeren noch de ouderen heeft hij erbarmen. Mensen van adel kent hij niet, de machtigen vreest hij niet. Zowel de rijken als de armen vaagt hij weg. Ja, de meesten worden uit ons midden weggerukt nog voor hun jaren vervuld zijn. Of dacht je soms dat de dood jou alleen zou moeten ontzien, ja, dat hij het niet zou aandurven jouw aardse huis binnen te dringen? Zelfs de profeten stierven.¹'

7.

De beeltenis van de dood antwoordde: 'Je bent me een edelmoe-dige trooster!² Mijn woorden zijn niet ondoordacht, veeleer dienen zij als dwazen beschouwd te worden, die goddeloos geleefd hebben tot de dood, die handelingen pleegden die de dood verdienen, maar desondanks niet bang zijn voor de dood, die hen nochtans zo nabij is. Blind zijn ze en als redeloze beesten³, die zich niet voorbereiden op hun laatste uur noch op wat na de dood zal gebeuren. Niet om het oordeel van de dood rouw ik, maar om de schade van een onvoorbereide dood. Niet omdat ik deze aarde moet verlaten huil ik, nee, ik beklaag en betreur al die verloren dagen, die ik ijdel en zonder enige vrucht liet voor-bijgaan. Hoe heb ik geleefd?⁴ Ik ben afgedwaald van de weg van de waarheid, het licht van de gerechtigheid heeft voor mij niet geschinen en de zon van het begrip is voor mij niet opgegaan. Ik ben moegelopen op de wegen van ongerechtigheid en

¹ Joh. 8,53.

² Job 16,2.

³ Ps. 49(48),13.

⁴ Voor de volgende passage, cfr. Wijsh. 5,6-15.

verderf, en gevaarlijke wegen ben ik gegaan; de weg van de Heer heb ik niet gekend. Maar ach, wat heeft mijn hoogmoed me gebaat, wat heeft ijdel vertoon van rijkdom me gebracht? Het is allemaal vervlogen, als een voorbijgaande schaduw, als een boodschapper die haastig voortijlt, ja, als een schip dat het golvende water snijdt, waarop men na zijn doortocht geen spoor meer vinden kan, geen pad door zijn kiel in de golven gebaad; of zoals men, wanneer een vogel die door de lucht vliegt, geen teken van zijn tocht meer vinden kan: slechts het geluid van zijn vleugels waarmee hij de lichte lucht slaat, om zich vol moeite een pad door de lucht te openen, waarvan men achteraf geen spoor meer terug kan vinden; of als een pijl die op weg is naar zijn doel, waarbij de doorkliefde lucht zich steeds weer sluit, zodat men zijn baan niet meer bespeurt. Zo ook ik: nauwelijks geboren hield ik op te zijn; geen enkel teken van deugd vermocht ik te tonen; verteerd ben ik door eigen boosheid. Mijn hoop is als kaf dat door de wind wordt meegevoerd, is als vederlichte rijp die door de storm wordt verspreid, is als rook die door de wind wordt weggeblazen, en als de vluchtige herinnering aan een gast die één dag slechts gebleven is.¹ En daarom is mijn spreken nu vervuld van bitterheid² en zijn mijn woorden zo vol van pijn.³ Daarom werd mijn hart bedroefd en werden mijn ogen verduisterd.⁴ Wie geeft mij de dagen van vroeger terug⁵, toen ik gekleed ging in een kleding van kracht en schoonheid en ik vele jaren voor me had, zodat ik op voorhand had kunnen weten van het kwaad dat me overspoeld heeft op dit uur? Ik bekommerde me niet om de tijd, die zo oneindige kostbaar is; het schip gaf ik de winden⁶, de teugels van de lust liet ik vieren, en in ijdelheid bracht ik mijn dagen door. Op hun kostbaarheid heb ik geen acht geslagen, ik waande mij als een wilde ezel vrijgeboren.⁷ Nu echter, als een vis aan de haak geslagen en als een vogel met het touw gestrikt, ben ik gevangen in de tijd van tegenslag, die mij plots overvallen heeft.⁸ De tijd is voorbijgegaan, hij is verstreken. Niemand kan hem

¹ Tot hier, Wijsh. 5,6-15.

² Job 23,2.

³ Job 6,3.

⁴ Klaagl. 5,17.

⁵ Job 29,2.

⁶ Hand. 27,15.

⁷ Job 11,12.

⁸ Pred. 9,12.

terugbrengen, Er was geen uur zo kort of ik had er geestelijke winst in kunnen behalen, die onvergelijkelijk meer waarde heeft dan alle aardse rijkdommen.

8.

Helaas, ongelukkige die ik ben! Plots vergieten mijn ogen nu tranen van verdriet, water stroomt van mijn oogleden¹, want herroepen wat voorbij is, kan ik niet. O mijn God, waarom heb ik het verwaarloosd? Waarom heb ik het uitgesteld? Waarom heb ik me ervoor afgesloten? Waarom heb ik zoveel dagen van genade verspild aan gesprekken al te lang en vruchteloos, en mijzelf daarbij zo tekortgedaan? O onuitsprekelijke verzuchtingen van mijn hart! Waarom heb ik mij verdiept in ijdelheden, en waarom heb ik niet al mijn leven sterven geleerd? Ah, jullie allen hier aanwezig, jullie die mijn ellende ziet en nog geniet van de bloei van je jeugd en nog over genoeg tijd beschikt, bezie me en overdenk mijn ellende, opdat mijn gevaar, jullie schade mag afweren. In de bloei van je jeugd, verdiep je in God, breng je tijd door met heilige daden; handel niet als ik, lijd niet als ik. O schone jeugd, hoe ging je me verloren! O eeuwige God, ik klaag bij jou over de ellende die ik lijd. Verwaten jeugd haat woorden van verwijt; onderwerpen aan wie mij onderwezen wilde ik niet, naar wie mij vriendelijk waarschuwden luisterde ik niet. Tucht heb ik verfoeid, vermaningen heeft mijn hart versmaad.² Ach, mijn God, nu ben ik in een diepe put gevallen, in de strikken van de dood ben ik gerend. Beter was het voor me geweest niet geboren te zijn, of gestorven te zijn in de schoot nog van mijn moeder, dan de tijd die mij voor boetedoening was verleend zo vergeefs te besteden en deze uit hoogmoed te misbruiken.³

9.

De discipel toen antwoordde: 'Kijk, we gaan allemaal dood, als water zijn we, dat op de grond is uitgegoten en niet meer kan worden opgevangen; God wil de ziel echter niet verloren laten gaan, maar is erop bedacht, dat een verstotene niet van hem verwijderd blijft.⁴ Hoor daarom naar mijn stem en doe boete voor

¹ Jer. 9,18.

² Spr. 5,12.

³ Cfr. Job, 3,11

⁴ 2 Sam. 14,14.

het verleden; keer terug tot de Heer, jouw God, want goedgezind is hij en barmhartig¹; en wanneer je einde goed is, zal het voldoende zijn voor je redding.'

10.

De voornoemde jongeman antwoordde als volgt: 'Wat zijn dat voor woorden die je spreekt? Moet ik boete doen? Moet ik me bekeren? Zie je dan niet de doodsangst die me beklemt? Zie hoe ontzet ik ben door angst en de verschrikking van de dood. Ik lig gevangen in de banden van de dood, en mijn geest wordt bekneld door zulke grote angsten, dat ik niet meer weet wat te doen. Maar net als een patrijs die gegrepen is door de klauwen van de havik, die hem weldra aan stukken gaat scheuren, en uit doodsangst voor levenloos ligt, zo ook worden mij de zinnen ontnomen; en aan niets anders kan ik denken dan aan hoe te ontsnappen aan de dood, waaraan ik echter niet kan ontkomen. De heerschappij van de dood drukt me terneer en de bittere scheiding verwondt me. Bitter de dood, die mij zal scheiden.'^{2 3}

11.

O, gezegend de tijdige boetedoening en bekering, want ze zijn veilig. Maar wie laat tot boetedoening komt, zal in twijfel en onzekerheid verkeren, omdat hij niet weet of zijn boete echt is of geveinsd. Wee mij, omdat ik zo lang heb uitgesteld mijn leven te beteren, mijn redding zo erg heb vertraagd. O jij, al te lang uitstel van mijn betering, hoe heb je mij verwaarloosd. Goede voornemens zonder begin, wil zonder daad, goede beloftes zonder uitvoering, richtten me te gronde. O, morgen, morgen⁴, wat

¹ Joël 2,13.

² 1 Sam. 15,32.

³ In de *ed.* Künzle eindigt deze zin met een vraagteken. Alternatieve vertaling: Zal de bittere dood mij dan nu laten verscheiden?

⁴ Mogelijke verwijzing naar Augustinus? Het Latijnse woord "cras" betekent "morgen". In een van zijn preken (*Serm.* 224 c.4, n.4) heeft Augustinus het over mensen, die een slecht leven leiden. Hij legt een relatie tussen het gekras van raven en het uitstelgedrag van deze mensen. "*Laten zij, die zo zijn, zich verbeteren, terwijl zij nog leven; later zouden zij het wel willen, maar niet kunnen. Want de dood komt onverwacht en dan kan men zich niet meer beteren, maar dan wordt men naar het vuur gezonden. En men weet niet, wanneer die laatste ure komt, en toch zegt men: ik wil me verbeteren. Wanneer verbetert ge u, wanneer verandert ge u? Cras, zegt ge. Zie telkens als ge zegt: cras, cras zijt ge een raaf geworden. Zie ik zeg u, wanneer ge dat ravengekras doet horen, gaat ge uw ongeluk tegemoet, Want die raaf, wiens stem ge nabootst, ging uit de ark en kwam niet terug (Gen. 8: 7). Maar jij, broeder, keer terug tot de Kerk, die toen door de ark werd verzinnebeeld". Ook in een andere preek (*Sermo* 82 c.11, n.14) spreekt hij over de stem van de raaf. Hij*

heb je een lang touw gevlochten; ja in de afgrond van de dood, heb je me getrokken met dit touw van uitstel. Bedrogen heb je me, ja, bedrogen ben ik.¹ Is deze ellende niet nog groter dan alle ellende van de wereld? Is het dan niet terecht dat mijn hart hierover treurt en dat mijn ziel verwond is? Hier zijn al mijn dagen voorbij; dertig jaren van mijn levenstijd vervloten, ze gingen verloren, op ellendige wijze zijn ze verkwist. Ze zijn voorbijgegaan in zulke onachtzaamheid, dat ik niet weet of ik ooit een van deze dagen heb doorgebracht naar Gods wil, en of ik in de beoefening van alle deugden, zo prijzenswaardig en volmaakt handelde als ik gekund zou hebben en had moeten doen, of dat ik als een welkome dienaar, ooit mijn Schepper zo aangenaam en doelmatig gediend heb als mijn toestand dat van me vereiste. Wee mij, o schande! Dit is het dus, dit wat geheel mijn innerlijke heeft verwond.

12.

O, eeuwige God, hoe vol schaamte zal ik voor jou en alle heiligen staan bij het oordeel, waar ik gedwongen word me te verantwoorden voor al wat ik deed en naliet te doen. En wat zal ik daartoe dan zeggen? Mijn kwelling is nabij², want deze wereld ga ik verlaten. Hoor me nu en wees aandachtig, dat bid ik je. Zie, in dit uur zou ik me meer verheugen over een kort gebedje, zoals een Ave Maria voor mij met aandacht uitgesproken, dan over duizend stukken goud en zilver.³ O mijn God, hoeveel goeds heb ik verwaarloosd. Welk kwaad overviel me, dat ik dit niet voorzag, terwijl ik het wel had kunnen voorzien! Hoeveel uren, die nooit meer zullen terugkeren, heb ik verloren. Hoe klein en onnut de zaken die ik bedreef, hoe talrijk en kostbaar de goede dingen die ik naliet te doen. Met nodeloze zaken hield ik me bezig, en het noodzakelijke liet ik achterwege. Bij anderen zocht ik hulp, meer dan nodig of me toekwam, op mezelf deed

zegt daar: *"Ik weet, en met mij weet ieder, die er met een weinig meer aandacht op gelet heeft, dat ieder, die God vreest, zich onder Zijn woorden verbetert, behalve hij, die meent, dat hij nog langer heeft te leven. En juist dat is de dood van velen, wanneer ze zeggen: cras, cras, en de deur plotseling gesloten wordt. Hij blijft buitenstaan met zijn ravengekras, omdat hij niet kende het klagelijk kirren der duif. Cras, cras, zo zegt de raaf. Kir als de duif en sla u op de borst."* (Vertalingen overgenomen uit: Sizoo, A.: *Augustinus leven en werken*, Kampen 1957). Zie verder: Augustinus, *Confess.* VIII, c.12, n.28 en *Ennerat. In Ps.* 102, 8, n.16.

¹ Re. 11,35.

² Ps. 22 (21),12.

³ Ps. 119 (118),72.

ik geen beroep. Ik legde mezelf in hun handen, mezelf te helpen verzuimde ik volledig.

13.

Waarlijk, nu besef ik dat het voor het verwerven van een groot hemels loon beter voor me geweest was zorgvuldig en met een reine ziel over mijn hart en mijn zinnen te waken; nu ik dit verwaarloosd heb, dertig jaren lang, en het besmet heb met een wanordelijke gezindheid, is er niemand, wie dan ook, die met zijn neerknielingen dit loon voor mij bij God zou kunnen verkrijgen. Luister, luister allemaal, jullie die bekommerd zijn om mij in mijn ellende. Omdat, zoals je kunt zien, ik bijna geen tijd meer had, bezocht ik al mijn vrienden, en elk van hen, op wie ik mijn hoop gevestigd had, vroeg ik mij een kleine, armzalige aalmoes te geven uit de overvloed van hun geestelijke rijkdommen en goede werken, om zo aan te vullen wat ik tekortkwam en om mijn zonden te vergelden; maar ik werd teleurgesteld. Ze duwden me weg en zeiden: 'Wellicht is het niet genoeg voor ons en voor jou.'¹ Ach, goede God, milde Vader van barmhartigheid², zie deze lijdende mens, en heb medelijden met hem. Ach, hoeveel goeds had ik in zoveel tijd in goede gezondheid kunnen doen; en ik heb het niet gedaan. Wat een onmetelijke geestelijke rijkdommen en hemelse schatten had ik kunnen vergaren, en ik heb het verzuimd. O mijn God, en de geringste werken van genoegdoening, hoe aangenaam en welkom zouden ze me nu zijn. Ik wilde tevreden zijn met de kruimels die van de tafel van mijn meesters vielen, en niemand die ze me gaf.³ O jullie allen, heb medelijden met me en erbarmen⁴; en zolang je krachten het toelaten en de tijd je helpt, verzamel in je hemelse graanschuren⁵ hemelse schatten⁶, zodat wanneer je behoeftig wordt, ze je tot hulp zijn in de eeuwige woningen⁷, en jij op dat uur, dat voor jou nabij is, niet berooid achter zult blijven, zoals je mij nu voor je ziet: berooid en beroofd van al het goed.'

¹ Mat. 25,9.

² 2 Kor. 1,3.

³ Luc. 16,21; Mat. 15,27.

⁴ Job 19,21.

⁵ Mat. 13,30.

⁶ Cfr. Mat. 13,44 vv.

⁷ Luc. 16,9.

14.

De discipel wederom antwoordde hem: 'Geliefde vriend, ik zie dat je pijn erg hevig is, en ik leef daarom van ganser harte met je mee en smeed je, bij de Almachtige God, mij raad te geven wat te doen, opdat ik niet aan datzelfde gevaar wordt blootgesteld bij een dergelijke onverwachte en plotse dood.'

15.

Hierop antwoordde de voornoemde verschijning: 'De beste raad, de hoogste voorzichtigheid en de grootste vooruitziende blik, bestaan erin, je door oprecht berouw, en een zuivere en eerlijke biecht voor te bereiden, zolang je gezond en sterk bent, en dat met een passende genoegdoening; door alle schadelijke dingen te verwerpen die je afhouden van de eeuwige verlossing of je weerhouden deze te bereiken; en door je te allen tijde zo te gedragen alsof je vandaag nog, of morgen, of uiterlijk deze week van deze wereld scheiden moet. Stel je voor, in je hart, dat je ziel zich al in het vagevuur bevindt, om daar tien jaren lang in de vurige oven te branden¹ als straf voor haar overtredingen, en jou alleen dit huidige jaar gegeven is waarin je jezelf tot hulp kunt zijn. Kijk daarom vaker naar haar, zij die daar brandend is tussen de vuurballen, en hoor haar gekwelde stem, die je toeroept en zegt: "O jij, van mijn vrienden de allerliefste, red mij, ik jouw gekwelde ziel. Wees de ingekerkerde indachtig, heb erbarmen met me en kom me te hulp in mijn onreddering. Sta niet toe, dat ik nog langer word gekweld in deze duistere gevangenis, want verlaten ben ik door deze wereld. Niemand is er die zich trouw toont, niemand die me in mijn nood een hand toesteekt. Ieder zoekt het zijne², mij laten ze als een verstotene de wraakzuchtige vlammen."³

16.

Hierop antwoordde de discipel: 'Het meest tot nut zou deze leer zijn voor iemand die haar door ervaring verwerft, zoals jij het hebt gedaan. Hoewel je woorden bewogen en indringend klinken, toch zullen velen er maar weinig voordeel uit trekken. Ze wenden hun gezicht af om het einde niet zien.³ Ze hebben ogen

¹ Dan. 3,11.

² Fil. 2,21.

³ Ps. 10(9),11.

en zien niet, ze hebben oren en horen niet.¹ Ze denken lang te zullen leven, en omdat een onvoorbereide dood hun geen angst aanjaagt, verachten deze ellendigen de schade die ze kunnen voorzien. Wanneer de bode van de dood, een ernstige ziekte, komt, dan verzamelen vrienden en metgezellen zich om de zieke te bezoeken. Ze voorspellen voor de toekomst niets dan goed, zeggen dat de dood niet nabij is, en door de zieke niet gevreesd hoeft te worden, dat er geen gevaar dreigt, maar dat het iets is dat snel voorbij zal zijn, dat het een onevenwichtigheid van de lichaamssappen is, of een blokkering van de ledematen of van de zenuwen, die van voorbijgaande aard is. Zo worden de vrienden van het lichaam de vijanden van de ziel en verwaarlozen ze de ongelukkige, omdat de ziekte met het moment verergert, en de zieke, die altijd hoopt te herstellen, uiteindelijk bezwijkt zonder het te hebben voorzien, en hij zonder de vrucht van de redding zijn ongelukkige geest uitademt. Zo zal het ook hen vergaan, zij die je aanhoren, maar vertrouwen op hun menselijke inzichten, zij die je woorden terzijde schuiven en je raad, die hun tot heil kon zijn, niet opvolgen.'

17.

Op deze woorden antwoordde het beeld van de dood: 'Daarom, wanneer ze in het net van de dood gevangen zijn genomen, wanneer ramspoed plotseling over hen is gekomen en de ondergang als een storm zal opstaan, wanneer kwelling en angst over hen zullen komen, dan zullen ze schreeuwen en niet worden gehoord, omdat ze de wijsheid haatten, en weigerden mijn raad aan te horen.² Net zoals we nu slechts enkelen vinden, die, door mijn woorden tot berouw gekomen, hun leven beteren, zo vinden we in werkelijkheid – vanwege de boosaardigheid van de tijd, het gebrek aan geestelijke vurigheid en de kwaadaardigheid³ van de ouder wordende wereld⁴ – maar zeer weinigen, die zo volmaakt voorbereid zijn om te sterven, die zo onthecht en met een godsvruchtig hart leven, dat ze in hun verlangen naar het eeuwige leven, wensen te sterven, omdat ze vanuit de grond van hun hart verlangen om bij Christus te zijn⁵; de bittere dood

¹ Ps. 115 (113B),5-6; Ps.135 (134),16-17.

² Spr. 1,27-30.

³ Cfr. 1 Joh. 5,19.

⁴ Zie de *Proloog* voor dezelfde klacht.

⁵ Fil. 1,23.

echter verrast hen die onvoorbereid zijn, net zoals hij mij overrompeld heeft. Daarom is het niet zozeer dat ze de wereld verlaten, maar veeleer alsof ze er gewelddadig uit worden weggerukt; en ze geloven er goed vanaf te zijn gekomen, wanneer ze, als het vee, niet verstoken van hun verstand sterven. En wil je weten wat de oorzaak is van zulk groot en algemeen gevaar, dan zie hier: de wanordelijke honger naar eer, de overbodige zorg voor het lichaam, de liefde voor het wereldse, en de mateloze begeerte naar eigen vermogen, dit is het wat al die verstrooide harten verblindt en hen in deze hachelijke toestand brengt.¹

18.

Wat jou betreft, als je evenals die enkelingen voor het gevaar van een onvoorbereide dood behoed wil worden, luister dan naar mijn raad, en deze, mijn treurige verschijning, zoals je die nu ziet, plaats haar vaak voor je ogen en roep haar steeds weer in je herinnering, en onmiddellijk zul je het grote nut van mijn onderwijzing bemerken. Je zult dan zulke vooruitgang maken, dat je niet alleen niet bang zult zijn om te sterven, maar zelfs naar de dood, vreeswekkend voor alle levenden, uitziet, als het einde van al het harde werken en het begin van de eeuwige gelukzaligheid, en je zult op hem wachten met heel je hartsverlangen. Zorg ervoor, elke dag op indringende wijze aan mij te denken, mijn woorden zorgvuldig te overwegen, en ze in te schrijven in je hart. Uit de pijnen en angsten die je aan mij kunt waarnemen, leid af en bedenk de dingen die jou binnenkort zullen overvallen. Onthoud hoe ik geoordeeld ben, zo zal het ook bij jou zijn. Ik gisteren, jij vandaag.² Kijk naar mij, en gedenk dan die nacht waar jij naartoe leeft.

19.

O, hoe zalig jij, Arsenius³, die dit uur altijd voor ogen hebt gehad. Gezegend hij die de Heer, wanneer hij komt en aan de deur

¹ Een samenvatting van de eigenschappen van de door Seuse bekritiseerde discipelen (eerste soort van afdeling twee) uit hoofdst. 1 van boek 2.

² Sir 38,23.

³ Zie: 'Verba Seniorum, PL. I, (LXXIII, 794, 54, 163B) *Dum ergo moreretur* [Arsenius] *coepit flere, et cum fratres illius requirerent dicentes: Quid fles, pater? Numquid et tu times? Ille respondit: In veritate timeo; et iste timor qui nunc mecum est, semper in me fuit ex quo factus sum monachus.* [Toen hij het sterven nabij was, zagen zijn broeders hem wenen en zij zeiden tot hem: "Waarachtig, bent ook u

klopt, wakend aan zal treffen.¹ Gelukkig degene die hij op dit uur goed voorbereid aantreft, want hij zal heengaan in vreugde, zelfs wanneer hij door de immense bitterheid van de dood benauwd mocht zijn. Welke dood hij ook sterven mag, hij zal ingaan tot de plaats van verkwikking.² Gereinigd zal hij worden en voorbereid op het schouwen van Gods heerlijkheid; en behoed door de heilige engelen en begeleid door de hemelbewoners zal hij worden ontvangen door het hemelse heer. Het uitgaan van zijn geest zal zijn gelukkige ingaan zijn in het eeuwige vaderland.

20.

Maar helaas, ellendige die ik ben, waar denk je, zal mijn geest deze nacht wonen? Wie zal mijn ellendige ziel ontvangen? Waar zal ze onderdak vinden, waar overnachten? Of wie zullen het zijn, die haar ontvangen in deze onbekende streek? O hoe eenzaam mijn ziel zal zijn, hoe verlaten en verworpen, meer dan welke ziel ook. Wie wil haar trouw bijstaan, wie haar daadwerkelijk helpen? Daarom heb ik medelijden met mezelf, en onder bittere woorden vergiet ik stromen van tranen.³ Maar wat baat het me nu te huilen en woorden op te stapelen van bitterheid? Het is besloten, het kan niet worden veranderd. De vijand heeft mij de wegen versperd, hij heeft op me liggen wachten als een leeuw verscholen in het struikgewas⁴; het vervulde en bedwelmd me met bitterheid. Ze voerden mijn leven naar de poel des doods.⁵

21.

O, mijn God. Nu laat ik mijn woorden, want langer klagen vermag ik niet. Zie, het uur nadert, dat mij weg zal nemen van deze aarde. Wee mij, nu zie ik, nu ervaar ik, dat ik niet langer leven kan, en dat de dood nabij is. Mijn handen, ze beginnen te verstijven, mijn gezicht, het wordt bleek, mijn blik, hij raakt

bang, Vader?" En hij zei hun: "Waarachtig, de vrees die nu bij me is, draag ik al met me sinds ik monnik werd."]. Zie tevens onder "Arsenius", volgens de Griekse, alfabetische lijst, in Migne's *Patrologia Graeca*, Vol. 65, col. 71-440, (202 A), nr. 44.

¹ Luc. 12,36-37.

² Wijsh. 4,7.

³ Klaagl. 2,18.

⁴ Klaagl. 3,9-10.

⁵ *Breviarium OP*, Dominica in Ramis palmarum, Noct. II, Respons, IV, (*ed.* Cormier I, p.414); cfr. Klaagl. 3,15.

beneveld, mijn ogen, ze verzinken en rollen weg. Ach, ellendige die ik ben! De lanssteken van de bittere dood omringen me, zoekend mijn zwakke hart te verstikken. O doodsangst en harten-nood! Mijn pols wordt onregelmatig, mijn ademen zwaar, vergeefs diep mijn ademteugen. Ik zie niet langer het licht van deze wereld. En kijk, de andere wereld begint zich reeds te tonen voor mijn geestesoog, als tijdens de meditatie. O mijn God, wat een ellendig beeld! Zie hoe bloeddorstige beesten, spookachtige demonengezichten, en ontelbare, zwarte Ethiopiërs¹ me omringen; in een hinderlaag wachten ze de ellendige ziel op, die op het punt staat heen te gaan, om deze te kunnen kwellen als zij hun overhandigd wordt.

22.

O allerstrengste rechter, hoe hard toch zijn je oordelen, hoe zwaar weeg je in je oordeel over mij, ik ongelukkige, zaken waar wegens hun geringheid slechts weinigen zich zorgen over zullen maken. Zie, hier is het doodsweet, het doortrekt al mijn ledematen en getuigt dat de natuur overwonnen en al bezweken is. O vreselijke aanblik van de rechtvaardige Rechter, die, aanwezig reeds in mijn angsten, zich aanstonds tonen zal. Vaarwel nu, liefste metgezellen en vrienden; nu ik op het punt sta van vertrekken, wend ik mijn geestesogen naar het vagevuur, waarheen ik nu afgevoerd moet worden, en waaruit ik niet vertrekken zal, totdat de laatste cent betaald is.²

23.

Voor mijn innerlijke ogen zie ik daar ellende en pijn, rouw en verdriet in grote hoeveelheden. Wee mij, ik ellendige, naast andere straffen die aan dit oord verbonden zijn, zie ik er vuurvlammen opklaaien, waar sommigen van de ongelukkige zielen door omwikkeld worden, steeds opnieuw, waardoor ze als vurige vonken heen en weer rennen te midden van het withete vuur, zoals wanneer een groot landhuis helemaal in brand wordt gezet, en in het vuur en in de rook de vonken op en neer schieten; elk van deze zielen huilt en krijst door pijn gekweld,

¹ De term '*Nigri Aethiopes*' is een oude topos, zie: Johannes Cassianus, *Collat.* I, c.21 (CSEL 13, 32.27): *diabolus in figura Aethiopsis taetri*; *Vitae Patrum* III, n. 38 (PL 73 763 B) (Arsenius vidit) *Aethiopem nigru*; Valerius, *Opuscula*, n. 33(PL 87 443 A). Zie ook de *Vita* van Seuse in hoofdstuk 39 (spiritus blasphemiae).

² Mat. 5,26.

en roept: “Heb medelijden met mij, heb medelijden met mij, jullie tenminste, jullie die mijn vrienden zijn!¹ Waar is de hulp van mijn vrienden nu? Waar zijn de goede beloften van mijn verwanten en van de anderen, voor wie wij ons uit ongeordende genegenheid zelf hebben verwaarloosd, om zo nog meer pijn over ons af te roepen? Ach, waarom hebben we dit gedaan? We hebben ons best gedaan om hen een plezier te doen, en worden slecht beloofd. We branden en we koken, en krijgen geen hulp van hen. Helaas, waarom hebben we niet in onze eigen redding voorzien? De geringste pijn die we in het vagevuur ondergaan, overtreft elke kwelling van deze tijdelijke wereld.² Een enkel uur van pijn hier bitter geleden, lijkt wel honderd jaren ellende te bevatten van de voorbijgaande aardse tijd. Maar boven alle andere kwellingen nog, pijnigt ons de afwezigheid van het volmaakt gezegende, goddelijke gelaat.” Dit is wat ik, die in het laatste gevecht verweekeld ben, jou ter nagedachtenis laat; en nu ik dit gezegd heb, ga ik zieltoegend heen.’

24.

Bij deze aanblik kreunde de discipel luid en van angst beefden al zijn botten.³ Zich in tranen tot de Heer wendend, zei hij: ‘Waar is nu de Eeuwige Wijsheid? Heer, heb je mij, jouw dienaar, dan verlaten? Wijsheid wilde je me leren, naar de dood heb je me nu geleid. O, mijn God, hoezeer houdt me de dood, die ik voor me zie, in haar greep, Het beeld van de dood heeft mij zo volledig overrompeld, dat ik amper weet, of hetgeen ik gezien heb werkelijkheid is of gelijkenis. O Heer en Heerser, vreeswekkend en barmhartig⁴, ik dank je, en ik beloof mijzelf te beteren. Want een grote angst heeft me bevangen. Nog nooit van mijn leven heb ik zo duidelijk de gevaren van een onvoorbereide dood ingezien, als nu in dit uur. Ik ben er zeker van, dat dit vreeswekkend gezicht mijn ziel tot hulp zal zijn, voor altijd. Nu weet ik met volledige zekerheid, dat we hier beneden geen blijvende stad hebben⁵; en daarom: op de toekomstige, onveranderbare toestand

¹ Job 19,21.

² Cfr. Augustinus, *Serm.* 104, nr.5; Thomas van Aquino, *Comm. Sent.*, I, IV, dist. XXI, q.1, c.1, q.3.

³ Jer. 23,9.

⁴ Ex. 34,6.

⁵ Heb. 13,14.

van de ziel, daar wil ik me nu met al mijn vermogens op gaan richten.

25.

Te leren sterven, dat is wat ik me voorneem. Ik wil het berouw niet uitstellen, ik wil mijn bekering op geen enkele manier vooruitschuiven. Ik besluit mijn leven te veranderen, zonder uitstel. Alleen al de gedachte eraan is vreselijk, wat zal er dan wel gebeuren als het echt zover is? Neem ze weg, weg van mij, de zachte bedden, de kostbare kleren, de traagheid van de slaap die me tegenhoudt. Zie hoe gewond, en aangedaan ik ben, hoe ik al gekweld word door de kleinste dingen, ja, hoe zit het dan wel met de grotere? Met de grootste moeite verdraag ik de kleinste kwetsuur. Wee mij, hoe zal ik dan zulke onmetelijke pijnen moeten verdragen? O, moest ik zo sterven, of zou ik reeds dood zijn, welk grote voedingsbron zou dit vuur dan in mij vinden, vanwege de veelheid van mijn zonden en hun onvolledige vergelding. Nu weet ik wat me te doen staat; ik zal niet toestaan mijn geliefde ziel zo verloren te laten gaan, maar gedurende deze vluchtige, zo korte tijd, zal ik door hard werken en deugdenvol te leven, zo voor haar zorgen, dat ze in dat laatste uur geen benauwenis zal vinden, maar rust.

26.

O heilige en barmhartige Heiland, geef mij niet over aan een dergelijke, bittere dood.¹ Zie, neergeworpen voor jou, smEEK ik je, onder tranen, om me, vanwege mijn fouten, hier al naar believen te straffen, en dit niet in jouw toorn te bewaren voor het einde.² In dat vreselijke oord is de ellende en het lijden zo groot, dat niemand het vermag uit te zeggen. O, wat ben ik tot nu toe een dwaas geweest, dat ik me om een onvoorbereide dood en de onmetelijke pijn van het vagevuur zo weinig bekommerde; en welk grote wijsheid is het, deze zaken vaak voor uw ogen te hebben. Maar nu, op vaderlijke wijze vermaand, doe ik mijn ogen wijd open en heb ik grote schrik hiervoor.'

¹ Breviarium OP, Completorium, Antiph. *Media vita* ad *Nunc dimittes* a Sabbato ante Dom III Quadrag. usque ad Sabbatum ante Dom. Passionis exclusive, (ed. Cormier I, p.152).

² Breviarium OP, fer. IV infra hebdom. Dom. II. p. oct. Trinitas, Noct., Respons. I, (ed. Cormier II, p.218).

27.

En de Wijsheid antwoordde hem, en zei: 'Mijn zoon, zolang je nog jong bent, gezond en krachtig, en in staat je leven te beteren, houd dit steeds in gedachte. Maar wanneer dit uur voor jou waarlijk aangebroken is, en je kunt jezelf niet anders helpen, dan blijft er niets over dan je aan God barmhartigheid alleen toe te vertrouwen, en mijn Lijden tussen jou en mijn oordeel te plaatsen, opdat de vrees voor mijn gerechtigheid niet onnodig groot wordt, en de hoop je verlaat. Nu de vrees je nog zo in haar macht heeft, word evenmoediger¹, wetend dat de vrees voor de Heer het begin van de wijsheid is.² Onderzoek de Schriften³ en je zult ontdekken, hoeveel goeds het de mens brengt, te denken aan de dood. "Wanneer een mens", zo zegt de wijze, "vele jaren leeft en al die jaren gelukkig is, laat hij gedenken de donkere tijden en de vele dagen, die, wanneer ze komen, het verleden ontmaskeren als ijdelheid."⁴ Daarom, gedenk je Schepper in de dagen van je jeugd, doe het eer de kwade dagen komen, en de jaren waarvan je zegt dat ze je niet langer bevallen, eer het stof terugkeert naar de aarde waar het vandaan kwam, en de levensgeest wederkeert naar God die hem schonk.⁵

28.

Jij echter, loof met heel je hart de hemelse God⁶ en wees dankbaar, want slechts weinigen is het gegeven om zo met het oor van het hart, de onbestendigheid van deze tijd, de altijd bedriegende en op de loer liggende dood, en de altijddurende vreugde van het toekomstige vaderland waar te nemen. Sla je ogen op, kijk nauwlettend om je heen en zie hoevelen er zijn, die, in de geest verblind, hun ogen sluiten opdat ze het einde niet zien, en hun oren bedekken zodat ze niet horen, en niet bekeerd worden en geheeld.⁷ Hun verderf zal niet uitgesteld worden. Aanschouw ook de menigte, de ontelbaar velen, die als gevolg van een onvoorbereide dood reeds verloren gingen. Tel ze maar eens, als je kunt, al die velen. En bemerk hoeveel er van hen tijdens jouw leven bij je hebben gewoond, gestorven zijn en van

¹ Cfr. Bar. 4,5 [*Vulg.*] Tevens: *Vitae Patrum I (Vita Pachomii c.45. PL 73 263 C)*.

² Ps. 111 (110),10.

³ Joh. 7,52; Sir. 1,16.

⁴ Pred. 11,8.

⁵ Pred. 12,1.7.

⁶ Tob. 12,6.

⁷ Jes. 6,10.

de aarde weggenomen. Met zovelen zijn ze, de broeders, metgezellen en andere bekenden, die in maar zo weinig jaren, jou, in je jonge jaren nog, zijn voorgegaan, en die in zulk korte tijd ontslapen zijn en jou achterlieten. Kijk naar ze, praat met ze en stel je voor dat jouw oude mens met hen is overleden. Bevraag ze allemaal, vraag het ieder van hen afzonderlijk en zij zullen je onderwijzen. Met tranen en gekreun zullen ze je antwoorden, en ze zullen zeggen: "O, hoe gelukkig hij, die dit einde voorziet, die zich voor de zonden hoedt, die je raad niet verwaarloost, die zich te allen tijde voorbereidt op dit uur." Laat al het andere, alles wat je hindert, achter je, en breng je huis op orde.¹ Bereid je voor op de weg die alle vlees moet gaan², op het uur van de dood; want zeker weten doe je niet op welk uur hij komen zal, en hoe dichtbij hij is. Zie, hij staat voor de poort.³ En daarom, net als een reiziger, staande in de haven, het schip, dat maar kort aanlegt, om vervolgens naar verre streken te varen, van ver al in het vizier heeft om het maar niet te missen, zorg dat heel je leven en handelen zo ingericht is, dat je heengaan gelukkig zal zijn, en je aan zult komen op de plaats van onsterfelijkheid en eeuwige gelukzaligheid.'

¹ Jes. 38,1.

² Gen. 6,13.

³ Mat. 24,33.

HOOFDSTUK 3.

VERKORTE REGEL TEN BEHOEVE VAN HET GEESTELIJK LEVEN.

1.

Ik herinner me in de dagen van mijn ijdelheid¹, toen ik me tevergeefs afbeulde² onder de zon³, gelezen te hebben in de leerstellingen van de wijzen van deze wereld, die gewoonlijk filosofen worden genoemd, dat de doelloorzaak zich bij de veranderlijke dingen verhoudt als de beginselen bij de kenbare dingen.⁴ Daarom, Hoogste Wijsheid, jij, waar mijn hart zo naar verlangt, wanneer jij me dan als beginsel gaf de kunst van goed te sterven, dan past het jouw goedheid om daar nu de leer van goed te leven bij te voegen, en dat kort en bondig. Want beknoptheid valt bij hedendaagse mensen in de smaak. Veel boeken schrijven immers is een werk zonder eind.⁵ En zo zijn er zolang de wereld al bestaat veel boeken tot ons gekomen, en menigvuldig was de wetenschap.⁶ De wereld staat bol van allerlei leringen. Er zijn wel duizend wijzen van leven: de ene zus, de andere zo.⁷ Zo veel bundelingen van geschriften zijn er die de ondeugden en deugden op meesterlijke wijze behandelen, zo veel katernen waarin de meest fijnzinnige vragen en verschillende stellingen behandeld worden, dat het korte leven zou eindigen voordat men alles bestudeerd of zelfs maar gelezen zou hebben. Wie zou alle boeken over logica, natuurwetenschappen, geschiedenis, moraal en godgeleerdheid kunnen

¹ Pred. 7,16.

² Job 9,29.

³ Pred. 1,3.

⁴ Net zoals uit het bewijs van principes de waarheid van de conclusie voortkomt, zo beoordelen we bij de meeste dingen die we doen de moraliteit van een werk naar de oprechtheid van het doel. Cfr. hier Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.82, a.1 c. waar deze verwijst naar Aristoteles, *Phys.* II, c.9 (200 a 21). *Quinimmo necesse est quod, sicut intellectus ex necessitate inhaeret primis principiis, ita voluntas ex necessitate inhaereat ultimo fini, qui est beatitudo: finis enim se habet in operativis sicut principium in speculativis, ut dicitur in II Physic.* [In de eerste plaats is het noodzakelijk dat, net zoals het intellect noodzakelijkerwijs vasthoudt aan de eerste principes, de wil noodzakelijkerwijs vasthoudt aan het uiteindelijke doel, namelijk geluk: want het doel ligt in het werkzame, zoals het principe in het speculatieve, zoals het wordt gezegd in *Phys* II.]

⁵ Pred. 12,12.

⁶ Dan. 12,4.

⁷ Breviarium OP, fer. III infra oct. Pentecostes, Noct., Lect. II, onder verwijzing naar: *Homilia sancti Augustini Episcopi, In. Io. tract.* 45, n.3, (ed. Cormier I, p. 573).

opsommen, wie alle geschriften, de nieuwe en oude commentaren, inleidingen, samenstellingen, de afzonderlijke verhandelingen en summae, waarmee heel het aardoppervlak als door een buiten haar oevers tredende rivier overstroomd is? Al deze boeken door te moeten bladeren, het zou te veel zijn voor een vermoeide en zwakke leerling. Daarom vraag ik je mij uit dit alles een zo kort mogelijke richtsnoer tot volmaaktheid te geven, ja, iets in vier woorden, strokend met de eerste beginselen van de geestelijke krijgsdienst.

2.

DE WIJSHEID antwoordde: 'In het koor van de heiligen, die als ochtendsterren de nacht van deze wereld verlichtten en de grote helderheid van de wetenschappen lieten schitteren, zul je sommigen aantreffen die een krachtigere geur afgaven, niet alleen waar het de uitoefening van deugden betreft, maar tevens in hun overdenking. Uit wat van hen is overgeleverd en met hun voorbeeld, ontvang je een volmaakte leer van het geestelijke leven. Je onervarenheid en je ongeleerdheid in acht nemend, wil ik je daarom, zo beknopt mogelijk, enkele beginselen van het geestelijk leven overleveren als een soort geheugensteun, die je altijd bij de hand kunt hebben en kan helpen je handelen richting te geven.

3.

Welnu, wanneer je de volmaaktheid van het geestelijk leven verwerven wil, die voor ieder wenselijk is, en je bereid bent daarvoor manhaftig te werken, dan zul je je moeten afkeren van schadelijk gezelschap en van vriendschappelijkheden, ja, van alle mensen die je in je voornemen kunnen hinderen, kortom van alle stervelingen, voor zover dit niet strijdig is met je gelofte, met uitzondering natuurlijk van de nederige en prompte gehoorzaamheid die men altijd verschuldigd is aan de meerderen; grijp altijd de gelegenheid, om wanneer en waar je maar kunt rust te vinden, en de verborgen stiltes van de beschouwing in te gaan¹, vermijd de scheepswrakken van de huidige tijd en vlucht het tumult van deze rumoerige wereld.

¹ Zie hier verder: Eva Schulz-Flügel (red.), *Tyrannius Rufinus, Historia monachorum sive de vita sanctorum patrum* (Patristische Texte und Studien, dl. 34), Berlijn, 1990; Hoofdst. 30,1.3, pp. 375–6, (zie ook: PL 21 456). Cfr. *KlvdW*. I, 1,15; II, 7,2.

4.

Je moet te allen tijde en voor alles streven naar zuiverheid van hart¹, dat wil zeggen, dat je voortdurend inwaarts in jezelf gekeerd bent, met de vleselijke zintuigen als het ware buitengesloten, en je de poorten van je hart zorgvuldig gesloten houdt, zoveel je maar kunt, voor opdringerige vormen en beelden van wereldse dingen. De zuiverheid van hart immers, te midden van alle geestelijke oefeningen, eist op een bepaalde manier, als uiteindelijk doel, en als beloning voor al het werk dat de verdienstelijke soldaat van Christus in dit leven op zich nam, voor zichzelf de voornaamste plaats op.

5.

Je gemoedsbeweging² dien je zo zorgvuldig los te maken van alles wat haar vrijheid kan hinderen, en van alle dingen die zich er mogelijk aan kunnen hechten en haar vast kunnen pakken en in hun greep houden, overeenkomstig dit voorschrift van de Mozaïsche wet: Ieder moet bij zichzelf blijven, niemand mag op de Sabbath de deur van zijn huis uit, en het volk zal Sabbath vieren.³ Bij zichzelf blijven wil namelijk zeggen het verstrooide hart en zijn genegenheden op het ene, ware, eenvuldige goed gericht te verzamelen en verzameld te houden. Sabbath vieren,

¹ Cfr. deze passage met Johannes Cassianus' *Collat.* I, c.7: het verslag van het eerste gesprek met Abt Mozes. Abt Mozes maakt een analoge vergelijking tussen het werk van de boer en dat van de monnik. Hij maakt hierin een onderscheid tussen de *finis* (doel) en de *scopos* (streven) van het handelen. Het einddoel van de boer is een onbezorgd leven te leiden door een overvloedige oogst (zijn *finis*). De opzet, het streven van de boer, zijn oogmerk (*scopos*) is het daarom zijn land te zuiveren van alle dorens. Welnu analoog hieraan: het einddoel van het geestelijk leven (*finis*), is het Rijk Gods. De *scopos* is: de *puritas cordis*. (...) *finis quidem nostrae professionis ut diximus regnum dei seu regnum caelorum est, destinatio uero, id est scopos, puritas cordis, sine qua ad illum finem impossibile est quempiam peruenire.* 'Het doel van onze levensstaat is, zoals ik zeide, het rijk Gods of het rijk der hemelen; het oogmerk echter, de opzet, is de zuiverheid des harten, zonder welke niemand tot dat doel kan geraken.' Vertaling uit: Joannes Cassianus, *Gesprekken* (I-X). Vertaling en inleiding van A. van de Kar. Bilthoven, 1968, p. 32.

² Vertaling van '*affectum*', in de betekenis van: innerlijke gesteldheid; gemoedsstreving; genegenheid. Cfr. hier ook: Johannes Cassianus. *Coll.* VI,9. *Media sunt quae in utramque partem pro adfectu et arbitrio utentis deriuari possunt, ut puta diuitiae, potestas, honor, robur corporis, sanitas, pulchritudo, uita ipsa uel mors, paupertas, infirmitas carnis, iniuriae et cetera his similia, quae pro qualitate et adfectu utentis uel ad bonam possunt partem proficere uel ad malam.* [Onverschillig zijn de dingen die men naar beide kanten kan buigen, naar believen en goeddenken van wie ze gebruikt: zoals rijkdom, macht, eer, lichaamskracht, gezondheid, schoonheid, het leven zelf of de dood, armoede, ziekte, onrecht en al dergelijke; die kunnen overeenkomstig de gesteldheid en het believen van hem die ze gebruikt, ten goede of ten kwade strekken.]

³ Ex. 16,29-30.

wil zeggen, het hart te behoeden voor vleselijke genegenheden die de ziel bezoedelen, en haar te beschutten voor wereldse zorgen die haar verstrooien, en binnen de vrede van het hart, als in een haven van stilte¹, in de liefde en het genieten van de Schepper zoet te rusten.

6.

Want boven alle andere zaken zou altijd je voornaamste streven moeten zijn, je geest aanhoudend opgeheven te houden in de beschouwing van het goddelijke, zodat je geest de goddelijke dingen en God steeds aanhangt, en, aardse vergankelijkheden achter zich latend, almaar naar omhoog gebracht wordt. Al het andere, hoe groot het ook schijnen mag, zoals kastijdingen van het lichaam, vasten of waken en soortgelijke deugdoefeningen, is als klein en ondergeschikt te waarderen, en heeft slechts nut voor zover het bijdraagt aan de zuiverheid van hart. Dat slechts zeer weinigen de ware volmaaktheid bereiken, dat komt doordat velen hun tijd en krachten verspillen aan middelen die niet veel opleveren, en de gepaste maatregelen verwaarlozen of uitstellen. Jij dan, als je het nagestreefde doel langs de juiste weg wilt bereiken, ja dan moet je bovenal de immerdurende zuiverheid van hart en rust van de ziel nastreven, en je hart voortdurend opgeheven houden naar de Heer.'

7.

DE DISCIPEL: Wie in dit broze lichaam kan zich voortdurend wijden aan deze beschouwing?²

¹ Cfr. Voor het beeld van 'een haven van stilte' c.q. een 'haven van zwijgen' zie: Johannes Cassianus, *Coll.* Praefatio, nr 3-4. waar deze een wat andere betekenis op het oog heeft dan Seuse. Cassianus geeft met het schrijven van zijn *Collationes* gestalte aan de opdracht van de inmiddels overleden bisschop Castor: 'Hiermee gaat voor mij, die nog in de haven van het zwijgen lig (nunc in portu silentii constituto), een onmetelijke zee open: ik moet het wagen over het leven en de leer van zo grote mannen te schrijven.' Zie echter ook *Coll.* XXIV,19, waar Cassianus tegen het einde van zijn omzwervingen de lezer betreft bij zijn opdracht: *Er blijft nu nog over dat de geestelijke wind van uw gebeden mij na de slingering van deze zo gevaarlijke storm naar de veilige haven van het zwijgen begeleidt.*

² Cfr. de vraag van Germanus aan abt Theodorus, in Johannes Cassianus' *Collat.* VI,13. *Vraag: Kan de geest duurzaam in één en dezelfde gesteltenis blijven?* [Interrogatio, si possit mens iugiter in una atque eadem qualitate durare.] *Germanus: Kan onze geest duurzaam in dezelfde gesteltenis blijven, steeds volharden in dezelfde houding?* [Germanus: Potest ne mens nostra unum statum iugiter retinere et in eadem semper qualitate persistere?] Abt Theodorus geeft Germanus als antwoord: *... 's mensen geest kan niet duurzaam in dezelfde gesteltenis blijven, en geen heilige zal, zolang hij leeft in het vlees, zózeer op de toppen van de deugd verkeren*

8.

DE WIJSHEID: Geen sterveling die bestendig in deze beschouwing verwijlen kan. Maar het is je gezegd, zodat je weet waar je de aandacht van je geest op gericht moet houden, en tot welke bestemming je je ziel steeds opnieuw moet manen. Bij het verwijlen verblijdt zich de ziel, het verdriet haar wanneer ze hiervan weggetrokken is, en ze zucht telkens als ze zich van die blik gescheiden weet.¹ En als je misschien met klagende stem mij voor wil houden, dat je niet lang in een en dezelfde toestand kunt verblijven, weet dan dat de goddelijke deugd meer vermag dan de mens bedenken kan, en dat bij steeds herhaald gedrag zich de daarbij horende houding blijvend inrijgt.² Zo komt het vaak voor dat datgene waaraan een mens zich in begin misschien met wat geweld en moeite heeft verbonden, daarna met gemak en uiteindelijk met veel plezier zal worden gedaan³, mits hij niet opgeeft waaraan hij begonnen is.

9.

Luister, mijn zoon, naar de leer van je vader.⁴ Denk goed na over mijn woorden en schrijf ze in je hart als in een boek.⁵ Wees niet afgunstig⁶ op al die velen die zich weer toegewend hebben tot de begeertes van hun hart⁷, bij wie de toewijding lauwwerden en de naastenliefde bekoeld⁸ en vervlogen is, en die de nederige gehoorzaamheid neergegoid hebben; zij, die mensen

dat hij onbeweeglijk volhardt. [... nec in eodem statu mens hominis potest iugiter permanere, nec in hac carne consistens ita uirtutum apicem possidebit quisque ille sanctorum, ut immobiles perseuerent.]

¹ Cfr. voor deze passage: Johannes Cassianus, *Collat.* I,13. Cfr. tevens Thomas van Aquino over deze kwestie in: *S.Th.* II-II q.35, a.3.

² "Oefening baart kunst (ars)." ('*Exercitatio artem parat*', uit: Publius Cornelius Tacitus, *Germania* 24, 1) Zie hiervoor ook bijv: Aristoteles, *Eth. Nic.* II c. 3 (B c. 3, 1105a 20—21); Thomas van Aquino, *De ver.* q. 26 a. 7 ad 3 (waar hij naar Proclus verwijst) en *In loh.* n. 716. Zie ook bij Eckhart, in: *Die rede der onderscheidinge*, tr. 2 DW V, 207,9-208, 10; zie ook Tauler in zijn preek (V 51) bij het feest van de Kruisverheffing I: *in exaltatione sancte crucis*.

³ Cfr. Thomas van Aquino, in: *Qu. disp. de virtutibus in communi*, a I, c. (tertio) [...] *philosophus, in II Ethic., ponit signum habitus, delectationem in opere existentem.* [De wijsgeer zegt in het tweede boek Ethica dat het genoeg is bij het werk uitwijst dat er een hebbelijkheid (habitus) tot stand is gekomen.]

⁴ Spr. 1,8.

⁵ Breviarium OP, Dominica IV Quadrag., Noct. III, Respons. IX, (ed. Cormier I, p. 394).

⁶ Ps. 37 (36),1.

⁷ Cfr. Ps. 81(80),13; Rom. 1,24.

⁸ Cfr. Mat. 24,12.

willen behagen¹ eer zoeken, hun buik dienen², buitensporig veel van geschenken houden en beloningen nastreven³, zij zijn het, die in deze wereld als loon voor hun werk zullen ontvangen wat ze zoeken⁴, maar in de toekomstige wereld leeg zullen achterblijven. Geef daarentegen acht op deze voortreffelijke bloemen, de allerheiligste vaders, hoe onvergelijkbaar ze branden in hun dorst naar heiligheid; ijel tot hen, en volg hun voorbeeld, hun ijver en hun woorden, zoals je al besloten hebt. Of je nu eet, of drinkt, of iets anders doet⁵, laat altijd de stem van de godvruchtige vaders in je oren weerklinken, die je maant en zegt: 'Mijn zoon, keer weer terug naar je hart, vlucht alle dingen, zoveel je maar kunt.' Het oog van de ziel, bewaar het in zuiverheid en stilte, je gedachten beschuttend voor beelden van lagere dingen. De vrijwillige genegenheid, maak deze volledig los van de zorg voor aardse dingen, en koppel haar in vurige liefde aan het hoogste Goed. En ook je geheugen, houd het steeds omhoog geheven, gericht op de beschouwing van de goddelijke dingen, zodat geheel je ziel, met al haar vermogens en krachten, in God verzameld is, en één geest wordt met hem⁶: de allerhoogste volmaaktheid van de levensweg weet men hierin gelegen.

10.

Aanvaard deze korte lering jou gegeven tot levensregel, waarin vervat ligt de hoogste som van alle volmaaktheid. Wanneer je je er ijverig in verdiept en zorg draagt om hem getrouw ten uitvoer te brengen, zal het je geluk schenken, en je zult op een bepaalde manier in dit broze lichaam eeuwige gelukzaligheid gaan ervaren.

¹ Gal.1,10.

² Rom. 16,18.

³ Jes. 1,23.

⁴ Cfr. Mat. 6,2.5.16; Luc. 16,25.

⁵ 1 Kor 10,31.

⁶ Zie hier ook: Albertus de Grote, in: *De Adhaerendo Deo* c.III: *Qua ex re, est hominis in hac vita sublimior perfectio, ita Deo uniri ut tota anima cum omnibus potentiis suis et viribus in Dominum Deum suum sit collecta, ut unus fiat spiritus cum eo, et nihil meminerit nisi Deum, nihil sentiat vel intelligat nisi Deum ...* [Daarom is het de hoogste volmaaktheid van de mens in dit leven om zo met God verenigd te zijn dat de hele ziel met al haar vermogens en krachten wordt verzameld tot de Heer, haar God, zodat ze één geest met Hem wordt en zich niets herinnert dan God, niets voelt of begrijpt dan God [...]

11.

Dit, mijn zoon, is de weg naar heil, die jouw Arsenius, ingelicht door een engel, volgde, en die hij zijn discipelen beval te volgen: 'Vlucht, zwijg en bewaar de stilte.'¹ Dit, zei hij 'zijn de wortels van het heil.' Deze klaarheldere leer heeft de Goddelijke Wijsheid aan een van haar discipelen, je kent hem², geopenbaard, toen ze hem over zijn gesteldheid op zeer duidelijke wijze inlichtte.

12.

Bij deze discipel, toen hij de door mensen bemiddelde wetenschap schijnbaar nog verder wenste na te jagen, begonnen meerdere ijdelheden als het ware achter zijn rug uit te botten; en hij begon te streven, meer dan gepast was, naar wereldse eerbetuigingen en bevorderingen. Toen dan het tijdstip, waar hij zolang naar toegewerkt had, naderbij kwam, en hij verheven zou gaan worden tot de eer die hij najoeg, toen begon hij zichzelf te bevragen of dit hem het meest tot nut zou zijn en of het God wel zou behagen. Op een dag, na de metten, wierp hij zich in gebed ter aarde, en nedermoedig bad hij God, hem te willen openbaren wat hij doen moest. Toen hij dan eindelijk was opgestaan uit het gebed, en hij tegen een muurtje was gaan zitten, toen zag hij in een visioen een knappe jongeman die naar hem toe kwam, hem bij de hand nam en hem naar een kerk leidde waarin een kleine cel was gebouwd; ze werd bewoond door een kluizenaar, die het leven van een anachoreet leidde; een heel oude man was het, met witte haren en een lange baard, en de goddelijke genade straalde in hem op.³ Naast de cel van de oude man verscheen een ladder, hoog opgericht was ze, en het leek alsof de voornoemde jongeman daar op speelse wijze op naar boven klom en weer neerdaalde. De jongeman riep de broeder en zei tegen hem: 'Kom en luister naar de les, die ik je wil voorlezen.' De broeder kwam opgewekt aanrennen, en hij wenste eerst het boek te zien waaruit hem de les zou worden gelezen. Nu lag er in de hand van de jongeman een heel oud boek, klein was het

¹ *Vitae Patrum* III, n. 190. (PL 73, 801 A).

² Vermoedelijk bedoelt Seuse hier zichzelf.

³ Cfr. hetgeen abt Daniël over Arsenius' uiterlijk zegt (PL 73, 955): '*Erat enim visio eius angelica, sicut Jacob, cams ornatus, elegans corpore ... Habebat autem barbam prolixam.*' [Zijn uiterlijk was engelachtig als dat van Jakob. Zijn lichaam was sierlijk en slank; zijn lange baard reikte tot aan zijn middel.]

en gering van omvang, naar zijn uiterlijk geoordeeld genoot het geen waardering, om het zo te zeggen, weggeworpen leek het, alsof niemand er om gaf. De jongeman begon toen het volgende voor te lezen: 'Bron en oorsprong van al het goede voor de geestelijke mens is het, om voortdurend in zijn cel te blijven.'¹ Deze woorden, die uit de mond kwamen van de jongeman, die ze voorlas uit het oude boek, weerklonken zo lieflijk in de oren van de broeder en vloeiden zo zoet zijn hart binnen, dat het was alsof hij geheel en al wegsmolt in hemelse liefde, en uit de hoge doeltreffendheid van deze hemelse woorden, bleek overduidelijk, wie het wel zijn kon, die deze woorden voorgelezen had. En toen de broeder er bij de jongeman op aandrong, de aangehaalde woorden nogmaals voor te lezen, toen deed hij dat meteen, en net zoals hij die woorden de eerste keer voorgelezen had, zei hij: 'Bron en oorsprong van al het goede voor de geestelijke mens is het, om voortdurend in zijn cel te blijven.' Toen zei de broeder verrukt met opgetogen geest: 'O, hoe kostbaar en nuttig is deze heilzame leer!' En aanknopend aan het eerdere, vroeg hij, wie van al die wijze mannen deze woorden wel gezegd kon hebben. De jongeman antwoordde: 'Het is de zeer grote filosoof Arsenius.' De broeder stond erop, dat er meer van het boek aan hem werd voorgelezen. De jongeman, die zijn lezing hervatte, las deze woorden: 'Bron en oorsprong van al het kwaad daarentegen, dat zijn de nutteloze toespraken van degenen die het evangelie zouden moeten prediken.' Toen de voornoemde broeder dit woord met enige verwarring in zijn hart ontving, probeerde hij het tegendeel te beweren, en hij bracht de verre reizen van de heilige apostelen ter sprake, die de hele wereld doortrokken alleen maar om het evangelie te prediken: het ontging hem toen, dat zijn voorbeeld niet sloeg op wat eigenlijk ter tafel lag, en dat deze woorden in hun bedoeling net zomin de predikers van het evangelie raakten, als degenen die overal ter wereld God wilden behagen. Want het is inderdaad duidelijk, dat het voor ieder het begin van alle kwaad zal zijn, wanneer nutteloze toespraken niet worden beteugeld. Hierop echter ging de voornoemde jongeman verder niet in, op aller-vriendelijkst toon zei hij slechts: 'Weet, broeder, dat nutteloze

¹ Mogelijk een verwijzing naar de *Apophthegmata Patrum* c.q. *Gerontikon* – de letter *alfá*, 11,49. Cfr. Johannes Cassianus, *Collat.* VI, c.15.

toespraken door de voornoemde filosoof verafschuwd worden.' Nadat dit gezegd was, verdween het visioen.

13.

De voornoemde broeder toen, voelend dat een hemelse vertroosting hem toegevloeid was, begon zich te bezinnen over wat hij gezien en gehoord had, en hij vroeg zich met grote verwondering af wie die filosoof, deze Arsenius, wel zijn kon. Omdat hij in die tijd nog ijverig de wereldse filosofie bestudeerde, richtte hij zijn ogen op wereldse filosofen. Met geestelijke filosofie echter en met degenen die hierover schreven, hield hij zich nog niet erg bezig. Daarom zei hij bij zichzelf: 'Zie, hoeveel boeken van filosofen heb je gelezen, hoeveel filosofen heb je horen aanhalen, en deze Arsenius, in geen enkele filosofie heb je zijn naam ooit horen vallen.' Toen hij eindelijk tot zichzelf kwam, begon hij na te denken, en zei hij: 'Misschien is het wel die zeer beroemde Arsenius, een filosoof van de christelijke leer, een vooraanstaande kluizenaar, wiens naam je vele jaren geleden hebt horen aanhalen, al lijkt hij nu uit je geheugen verdwenen. En misschien kan als bewijs hiervoor dienen, dat je de bovengenoemde oude man een kleine cel zag bewonen, en een jongeman, met het oude boek in zijn handen, bovengenoemde dingen hoorde voorlezen, waardoor je inzicht kreeg in het leven van de heilige vaders en in hun gesprekken; aan dit boek nu, wordt door de meeste mensen weinig aandacht gegeven, het wordt gezien als oud en verouderd, hoewel het de kern van alle volmaaktheid en de ware wetenschap van de christelijke filosofie bevat, zoals de ervaring dat met zekerheid kan bevestigen.'

De volgende ochtend stond de broeder vroeg op, en hij vroeg de bibliothecaris naar het leven van de woestijnvaders¹, want hij wilde weten hoe het nu werkelijk zat, en of deze Arsenius er op enigerlei wijze in vermeld werd, van wiens woorden hij vooralsnog geen enkele kennis had. Hij opende het boek, en zijn oog viel meteen op Arsenius, en tussen zijn spreuken vond hij inderdaad de zin, die de jongeman uit het oude boek had voorgelezen. Hierdoor voldoende ingelicht, besloot hij in zijn cel te blijven, en de school, die volgens hem beter bestuurd kon worden door de anderen, verliet hij, een zogenaamde zwakte van geest moest hem hiervan ontheffen; en de uitspraken van de

¹ *Vitae patrum*, ook wel *Vitas patrum* of *Vitaspatrum* genoemd.

voornoemde filosoof dienden hem voortaan tot richtsnoer voor zijn vorming.

14.

DE DISCIPEL: Jouw woorden, als uit een hemelse schijn afkomstig, ze ontroeren me zo diep, dat ze met hun liefvallige zoetheid het vuur van mijn toewijding aanwakkeren; als een geëffend pad naar het volmaakte leven zijn ze, wie ze zich te horen geven, hen nemen ze elke hindernis weg.

HOOFDSTUK 4.

HOE CHRISTUS IN HET SACRAMENT VAN DE EUCHARISTIE GODSVRUCHTIG MOET WORDEN ONTVANGEN.

1.

Het nut van jouw leer, O allerhoogste en Eeuwige Wijsheid, en de zoete smaak van jouw woorden, ze hebben mij ertoe gebracht, mij in vurig verlangen naar de school van de deugden te haasten om daar al mijn aandacht aan te geven, en aldus meer en meer te ontdekken hoe te sterven en hoe te leven; ik moet echter bekennen dat ik door eigen zwakheid in de feitelijke uitoefening van deze leer faal, en daarom is het, dat ik mijn toevlucht neem tot jouw almacht en dat ik je smeeek, me uit jouw barmhartigheid te tonen tot welke geneesmiddelen ik me moet wenden bij tegenslag.

2.

DE WIJSHEID: De zeven sacramenten van de Kerk, ze vormen zeven geneesmiddelen¹ waarmee de mens op de een of andere wijze tot geestelijk schepsel wedergeboren wordt, en waarmee hij verzorgd en gevoed wordt, en hij, door de genade bemiddeld, tot de hoogste graad van volmaaktheid verheven wordt. Het is echter bekend dat, te midden van de andere, het sacrament van de eucharistie, door haar uitstraling van goddelijke liefde de toegewijde zielen het felst kan laten ontbranden, en dat het hen als door een rivier van hemelse genade, het zoetst bedwelmen kan. Want zoals droog hout het aardse vuur de beste brandstof geeft om er langs omhoog te kruipen en zich te verspreiden: zo dit sacrament, dat de geestelijk warmte aanwakkert, en rijke voeding biedt aan het vuur van de goddelijke liefde, en dit onderhoudt, zo het godsvruchtig wordt ontvangen. Want tussen alle bewijzen van liefde, is er geen dat de geest van de minnaar zo helemaal in bezit neemt als de aanwezigheid van de beminde, de zo verlangde, die alle anderen te boven gaat. Daarom heb ik mezelf bij het Laatste Avondmaal sacramenteel aan mijn geliefde discipelen aangeboden, en hun en alle dienaren van dit sacrament, krachtens mijn woorden, deze

¹ Zie: Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.63, a.6 c; q. 65, a.1 c.

ongehoorde macht gegeven, mij lichamelijk aanwezig te kunnen hebben, die men vanwege zijn goddelijke aanwezigheid overal tegenwoordig weet.

3.

DE DISCIPEL: Ik smeek je, mijn Heer, laat je dienaar een woord spreken voor jouw oren en wees niet boos op je knecht. Want jij bent mijn Heer¹ en ik je dienaar. Als ik het goed begrepen heb, zei je dat je in dit sacrament aanwezig bent, niet op zinnebeeldige wijze maar op werkelijke wijze, niet op kenbeeldelijke wijze maar op lichamelijke wijze: als dit zo is, vraag ik nederig om hierin onderwezen te worden, want het zou me grote reden geven vurig van je te houden.

4.

DE WIJSHEID: Het is zeer zeker en waar, en zonder twijfel, dat ik in dit sacrament ben vervat: God en mens, met lichaam en ziel, vlees en bloed, zoals ik uit mijn Moeders schoot kwam, en aan het Kruis hing, en zoals ik zit aan de rechterhand van de Vader.

5.

DE DISCIPEL: Wees niet boos, mijn Heer, dat vraag ik je, als ik nu spreek. Niet uit ongelovigheid maar uit mateloze verwondering komt mijn spreken voort. Zeer verbazingwekkend schijnt het, als ik het zo mag zeggen, dat het wonderschone lichaam van mijn Heer, met zijn juiste afmetingen en zijn hoogste volmaaktheid, kan worden vervat in de kleine vormen van de sacramentele gedaante, die er zo onevenredig mee zijn, gemeten aan jouw grootheid.²

6.

DE WIJSHEID: Hoe mijn lichaam in het sacrament is vervat, geen taal die het kan uitzeggen, geen zintuig dat het kan waarnemen, geen menselijk verstand dat het kan begrijpen: alleen het geloof is hier in staat tot weten. Want dit is een werking alleen van de goddelijke kracht, en onmetelijk; daarom moet je het vertrouwensvol geloven, en je hoeden voor aanmatigend

¹ Gen. 44,18-19.

² Cfr. Thomas van Aquino, *STh.* III, q.76, a. 3-4.

onderzoek. Om echter je vrome eenvoud tot nut te zijn, en je vurige ijver aan te wakkeren, eerder dan te onthullen wat alleen God bekend is, wil ik antwoord geven op je eenvoudige woorden, voortschrijdend van hetgeen uit zichzelf gekend wordt, hoewel jou onbekend, naar hetgeen de kennis van alle stervelingen te boven gaat. Zeg me nou, jij die onbekend bent met de optica, hoe een kleine pupil het hele halfrond van de hemel in zichzelf kan opvangen, of hoe de gebroken spiegel in elk van zijn stukken het gehele beeld kan ontvangen¹, wanneer beide toch zo ongelijk en onevenredig aan elkaar zijn. En hoewel in dit eenvoudige voorbeeld de ongelijkheid groter is dan de gelijkheid – net zoals voor elk natuurlijk ding geldt dat het meer ongelijkheid in deze vraagstelling indraagt dan gelijkheid – kan desalniettemin hieruit passend afgeleid worden: wanneer de natuur al in staat is zulke wonderlijke zaken te bewerkstelligen, kan de macht van de Maker van die natuur hier dan niet bovenuit gaan om nog grotere wonderen te bewerkstellingen? Net zoals het blijkbaar voor mogelijk gehouden wordt, dat op een Woord van de Schepper van de wereld alles geschapen is² uit het niets³, waarom zou deze transmutatie⁴ dan zo onmogelijk schijnen. En of deze daad van transsubstantiatie nu groter, kleiner of gelijk is aan de schepping, het is niet in strijd met de rede te geloven dat hij die de wereld uit het niets kon voortbrengen, zijn macht beperkte alleen tot deze daad. Maar, zoals hij alles deed overeenkomstig zijn wil⁵, zo zal geen Woord bij God

¹ Zie. bijv. Albertus de Grote, in *IV Sent.* d,13, a.11. Zie, vergelijkbaar, ook: Thomas van Aquino, in: *Quodlibet X*, q. 4 a. 1 co. [...] *ab una prima veritate multae veritates in mentibus hominum resultant, sicut ab una facie hominis resultant multae facies in speculo fracto.* [...de ene, eerste waarheid weerkaatst in de menselijke geest tot veel waarheden, zoals het ene menselijk gezicht tot vele gezichten weerkaatst in een gebroken spiegel.] Zie als contrast tevens: Eckhart, *In Ioh. N.119.* (LW3, 104): *Praeterea, quotquot specula opponantur vultui vel faciei hominis, formantur ab eadem facie numerali,*... [... men kan nog zoveel spiegels voor een menselijk gezicht of gelaat houden, ze weerkaatsen steeds hetzelfde gelaat...] Thomas ziet voor zich een gebroken spiegel met vele gezichten, Eckhart ziet vele spiegels maar slechts één gezicht; een beschrijving van hetzelfde tafereel vanuit een voor hen kenmerkend verschil in perspectief. Zie verder over dit verschil in perspectief: Mauritius Wilde, *Das neue Bild vom Gottesbild. Bild und Theologie bei Meister Eckhart*, Freiburg/Schweiz 2000, pp. 310–340. Seuse lijkt hier meer te neigen naar de (henologische) zienswijze van Eckhart.

² Ps. 33(32),9; Joh. 1,3.

³ 2 Makk. 7,28.

⁴ Vertaling van “*transmutatio*”; hier bedoeld als “*transmutatio substantialis*” (zelfstandige verandering c.q. omzetting). Zie: Thomas van Aquino, *STh.* III, q.75, a.8.

⁵ Ps. 115(113B),3.

onmogelijk zijn¹: want zijn willen en kunnen is één². Dus waarom verwonder je je over dat ene, en niet over al dat andere? Bovendien: je gelooft dat de Goddelijke Wijsheid met vijf broden vijfduizend mensen voedde; welke grondstof was het, zo vraag ik je die toen dienstbaar werd aan zijn almacht?

7.

DE DISCIPEL: Ik weet vanwege mijn eenvoud deze vragen niet te beantwoorden, ik kan slecht uitroepen dat Gods werken wonderbaar zijn.

8.

WIJSHEID: Deze vraag dan, aangepast aan je eenvoud, wil ik hieraan nog toevoegen. Zeg me of je gelooft dat je een ziel hebt, of dat er onzichtbare wezens zijn?

9.

DE DISCIPEL: Ik geloof niet dat ik een ziel heb, nee, ik weet het: ik heb hier kennis van door het bewegen en door de zinnen, en tevens uit de overlevering van hetgeen een wijze van deze wereld aangaande de ziel geschreven heeft.³ Evenzo dwingt de rede te zeggen dat er veel wezens in de natuur zijn die door geen van de zinnen gevat kunnen worden, en wellicht dat er van Gods werken meer onzichtbaar zijn dan waarneembaar voor de zintuigen, hetgeen uit de volmaakte ordening van het universum door de gewetensvolle onderzoeker makkelijk afgeleid kan worden.

10.

DE WIJSHEID: Uit hetgeen gezegd is, neem wat van toepassing is voor je vraagstelling, namelijk dat het kenvermogen van een zalige het kenvermogen van een wijze overtreft, en dat nog vele malen meer dan het kenvermogen van een wijze het kenvermogen van een onnozele; en toch leert de ervaring dat iets wat door veel ongeletterden voor onmogelijk gehouden wordt, door deskundigen op de zekerste wijze aangetoond kan worden,

¹ Luc. 1,37.

² Wijsh. 12,18.

³ Aristoteles, *De anima* I, c.2 (403 b 26 s.)

zoals vooral blijkt in de meetkunde en de astrologie¹. Wat in de vraagstelling aan de orde komt, al gaat de zaak het verstand te boven van sterfelijken, die aangaande de meest openbare, natuurlijke zaken bekend zijn met een blind kenvermogen, kunnen nochtans zij die het weten van de gelukzaligen genieten, het in God volmaakt inzien. Luister naar wat op dit punt de prediker van de Kerk zegt. 'Er is', zegt hij, 'een mens die zijn ogen overdag en 's nachts geen slaap gunt; en ik begreep, dat voor al de werken van God, die onder de zon worden gedaan, de mens geen enkele reden vinden kan. Hoe harder hij zoekt, hij minder hij vindt. Zelfs al mocht de wijze beweren dat hij weet, vinden doet hij niet.'² Een heidens filosoof geeft je hier een heel mooi voorbeeld van. Toen hij namelijk op scherpzinnige wijze wilde achterhalen hoeveel bewegende hemellichamen er waren, en zijn onderzoekingen mislukten, zei hij het volgende: 'Laat ons dat aan de sterkeren overlaten.'³ Op hoeveel waarheden denk je, dat de diepzinnigste onderzoekers van de natuur, de fijnzinnigste najagers van redeneringen en de scherpzinnigste betogers langs syllogismen, zich mogen verheugen op basis van wetenschappelijke gevolgtrekkingen? Weinig, voorzeker. Dit wordt voldoende bewezen door de veelheid aan opvattingen, en tegenstrijdigheden in de bewijsgronden die tot eenzelfde gevolgtrekking leiden, die echter soms zo algemeen en toegankelijk is, dat deze zich al door zijn eigen bijkomstigheid aan de zinnen opdringt, zodat het gezien en waargenomen wordt voor

¹ De benamingen 'astronomie' voor sterrenkunde en 'astrologie' voor sterrenwielarij werden beide reeds in de oudheid gebruikt. Isidorus van Sevilla (6e eeuw) wijst op het verschil tussen beide begrippen. Hij schrijft over 'astronomia' als over een wetenschap, terwijl hij 'astrologia' een 'superstitia' (een bijgeloof) noemt. Isidorus van Sevilla, *Etymologiarum libri viginti*, L. III. 27. Het geloof in astrologie als methode om de toekomst te voorspellen stond op gespannen voet met de christelijke beginselen van de vrije wil en de goddelijke voorzienigheid. Voor een bespreking van de visies uit de tijd van Seuse zie: E.J. Dijksterhuis, *De mechanisering van het wereldbeeld*, Amsterdam; 1950 en latere drukken. Albertus de Grote stelt bijv: "de toekomst die uit de sterren voorspeld wordt, is geen noodzakelijkheid, die de mens wordt opgelegd; de sterren sturen hem in een bepaalde richting, maar hij is niet verplicht aan die drang gevolg te geven; zijn handelingen worden er evenmin door gedetermineerd als door het fatum of zelfs door de goddelijke voorzienigheid. Thomas is op dit punt strenger: hij veroordeelt iedere voorspelling van iemands toekomstige handelingen. Zoals we reeds vaker opmerkten, berust die veroordeling echter niet op de overtuiging, dat de voorspelling onmogelijk, maar op de opvatting, dat zij zondig is." Citaat p.171. Zie hier ook de vermaningen van Abt Nestoros, in: Johannes Cassianus, *Collat.* XIV, c.11.3 (onder verwijzing naar Jes. 47,13).

² Pred. 8,16-17.

³ Aristoteles, *Metaph.* α, c.1 (993 b 9-11).

wat het is. Als dit al het geval is bij hetgeen tot de natuur behoort en zich in ons blikveld bevindt: wie vermag de dingen die in de hemel zijn, die niet gezien kunnen worden maar de hele orde van de natuur te boven gaan, wie vermag die dan wel te doorgronden?¹ 'Als ik jullie over aardse dingen spreek,' zegt de Goddelijke Wijsheid, 'en jullie geloven niet, hoe willen jullie dan geloven als ik over hemelse dingen spreek?'² Dergelijke twijfels en misvattingen over geloofszaken ontstaan soms, omdat de mens over goddelijke werkelijkheden denkt en oordeelt als over menselijke, en over bovennatuurlijke als betref het natuurlijke. Dat moeten we zo niet doen; vooral bij de onderhavige vraagstelling moeten we op onze hoede zijn. Het lichaam van de Heer namelijk, het is in het Sacrament niet aanwezig op de wijze zoals een lichaam dat is in de ruimte, op een plaats namelijk passend bij zijn afmetingen, maar het is er aanwezig op een bijzondere wijze.³

11.

En als je nu vraagt welke wijze dat wel mag zijn, dan zeg ik, dat het een wijze is die alleen eigen is aan dit Sacrament. Haar te begrijpen, daartoe is je verbeelding⁴ niet in staat. Daarom moet ook het kenvermogen, als geblindeerd in gevangenschap worden gebracht om het te onderwerpen aan Christus⁵, en je dient voor ogen te houden, wat grootse, oneindige macht vermag, aan wie alle stof op haar wenken gehoorzaamt. Maar hij roept de dingen die niet zijn, als dingen die zijn⁶, hoewel de mens het niet vermag te zien, door het gebrekkig gezichtsvermogen van de ogen van het verstand. Je hebt hier een bekend voorbeeld van⁷, dat handelt over het jongetje, dat in een kerker geboren daar langdurig verblijven moest, en dat voor wonderlijk zou houden,

¹ Cfr. Wijsh 9,16.

² Joh. 3,12.

³ Zie: Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.75, a.1, ad 3.

⁴ Zie: Thomas van Aquino *S.Th.* I, q.77, a.8, arg.6. *Imaginatio est potentia sensitivae partis*. [De verbeelding is een vermogen dat tot het zintuiglijk deel van ziel behoort].

⁵ 2 Kor. 10,5.

⁶ Rom. 4,17.

⁷ Voor een bespreking van deze gelijkenis, die ook in het *BdEW* hfdst. 23 gevonden wordt, onder verwijzing naar: Gregorius de Grote, *Dialogen*, IV,1,1-5, SC 265, pp. 18-22; zie: Meinolf Schumacher, *Eyn meyster und s. Gregor sprechent. Das 'Höhleleichnis' Gregors des Großen bei Heinrich Seuse und in deutschen Predigten des Spätmittelalters*, in: *Literaturwissenschaftliches Jahrbuch*, N.F. 33, (1992), pp. 361-366.

wat iemand hem over de loop van de sterren en de ordening van de dierenriem allemaal wel zou mogen vertellen. Daarom was het zeer noodzakelijk dat de Goddelijke Wijsheid de menselijke onwetendheid tegemoet kwam en de mensen het voor-noemde, omdat het de menselijke vermogens te boven gaat, be-val te geloven: door aan deze onfeilbare waarheid vast te hou-den, bouwen de gelovigen op een stevig fundament, en ze ont-lenen er meer vastigheid aan, dan wanneer ze op het begrip van iemand, hetzij van henzelf of van een ander, aangaande be-kende en doorvorsbare zaken, voort zouden bouwen.

12.

DE DISCIPEL: Je overtuigt me door je zeer heldere woorden, die mijn geloof in dit Sacrament verstevigen; en de schadelijke ver-bazing en het vreesachtig gepeins die mijn zwakke ziel kwellen, neem je weg. Ik begrijp nu hoe dwaas het verstand is dat het onmogelijke najaagt en het ondoorgrondelijke wil doorgron-den, dat verheven werken wenst te kennen, God alleen bekend, terwijl het al tekortschiet in de kennis van de werkingen van de natuur. Wat rest mij nog te weten en te zoeken? Ik weet en ge-loof heel stellig dat jij de hoogste en oneindige Macht bent, die alles vermag¹; de hoogste en Eeuwige Wijsheid bent, die alles weet en ziet; de eenvuldigste en onveranderlijke Waarheid bent, die liegen noch bedriegen kan. En daarom: het einddoel van mijn geloof, het anker van mijn hoop², dat ben jij, nu en in eeu-wigheid; want ik weet dat hij gelukkig is, die zijn hoop vestigt op jou.³ Daarom mijn hart, verheug je nu, want wat ik zocht, heb ik gevonden, wat ik wilde, heb ik verkregen, wat ik al die tijd verlangde, nu heb ik het ontvangen.

13.

Waarom ben je verdrietig, mijn ziel, en waarom maak je me van streek?⁴ Jezus heb je gezocht, en Jezus heb je gevonden. Tot nu toe kloeg je vaak dat je Geliefde afwezig was, en wanneer je ie-mand zag die zich verheugde in de aanwezigheid van de Ge-liefde, was je jaloers op hem en jammerde je, omdat je jouw Ge-liefde zo zelden aanwezig wist. En je zei: O wrede afwezigheid

¹ Wijsh 7,27.

² Heb. 6,19.

³ Ps. 84 (83),13.

⁴ Ps. 42 (41),6.

van mijn Geliefde, ik kan mij slechts voeden aan een herinnering. Brieven schrijft hij, boodschappers stuurt hij, maar zijn aanwezigheid trekt hij terug, en mij bekijkt hij met een onzichtbaar oog zoals hij alles bekijkt. Maar ach, voor een minnaar is dat niet genoeg. 's Nachts, in mijn kleine bed, zoek ik hem, vinden echter doe ik hem niet.¹ Aan tafel kijk ik om me heen, nergens is hij te zien. Aan de wanden van mijn huis² verlang ik een vruchtbare wijnstok te zien groeien, maar het wordt me ontzegd. Dus zeg ik, een Geliefde heb ik, een Geliefde ontbeer ik, want zijn aanwezigheid bespeur ik niet. Een wolk nam hem uit ons midden weg³ en heeft hem aan de rechterhand van de Vader geplaatst⁴. De omgang van de hemelen doorloopt hij, op ons echter geeft hij geen acht.⁵ O, mocht mijn Geliefde toch iemand zijn, die, zo niet altijd, dan toch vaak, bij me was en me vergezelde, en in wiens aanwezigheid ik me mocht verheugen en me vertroosting geven kon in mijn beproevingen.

14.

Maar nu verscheen mij onverwachte redding⁶, en de stem van verdriet veranderde in de stem van vreugde, en de liefde die zocht, ging over in de liefde die dankt. Want hem wiens afwezigheid ik beweende, hem weet ik nu aanwezig, en die ik dacht ver van mij te zijn, hem tref ik nu aan mijn zijde. En daarom, verheug je met mij⁷, jullie allen die de Heer liefhebben⁸, want mijn Lief heb ik gevonden, niet alleen naar zijn goddelijkheid, over alles heersend, maar ook naar zijn mensheid, sacramenteel aanwezig. Ik vond hem, niet waar hij verdween⁹, maar waar hij mij voorheen niet zo duidelijk verscheen. Ik vond hem, niet waar hij voorheen niet was, maar waar hij me zijn aanwezigheid langs een nieuwe straal van zijn leer verklaarde. Wat verborgen was, heeft hij geopenbaard, wat verduisterd was, heeft hij verlicht, en wat ik voorheen kende uit de schriftelijke overlevering, heeft hij me nu onderwezen door geestelijke en levendmakende

¹ Hoogl. 3,1.

² Ps. 128 (127),3.

³ Hand. 1,9.

⁴ Marc. 16,19.

⁵ Job 22,14.

⁶ Est. 8,16.

⁷ Luc. 15,9.

⁸ Ps. 97 (96),10.

⁹ Cfr. Hoogl. 3,4.

genade. Verbazing moet het wekken, wanneer ik me vanaf nu nog losrukken kan uit de kerk, en ik niet dag en nacht blijf waar ik mijn Heer aanwezig weet, niet alleen geestelijk, maar ook lichamelijk, niet alleen als God, maar als mijn geliefde Broeder en Vriend.

15.

O, hoe dankbaar zou ik eens zijn geweest, als ik het verdiend had zelfs maar een enkele druppel bloed uit de open wonden van mijn Geliefde in mijn mond te ontvangen. Ik zou mezelf gelukkig hebben geprezen, als ik iets van de kostbare vloeistof die uit zijn zijde druppelde had kunnen opvangen. Nu echter, na zorgvuldige overweging, begin ik te beseffen, dat ik niet slechts een of twee druppels ontving, neergesijpeld van zijn bebloede handen, voeten of zijde, maar veeleer, dat ik al zijn bloed tot me heb genomen, en dat zijn Lichaam gebonden werd aan het mijne.¹ O, mateloze vreugde en opgetogenheid van mijn hart over een genade zo onuitsprekelijk door de Geliefde mij geschonken. Is dit niet de grootste en hoogste gave, en moet niet door waardige lof benadrukt worden waarnaar zelfs engelachtige natuur niet durft te streven? En daarom zou ik willen, dat heel mijn lichaam, al mijn kracht en geheel mijn innerlijk in jouw lof mogen opgaan, zodat ik jouw liefde in de mate van mijn mogelijkheden, kon beantwoorden.

16.

Jouw aanwezigheid zet mijn liefde in vuur en vlam; jouw verhevenheid echter boezemt me angst in. De rede raadt zo'n grote gast hoogachting te betuigen; de liefde dwingt me zo'n geliefde bruidegom teder te omhelzen. Jij bent waarlijk mijn God en mijn Heer², maar ook ben je mijn Broeder en, als ik het zo mag zeggen, mijn geliefde Bruidegom. Zie hoeveel goeds ik bezit in jou, jij, enig en eenvuldig Goed. Niet dit of dat deelgoed bezit ik in jou, maar het hoogste goed, waarin alle goederen als in hun oorsprong zijn vervat. O, hoe terecht is het, dat de aanwezigheid

¹ Cfr. Jacob de Voragine, in: *De sancta Agnete virgine... jam amplexibus ejus castis adstricla sum; jam corpus ejus corpori meo sociatum est; ostendit mihi thesauros incomparabiles, quos mihi se daturum, si in eo perseveravero, repromisit.* [Reeds gebonden ben ik door de omhelzingen van zijn kuisheid; zijn lichaam is al gebonden aan het mijne; hij liet me duizend onvergelykbare schatten zien, die hij me geven wilde als ik in hem zou blijven, zo beloofde hij.]

² Joh. 20,28.

van dit goed het hart tot liefde zal bewegen. En hoewel hij hier in dit Sacrament niet zo duidelijk gezien kan worden zoals in het Vaderland, zou de vurige liefde, op de grondveste van het geloof steunend, zo in God alleen gevestigd moeten zijn dat de aanwezigheid van dit Sacrament in het hart, alle aardse liefde te boven moest gaan. Dit Sacrament wordt daarom toepasselijk genoemd: Sacrament van de liefde.¹ Want wat is liefde meer, wat zaligheid, dan vertrouwelijke gemeenschap van lief met lief?

17.

Wees dan nu getroost mijn ziel, want wat je zocht, heb je gevonden. Ontvang Christus, waarlijk aanwezig, op de wijze zoals Simeon, deze rechtvaardige en godvrezende², hem in zijn armen ontving. Want lang heb je hierom gebeden, en meer dan je vroeg, heb je nu ontvangen. Hoewel Simeon hem zichtbaar ontving, jij hem daarentegen onzichtbaar, toch ontvang je hem in waarheid niet minder. Zo als mijn lichamelijk oog jou in dit Sacrament niet zien kan naar je mensheid, zo kon Simeon, die jou in zijn armen droeg, jou niet zien naar je godheid, behalve dan met de ogen van het geloof, zo als ook ik jou nu aanwezig zie. Maar wat doet lichamelijk zicht ertoe, wanneer de ogen die gezegend worden verklaard³ niet de ogen zijn die lichamelijk zien, zoals die van de Schriftgeleerden en de farizeeën⁴, maar het de ogen zijn die geestelijk zien, zoals die van de uitverkoren discipelen? Wat meer nog wil je weten, o mijn ziel, over jouw Geliefde? Wat meer nog zoek je? Wat verlang je? Want zeker is het en zonder twijfel: hemzelf heb je aanwezig in dit Sacrament, zij het onzichtbaar. Maar bezin je op de goddelijke ordening. Is het niet veel passender voor dit mysterie, zich onder een andere dan onder zijn eigen gedaante, te geven? Want wie zou van een dergelijke bruutheid zijn, zich aan te matigen hem in de gedaante van vlees en bloed te kauwen? Daarom zorgde de Goddelijke Wijsheid, die alle dingen⁵ tot het beste heeft geordend, dat het vlees en bloed onder de gedaante van brood en wijn, wat de mens gewoonlijk dient ter verkwikking, in dit Sacrament

¹ Cfr. Augustinus, *Sermo* 57: PL, 38, 389.

² Luc. 2,25.

³ Luc. 10,23; Mat. 13,16.

⁴ Mat. 15,1.

⁵ Wijsh. 8,1.

ontvangen wordt. Kon er iets gevonden worden dat passender is? Iets dat lichter is? Iets dat welvoeglijker is, en zo goed bij ons past, en toch de waarheid niet verlaat? Als ik deze en andere van je grote en wonderbaarlijke werken zo volmaakt geregeld zie, O, Eeuwige Wijsheid, dan bezwijk ik van verbazing, terwijl ik in mezelf uitroep: 'O, onpeilbare rijkdom van Gods wijsheid en kennis¹, hoedanig moet je wel in je eigen wezenheid zijn, jij, die al zo groots bent in de kracht waarmee je uitvloeit in de geschapen dingen!'

18.

Daarom nu, mijn Koning en mijn God², jij die zich verwaardigd heeft mij, niet door eigen verdiensten³, tot het priesterambt te roepen⁴ en dienaar van zulke grote mysteries te maken, zodat ik jou, het onbevleete Lam, elke dag ontvangen en aanbieden mag: ik vraag je mij te leren, hoe ik je waardig kan ontvangen, tot jouw glorie en het heil van mijn ziel. Dit weet ik voorzeker: dat geen koning zo groot of roemrijk, ooit zo eervol en eerbiedig ingehaald werd door een stad, geen dierbare vriend die van ver kwam, zo opgewekt en liefdevol werd begroet, geen geliefde bruidegom door zijn trouwe bruid, zo dankbaar, liefdevol en eerbiedig werd ontvangen, zoals mijn ziel, jou, mijn allergenaadigste heerser, mijn allerliefste vriend en gast, mijn allerzoetste echtgenoot en minnaar, vandaag verlangt te ontvangen en te geleiden naar zijn huis en naar de allergeheimste kamer van mijn hart, waar ik jou al de eerbied betonen kan, al de liefde schenken kan, al de eer bewijzen kan, die een zuiver schepsel zijn Schep- per maar vermag te geven.

19.

DE WIJSHEID: Wanneer je eerbiedig tot het altaar opgaat, aanschouw dan het heilige Lichaam en Bloed van je God⁵ met de ogen van het geloof, zodat je overtuigd en zonder enige aarzel- ing met heel je hart kunt geloven en je met je mond kunt

¹ Rom. 11,33.

² Ps. 44(43),5.

³ Misaaal: uit het '*Exsultet*' (praeconium paschale).

⁴ Missale OP, uit: '*Oratio sacerdotis ante missam*' (gebed voor de communie, toe- geschreven aan Thomas van Aquino). Zie tevens: Breviarium OP, (*ed.* Cormier I p.*227).

⁵ Breviarium OP, fer. V in Cena Domini, Noct. III, Lect. IX (*ed.* Cormier I, p. 437). Zie tevens: Ps. Johannes Chrysostomus, *Homil.* De proditione Judae.

belijden¹, dat deze gewijde hostie de ware Zoon van God is, geboren uit de Maagd, gestorven en weer opgestaan, Rechter over de levenden en de doden: opdat jij behoort tot het aantal van degenen die ware Joden zijn, niet naar de letter maar naar de geest², niet naar het vlees maar naar de belofte³; kleeed je⁴ met de belijdenis van hart en mond als met een gewaad, zodat heel je innerlijk belijdt, dat hij de Heer is, en al je beenderen dit verkondigen. Dan, met het verschuldigde eerbetoen en in grote eerbied, ijel tot je God⁵, en ootmoedig en in nederige overgave, verwonder je, dat zo'n grote Heer naar zulk een kleine dienaar, dat zo'n grote adel, naar zulk een ellendige worm, en dat zo'n grote heerlijkheid naar zulk een uitgestoten melaatse, zich verwaardigd heeft te komen; en zeg met vrees en eerbied: 'Heer, ik ben niet waardig dat jij onder mijn dak komt⁶; maar vertrouwend op zoveel mildheid en genade, kom ik ziek naar de Geneesheer van de wijnstok, dorstig naar de Bron van barmhartigheid, behoeftig naar de Heer van hemel en aarde, als een lam naar de Herder⁷, als een beeld naar zijn Schepper, als een verlatene naar mijn lieve vertrooster en Verlosser.'

20.

En vervolgens, met vurig verlangen, strek de hand van het hart uit, en ontvang in je innerlijk deze zo nobele bruidegom; en geniet van zijn zeer zoete aanwezigheid. Dit is het wat de verliefde ziel bovenal zou moeten bewegen: te beseffen dat haar Geliefde aanwezig is, haar Vriend, voor wiens liefde ze elke dag sterft voor deze wereld en voor wie ze zich alle aardse liefde ontzegt. Zie de dwaze minnaars van deze wereld, wanneer ze op een dag alleen nog maar het huis zien waarin hun vriend zich volgens hen bevindt, zijn ze de rest van de dag blijer en vrolijker dan anders. Oordeel hieruit dan hoe terecht hij zich verheugen en hevig juichen zal, die niet een gering schepsel ontvangt, geen verpakte mest, maar de Schepper van alle dingen, de Wijsheid

¹ Rom. 10,10.

² 2 Kor. 3,6.

³ Gal. 3,29.

⁴ Cfr. Ps. 104(103),1.

⁵ Missale OP, in Purificatione BMV, Introitus.

⁶ Mat. 8,8.

⁷ Missale OP, uit: '*Oratio sacerdotis ante missam*' (gebed voor de communie, toegeschreven aan Thomas van Aquino). Zie tevens: Breviarium OP (ed. Cormier I p.*227).

van God¹ in menselijke gedaante, onder deze zichtbare vorm. Vreemd zou het zijn wanneer een liefhebbende ziel, op de dag dat ze haar geliefde Schepper ontvangen heeft, nog bedroefd kon zijn om een tijdelijke aangelegenheid, want zonder enige twijfel heeft zij dan zulke grote reden tot vreugde in zich, dat ze elke droevige gebeurtenis moet kunnen aannemen en tenietdoen, als de oceaan die een druppel azijn in zich opneemt.

21.

Welnu dan, als je de smaak van dit Sacrament door jou nog niet geproefd, wenst te ervaren, zorg er dan voor je ziel eerst terug te trekken van wereldse zaken², van ondeugden en van vleeselijkheid, zo dat het ontvangen ervan kan worden voorafgegaan door diep berouw en een zuivere biecht. En ook, laat werkdadige godsvrucht jou hier meer trekken dan gevestigde gewoonte. Tooi voor hem, met de allervurigste liefde, met de allerheiligste beschouwing, evenals met rode rozen en witte lelies, de kleine ontvangstkamer van je hart, en het huwelijksbed³ voor zulk een bruidegom, bereid het door een ware hartevrede. En als je zijn aanwezigheid bespeurt, laat hem dan rusten in de armen van je hart, onder uitsluiting van alle aardse liefde, en insluiting van de hemelse Bruidegom.

22.

Dat mijn godsvruchtige ziel mij dan zijn stem mag laten horen, voor mij de liederen van Sion zingend.⁴ Haar melodie heeft een zeer lieflijke klank, voortkomend uit het samengaan van drie intervalverhoudingen⁵, namelijk een volmaakte vergetelheid van aardse dingen, een vurige liefde voor eeuwige dingen, en het begin van lofprijzing door de gezaligde geesten. Gelukkig hij, die het verdiend heeft dit door innerlijke smaak waar te nemen, hij, die het door echte ervaring meer dan door woorden of

¹ 1 Kor 1,24.

² 2 Tim. 2,4.

³ Missale OP, in Purificatione BMV, Antph. ad II stationem processionis. Zie ook: Breviarium OP. (ed. Cormier 1 p. 878).

⁴ Ps. 137(136),3.

⁵ De drie (consonante) intervalverhoudingen zijn: het octaaf (proportie 1:2), de kwint (2:3) und de kwart (3:4). Zie bijv. Martianus Capella: *De nuptiis*, IX, 933-951 (waar deze proportiones 'harmoniae' genoemd worden). Voor een vertaling naar het Engels door een vertalerscollectief onder leiding van R. Johnson, zie: *Martianus Capella and the Seven Liberal Arts*; Volume II, New York Oxford, 1977. Hier pp. 361-368.

geschriften kent. Wanneer er in deze gelukkige vereniging een onuitsprekelijke wijlen van boven is toegestaan, een beschouwing in ontrukking, en een ongewone genieting van de aanwezigheid van dit allerhoogste en ware goed, dat de ziel naar omhoog trekt en haar tot de zuivere beschouwing van de Geliefde voor een wijle doet overgaan: laat haar dank betonen aan de Gever van al dit goede¹, niet door zich in woorden te verliezen maar door het verborgene verborgen te laten, wetende, dat de dierlijke mens² niet kan waarnemen wat van de geest is, ja, hem dit zelfs dwaasheid dunkt.³ Geen vreemde zal hiervan eten.⁴ Maar met een diepe hartenzucht laat haar stem uitbreken en zeggen: 'Jij bent waarlijk een verborgen God'⁵ en: 'Wat het oog niet heeft gezien, het oor niet heeft gehoord, noch het hart van een aardse mens ooit binnendrong⁶, het is niet alleen wat God zijn uitverkorenen bewaard houdt voor de toekomst, maar ook wat hij hun die in dit leven zijn geliefden zijn, pleegt te schenken.'

23.

DE DISCIPEL: O wonderlijke en verbazingwekkende blindheid en beklagenswaardige hardheid van mijn hart. Te midden van een overdaad aan geestelijke rijkdom toonde ik me zo lang zo erg arm; te midden van een overmaat aan zoetheid heb ik me ellendig gevoeld; te midden van een overvloed aan genaden bleef ik verdord. Ik, ellendige man, een tweede Tantalus. Heerlijke rode rozen plukte ik in de rozengaard, hun zoete geuren drongen niet tot me door. Lentebloemen droeg ik in mijn hand⁷, hun schoonheid ging aan mij voorbij. Mijn ogen hield ik open nalatigheid weerhield me van het zien van al dat mooie. Hemelse dauwdruppels die op mij vielen, gevoeld heb ik ze niet. Elke dag werd ik uitgenodigd aan de rijkge vulde tafel, hongerig en uitgemergeld ging ik er vandaan.

¹ Augustinus, *Regula* VI,5.

² Vertaling van '*homo animalis*'.

³ 1 Kor. 2,14.

⁴ Cfr. Lev. 22,10.

⁵ Jes. 45,15.

⁶ 1 Kor. 2,9.

⁷ Cfr. Breviarium OP, per oct. Assumptions BMV, ad memoriam in Vesperis, Antiph.: *vernantem in floribus*, (ed. Cormier II, p. 688).

24.

O, mijn God, met diepe verzuchtingen van mijn hart beklaag ik me voor jou, dat ik zo lang dwaalde, ver van jou, waar jij toch zo dicht bij mij was. Jij was bij mij, en ik was niet bij jou; want verstrikt in wereldse zorgen en overbodige ijdelheden, bekommerde ik me weinig om jou. O, zoete gast van de ziel¹, hoe toch heb ik je ontvangen sinds het begin van mijn volwassenheid, toen je voor het eerst bij mij kwam, tot aan dit uur. Hoe toch heb ik je behandeld, opperste schoonheid. Wee mij, ik ellendige, hoe vaak heb ik jou, hoogste Heerlijkheid, op onwaardige wijze ontvangen. Met welke lauwheid heb ik het brood van de engelen, weldadig boven al, genuttigd. O ongevoeligheid van mijn ziel. Balsamische drank, honingvloeiend, kostbaar en zoet, had ik in mijn mond, haar geurigheid nam ik niet waar. O jij, zeer aangename spiegel van alle zaligen, zeer vreugdevol schouwspel van alle engelen, en zeer gelukkige vreugde van goede mensen, zo heb ik mijn ellendige leven doorgebracht, dat ik zelden of nooit de zoetheid van jouw aanwezigheid heb ervaren, of de geestelijke vertroosting van jouw tedere aanwezigheid gevoeld heb, in de mate die mogelijk geweest zou zijn, als ik me met gepaste eerbied en toewijding voorbereid had op jouw heilige Lichaam en Bloed. Ach, wee mij, ik ellendige! Ik had me zo verstrikt in aardse handelingen en wereldse liefde, mijn begeerte had zich hier zo aan vastgeklampt, dat voor mijn niet gezonde geheimel² lichamelijke zaken meer smaak bezaten dan geestelijke, en het aardse mij meer bewoog dan het eeuwige. Als ik de komst van een dierbare vriend voor de volgende dag had voorzien, bracht ik de nacht uit vreugde slapeloos door, en ernstig en met al mijn kracht dacht ik na hoe hem in alles te kunnen behagen.

25.

Jij daarentegen, mijn God, jij hoogst eerbiedwaardige, meest geliefde, geprezen door het koor van de hemelen, vereerd en aanbeden door de aarde, de zee en de lucht³, jij, voor wie de afgrond beeft en aan wie elk schepsel gehoorzaamt: nooit heb ik jou met alle liefde en verlangen ontvangen nooit jou de eer betoond,

¹ Missale, Dom. Pentacostes, Sequentia "*Veni, Sancte Spiritus*".

² Augustinus, *Confess.* VII,16, n.22; Zie tevens: Breviarium OP, in festo S. Augustini, Noct. I, Lect. II (ed. Cormier I, p. 1163).

³ Uit : "*Quem terra, pontus.*.", beginwoorden van een hymne op de Maagd Maria.

zoals ik dat had kunnen en moeten doen. Ach, ellendige en dwaas die ik ben, hoeveel ben ik hierbij tekortgeschoten. O, wat wendde ik me toch snel van jou af naar andere dingen. Ik wendde mijn gezicht af om het einde nooit te zien.¹ Hoe snel heb ik je verjaagd, een plek om in mijn binnenste te rusten liet ik je niet. Vaak ben ik nalatig geweest tegenover jou, zo alsof jij, mijn God, niet aanwezig was. Ik negeerde je, alsof ik je aanwezigheid niet wilde opmerken. Nu echter, nu het gedaan is met alle veinzerij, en ik als uit een slaap ontwaakt ben, heb ik mijn ogen geopend, jouw aanwezigheid met de grootste tederheid omhelzend met het verlangen van mijn hart en van mijn ziel. Steeds als ik beseft dat je aanwezig bent, begint mijn geest te jubelen van vreugde², alsof hij een boodschapper ontvangt die goed nieuws brengt uit verre streken. Zwijgen wil ik nog over de eerbiedwaardige aanwezigheid van mijn Heer, en, wat zeker geringer is, alleen spreken van de vreugdevolle aanwezigheid van je engelen, waar ze ook mogen zijn, zelfs op grote afstand; met de grootste liefde dient men hen te ontvangen, zelfs als het lichamelijk oog hen niet vermogt te zien; alleen al de ervaringen van het geloof, onderwezen door innerlijke genegenheid, laten ons hun aanwezigheid eren.

26.

Met de grootste zekerheid weet ik nu, dat niet alleen het luisterrijke koor van de engelen, maar de Heer van de engelen zelf, deze plaats eerbaar maakt. Want, de Heer is waarlijk op deze plaats, en ik, ik wist het niet.³ Dit is wat me steekt: dat ik niet meer respect getoond heb voor deze plek, in woord noch in daad. Want waar ik mijn Heer aanwezig wist, daar had ik me nederig moeten buigen, wanneer ik hem geen ander teken van diep respect kon tonen. Dit is wat Daniël deed, een man van verlangen⁴, die, toen hij zich in een vreemd land bevond, zijn gezicht keerde naar de stad waar hij de tempel van de Heer wist te staan⁵, en hij tot zijn God bad. Nu zie, hier is iets groter dan de tempel.⁶ Ach, hoe vaak heb ik in het koor, in de aanwezigheid

¹ Cfr. Ps. 9 (10),11 [Vulg.]

² Luc. 1,47.

³ Gen. 28,16. Zie ook: Breviarium OP, Commune Dedicat. Ecclesiae, Respons. in Vesperis (ed. Cormier I, p. *12).

⁴ Dan. 9,23.

⁵ Cfr. Dan. 6,10.

⁶ Mat. 12,6.

van het Sacrament, met een verstrooid hart gestaan zonder godsvrucht; de dwalende ogen van mijn hart verraadden mijn gebrek aan godsvrucht. O, hoe vaak ben ik deze plek, waar jij onder de gedaante van het Sacrament als lieflijke gast aanwezig was, achteloos en zonder aandacht voorbijgeïld, waarbij mijn hart zich niet eens verwaardigde om zich voor jou, o mijn allerliefste, te nijgen en met liefdevolle woorden jou te groeten.

27.

En omdat jij, mijn Heer en mijn God, mijn liefde bent en de kostbaarste schat van mijn hart, daarom in jouw aanwezigheid, zou het hart moeten jubelen de ziel haar handen klappen, de ogen glimlachen, de mond jubelen, de lippen jou prijzen en verheerlijken, en alle ledematen en gewrichten moeten getuigen van de liefde tot jou. Wie immers kan het vuur in zijn boezem houden zonder te worden verbrand¹, ja wie kan een liefdesvuur verbergen in de aanwezigheid van zijn lief, zonder dit te verraden?² Of hij het nu leuk vindt of niet, zijn uitstraling zal het verraden. Zie toch, welk nalatige minnaar je bent; meer nog: geen minnaar is hij, die nalatig is. Immers, voor iemand die hevig mint, is het onmogelijk nalatig te zijn. In die toestand volbrengt hij grootse dingen; geen minnaar is hij, die niets volbrengt. Wat deed hij, jouw zanger, die man naar je hart, die naakt als een van de lichtzinnigen³, met een draagbaar orgeltje hangend aan zijn schouder, met alle kracht danste voor de ark⁴, waar zich slechts tastbare dingen in bevonden; een schaduw van wat komen ging, droegen ze⁵, zaken, die nu de waarheid geopenbaard is, aan het licht zijn gebracht. Want dit Sacrament bevat manna, niet dat wat gegeten is door hen die in de woestijn zijn gestorven, nee, hemels brood is het: wie hiervan eet, zal eeuwig leven.⁶

28.

En daarom, laat voortaan niemand het mij lastig maken⁷ als ik deze grootse werken met bewondering prijs, want als al de

¹ Spr. 6,27.

² Cfr. P. Ovidius Naso, *Epistulae Heroidum*, XVI (Paris Heleneae), 7.

³ 2 Sam. 6,20-21. "Voor het aangezicht van de Eeuwige heb ik gedanst. Ja, ik zal mij nog geringer gedragen dan ik deed."

⁴ 2 Sam. 6,14. "En David danste met alle kracht in het rond."

⁵ Heb. 10,1.

⁶ Joh. 6,50-52.

⁷ Gal. 6,17.

ledematen van mijn lichaam talrijker zouden zijn dan het zand van de zee en het zoete instrumenten waren, en wanneer al mijn krachten jubelende stemmen zouden zijn, dan zou ik wensen jou, Schepper van de wereld, ermee uit alle macht te roemen. Verdriet heb ik bovendien en pijn, omdat mijn begrip van de hemelse mysteries tot nu toe zo verblind en mijn genegenheid zo verhard is geweest, dat ik er achteloos aan voorbijging, en niet woog wat er moest worden gewogen, en mezelf niet beter heb voorbereid op zulke genade. Maar nu, met de armen als bij de kruisiging uitgestrekt en de ogen opgeslagen naar de hemel, vraag ik vergeving voor mijn nalatigheid. In de duisternis van nalatige onbezonnenheid heb ik geleefd, tot nu. Nu echter, nu heeft het licht van de Wijsheid de duisternis uitgeworpen en jou met een onuitsprekelijk liefde mij getoond; en de nalatigheid werd verdreven, het sluimerende geloof gewekt.

29.

Rest nog degene die jij met je genadige aanwezigheid gevoed hebt als met het brood van leven en van begrip met de drank van heilzame wijsheid nu te laven¹, door de vragen van je die-naar te beantwoorden.

30.

Op de eerste plaats vraag ik je, wat je door jouw aanwezigheid de mens geeft die jou godvruchtig ontvangt in het Sacrament?

31.

DE WIJSHEID: Vanwaar deze vraag? Ben je een minnaar, of ben je een huurling? Denk je dat deze vraag passend is voor een minnende ziel? Wie toegewijd liefheeft, zolang hij zijn geliefde maar bij zich heeft, bekommert hij zich weinig om andere dingen. Hij zoekt de geliefde, en wanneer hij hem bij zich heeft, geeft hij geen acht op wat hem allemaal tot nut kan zijn, het is alsof het niet bestaat. Ben je op zoek naar liefde, of naar de beloning van liefde? Wat is er beter, wat nuttiger wat kostbaarder, dan het bezit van mezelf? Degene die bezit waar zijn verlangen naar uitgaat, wat zal hij meer nog wensen? Wie zich geheel aan de geliefde gegeven heeft, wat, zo vraag ik je, wat heeft hij hem

¹ Sir. 15,3; Breviarium OP, Commune Martyris Pontif., Noct. III, Respons. VII; en op meerdere andere plaatsen.

geweigerd? Welnu, in het Sacrament geef ik mezelf aan jou, ik haal je van jezelf weg, en ik verander jou in mij. Je zult niet mij veranderen in jou, als voedsel voor je vlees, maar jij zult veranderd worden in mij.¹ Maar misschien ben je nog niet volmaakt in de liefde, en heb je niet de liefde zelf lief, maar een beloning van de liefde. Daarom antwoord ik je nu met een gelijkwaardige vraag. Vertel me eens, wat biedt de straling van de zon de lucht, wanneer ze met heel haar kracht rood oplicht aan een wolkeloze hemel om deze op het middaguur vrijwel loodrecht te doordringen? Of, wat bieden de schitterende Plejaden of de stralende morgenster de donkere nacht? Of ook, wat aan schoonheid biedt het heldere lenteweer het land dat nog bedekt is met het ijs van de winter?

32.

DE DISCIPEL: Dat elk van deze dingen overvloedige vruchten en grote schoonheid met zich meebrengt, dat lijdt geen twijfel.

33.

DE WIJSHEID: Deze dingen dunken je groot en roemvol, omdat ze bekend zijn en begrijpelijk. Maar waarlijk, de geestelijke gaven die in dit Sacrament gelegen zijn, ze zijn op hun manier veel groter. Want de kleinste heiligmakende genade, verkregen met het Sacrament wanneer dit godsvruchtig wordt ontvangen, zal de ziel in het toekomstige leven meer kunnen laten oplichten door haar geestelijke straling dan een zonnestraal de zuivere lucht vermag te verlichten, aangezien de geestelijke werkelijkheden de lichamelijke op onvergelykbare wijze te boven gaan.² Zwijgen wil ik nog over bepaalde verborgen en goddelijke inlichtingen, waarmee een waardig bevonden ziel, soms zelfs in dit kwaalvolle leven, doorstroomd kan worden, en wel in die mate, dat het haar dunkt dat er een afgrond van helderheid voor haar geopend is, door geen menselijk voorstellingvermogen te bevatten en slecht bekend aan hen die dit ontvangen. Een dergelijke genadegave is het begin voor toekomstige verlichtingen, die helderder nog zijn, dan alle sterren wanneer ze aan de hemel in de onmiddellijke nabijheid van de aarde zouden worden geplaatst om deze wereld dan met al hun kracht te verlichten.

¹ Augustinus, *Confess.* VII,10, n.16; zie ook: Breviarium OP, in festo S. Augustini, Noct. I, Respons. I, (ed. Cormier I, p. 1163).

² Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* I-II, q.113, a.9, ad 2.

Zulke getrouw bewaarde genadegave zal de ziel in het toekomstige leven meer bevalligheid en geestelijke schoonheid schenken, dan alle lichamelijke pracht die welke zomer ook ooit heeft kunnen geven aan hetgeen aan de aarde ontsproten is. En als je dit allemaal met grotere zekerheid wilt weten, overweeg dan zorgvuldig de gestalte van dit Sacrament. Is de straal van goddelijkheid – versluierd in dit Sacrament, maar duidelijk en zichtbaar in het Vaderland, niet beter in staat de ziel te verlichten, in dit leven door de verenigende genade en in het toekomstige leven door de heerlijkheid, dan de zichtbare zon in staat is alle lucht aan de hemelkoepel te verlichten? Want hij is de enige die doordringt tot het wezen en de gezegende geesten met zichzelf vervult, zodat ze met hem één geest worden. Oh, hoe groot zal de heerlijkheid zijn, hoe grenzeloos de helderheid, wanneer de ziel, geheel bevrijd van zichzelf, helemaal in God zal worden omgevormd.

34.

En mijn verheerlijkte lichaam, hier beneden getrouw ontvangen met de genade van het Sacrament, is dit niet in staat het hele hemelse hof en elke uitverkoren ziel te tooien met een grotere schoonheid dan de loop van de sterren en de verscheidenheid van de seizoenen deze aarde vermogen te sieren? En is mijn zeer nobele ziel, innig verenigd met het Woord, vervat in dit Sacrament, niet groter en helderder naar haar vormelijke en daadwerkelijke wijze, dan alle sterren van de ochtend en alle sterrenbeelden van de avond? En al dit zal de getrouwe ziel met het waardig ontvangen van dit Sacrament in de toekomst geschonken worden, om nog maar te zwijgen van andere dagelijkse genaden en voordelen, groot en ontelbaar zijn ze, die zich steeds overnieuw herhalen.

35.

DE DISCIPEL: Verbaasd ben ik zoveel wonderlijks te horen over dit heerlijke Sacrament. Maar ik vraag je, toorn niet, wanneer ik hier een aarzeling laat horen. Daar jij, almachtige God, je verwaardigd hebt dit eerbiedwaardige Sacrament te tooien met zulke ontelbare en heerlijke geestelijke uitwerkingen, niet alleen in de toekomst maar ook in het heden, waarom, zo vraag ik, is dit alles dan verborgen en verhuld, zodat het door vrijwel niemand wordt waargenomen, en waarom is de kracht ervan, als

ik het zo mag zeggen, voor gelovigen dan onvoldoende duidelijk? De uitwerking op anderen, daarvan heb ik geen kennis, want het geweten van anderen vermag ik niet te doorgronden. Het enige dat ik soms in mezelf heb ervaren, is dat, wanneer ik het heilige Lichaam en Bloed van de Heer wilde naderen, waarover ik zoveel goeds heb gehoord, dat ik zoveel gevoelloosheid van hart en afgestomptheid van geest in mezelf aantrof, zowel bij het opgaan als het terugkeren, dat ik van alle geestelijke verlichtingen en goddelijke genadengaven voortkomend uit dit Sacrament, voor zover ik waarnemen kon, verstoken bleef; niets van zoetheid rook of proefde ik, en zonder vrucht bleef ik, alsof het Sacrament in zich geen enkele werking bezat. O, verheven raadsbesluit van de Allerhoogste.¹ O, mag een onwetende en dwaze dienstknecht het aandurven hem te bevragen die de allerwijste en allervolmaakste Heer is en alles volmaakt geordend heeft. Waarom dan, zo vraag ik je, heb je zoveel en grote goederen zo zeer verborgen? Zou het niet beter zijn geweest met bewijskrachtigere tekenen en duidelijker ervaringen het geloof in zulke grote mysteriën te sterken?

36.

DE WIJSHEID: Weet je dan niet dat je wandelt door geloof, niet door aanschouwen?² Wat de zinnen waarnemen, en de ervaring uitwijst, op welke manier kan het geloof het ontvangen? Anders gezegd, het geloof moet noodzakelijkerwijs wijken als er bewijzen voor in de plaats gesteld worden, wat tot gevolg heeft dat de grote verdienste van het geloof verloren gaat.³ Mocht je het mysterie van dit Sacrament willen toevertrouwen aan de ervaring, kan het niet anders dan dat het geloof en de verdienste van het geloof hierdoor wegvallen. En, wat zal er gebeuren als een uitverkorene wankele overwegingen⁴ door zich heen voelt zweven, en deze toch weerstaat? Zeker is, dat hij zal worden gekroond, wanneer hij getrouw gestreden heeft.⁵

¹ Ps. 107 (106),11.

² 2 Kor. 5,7.

³ Cfr. Gregorius de Grote, *Homiliae in Evang.*, homil. 26, n.1; Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.1, a.8, obj. 2 et ad 2; II-II q.1, a.4-5.

⁴ Wijsh. 9,14.

⁵ 2 Tim. 2,5.

37.

Open, vraag ik je, het boek van je hart, en zie, dat het sommige harten gegeven is het mysterie van dit Sacrament op zeer heldere wijze te onderkennen.¹ Inderdaad, zo niet altijd, dan toch soms, door de genade en een bijzonder voorrecht, wordt het hun op onuitsprekelijke wijze vergund de waarheid van dit Sacrament in te zien, en wel zo, dat, zelfs al zou er een omvangrijker weten dan het weten van het geloof mogelijk zijn, het net door dit weten van het geloof gegeven is, het ware aanzijn van dit onschatbare Sacrament te kennen en waar te nemen, waardoor het dan een tijdje lijkt of het geloof op de een of andere wijze uit het zicht verdwijnt, en de zaak gaat behoren tot het domein van het volmaakte weten. Dit is, zou ik willen zeggen, niet volgens de gangbare paden beschreven, aangezien deze kennis verder gaat dan de onderdelen en uitgangspunten van alle wetenschappen. Noch, zelfs niet bij de meest dierbaren, zal deze genade altijd aanwezig zijn, aangezien God hen met iets beters voorziet² in de uitgangspunten van het geloof; maar alleen zo nu en dan, wanneer de ziel opgetogen wordt naar omhoog en verheven wordt tot het kennen van de hemelse mysteriën op een wijze zoals het de goddelijke genade goed dunkt deze of soortgelijke dingen³ te openbaren, worden in de duisternis gelegen verborgenheden⁴ onthult, en even is het dan gegeven raadselachtige en zintuiglijke verschijnselen te overschrijden en opgetild te worden tot de onzichtbare en verborgen geheimenissen van God.⁵ Maar wordt haar dit dan plots ontnomen, keert ze terug tot de vertrouwde uitgangspunten van het geloof, en van wat haar voorheen overkwam, daarvan heeft ze nog maar weinig weet.

38.

Daaruit valt af te leiden, dat dit Sacrament blijkbaar niet minder waar is, omdat de geestelijk werking ervan voor de zintuigen niet zichtbaar of waarneembaar is. Want de goddelijke aanwezigheid die erin is vervat, is een licht, weliswaar geen dat door een lichamenlijk oog waargenomen kan worden of dat naar

¹ Cfr. *Vitae Patrum* V, libell. 18, n.3.

² Heb. 11,40.

³ Tob. 1,8.

⁴ Job 12,22.

⁵ Jes. 45,3.

buiten schijnt, maar dat alleen door goddelijk kenvermogen of tenminste door iemand die daarmee gezegend is, gezien kan worden, en dat uit haar eigen wezenheid wezenlijk licht is. Geestelijke zelfstandigheden immers, hoe edeler ze zijn, desto eenvoudiger ze zijn.¹ Hoe geringer namelijk in aantal, hoe groter in kracht.²

39.

DE DISCIPEL: O, hoe weinigen toch zijn er in deze wereld, die op gewetensvolle en zorgvuldige wijze, de zeer kostbare kracht en het nut van dit Sacrament weten te wegen. Ze naderen het, geleid door een zekere afgesleten gewoonte en de gebruiken van de gemeenschap volgend; ze haasten zich, niet bij het naderen, maar bij het weggaan; ze haasten zich, niet uit gevoelens van godsvrucht, maar uit gebrek aan goddelijke ijver; en daarom: zo leeg als ze naderen, net zo arm en zonder genade keren ze terug. Ze zijn als de niet-herkauwende dieren³, die in het Oude Testament als onrein verworpen werden. Ze denken er niet ijverig en grondig over na wie het is die ze gaan ontvangen, en hoeveel heil of onheil eruit voortkomt wanneer men hem op de juiste dan wel onjuiste wijze ontvangt. Zelfs al zou het oppervlakkig en min of meer achteloos in hun gedachten opkomen, dan, en vrijwel meteen, als een vonkje in een kil hart, is het uitgedoofd, verdwenen voorgoed.

40.

DE WIJSHEID: Drie soorten van mensen kan men onderscheiden bij hen die mij sacramenteel ontvangen. Sommigen van hen zijn erg slecht voorbereid, zoals degenen die verstrikt zijn in doodzonden. Anderen zijn goed voorbereid, zoals de volmaaktten. Sommigen zitten er tussenin, zoals de achtelozen. Die eersten verdienen de dood in de eeuwigheid en de vervloeking in de tijd. De tweede groep verdient het eeuwige leven en geestelijke zegen. De derde groep eet droog brood en voedsel zonder smaak, de zoetheid ervan dringt niet tot hen door.

¹ Cfr. Thomas van Aquino, *in Sent.* II, d.3, q.3, a.2, ad 3;

² *Liber de Causis*, prop.16; zie ook: Thomas van Aquino, *In Librum De Causis*, Lectio 17.; *CG* II, c.14.

³ Lev. 11,26.

41.

DE DISCIPEL: Wat als de zwakke mens misschien een aantal verborgen zonden heeft begaan, en hij wanneer hij zich voorbereid om te naderen berouwvol is over zijn zonden, en overeenkomstig de wettelijke bepalingen van de kerk, doet wat gedaan moet worden; mag deze mens rekenen op jouw genade, wanneer hij als zondaar opgaat tot het Sacrament?

42.

DE WIJSHEID: Als hij werkelijk berouwvol is en de raad van de artsen van de geest opvolgt, is hij strikt genomen niet langer een zondaar. Toen Maria Magdalena, berouwvol van hart ging zitten aan de voeten van de Heer en ze deze met haar tranen waste, had ze inderdaad de naam van zondares, maar zondares kon zij niet langer genoemd worden, want haar zonden waren haar door Christus vergeven.¹

43.

DE DISCIPEL: Ieder zij zijn eigen overtuiging vergund.² In het onderhavige geval geldt voor mij althans, dat ik er echt van overtuigd ben, dat de goddelijke mysteriën van dit Sacrament alle krachten te boven gaan en alle wonderwerken van God in deze wereld overtreffen. Want wie ter wereld leeft zo zuiver en onschuldig, dat hij waardig is dit Sacrament te bedienen³ of te ontvangen? Wie zou het wagen dit van zichzelf te beweren, waar zelfs Petrus, de eerste van de apostelen, het van zich wierp, toen hij zei: 'Heer, ga van mij weg, want ik ben een zondig mens.'⁴ Zo ook hij, wiens bijzondere geloof in Israël de Wijsheid van God prees, toen hij zei: 'Ik ben niet waardig dat jij onder mijn dak komt.'⁵ Wie dan, uit een vrouw geboren⁶, vermag zich waardig voor te bereiden op zulk grote mysteriën?

¹ Cfr. Luc. 7,37-38. 48

² Rom. 14,5.

³ 2 Kor. 3,6.

⁴ Luc. 5,8.

⁵ Mat. 8,8.10.

⁶ Job 15,14.

44.

DE WIJSHEID: Onder al degenen uit vrouwen geboren, is niemand opgestaan¹, die alleen op basis van de deugdzaamheid en gerechtigheid van zijn werken waardig genoeg bevonden kan worden zich hierop voor te mogen bereiden; zelfs al zou er een mens zijn, eentje die de natuurlijke reinheid van alle engelen, en de onschuld en klaarheid van hen allen tezamen bezat, alsook de verdiensten van alle mensen hier op aarde vanwege een streng leven: al de goddelijke genade die hiermee gepaard gaat, ze zou hem nog altijd onvoldoende waardig maken tot het ontvangen van zulke mysteriën.

45.

DE DISCIPEL: O eeuwige God, wat een vreselijk iets om te horen voor mij en al die zondaars zoals ik. Helaas, helaas, mijn Heer, mijn God², als zelfs de hemelen niet rein zijn in jouw ogen³, en je nog boosaardigheid aantrof in jouw engelen⁴, als zelfs de mensen het op grond van grote werken⁵ door hun gerechtigheid niet verdienen om jou te ontvangen: ach, wee mij, wat zal er van ons worden, wij die onophoudelijk in het slijk van de zonden wentelen⁶, die als kreupelen in de modder, met onze eigen goede werken, bescheiden als ze zijn, strompelend voortgaan, wankelend naar beide zijden⁷; wij, die weinig of geen toewijding hebben, en onszelf niet eens onze eigen nalatigheid verwijten zoals we dat zouden moeten doen? Met welk grote angst zouden we moeten naderen, terecht vrezend dat hetgeen ons tot vergeving moest dienen, ons veeleer in het verderf zal storten.

46.

DE WIJSHEID: Laat goed tot je doordringen, dat dit het Sacrament van Liefde is, ingesteld als middel tot heil; en daarom, steeds als de mens al doet wat in zijn vermogen ligt om zichzelf

¹ Mat. 11,11; Breviarium OP, in Nativitate S. Io Baptistae, ad I Vesperas, Respons. IX, (ed. Cormier II, p. 536).

² Jer. 4,10.

³ Job 15,15.

⁴ Job 4,18.

⁵ 2 Sam. 23,20.

⁶ Cfr. Augustinus, *Confess.* VIII, c.8, n.19.

⁷ 1 Kon. 18,21.

geschikt te maken de genade te ontvangen, zal dat volstaan. God verlangt van de mens niet wat deze als onmogelijk toeschijnt. Steeds als de ontvanger dus doet wat hij kan, dan vult de goddelijke barmhartigheid door de genade aan wat hij niet bereiken kan zonder de genade.¹ En daarom is het, onder gelijkblijvende omstandigheden, beter het Sacrament te naderen vanuit een vertrouwen in de goddelijke barmhartigheid dan, de eigen zwakte in ogeschouw nemend, zich te onthouden, hoewel zowel het ene als het andere, afhankelijk van tijd en plaats, prijzenswaardig is. Haasten de zieken zich niet naar de dokter, en kloppen de armen niet aan de deur van de rijke? Nader dan, en klop aan, en doe het zonder aarzelen. Een geneesheer is hij, liefdevol deelt hij uit, ruimhartig vergeeft hij. Door zijn woord alleen, maakt hij alles weer goed. Zijn aanwezigheid geneest de wonden, en heelt de harten. Het verdriet verdrijft hij, vreugde schenkt hij aan het hart.

47.

Wie dan is zo slecht ingelicht, dat hij durft te zeggen dat degenen die geestelijk ziek zijn hem niet dienen te naderen, hij die menselijke zwakheden op zich nam en die hun ziekten zelf droeg?² Zie, een onreine vrouw naderde van achteren raakte hem aan, en werd genezen.³ Toen de zondares hem de voeten kuste⁴, werd ze gereinigd. Toen de Kanaänitische hem volgde en niet van hem week, werd ze verhoord.⁵ De melaatsen die naderden, ze werden genezen.⁶ Blinden, bezetenen, verlamden en mismaakten, toen ze in geloof hem naderden, werden ze geheeld. Want er ging van hem een kracht uit, die allen genas.⁷ Zelfs de tollenaars en de zondaars⁸ verkregen vergeving toen ze tot Jezus gingen. Ja, ook hun feestdis en gastvrijheid heeft hij

¹ Cfr: "*Faciendi quod in se est Deus non denegat gratiam*", ook aangetroffen als: "*Faciendi quod est in se Deus non denegat gratiam*", [God weigert zijn genade niet aan degenen die doen wat in hun vermogen ligt.] Het betreft een leerstelling van de scholastieke theologie die teruggaat tot Petrus Abelardus. Zie: Steer, Georg, *Scholastische Gnadenlehre in mittelhochdeutscher Sprache* (Münchener Texte und Untersuchungen zur Deutschen Literatur des Mittelalters 14), München 1966, pp. 4 f.

² Jes. 53,4.

³ Mat. 9,20-22.

⁴ Luc. 7,37-47.

⁵ Mat. 15, 22-28.

⁶ Luc. 17,12-14.

⁷ Luc. 6,19.

⁸ Mat. 9,11.

niet veracht, hij die in deze wereld kwam niet om de rechtvaardigen te roepen, maar de zondaars.¹ Daarom is het passend te zeggen, dat zoals zijn komst in het vlees was voor de redding van zondaars, zo moet dit heilzame offer² de gelovigen aangeboden worden als geneesmiddel voor de zonden. De Wijsheid van God immers, tijdens het laatste avondmaal, bij het instellen van dit heilzame Sacrament, heeft gezegd: 'Dit is mijn Lichaam, dat voor jullie gegeven wordt; en dit is de Beker die voor jullie vergoten wordt ter vergeving van de zonden.'³ Daarom: heb je naar vermogen gehandeld, dan nader in vertrouwen en zonder vrees; kom in geloof en liefde en twijfel nooit aan zijn barmhartigheid.

48.

DE DISCIPEL: O genadig en minnelijk woord, dat ook ik, een ellendige zondaar bewust van eigen verdorvenheid, het wagen mag te naderen tot de verheven Heer! En nu smee ik je mij ook te zeggen, of het beter is dit hemelse Sacrament vaak of slechts zelden te naderen.

49.

DE WIJSHEID: Verneem hierover de welbekende opvatting van Augustinus, de grote geleerde, die zegt, dat afhankelijk van de plaats en het tijdstip, zowel het ene als het andere aanbevelenswaardig is, zodat men het soms laat uit eerbied, en men soms toch nadert uit godsvrucht.⁴ Voor hen wier eerbied en godsvrucht toenemen door het veelvuldig tot zich nemen, voor hen zal het nuttig zijn vaak te gaan.

50.

DE DISCIPEL: Maar hoe zit het met degenen die bijna altijd dezelfde inperkende gevoelens lijken te hebben, zij, die bij zichzelf geen grote vooruitgang bespeuren, maar ook geen opmerkelijke achteruitgang? Vaak voelen ze zich hard en beklemd, waarbij de hemel hun als brons en de aarde hun als ijzer voorkomt⁵

¹ Mat. 9,13.

² Uit de Hymne '*Verbum supernum*', gezongen op het feest van 'Corpus Christi' (Sacramentsdag).

³ Mat. 26, 26-28; Luc. 22,19s; I Kor. 11,24.

⁴ Augustinus, *Ep. 54*, Ad Inquis. Januarii, c.3.

⁵ Deut. 28,23.

vanwege de lauwheid van hun geest en de gevoelloosheid van hun hart. En hoewel ze het gebruikelijke aantal psalmen en gebeden voltooien, en zichzelf zuiveren met het badwater van de biecht, toch blijven ze gevoelloos van hart en kil in de liefde, en nooit smaken ze ook maar iets van geestelijke genade. Ik wil het volgende hier nog aan toevoegen, iets wat nogal droevig en verontrustend is bij goede zielen, die dit vaker te beklagen hebben, namelijk dat het bij het ontvangen van het Sacrament soms lijkt alsof de genade zich sterker terugtrekt dan anders, zodat men menen kon, dat ze afwijst wie haar zoeken en vlucht voor wie haar schreiend achterna roepen. Dit lijkt me net zo opmerkelijk als betreurenswaardig te zijn.

51.

DE WIJSHEID: Het is om vele redenen en op vele manieren dat een dergelijke hardheid de godsvruchtige ziel pleegt te kwellen, volgens de mening van ervaren mensen. Alles terzijde latend, houd alleen dit in gedachten, dat telkens wanneer je door zorgvuldig onderzoek ontdekt, dat de oorzaak niet bij jezelf ligt, maar dat je gehandeld hebt naar vermogen, en deze hardheid van geest toch opduikt, met toestemming van God, die zijn uitverkorenen op wel duizend manieren pleegt te kwellen: laat deze zaak je dan niet breken, en laat het geen merkbare oorzaak zijn jezelf te onthouden van dit heilzame Sacrament, wetend dat de goddelijke barmhartigheid het heil van de ziel vaak op verborgen en getrouwe wijze bewerkstelligt wanneer deze alleen op de hulp van het geloof bouwt zonder steun van enige geestelijke zoetheid, ja, niet minder dan wanneer de weldaden van geestelijke genadengaven haar zouden toevloeien en zij zich hierbij toch omzichtig zou gedragen, zoals het betaamt. Het is daarom soms nuttiger dat dergelijke genaden worden teruggetrokken, want, wanneer ze teruggetrokken zijn, zullen ze gretig opnieuw gezocht worden en, eenmaal ontvangen, met meer zorg bewaard worden; en zo zal de geliefde ziel worden opgeleid in de school van nedermoedigheid.

52.

En er is nog wat, iets wat heel opmerkelijk is en zorgvuldige overweging verdient, namelijk dat deze voornoemde geestelijke smaak en dit innerlijke smaken niet een uitwerking van het geloof is, en ook niet bestemd is voor het hier en nu, maar voor de

eeuwige gelukzaligheid; en wanneer hij gegeven wordt in het Sacrament of daarbuiten, geef dank; wanneer hij niet wordt gegeven, geef dank, en volhard in geduld, wetende dat het niet in jouw macht ligt, maar in die van de allerhoogste en barmhartigste Gever, die niet zal geven wanneer jij het wil, maar wanneer het hem bevalt, en zoals hij oordeelt dat het hem tot lof en jou tot voordeel strekt. Merk ook op dat dit hoogste Goed zo overvloedig en oneindig is, dat hoe vaker hij het ontvangt, hoe geschikter de ontvanger wordt tot het ontvangen.¹ Zo gebeurt het vaak bij dit Sacrament, dat hoe meer men zich ervan heeft teruggetrokken, door een ongeordende vrees, en door het dag na dag maar uit te stellen, deste minder bereid men zal zijn het te ontvangen. Het is beter, onder gelijkblijvende omstandigheden, te naderen uit liefde dan dit te laten uit vrees. Het is beter elke week of zelfs elke dag te naderen in ware nedermoedigheid en met een diep besef van eigen onvolmaaktheid, dan eenmaal per jaar in de overtuiging van eigen rechtmatigheid.²

53.

DE DISCIPEL: Zeg me, bid ik je, wanneer, op welk tijdstip, moet degene die nadert het meest acht geven en zich volledig in zichzelf verzamelen teneinde zich voor te bereiden op de genade van het Sacrament?

54.

DE WIJSHEID: Dat is ten tijde van de heilige ontvangst en het geestelijk kauwen; want dan gaat op een of andere wijze de hemel open en wordt de geliefde Zoon de ontvankelijke ziel lichamenlijk en geestelijk gezonden, en wordt met haar verenigd; vandaar de naam 'mis', vanwege deze vaderlijke missie.³

55.

DE DISCIPEL: Hoe zit het met hen, zij die met het grootste verlangen jou in het Sacrament willen ontvangen, maar toch niet kunnen krijgen wat ze verlangen? Ze zien de bedienaar van dit

¹ Cfr. Gregorius de Grote, *Homil., in Evang.*, homil. 36, n.1.

² Cfr. Johannes Cassianus, *Collat.* XXIII, c.21.

³ Het woord 'mis' komt van het woord *missa*, een Latijns woord voor 'wegzending', en verwijst naar de woorden van de priester of diaken tegen het einde van de liturgie: *Ite Missa Est* ("Gaat, het is de heenzending" of "Gaat, het offer is voltrokken"). Seuse volgt hier een andere, volgens Pius Künzle toendertijd niet ongebruikelijke, etymologische verklaring.

Sacrament voor zich staan, die jou ontvangt. Ze kijken toe, en bewogen door verlangen strekken ze de armen van hun hart uit naar jou, en ze openen de mond van hun ziel, begerend jou te ontvangen; maar niemand die hen verhoort, niemand die hen jou aanreikt, niemand die hun hongerende ziel de zo verlangde aanwezigheid schenkt. Jij weet, dat dit zien zonder proeven voor de minnende ziel grote kwelling betekent.

56.

DE WIJSHEID: Er zijn er die mij aan deze tafel sacramentelerwijze ontvangen en toch onvoldaan weer heengaan. En er zijn er die deze tafel onthouden wordt, maar toch dronken raken door haar overvloed. De eersten ontvangen alleen het Sacrament, de laatsten echter zowel het Sacrament als zijn kracht.¹

57.

DE DISCIPEL: Aangaande dit onderwerp resten mij nog twee vragen, namelijk of door degene die jou zowel lichamelijk als geestelijk nuttigt meer ontvangen wordt dan door degene die jou alleen geestelijk nuttigt, dat wil zeggen, wat de werking van het Sacrament betreft. Je kent hem wel, hij die hier aanleiding tot twijfel geeft, hij die zegt: 'Geloof en je hebt genuttigd.'² Vervolgens: hoe lang blijft dit eerbiedwaardige Sacrament, nadat een mens het ontvangen heeft?

58.

DE WIJSHEID: Zeker, meer stof tot godsvrucht en dankbaarheid heeft hij die op beide wijzen ontvangt, dan hij die slechts op een wijze ontvangt, omdat hij zowel de gever als de gave heeft, de oorzaak en het gevolg.³ Met betrekking tot het tweede punt mogen voor jou de meningen van de kerkvaders voldoende zijn, namelijk dat het Lichaam van de Heer blijft bestaan zolang de sacramentale gestalten blijven bestaan.⁴

¹ Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.80, a.1-3.

² Augustinus, *In Io*, tr.25, n.12

³ Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.80, a.1, ad 3.

⁴ Thomas van Aquino, *S.Th.* III, q.76, a.6, ad 3. Hier, '*species sacramentales*': gedaanten van brood en wijn.

DE DISCIPEL (GEBED TOT HET HEILIG SACRAMENT):

Gegroet, allerheiligst Lichaam van de Heer, vervat in dit Sacrament. Jij bent het die mijn lippen belijden, jij bent het die ik beemin met heel mijn hart, jij bent het waarnaar ik verlang met heel mijn innerlijk. Verwaardig je, bid ik je, heilbrengend offer en bron van alle genaden, vandaag voor de zwakke ziel, haar die jou op zulk tedere en zachte wijze wil bezoeken in het verlangen jou te ontvangen, tot geneesmiddel voor zowel lichaam als ziel te zijn, jij, op wiens aanwezigheid zij zich verheugt. Kijk niet, Heer, naar mijn vele ongerechtigheden en nalatigheden, maar naar je oneindige barmhartigheid. Jij bent het door wie de aarde geschapen werd en geheeld, jij aan wie alle planten en alles wat sterk is hun krachten ontlennen. Jij bent het onbevleete Lam, dat zich heden tot verlossing van heel de wereld aan de eeuwige Vader, offert. O allervoortreffelijkste manna, o allerzoetste nectar, schenk mijn mond door jou heilzame tegenwoordigheid een smaak van honing. Ontsteek in mij je liefde, delg gebreken, schenk deugden, vermeerder genaden, en geef redding aan ziel en lichaam. Buig je hemel, bid ik je, naar omlaag en daal naar mij af¹, opdat ik, verbonden en verenigd met jou, één geest mag zijn met jou, voor altijd. O eerbiedwaardig Sacrament, mogen door jou, dat smee ik je, al mijn vijanden verdreven worden, al mijn zonden vergeven worden, en alle boosaardigheden, door jouw aanwezigheid, buitengesloten worden. Geef me goede voornemens, verbeter mijn gedrag, en orden al mijn daden naar jouw wil. Mag door jou, allerzoetste Jezus, mijn verstand met een nieuw licht verlicht worden, mijn hart ontvlamd en mijn hoop versterkt worden, opdat mijn leven gebeterd dan, altijd uit zal gaan naar het beste, en mij een zalig einde gegeven is.

Amen.

¹ Ps. 144(143),5.

HOOFDSTUK 5.

HOE DE EEUWIGE WIJSHEID MET HEEL HET HART EN MET HEEL DE ZIEL, ALTIJD EN ONONDERBROKEN GEPREZEN MOET WORDEN.

1.

Luister naar mij, jullie die ontsproten zijn uit goddelijke stromen, en als de rozenstruik aan de waterkant geplant, bloei op. Verspreid zoete geuren als van wierook. Bloei op met bloemen als van de lelie, laat geuren verstromen, en draag bladeren van dankbaarheid; vier de Heer met een loflied en prijs hem in zijn werken. Verkondig de grootsheid van zijn Naam en verheerlijk hem met woorden van je lippen, met gezangen van je mond en met klanken van de harp; en in deze woorden, belijd: De werken van de Heer, ze zijn alle zeer goed.¹ Prijs de Heer en verheerlijk hem zoveel je kunt, want verheven is hij boven alle lof.²

2.

DE DISCIPEL: O mijn beminde, wie zal mij geven³, dat het verzwakte hart, hakend naar jouw liefde, dorstend van verlangen jou te prijzen, nog vóór de naderende dood, in staat zal zijn jou te loven met woorden die jou waardig zijn, zo dat het vuur, dat in het binnenste brandt, naar buiten toe uitbreekt, om snel het gehele aardoppervlak in vuur en vlam te zetten, en alle harten, ontvlamd in jouw liefde, vurig, jou lovend, te laten opstijgen naar jou? O, dat alle zoetklinkende muziekinstrumenten, alle hemelse gezangen en alle welluidende aardse klanken, jou waardig, uit mijn hart mochten opklinken, dat hun lofprijzing zoet mag opstijgen naar jou, zo dat het jouw verheven, goddelijke ogen⁴ behagen zal, en het de hele hemelse hof verblijden mag met nieuwe en onuitsprekelijke vreugden.

3.

Maar, wat zal ik zeggen? Ik weet en erken Heer, dat ik jouw lof niet waardig ben. Daarom bid ik, dat in ieder geval andere

¹ Sir. 39,17-21.

² Sir. 43,33.

³ Cfr. Hoogl. 8,1.

⁴ Cfr. Missale OP, laatste gebed op het einde van de mis: *Placeat tibi [...]*.

schepselen, zij die in adel uitblinken, zich zullen verwaardigen mijn onvolmaaktheid te vereffenen.¹ Daarom wens en verlang ik met heel mijn hart, dat de banen van de planeten, de sterrenhemel stralend met het helderste licht, de bloeiende planten getooid met lenteschoonheid en gesierd met schitterende kleuren, evenals het alverlangende vuur van liefde opstijgend uit de harten van hen die jou zo innig liefhebben, jou loven zullen en prijzen in eeuwigheid. Alleen al van de gedachte aan jouw roem, Heer, smelt mijn hart, raken mijn zinnen verbijsterd, en mijn rede verwonderd; mijn woorden schieten tekort, en in mezelf gekeerd, slaak ik een diepe zucht. Want een zeker verlangen, jou te willen prijzen als het hoogste goed, tref ik in mijzelf aan, woordeloos moet het echter blijven, het vermogen van de natuur gaat het te boven, en daarom is het dat ik bedroefd achterblijf. Want als ik jou wil vergelijken met schepselen van inzicht en verstand, dan vind ik zonder enige twijfel, dat jij alle schepselen oneindig overtreft. Wanneer ik iets goed, zachtaardig, mooi of bekoorlijk vind, dan erken ik, dat jij het in bekoorlijkheid onuitsprekelijk ver te boven gaat, en wat meer is, ik weet voorwaar, dat jij geest en wezen van dit alles bent.

4.

Dit ene wil ik zeggen, iets wat ik bij een dergelijk voorval vaak in mijzelf voel opkomen. Soms, wanneer mooie vormen, verrukkelijk om naar te kijken en zeer geschikt om lief te hebben, zich aan mijn geestelijke of ook lichamelijke ogen aanbieden, dan maken deze woorden zich met een heldere stem in mijn hart plots hoorbaar, hoewel ze alleen verstaanbaar zijn voor de geest: 'Ah, kijk en merk op hoe mooi hij wel is, hij die mij zo mooi geschapen heeft.' Wie dat is, vraag je? Inderdaad, de allermooiste zelf, hij is het.² Dan, in leergierige beschouwing, doorkruis ik de hemel, doorwandel ik de aarde, aanschouw ik de Noordster, doorvors ik de diepten van de zee. Deze wereld met haar vreugden sla ik gade, de bossen met hun bladergroene bomen bezie ik in bewondering, de weiden, prachtig groen en versierd met veelkleurige bloemen neem ik in ogeschouw. Ik loop door de velden, beklim de bergen, ga over de heuvels³, en trek de dalen door; en als ik alles gadesla, en ik alle dingen

¹ Ps. 139 (138),16.

² Boethius, *Consol. philos*, III, Metr. 9.

³ Hoogl. 2,8.

afzonderlijk bekijk, dan, als door een zoete samenklank, zet dit alles mijn hart in vuur en vlam tot lof en eer van de Schepper.

5.

Wanneer ik dan in stille bespiegeling zorgvuldig beschouw met welke schoonheid en voortreffelijkheid, jij, O goddelijke Wijsheid, de gehele schepping, het goede samen met slechte, het rechtvaardige samen met het onrechtvaardige, geordend hebt¹, zo dat je niets ongeordend laat in jouw wereld, jij, die de werking van je schepping zo schikt, dat het werk van de natuur vanwege zijn doordachtheid waargenomen wordt als weloverwogen; jij, die alle dingen bepaalde wetten hebt gegeven en aan elk afzonderlijk ding grenzen hebt gesteld²; jij, die ons met grote

¹ Zie in dit verband ook: Eckhart, *BgT*, DW V 22, 2-16. *Ein sôgetân mensche ist sô einwillic mit gote, daz er allez daz wil, daz got wil und in der wise, sô ez got wil. Und dar umbe, wan got etliche wis wil, daz ich ouch sünde hân getân, sô enwölte ich niht, daz ich sie niht enhæte getân, wan sô gewirdet gotes wille 'in der erden', daz ist in missetât, 'als in dem himel', daz ist in woltât.* [Zulk een mens is zozeer één van wil met God, dat hij alles wil wat God wil, en op de wijze die God wil. En daarom, waar God op de een of andere wijze wil, dat ik ook zonde heb gedaan, zou ik niet willen, dat ik ze niet had gedaan, want zo geschiedt Gods wil 'op aarde', dat is: in slechte daden, 'zoals in de hemel', dat is: in goede daden.] Vertaling uit: Meister Eckhart, *Het boek van de goddelijke troost*. Vertaald door Jan Calis, Bruno Nagel en Theo van Velthoven. Ingeleid door Maarten J.F.M.Hoenen en Bruno Nagel. Derde, herziene druk, Baarn 2002; hier: II,4, p. 127. Zie hier tevens: Eckhart, *In Joh. n. 494*, LW III, n. 494, p. 426,4-7; zie vervolgens ook: LW. V, *Acta Echar-diana*, p.598,29-30 (het vierde artikel in de veroordelingsbul "In agro dominico"). *Quartus articulus: Item, »in omni opere, etiam malo, inquam, tam pene quam culpe, manifestatur et relucet equaliter gloria dei.«* [Het vierde artikel. Evenzo: in elk werk, zelfs in het kwaad, zowel in het kwaad van de straf als in het kwaad van de schuld, wordt Gods heerlijkheid geopenbaard en straalt deze gelijkelijk uit.] Zie hier tevens Thomas van Aquino, *S.Th.* I,19, 9, ad. 3. *Ad tertium dicendum quod, licet mala fieri, et mala non fieri, contradictorie opponantur; tamen velle mala fieri, et velle mala non fieri, non opponuntur contradictorie, cum utrumque sit affirmativum. Deus igitur neque vult mala fieri, neque vult mala non fieri, sed vult permittere mala fieri. Et hoc est bonum.* [Dat het kwaad gebeurt, en dat het niet gebeurt, is contradictorisch tegengesteld; maar willen, dat het kwaad gebeurt, en willen, dat het kwaad niet gebeurt, is niet contradictorisch tegengesteld, want dat zijn twee bevestigende zinnen. Welnu, God wil, nóch dat het kwaad gebeurt, nóch dat het niet gebeurt, maar Hij wil toelaten, dat het gebeurt. En dit is iets goeds.] Voor een zorgvuldige lezing van de geschriften van Thomas van Aquino met betrekking tot dit punt, zie Schoot, H.J.M. *Thomas van Aquino over God en het Kwaad*, in: *Jaarboek Thomas-Instituut te Utrecht*, 2014. Henk Schoot concludeert: 'Voor Thomas van Aquino is het kwaad van de wereld geen reden om aan het bestaan van God te twijfelen, of om God ter verantwoording te roepen. Het kwaad van de wereld is enerzijds terug te voeren op de goede ordening van de wereld, die nu eenmaal vergankelijkheid met zich mee brengt, en anderzijds op het immorele handelen van de mensen, die Gods vergeving nodig hebben, én aangeboden krijgen in Christus.' Seuse volgt zijn leermeesters Eckhart en vooral Thomas, door te wijzen op de waarneming van de goede ordening in de schepping (in de beleving van haar schoonheid en voortreffelijkheid).

² Spr. 8,27-29.

voorkomendheid behandelt¹, ja, dan begin ik te jubelen van vreugde², en met een van vreugde vervulde stem word ik gedwongen deze woorden te laten weerklinken: 'De werken van de Heer zijn allemaal buitengewoon goed.'³ Wanneer ik vervolgens al deze zaken ga overdenken, en ik dan tot me door laat dringen, dat de ongeschapen en Eeuwige Wijsheid, de enige, boven alle anderen, uitverkorene van mijn hart is, mijn enige bruid en vriendin, dan ben ik verbijsterd en buiten mezelf van verwondering, alles in mezelf schiet dan tekort, want zeer opgetogen ben ik in jou. Ach, mijn Heer, aanschouw nu de opwellende liefde in mijn hart, en leer mij jou te prijzen en jouw heerlijke Naam te roemen, want dit is wat ik, meer dan alle wereldse vreugden, begeer en verlang.

6.

DE WIJSHEID: Behoort de liefhebbende discipel van de Wijsheid dan zijn vriendin, de Eeuwige Wijsheid, niet te loven?

7.

DE DISCIPEL: O eeuwige God, waartoe kwel je zo vrijelijk de ziel van hem die jou liefheeft? Waarom vraag je naar wat je al weet? Waarom de zielepijn nog laten voortduren? Heer, jij weet alles.⁴ Jij weet, dat ik hier al sinds mijn kinderjaren uit de grond van mijn hart altijd naar uitgekeken en in al mijn gebeden naar gezocht heb.

8.

DE WIJSHEID: Ken je het woord van de profeet dan niet dat zegt dat het de rechtvaardigen toekomt te loven⁵ en dat lof uit de mond van de zondaar niet aangenaam klinkt?⁶

9.

DE DISCIPEL: Ik weet het, Heer. En daarom, wee mij, want er is niets wat ik hierop zeggen kan. En wat zal hij mij antwoorden, aangezien ik het was die het deed?⁷ Als ik mezelf wil

¹ Wijsh. 12,18.

² Ps. 21 (20),2.

³ Sir. 39,21.

⁴ Joh. 21,17.

⁵ Ps. 33 (32),1.

⁶ Sir. 15,9.

⁷ Jes. 38,15.

rechtvaardigen, zal mijn mond me veroordelen.¹ Maar moet ik er dan van afzien jou te prijzen omdat ik weet en besef dat ik onrein ben? Willen de wormen en de onreine kikkers, voortgekomen uit het slik, kwakend in de moerassen, jou, hun Schepper, niet loven naar hun beste kunnen en vermogen? En hoewel ze niet in staat zijn zo lieflijk te zingen als de merel en de nachtegaal, en ze jou niet vermogen te kennen als de met rede begaafde mens, ze geven degenen die jou kennen dan toch in ieder geval aanleiding jou te prijzen.

10.

O Vader der barmhartigheden², ik weet en erken waarlijk, dat het passender voor mij, een ellendige zondaar, zou zijn, zich voor jou voeten neer te werpen, en onder tranen en gekreun te smeken om vergeving van zonden, dan met een onreine mond jou te loven. Maar toch, vertrouwend op jouw milde goedheid, op de zachtmoedigheid jouw eigen, en op jouw macht geopenbaard aan alle stervelingen, toch verlang ik jou vanuit het diepst van mijn hart te loven, en jouw innigste mededogen af te smeken; ik, een onreine worm, een dode hond³ een stinkend kadaver⁴, Heer mijn God, wil mij niet verachten. Zelfs de hemelse machten⁵ vermogen jou niet op waardige wijze te loven, hoeveel te minder de broze mens, deze in vuil wentelende worm. Want mijn goederen heb je niet nodig⁶; maar jouw alles te boven gaande goedheid toon jij ons des te duidelijker naarmate jij je meer over onze onvolmaaktheden ontfermt, door naar ons af te dalen en ons genade te schenken uit vrijgevigheid alleen.

11.

DE WIJSHEID: Als iemand die de schaduw wil grijpen en de wind achterna jaagt⁷, zo is hij die zich waardig acht mij te prijzen. Het onmogelijke jaagt hij na, degene die zich inspant mij ten volle te loven. En toch moet niet nagelaten worden mij te loven, want jou en ieder ander schepsel betaamt het hun Schepper te loven, ja, geen schepsel is er, dat zijn maker niet looft of

¹ Job 9,20.

² 2 Kor. 1,3.

³ 2 Sam 9,8.

⁴ Jes. 14,19.

⁵ Mat. 24,29.

⁶ Ps. 16 (15),2.

⁷ Sir. 34,2.

hem op zijn minst lovenswaardig maakt. We moeten ook bedenken, dat in de oren van de goddelijke Heerlijkheid de heilige beschouwing zoeter klinkt dan luide woorden zonder gevoel geuit, dat het gekreun van het hart¹ lieflijker klinkt dan de schreeuw van de mond alleen, en dat oprechte nederigheid beter is dan een stem die alleen maar wat trilt. En opdat je wat ik gezegd heb beter zult begrijpen aan de hand van een levend voorbeeld, daarom kijk mij aan, en zie, dat, hoewel mijn hele leven op aarde slechts de eer van de Allerhoogste Vader betrof, zijn verhevenheid toch in zekere zin duidelijker werd in mij toen ik hem op het kruishout beleed, en ik teneinde het mensengeslacht te redden de doodskwellingen uit gehoorzaamheid droeg.² Er zijn er niet weinig die mij met gezwollen woorden prijzen, maar mij met ongeoorloofde daden vertoornen; ze eren mij met hun lippen, maar hun hart is ver van mij.³ En er zijn er niet weinig die God prijzen in tijden van voorspoed, maar bij tegenspoed hun ongeduld duidelijk laten blijken: hun lof is God niet aangenaam, omdat het niet zuiver is. Maar de lof die God het meest behaagt en welgevallig is, komt van hen, die zowel bij tegenspoed als bij voorspoed met heel hun hart God belijden te allen tijde, en zelfs door veel tegenslag en beproeving gekweld God dankzeggen.

12.

DE DISCIPEL: Sta jouw dienaar toe, smee ik je, een woord te richten tot het hart van zijn Heer.⁴ Ik beken oprecht, dat ik tot nu toe in dit opzicht gefaald heb, en dat ik jouw lof eerder in tijden van voorspoed dan in tijden van tegenspoed uitgedragen heb. Nu echter, nu bied ik mezelf volledig aan als brandoffer naar jouw wil, mijn geest is daartoe bereid, zodat ook al zou mij enig kwaad of tegenspoed treffen, ik je hierom niet minder zou willen prijzen, maar ik je nog meer dank kon zeggen door al deze dingen geduldig te dragen om jouw wil. En zou mijn dood jou meer tot eer strekken dan mijn leven, ik zou het leven, hoewel nog in zijn jeugd, die mij zo dierbaar is, bereidwillig aan de dood willen overgeven; ja, de jaren die mij mochten resten, zou de dood me niet inhalen, offeren wilde ik ze aan mijn Heer.

¹ Cfr. Ps. 38(37),9.

² Ps. 18 (17),5.

³ Mat. 15,8; Marc. 7,6.

⁴ Gen. 44,18.

Want ik zou vanuit het diepst van mijn hart wensen, dat wanneer ik na mijn jeugd, die snel voorbij vliegt¹, de ouderdom van Methusalem² mocht bereiken, dat ik elk afzonderlijk jaar van heel die lange tijd, en elke maand van al die jaren, en elke week van al die maanden, en elke dag van al die weken, en elk uur van al die dagen, en elke minuut van al de uren van heel die lange tijd, jou mocht loven in mijn persoon, en wel zo godsvruchtig en liefdevol als wie ook maar uit de stoet van de zaligen in de glans van de heiligen³ jou vermocht te loven gedurende heel die lange tijd, en alsof ik dit alles in mijn eigen persoon had bereikt, en dat deze veelvuldig herhaalde lofprijzing in haar oneindigheid elk getal zou overtreffen.

13.

Zelfs al zou, wat niet het geval is, het welbehagen en de lof van jouw wil hierin bestaan, dat de van het lichaam ontdane ziel, het vagevuur, of zelfs de straf van de hel als boete voor haar misdaden moest ondergaan, mijn Heer zou ik er niet minder om willen loven, maar met een bereidwillige geest, mocht ik daartoe nog in staat zijn, de nalatigheid van alle mensen delgen, en alle oneerbiedigheid jou sinds het begin der tijden aangedaan, vereffenen. Maar veronderstel eens dat het mogelijk zou zijn, dat in de hel⁴, waar geen belijdenis van jouw lof gehoord wordt, mijn ziel zich aan zou treffen, toch verlangend jou uit liefde te willen loven, vast en zeker, uit de diepste duisternis van de hel wilde ik jouw lof uitschreeuwen zo hard ik kon, opdat mijn roep de grenzen van de onderwereld, het hele wereldse samenstel, de luchten en zelfs de hemelhoogten, zou kunnen doordringen en zelfs reiken kon tot de troon van jouw hoge heerlijkheid. Wat meer nog? Doe met mij zoals het jou bevalt; maar zolang er adem door mijn neusgaten stroomt, zal ik niet ophouden jouw lof te verkondigen.

14.

En als ik in mijn stervensuur de kracht zal missen om te spreken, en te zwak zal zijn de naam van mijn Jezus uit te spreken, vraag

¹ Wijsh. 4,16.

² Gen. 5,25.

³ Uit: 'In nativitate Domini', prima missa, Communio (altern. vertaling: in de luister van jouw heiligheid; cfr. Ps. 110(109),3).

⁴ Ps. 6,6.

ik, dat tenminste het knippen van een oog of het strekken van een vinger als vernieuwing en bevestiging mag gelden van alle liefdeverlangens, woorden en werken, uit het verleden en voor de toekomst, die ik tot aan de dag des oordeels, jou in dienstbare toewijding zou willen schenken, mocht ik tijd van leven hebben. En bovendien, mijn geliefde, voeg ik dit toe, dat ik met een liefdevol hart verlang, dat wanneer mijn lichaam vergaan is tot zeer fijne stof en bedekt is met een steen, dat uit elk van die heel kleine stofdeeltjes jou tot lof en eer een stem zal opstaan, die door de hardste steen heen zal dringen en tot de hemelshoogte op zal stijgen, en die zelfs tot de laatste dag van het jongste oordeel een levende lofprijzing mag verkondigen, totdat, bij de opstanding, het gezegende lichaam en de ziel vereend zijn, en ze om jouw lof te verheerlijken voor eeuwig verenigd mogen zijn.

15.

Maar zolang ik nog ingekerkerd ben in dit lichaam, vraag ik je me te vertellen hoe ik zover kan komen dat ik met heel mijn hart en met heel mijn ziel en met al mijn kracht¹ altijd en steeds overnieuw jou mag loven. Uit louter verlangen hiernaar, zei ik vaak in mezelf met een hart vol vuur: 'O vluchtige beweging, aanvang van alle beweging, waarom haast je je zo? Waarom ijlt je zo snel voorbij? Waartoe die haast? Ik smeek je, maak het onmogelijke mogelijk, en verwijl wat. Ga wat langzamer. Laat de zon niet verder westwaarts gaan², voordat ik op dit punt staande, in het ogenblik van dit kleine uurtje, mijn Heer, mijn geliefde en de enige vreugde van mijn hart, honderdduizend keer geroemd en geprezen heb uit het diepst van mijn hart.' Nog iets, wat me vaak is overkomen, wil ik bekennen, wanneer mijn geest voor een tijdje afgeleid werd door allerlei zaken, en ik weer tot mezelf kwam, zei ik in mezelf verzonken meteen: 'O mijn geliefde, duizend jaren zijn vergleden, waarin ik jou, geliefde, niet werkelijk in mijn herinnering had. O, mijn hartenlief, open je schatkamer voor mij, en leer me, bid ik je, zolang ik leef en besta, hoe ik jou, zo vaak mogelijk zonder enige onderbreking of belemmering, zo veel mogelijk loven kan.'

¹Luc. 10,27.

²Cfr. Joz. 10,12.

16.

DE WIJSHEID: Wie God op het oog heeft bij elke daad, zichzelf voor zonden behoedt en het beoefenen van de deugden niet na-laait, is altijd tot het loven van God in staat. Maar, om aan je oprechte bedoelingen te voldoen, weet, overeenkomstig de spreuken van de jou bekende vaders, dat wanneer de menselijke ziel is gezuiverd van haar aardse ondeugden, en gereinigd is van al het aanslibsel van de hartstochten¹, voor zover menselijke zwakheid dit toelaat, ze tot onbewogen, stille gemoedsrust en volmaakte zuiverheid geraken kan; loven zal ze me dan in onafgebroken volharding, wat, zoals bekend, als het einddoel en de voltooiing van alle volmaaktheid van de geestelijke mens erkend wordt. Wanneer dan de geest gevestigd in deze rust, en bevrijd van alle banden van de vleeselijke hartstochten, aan dit ene, hoogste goed met zeer grote, geestelijke onverzettelijkheid aankleeft², zal hij God loven zonder onderbreking. Wanneer van zuiverheid, als men het zo zeggen kan, de geestkracht doortrokken is, en haar aardse toestand tot een geestelijke en engel-gelijke hervormd is, al wat ze dan ontvangt, al wat ze dan overweegt, al wat ze dan doet, het zuiverste en meest oprechte gods-
lof en gebed zal het zijn.

17.

DE DISCIPEL: Wat nu nog rest, o hoogstgeliefde Wijsheid, na deze zeer zoete woorden van jou, opgehaald uit de voorraadkelder van de goddelijke Wijsheid, is, mocht je je daartoe willen verwaardigen, mij van bepaalde twijfels te verlossen. De eerste is: waar kan ik de krachtigste aansporing en de beste stof vinden jou te loven?

18.

DE WIJSHEID: In de beschouwing van die allerhoogste, allergoddelijkste en allervoortreffelijkste Heerlijkheid, waarin zo als in haar oersprong al het goede op eenvuldige en eenvormelijke wijze van eeuwigheid vervat is.³ Vervolgens, in de stroompjes van de afzonderlijke goederen die uit dat hoogste goed uitvloeien, waaraan op verscheiden wijze door de schepselen deelgenomen wordt, door sommigen meer, door anderen minder,

¹ Cfr. Johannes Cassianus, *Collat.* IX, c.4.

² Cfr. Johannes Cassianus, *Collat.* IX, c.6.

³ Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.13, a.4 c; q.47, a.1.

naargelang het de Oorzaak van alle oorzaken past hun dit mede te delen.¹

19.

DE DISCIPEL: Tot de beschouwing van deze hoogten van de goddelijke Heerlijkheid, acht ik me, zwak als ik ben, niet in staat, ik laat dit liever over aan de ceders van Libanon, dat wil zeggen, aan de sterkeren²; evenals de distels, zoek ik in de diepten de plaats die me past. Ik wil nochtans niet zwijgen van jouw lof, want net door mijn onvermogen geef ik de sterkeren misschien gelegenheid jou te loven. Want zien we niet, dat er tussen de zoetst zingende vogels van het bos en de kwinkelerende nachtegalen, vaak krassende kraaien opduiken, die op hun eigen wijze met het weinige dat ze hebben ontvangen hun Schepper dienen.

20.

Net zo is het bij mij; aangezien ik zelf een zondaar ben, heb ik het lied van zondaars bij de hand, en zo goed ik kan, loof en verheerlijk ik hiermee voor eeuwig mijn God. Ik weet geen zouter lied te zingen over God, anders dan dit, dat de Heer mild is voor allen, en dat zijn barmhartigheid boven al zijn werken gaat.³ O, mijn God, mijn barmhartigheid.⁴ Mijn ziel verheugt zich hierover zeer, mijn geweten montert op, en met onmetelijke blijheid worden al mijn botten doorstroomd.⁵ Dit zoete lied, zolang mijn ziel op aarde is te midden van de vogels van de geest, zingt ze het met opgewekte en zachte stem. Elke keer als ik me voor de geest haal hoe ik ooit geweest ben, aan welk onheil ik

¹ Thomas van Aquino, *CG*, II, c.2 (a.3). *Quidquid enim bonitatis et perfectionis in diversis creaturis particulariter distributum est, totum in ipso universaliter est adunatum sicut in fonte totius bonitatis, [...]. Si igitur creaturarum bonitas, pulcritudo et suavitas sic animos hominum allicit, ipsius Dei fons bonitatis rivulis bonitatum in singulis creaturis repertis diligenter comparata, animos hominum inflammatos totaliter ad se trahet.* [Want welke goedheid en volmaaktheid dan ook onder de verschillende schepselen wordt verdeeld in gedeeltelijke of bijzondere mate, het is geheel verenigd in Hem, als in de bron van alle goedheid [...]. Als daarom de goedheid, schoonheid en verrukking van schepselen zo aantrekkelijk zijn voor de geest van de mens, zal de bron van Gods eigen goedheid, vergeleken met de beekjes van goedheid die in schepselen gevonden worden, de ontvlamde geest van de mens geheel tot Zich trekken.]

² Cfr. *KlvdW*, II, 4,10.

³ Ps. 145 (144),9.

⁴ Ps. 59 (58),18.

⁵ Ps. 44 (43),10.

ontsnapte, voor hoeveel gevaren je me hebt beschermd en van welk kwaad je me hebt weggetrokken – jij brak mijn ketenen¹, je heelde mijn etterende wonden, gevaarlijke strikken heb je ontbonden² en genadevol en vaderlijk me bevrijd; ja, als ik deze en soortgelijke weldaden die mij ten deel vielen door jou, op een rij zet, dan is het een wonder dat bij de liefderijke herinnering hieraan ik het uit loutere liefde nog met mezelf uithouden kan: want ontvlamd ben ik met het allerhevigste vuur van liefde. O, mijn God, hoe lang heb je vol geduld gewacht op een zondaar die jou weerstreefde. Hoe vaak en hoe vaderlijk, nu eens zacht, dan, het moet gezegd, weer hard, heb je me vermaand. Zonder dat ik het besepte, ging je voor me uit met milde zegeningen³. De verloren zoon, die zowel met zonden belast als van genaden beroofd was, als een vader ijde je hem tegemoet⁴; van de reiziger die verkeerde wegen ging, heb je jouw barmhartige gezicht niet afgewend, maar je was er steeds, liefdevol en barmhartig.

21.

En nog belangrijker dan dit alles is, dat ik bij al die vele weldaden steeds ondankbaar gebleven ben, jij echter, hoogste Goed, hierdoor niet opgaf, totdat je me uiteindelijk liefdevol naar je toe hebt getrokken. Oh, hoogste en onuitsprekelijke Goedheid, zou ik het dan bij al deze dingen kunnen nalaten jou te loven? Nee, zeker niet. Mijn God, mijn barmhartigheid⁵, voor al deze en andere ontelbare gunsten, hoop en verlang ik, dat mijn lof voor jou zo vreugdevol mag zijn als de lof was van de gezegende geesten, die, toen ze jouw goddelijke heerlijkheid voor het eerst zagen, zich verheugden voor eeuwig gevestigd te zijn in jouw lof, de boosaardigen daarentegen zich door jou verstoten zagen voor altijd. Mag mijn lofprijzing even groot en opgewekt zijn, als die van de heilige zielen, wanneer ze, bevrijd uit de gevangenis van het vagevuur, voor het eerst voor jouw heerlijkheid verschijnen, zodat hun jouw roemrijke gelaat getoond kan worden, en mag ze even groot zijn als de lofprijzing in de straten van het hemelse Jeruzalem na de uiteindelijke opstanding, wanneer de uitverkorenen, afgescheiden van het kwaad, met een blij

¹ Ps. 116 (115),16.

² Ps. 123,7.

³ Ps. 21 (20),4.

⁴ Cfr. Luc. 15,18-20.

⁵ Ps. 59 (58),18.

hart God zullen loven en hem voor hun redding eeuwig lof toezingen.

22.

O, milde en liefdevolle Meester, ik zou nu nog graag van je willen weten hoe ik de gevoelens die soms in mij opkomen, waarvan ik niet weet of ze voortkomen uit natuur of genade, kan omzetten jou tot lof. En tevens hoe niet alleen het goede, maar ook het slechte, ik bedoel de kwade ingevingen door de boze engelen¹ gezonden, evenals alles wat gezien, gehoord en waargenomen wordt, omgezet kan worden tot een lofprijzing voor mijn Schepper².

23.

DE WIJSHEID: Op die drie vragen willen we nu één voor één antwoord geven. Op de eerste antwoorden we, dat het moeilijk is onderscheid te maken tussen de genoemde gevoelens, omdat ze zo erg op elkaar lijken. En daarom, al die gevoelens, zoals vreugde en jubel, die zuiver en oprecht zijn, en je tot een soort opgetogenheid brengen, of zelfs, wat soms gebeuren kan, zoete tranen laten stromen, of soortgelijke gevoelens waarvan je niet weet waar ze vandaan komen of waarheen ze gaan³, ja, al die vruchtbare en overstromende gevoelens, zodra je ze waarneemt, moet je ze op godsvruchtige wijze als het ware blootgeven en ze opdragen aan de maker van alles op de wijze van het welgevallig offer dat Abel bracht aan God⁴, opdat ze tot eer zullen strekken van hem die zowel de Maker van de natuur als de ruimhartige Gever van de genade is; en zo kunnen de genadegaven, die op zich natuurlijk zijn en niet verdienstelijk, door het doel waarop ze gericht zijn, op een bepaalde manier bovennatuurlijk worden, dat wil zeggen, verdienstelijk.⁵

¹ Ps. 78 (77),49.

² Augustinus, *De genesi ad litteram* IV, c.22.

³ Joh. 3,8.

⁴ Cfr. Missale, oratio ultima. *Placeat tibi sancta Trinitas obsequium servitutis meae; et praesta ut sacrificium, quod oculis tuae majestatis indignus obtuli tibi sit acceptabile, mihi que, et omnibus pro quibus illud obtuli, sit te miserante propitiabile. Per Christum Dominum nostrum. Amen.* [Moge, Heilige Drievuldigheid, de hulde van mijn dienstwerk jou behagen; en geef dat het offer, hetwelk ik, onwaardige, voor het aanschijn van jouw Majesteit heb opgedragen, jou welgevallig zij, en mij en allen, voor wie ik het opdroeg, door jouw barmhartigheid tot verzoening strekke. Door Christus onze Heer. Amen.]; Gen. 4,4; cfr. Heb.11,4.

⁵ Voor de mature omgang met deze 'jubilus', zie Seuses *Vita*, c.51, Voor de "mystieke jubilus" in de spiritualiteitsbeleving in Zuid-Duitsland in die dagen, zie het

24.

Maar elke keer wanneer je merkt dat de boze geesten godslasterlijke ingevingen bij je naar binnen beginnen te sissen, dan sta onmiddellijk op en zeg: 'O allerhoogste God, dat mijn ziel van deze boze geest het ambt evenals de plaats, waar hij jou had moeten prijzen in alle eeuwigheid zou hij standvastig geweest zijn, elke keer meteen in mag nemen, dat wens en verlang ik, zodat telkens wanneer deze boze geest deze afschuwelijke gedachten tegen de wil van mijn geest naar binnen stuurt, dit overeenkomstig de wens van al mijn verlangens, tot een onuitsprekelijke lofprijzing en onbeschrijfelijke daad van genade voor jou worden kan, voor altijd en eeuwig. En zo vaak als ik deze vreselijke inblazingen onderga, zo vaak wil ik deze lofprijzingen jou in liefde opdragen.' Daarom, zoals je ziet, voor hen die God liefhebben, werken alle dingen ten goede samen¹, wanneer zelfs dergelijke verderfelijke ingevingen hun tot voordeel kunnen strekken.

25.

Wat betreft het laatste punt waar je mij naar vroeg, handel hier als volgt. Telkens wanneer je op enigerlei wijze een bijzondere voortreffelijkheid in iets ziet of begrijpt, neem bijvoorbeeld een lommerrijk woud, een weide vol van lieflijke bloemen, een veld gevuld met rijke oogst, een boom beladen met fruit, en meer van deze voorbeelden, dan verhef je hart, sla je ogen op en strek je handen naar de hemel, en zeg vol liefde vanuit het diepst van je hart: 'O vrijgevige en mooiste Wijsheid, in overeenstemming met de mooiste en voortreffelijkste voorrechten en genaden die hun in deze zaak gegeven zijn, mogen de duizend maal duizenden, hemelse heerscharen, jou dienend, mijn groeten aan jou overbrengen, en de tienduizend maal honderdduizenden, helpend jou te verheerlijken², met de wereldwijde harmonie van alle schepselen mijn lof voor jou uitzingen, nu en in alle eeuwigheid.'

grondig gedocumenteerde artikel van Herbert Grundmann, *Jubel*, in: *Festschrift für Jost Trier zu seinem 60. Geburtstag am 15. Dezember 1954*. Hrsg. door B. v. Wiese en K.H. Borck, Meisenheim/ Glan 1954, pp. 477-511. Voor de kritische benadering van dit fenomeen door vooral Eckhart, Tauler en Seuse, zie pp. 505-509. Zie hier ook Seuses brief 8 in het *KlBrB*.

¹ Rom. 8,28.

² Dan. 7,10.

26.

DE DISCIPEL: O, eeuwige God, als de lofprijzing in dit aardse leven al zo vreugdevol is, hoe zal deze dan wel zijn in het hemels vaderland? O, wanneer alleen al de gedachte eraan zo opgewekt maakt, hoe zal het dan wel zijn in zijn aanwezigheid? Maar, o pijn, door de wonderlijke en onuitsprekelijke zoetheid van jouw lof, o goddelijke Wijsheid, is mijn hart zowel verheugd, als vanbinnen door grote smart verwond. Want wanneer ik besef in dit jammerdal te zijn, en besef nog zo ver verwijderd te zijn van de volmaakte lofprijzing van de gezegenden, dan ontspringen tussen woorden van lof ook tranen van verdriet. O, wanneer zal die langverbeide dag komen die mij zal verlossen van het lichaam van deze dood?¹ Want wie begeert niet, wie verlangt er niet hevig naar, ontbonden te worden en bij Christus te zijn², om deze staat van ellende en dit slachveld te verruilen, voor de heerlijke vrijheid van de kinderen van God?³ Heer, het is tijd. Genoeg voor mij. Neem mijn ziel. Want niet beter ben ik dan mijn vaders.⁴ Zie hoe gevaarlijk de toestand van deze wereld begint te worden. Zie hoeveel kwaad er naarbinnen begint te kruipen, dat zich langzaam overal verspreidt.⁵ Wee, wee de zwangeren en zogenden in deze dagen.⁶ Gelukkig hij die goed voorbereid de naderende dood afwacht. Maar nog gelukkiger wil ik hem noemen, die de plaats van het sterfelijk leven reeds verlaten heeft en vol vreugde aangekomen is in het hemels bruidsvertrek.⁷ Maar ik, die zich noch in de ene noch in de andere staat bevindt, hoe kan ik worden getroost? O mijn God, wat zal in die tussentijd, terneergedrukt door zoveel verdriet en angst, mijn ziel verkwikken en vreugde brengen?

27.

DE WIJSHEID: In die tussentijd heb je iets waarmee je jezelf enige raad kunt verschaffen, namelijk deze bladzijde met vreugdevol, goddelijke lof, die, door er vaker naar terug te grijpen, vertroosting geven kan bij tegenspoed. Want geestelijke

¹ Rom. 7,24.

² Fil. 1,23.

³ Rom. 8,21.

⁴ 1 Kon. 19, 4.

⁵ Zie hier ook de *proloog* tot de *KlvdW*.

⁶ Mat. 24,19.

⁷ Breviarium OP, in Assumptione BMV, ad I Vesperas, Antiph. ad *Magnificat* (ed. Cormier I, p. 689).

vreugde en de vurigheid van godslof zijn als het ware een opmaat tot de vreugden van de hemel¹, waar uit volle mond en blij van hart, alle uitverkorenen, mij voor altijd loven zullen en verheerlijken. Deze goddelijke lofprijzing verkwikt de geest bij tegenspoed, ze trekt de ziel opwaarts en verdrijft haar ongeordende droefheid. Geestelijke vijanden doet ze vluchten, ze stemt God mild, verheugt de engelen, verlost zielen uit het vagevuur en schenkt het hele hemelse hof nieuwe vreugden.

28.

DE DISCIPEL: O, sta op mijn ziel, sta nu op, en zing een lied², ja, een loflied met een stem vol vreugde.³ Sla de cimbalen, laat de harten zich eendrachtig verheugen. Weergalmen moet de hele aarde in de lof van de Schepper. O hooggeliefde Wijsheid, eeuwige goedheid, ik bid je, dat elke ochtend bij dageraad, wanneer ik opsta en tot jou mijn ogen opensla, dat ook mijn hart zich dan openen mag in jouw lof, en er dan als het lichtend ochtendgloren, vurige vlammen uit mogen oprijzen, hevig brandend jou tot lof, in zich dragend de hoogste graad van jouw liefde die het menselijk hart hier op aarde ooit ten deel viel; dat het branden mag, zoals de geest die, onder de hoogste rangen van de hemelse heerscharen, in jou en door jou oplaait in de hoogste mate van jouw liefde⁴; ja, niet minder dan naar het voorbeeld van die bovenstoffelijk, bovenwezenlijke, en onuitsprekelijke liefde, waarmee jij, o hemelse Vader, jouw enige Zoon zo vurig liefhebt in de Heilige Geest. En ik bid dat deze lofprijzing in jouw vaderlijk hart even zoet en zacht mag opklinken, zoals, op hun manier, de zoete klanken van alle harpen en muziekinstrumenten de harten plegen te verblijden van de jeugd in de dagen van haar bloei. En mag uit deze fakkel van lof dan opstijgen jou tot lof, een rookzuil⁵ zo welriekend en bekoorlijk, alsof hij samengesteld is uit de geuren van mirre en wierrook en alle

¹ Cfr. Johannes Cassianus, *Collat.* X, c.6 (Conlatio abbatis Isaac secunda: *de oratione*).

² Richt. 5,12.

³ Ps. 42 (41), 5.

⁴ Bedoeld zijn de "Serafijnen". Cfr. Ps.-Dionysius. *De cael. hier*, c.VII; Thomas van Aquino, *S.Th.* I, q.108, a.5, ad 5.; *CG.* III, c.80. In hoofdstuk 43 van de *Vita* van Seuse, lezen we dat de dienaar zich eens vol ernst tot God gewend had, en hem bad, hem te leren hoe te lijden. In een visioen verscheen hem toen het beeld van de gekruisigde Christus in de vorm van een Serafijn.

⁵ Hoogl. 3,6.

reukpoeders tezamen¹, ja, zo bevallig als in de lente de veldbloemen met hun prachtige kleuren de weide sieren, en de rijzige, loofrijke bomen hun geuren vrijelijk verspreiden. En mag het vuur van deze lofprijzing zo liefdevol en verrukkelijk dan zijn, dat het jouw goedkeurende blik zal trekken en de hele hemelse zaal zal doen dansen. En mag het steeds en zonder ophouden, met de meest vurige en verterende hitte van jouw liefde, dan naar omhoog klimmen, uit het hart door godsvruchtige beschouwing, van de lippen door brandende woorden, en in al mijn werken door een heilige en hemelse levenswandel. En deze fakkel van lof, mag hij door zijn kracht alle vijanden verdrijven, de genade vermeederen, een genadig einde bewerken, en de luister van de eeuwige gelukzaligheid verwerven, zodat het einde van de lofprijzing in de tijd, het begin zal zijn van de eeuwige lofprijzing in het hemelse vaderland.

Amen.

¹ Ibidem.

HOOFDSTUK 6.

ONDERWIJZING OVER HOE HET BOVENSTAANDE TOEGEPAST KAN WORDEN BIJ PREKEN EN LEZINGEN.

1.

Een begeerlijke schat¹ in de mond van een wijze zou het zijn, deze voortreffelijk leer van jou, o liefdevolle Wijsheid, als ze zo geordend was, dat ze niet alleen licht te begrijpen of aangenaam te horen, maar in zijn algemeenheid van toepassing zou zijn op elke levensstaat. Het is haar eigen volmaaktheid die net dit vereist. Zielenijver immers behoeft ware liefde en herhaalde lofprijzing haar waardig. De trouwe en verstandige dienaar² is als navolger in het apostolische ambt niet alleen gehouden voor zichzelf, maar ook, overeenkomstig de plicht tot naastenliefde, voor het zielenheil en het welzijn van zijn naasten zorg te dragen.³ En daarom, na ingelicht te zijn over de leringen van deze heilzame wijsheid, vraag ik onderwezen te worden, hoe ik tot nut van mijn naasten deze zelfde leer licht toegankelijk maken en haar alom verbreiden kan. Geef je eenvoudige discipel ook een korte en nuttige handleiding die bruikbaar en handig in te zetten is bij soortgelijke zaken die onderscheid en vorm ontberen⁴, zodat ik uit de opengebroken kamers van de honingraat zoetheid halen kan⁵, en ik het brood kan breken voor de kleinen, en in staat zal zijn het uit te delen aan de menigte tot genadenrijke vruchtbaarheid.

2.

DE WIJSHEID: Fraai en beknopt kon je worden ingelicht over wat je van me vraagt, wanneer je het waardevolle gezegde door jou ooit gelezen in de door een mens ontdekte wetenschappen,

¹ Spr. 21,20.

² Mat. 24,45.

³ Cfr. *Const. OP*, prolog.: ed. Thomas, A.H., *De oudste constituties van de Dominicanen: voorgeschiedenis, tekst, bronnen, ontstaan en ontwikkeling (1215-1237): met uitgave van de tekst*, Imprint Leuven: Bureel van de R.H.E. Universiteitsbibliotheek, 1965. Series Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique; fasc.42, p.311, 18 s. Zie ook de *Proloog* tot de *KlvdW* onder nr.7.

⁴ Waar de verschillende preekthema's niet in een vorm zijn gegoten geschikt voor instructie; zie: *KlvdW*, II, 3,1.

⁵ Breviarium OP, in festo S. Augustini, Hymnus ad vespas "Magne Pater Augustine", (ed. Cormier I, p.1162).

niet terzijde zou schuiven, maar er zorg voor zou dragen het in daden om te zetten. Vraag je welke gezegde bedoeld wordt? Welnu, het stamt van de vermaarde auteur, hij die zei: 'Het past de wijze te ordenen.'¹ Wat kan er beter zijn dan dit? Wat nuttiger? Wat edeler? De dingen immers die van God komen, zijn welgeordend. Wat de orde bewaart, is duurzaam. Om hier net zo te werk te gaan als bij al het voorafgaande, en om je eerder langs een voorbeeld dan met een woord over het gevraagde te onderwijzen, zul je de werkwijze en de orde van wat je getoond gaat worden bij alles dienen op te volgen.

3.

Onthoud dan uit het voorafgaande, dat ieder die wijs en vurig niet alleen zichzelf maar ook zijn naaste langs deze leer van wijsheid verlangt te sterken, er door ijverig zoeken iets vinden zal wat beiden ten goede komt. Want bepaalde zaken zijn er op een wijze behandeld, zo dat ze op zichzelf in zekere zin toepasbaar zijn voor dit doel, als men ze maar zorgvuldig in acht zou willen nemen; het geldt voor alle hoofdstukken die het lijden van Christus behandelen, waarbij het volstaat te overwegen wat het aantal en de aard van zijn verwondingen zijn, en op welke wijze een mens zich hier geestelijk naar moet vormen. Als voorbeeld. Het hierboven behandelde onderwerp², waar de goddelijke Wijsheid, om de vurigheid van de discipel op te wekken, hem zijn Lijden begint te verklaren, dient voor de mensen als volgt geordend te worden:

4,

I. Christus, de Zoon van God, toen het vreselijke Lijden voor hem nabij was en hij uit angst voor de naderende dood bloedig zweet vergoot, dat druppelend op de grond viel, toen leverde hij niettemin zijn wil vrijwillig over aan de wil van de Vader, en hij voltooide wat hij in overgave was begonnen. Evenzo moet elke godsvruchtige mens zich bij alle beklemmende tegenspoed en angstige beproeving, hoe sterk zijn natuur zich daar ook tegen mag verzetten, aan de vaderlijke wil toevertrouwen en in overgave aanvaarden wat er op zijn weg komt.

¹ Aristoteles, *Metaph.*, I, c.2 (982 a 18); geciteerd door Thomas van Aquino in: *S.Th.* I, q.1, a.6 arg. 1.; *CGI*, c.1.

² *KlvdW.* I, 3.

5.

II. En net zoals Christus werd gevangengenomen en vastgebonden, zodat hij niet kon gaan waarheen hij wilde: zo moet de mens zichzelf gevangenhouden, opdat hij de begeerte van het vlees noch de begeerte van de zinnelijkheid zal volgen die hem naar schadelijke dingen trekken.

6.

III. In diezelfde nacht verdroeg hij alle beledigingen en vernederingen die hem door de goddelozen werden toegeworpen. Evenzo moet een mens alle beledigende en verontrustende woorden en verwijten, en al het kwaad dat door slechte en haatdragende mensen wordt toegebracht, geduldig dragen uit liefde voor zijn Verlosser, die soortgelijke en vele nog veel ergerere dingen voor hem geduldig gedragen heeft.

7.

IV. Toen hij vervolgens onder doodsdreiging voor Kajafas werd geleid, toen verliet hij de waarheid niet, maar bekende deze kwaadsprekende en veroordelende in alle bescheidenheid, dat hij de Zoon van God was. Evenzo moet een ware dienaar van God de waarheid niet verzaken vanwege enig tijdelijk gevaar, maar standvastig volharden, zelfs tot in de dood.

8.

V. Zijn allerliefste moeder, die haar Zoon in zulk grote nood zag, werd overweldigd door smart, en ze leed met hem mee vanuit het diepst van haar hart, en bitter huilde ze. Evenzo moet een trouwe vriend wanneer zijn geliefde vriend lijdt onder kwaad, met hem meevoelen en samen met hem lijden.

9.

VI. Toen hij vervolgens voor de landvoogd werd geplaatst en door onterechte beschuldiging valselijk onder druk werd gezet, toonde hij al zijn zachtmoedigheid en geduld. Evenzo zal een ware navolger van Christus niet morren of klagen, noch tegen spreken, wanneer hij onrechtmatig door zijn weerstrevers wordt belasterd en aangevallen.

10.

VII. De goddelijke Wijsheid werd gekleed in een wit gewaad, en werd gehoond en uitgelachen als betrof het een dwaas.¹ Evenzo moet de geestelijke mens alle hoon geduldig dragen, die de mensen van deze ijdele wereld, zij die God niet voor ogen hebben, hem gewoonlijk toewerpen.

11.

VIII. Met een doornenkroon werd de Koning der heerlijkheid² gekroond, een scepter en purperen mantel gaf men hem om zo de spot met hem te drijven. Evenzo, wanneer de dienaar van Christus in deze wereld veracht en alle eer onwaardig geacht wordt, en hij door tegenstanders geminacht en door misleiden belaagd wordt, laat hij dan inzien, dat de dienaar niet hoger staat dan zijn meester³, en het niet voor verwerpelijk houden wanneer hij soortgelijks moet ondergaan als de hoogste Koning.

12.

IX. Hierna werd hij uitgekleed en geslagen, en met geknoopte zwepen werden dit allerheiligste vlees en deze allertederste lichaamsdelen op gruwelijke wijze opengereten; door de stompen verkleurde zijn mooie lichaam blauw, en bloed maakte het overal rood. Evenzo moet een krachtige soldaat zijn lichaam tuchtigen met de nodige ruwheid en hardheid, opdat het niet uit ongehoorzaamheid in opstand komt.

13.

X. Toen werd het doodvonnis over de Maker van het leven⁴ uitgesproken, en het kruishout dragend, werd hij terstond naar de plaats van de terechtstelling geleid, als een misdadiger die onwaardig wordt geacht te leven in deze wereld. Evenzo moet ook een ware navolger van Jezus Christus zichzelf verloochenen⁵, zijn kruis opnemen en het met hem tot buiten de legerplaats dragen, en zijn versmading zal hij torsen⁶ alsof hij tot uitvaagsel

¹ Luc. 23,11.

² Ps. 24(23),7; Cfr. Breviarium OP, in festo SS. Coronae spineae domini (die XXIV. Aprilis), in I vesperis, Antiph. super Psalmos: "*Summum Regem gloriae spinis coronatum ...*", (ed. Cormier I, p. 1101).

³ Joh. 13,16.

⁴ Hand. 3,15.

⁵ Mat. 16,24.

⁶ Hebr. 13,13.

van deze wereld¹ is geworden, en altijd in zijn lichaam het sterven van Jezus meedragen², opdat ook in zijn lichaam het leven van Jezus geopenbaard mag worden.

14.

Overeenkomstig deze tien aandachtspunten moet worden gehandeld in alle hiernavolgende zaken, die over het Lijden van Christus gaan. Op dezelfde wijze kan men ook te werk gaan in de zaak die hieraan voorafging³, handelend over het nut van tijdelijke beproevingen, en hierbij een werkwijze samenstellen en toepassen naar believen. Deze werkwijze zal men in zijn algemeenheid toepassen bij al die vele zaken die in hun bewogenheid hierop gelijken; en langs ordelijke rangschikking en opsomming, zal men deze aan de toehoorders voordragen, om hen langs een uitgebreide bespreking, naar believen samengesteld, in beweging te brengen. Sommige onderwerpen echter dienen onderzocht te worden met wat meer zorg. Hieronder een voorbeeld.

15.

In het eerste hoofdstuk hierboven⁴, handelend over hoe God de mens tot zich trekt, kan de opmerkelijke lector onder andere de volgende voordelen van de goddelijke verloving vinden: men kan erdoor ontvangen: een zuiver geweten, zekerheid van geest, een goede naam, blijvende faam⁵, geestelijk genot met een overvloed aan goddelijke vreugden⁶, een rustige slaap⁷ vanwege een veilige beschermer, roem en eer⁸ en eeuwigdurend geluk. Wie haar tot bruid neemt⁹, zal getooid worden met de schoonheid van het leven¹⁰, gekleed worden met de stoel van de heerlijkheid¹¹ en gekroond worden met de kroon van

¹ I Kor. 4,13.

² II Kor. 4,10.

³ *KlvdW*. I,13.

⁴ *Hor.* I,1.

⁵ *Wijsh.* 8,10.13.

⁶ *Ps.* 36(35),9.

⁷ *Spr.* 3,24.

⁸ Cfr. *Breviarium OP, Commune unius martyris pontificis, ad I vesperas, Vers.: Gloria et honore coronasti eum, Domine, (ed. Cormier I, p. 38*)*.

⁹ *Wijsh.* 8,1.

¹⁰ *Wijsh.* 8,18.

¹¹ *Sir.* 6,31; 6,30.

vreugden¹; met luttele arbeid zal hij grote rust genieten², en met ware en volmaakte gelukzaligheid in de beschouwing van het allerhoogste en ware goed, zal hij gezegend worden. En ook eervol en genadig zal hij zijn, vredig en fortuinlijk, wijs en ervaren, geestelijk en goddelijk, beminnelijk, en alle goederen zal hij veilig in zijn bezit weten³.

16.

En merk ook op, in het hoofdstuk dat handelt over de vurige boetedoening⁴, dat de zonde, onder andere, de volgende gevolgen heeft: vreselijke spijt, zuchten en wenen, verdriet, neerslachtingheid en een schreiend hart, en diep ongelukkig zijn. God ging verloren, en de ongelukkige ziel werd gescheiden van het allerhoogste Goed. Ze is verstoken van genade en ontdaan van hemelse gaven. Ze gaat gekleed in verwarring en is vervuld van schande. Ze is teleurgesteld, verstoten, en op de een of andere manier beroofd van al het goede. Ze wordt gekweld door gewetenswroeging, ze sterft, hoewel in leven, ze bezwijkt, hoewel gezond. De naam van haar bruidegom verspeelt ze, God beledigt ze, en zichzelf verliest ze. De Heiland onteert ze, vreugde brengt ze haar vijanden, droefenis echter de heilige engelen. Vervult zal ze zijn van schaamte, van angst en van beklemming. Sluw omsluit de zonde de mens, ze ontnemt hem zijn verstand, ze spietst zijn hart, en met haar zoetsmakend gif vermoordt ze de mens. De ogen van de geest steekt ze uit, de Heilige Geest doet ze vlieden, en ze berooft een mens van alle kracht.

17.

Een zondaar is weerloos blootgesteld aan de zwaarden van zijn vijanden, hij kwijnt in zichzelf en hij wordt zichzelf tot last⁵. Het zien van het goed van anderen brengt hem nog meer verwarring en verontrusting, door besef van eigen verlies.

18.

Met lood en met een leeuw, met donder en met alsem, kan de zonde worden vergeleken, Ze beneemt de innerlijke rust en

¹ Sir. 6,32.

² Sir. 51,35. [*Vulg.*]

³ Cfr. Wijsh. 7,11.

⁴ *KlvdW.* I,4.

⁵ Job 7,20.

pleegt zelfs in de slaap nog op te schrikken. De ziel raakt vervuld van bitterheid, en tenslotte wordt elk schepsel haar tot een kwelling¹. Soms haalt ze een mens over de dag van zijn geboorte te vervloeken² en zich in de put van de ellendige wanhoop te werpen³.

19.

Met betrekking tot het hoofdstuk dat handelt over de slechte religieuzen⁴ in wie de vurigheid van toewijding is gedoofd, merk hierbij op, dat een lauwe en ijdele religieus betreurenswaardiger en in zekere zin deerniswekkender is dan alle andere schepselen, want zowel God als de wereld moet hij ontberen. Hij is te vergelijken met een stad in puin, die ofwel plots ineengestort, ofwel beetje bij beetje in verval geraakt is⁵, om uiteindelijk helemaal te verdwijnen. Ook kan hij met een zeemonster vergeleken worden, dit vanwege zijn uiterlijke en innerlijke misvormdheid. Want een waarachtig en volmaakt geestelijk mens moet aan deze voorwaarden voldoen: al het wereldse verachten, branden van liefde voor zijn Schepper alleen, altijd heilige beschouwingen en goede handelingen verrichten, zichzelf en zijn naaste opbouwen⁶, niemand bedriegen of kwetsen⁷, maar in alle eenvoud en oprechtheid⁸ een leven van gelukzaligheid leven. Ook moet hij zijn vlees tezamen met zijn ondeugden en begeerten kruisigen⁹, enerverende oefeningen en gebruiken zal hij vol godsvrucht verrichten, dapper en wakker zal hij tegen de verdorvenheid van zijn vijanden strijden¹⁰, en bij het verdedigen van de waarheid en de gerechtigheid zal hij zelfs de dood willen aanvaarden.

¹ Wijsh. 16,24.

² Cfr. Sir. 23,19.

³ Cfr. *KlvdW*. I,4, 8.

⁴ *KlvdW*. I,5.

⁵ Sir. 19,1. Zie tevens: *Constit. OP*, Prolog. : "... ne si minima negligimus, paulatim defluamus." [want als we de kleinste dingen verwaarlozen, zal alles beetje bij beetje in verval geraken]. Zie: ed. Thomas, A.H., *De oudste constituties van de Dominicanen: voorgeschiedenis, tekst, bronnen, ontstaan en ontwikkeling (1215-1237): met uitgave van de tekst*, Imprint Leuven: Bureel van de R.H.E. Universiteitsbibliotheek, 1965. Series Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique; fasc.42, p.311, 10 s.

⁶ Cfr. 1 Kor. 14,4. Zie tevens: *Constit. OP* ibid, p. 311, 18.

⁷ Cfr. 2 Kor 7,2.

⁸ Wijsh. 1,1.

⁹ Gal. 5,24.

¹⁰ Cfr. Ef. 6,12.

20.

Kenmerken echter van slechte religieuzen zijn: schaamteloosheid tegenover zijn meerderen; evenals klaagzuchtigheid: klaagzuchtig is hij die niets wil verdragen, maar wil leven volgens zijn eigen wil; een buitensporig verlangen naar tijdelijke dingen en al te losse teugels de vleselijke zonden betreffende; gebrek aan goddelijke naastenliefde en afgunst bij broederlijke voorspoed; ongeordend jagen naar eerbetoon, en verwaarlozing van de heilige gebruiken. In dienst van God zijn ze lui, steeds gespitst op het verwerven van tijdelijke goederen en almaar bezig met de zorg voor het lichaam. Ze zijn ook geneigd slechte voorbeelden na te volgen in plaats van goede, en hun nalatigheid plegen ze te verdedigen door te wijzen op de lauwheid van anderen. Ze verwickelen zich in ijdel gepraat, en met slechte toespraken ondergraven ze de goede zeden¹. Af en toe verneemt men van hen gedurende een uurtje geestelijke woorden, maar steeds sluipen er dingen van het vlees binnen, waarbij ze de ogen van mensen meer vrezen dan die van God. Hun hart is gevuld met wereldse begeertes. En ook al schuilt er in hen een beetje goeds, steeds is het vermengd met veel kwaads.

21.

Met deze aanpak dan, toegepast op alle andere hoofdstukken van dit boek tot aan het slot, kan ieder die gewetensvol en ijverig zoekt, er kleine bloempjes uit plukken, waarmee hij zijn naasten op de weg tot heil kan lokken en kan opwekken tot godsvruchtigheid. We laten het aan hemzelf over dit te doen, opdat uit zijn ijver de vrucht van het heil en de verdienste van het eeuwige loon voor hem groeien mag.

¹ 1 Kor 15,33.

HOOFDSTUK 7.

OP WELKE WIJZE VEEL VAN DE GELOVIGEN HUWEN KUNNEN MET DE GODDELIJKE WIJSHEID, EN HOE ZIJ ZICH MET ENKELE LICHTE, DAGELIJKSE OEFENINGEN VOORTDUREND IN HAAR LIEFDE MOETEN VERNIEUWEN.

1.

Kom, mijn zonen, hoor mij aan.¹ Kom en hoor, en ik zal jullie vertellen, jullie allen die God vrezen, welke grote dingen de Heer mijn ziel heeft gedaan.² Want grote dingen deed hij mij, omdat hij machtig is en zijn Naam heilig.³ Waarlijk opmerkelijke en grootse dingen zijn het, en zo betekenisvol, dat het niet onterecht is dat elke mens zich erover verbaast, God prijst en zegt, dat hij goedertieren is, en dat zijn barmhartigheid tot in eeuwigheid duurt.⁴ Vandaar, dat wanneer ik hierdoor, hoewel nuchter, in een soort geestelijke dronkenschap lijk te geraken, dit aan God moet worden toegeschreven.⁵ Want de liefde van Christus immers spoort ons aan.⁶ Onze mond heeft zich geopend, ons hart zich verruimd.⁷ Om haar te laten horen, wil ik opgetogen en vol vreugde deze boodschap, geschonken tot redding van velen, met een hart overlopend van verlangen, jullie onverwijld luid verkondigen. Ja, goed is het de geheimen van de koning te verbergen; de werken echter van God te openbaren en te belijden dat is eervol.⁸ Daarom luister nu, jullie allen.⁹ Van een koninklijke bruiloft kom ik, dronken van de hemelse wijn die er vloeide, en verheugd het bruidsbed gedeeld te hebben. Daarenboven breng ik een goede boodschap en nieuwe vreugden voor jullie allemaal. Ik kan mezelf niet inhouden van vreugde, want geheel doordrenkt van blijdschap, jubel ik in de Heer. Je vraagt

¹ Ps. 34(33),12.

² Ps. 66(65),16.

³ Luc. 1,49; 18,43.

⁴ Ps. 106(105),1.

⁵ Ed. Künzle: "*sobria quadam ebrietate videar mente excedere Deo, concedendum est.*" (komma staat anders dan in *ed. Strange*); alternatieve vertaling: [...] in een soort geestelijke dronkenschap voor God lijk te geraken, dan moet dit worden toegestaan. Cfr. 2 Kor. 5,13.

⁶ 2 Kor. 5,14.

⁷ 2 Kor. 6,11.

⁸ Tobit 12,7.

⁹ 1 Kon. 22,28.

hoe het komt dat een dergelijk zeldzame en ongebruikelijke reden tot vreugde in ons land is opgekomen.¹ De reden is ongetwijfeld dat onder paselijke vreugden², bij dit koninklijke en geestelijk huwelijksfeest namelijk, de hoogste Koning en goddelijke Keizer zelf mij met zijn enige Geliefde, de Eeuwige Wijsheid, in de echt verbonden heeft. Hij heeft ons in het huwelijk verenigd, en mij als het ware tot zijn schoonzoon gemaakt. O, wie ben ik, om de schoonzoon van de Koning te zijn?³ Wie durft te hopen op een dergelijke, grote waardigheid? O, hoe groots is het, dat een wezen zo arm en klein, zo nietig en onwaardig, zo zonder enige voorafgaande verdiensten, verheven mocht worden tot zulk hoge waardigheid. Wie kan ze naar waarde schatten, deze geschenken die alle dankzeggingen waardig zijn?

2.

Maar nog was dat de grote Koning niet genoeg; giften voegde hij toe, weldaden stapelde hij op, gaven vermenigvuldigde hij, en zijn genade liet hij rijkelijk vloeien. De nedermoedige discipel van de Wijsheid, hem werd in de genade van een visioen een zekere nieuwe en mystieke naam gegeven⁴; zijzelf was het die hem 'broeder Amandus'⁵ noemde, toen hij in de kamer van het hart, het bruidsvertrek, met zijn goddelijke Bruid de geheime stilte zocht⁶, en hij in haar liefdevolle armen in een zoete sluimerslaap gevallen was, hoewel hij toch met een vurig hart volkomen waakzaam bleef, en ook het heil van anderen voor ogen had; zulke zoete woorden waren het, verstandelijk en bovennatuurlijk, uitgesproken met een stem ongelijk aan die van alle stervelingen, toen ze zei: 'Want uit jou zal voortkomen, waarin alle naties gezegend zullen worden.'⁷

¹ Hoogl. 2,2.

² Uit het 'Exultet', ook *Praeconium Paschale* genoemd, dat gezongen wordt tijdens de Paaswake.

³ 1 Sam. 18,18.

⁴ Cfr. Apok. 2,17.

⁵ Zie: *KlvdW*. I, 1,7.

⁶ Over dit bruidvertrek (*nupciali thalamo*) en de geheime stilte (*secreta silentia*), zie: Eva Schulz-Flügel (red.), *Tyrannius Rufinus, Historia monachorum sive de vita sanctorum patrum* (Patristische Texte und Studien, dl. 34), Berlijn 1990; hfdst. 30,1.3, pp. 375–6, (zie ook: *PL* 21 456). Cfr. *KlvdW*. I,1, 15; II,3, 3.

⁷ Gen. 22,18. Cfr. 26,4; Hand. 3,25.

3.

Door deze vanuit de hemel komende woorden zeer opgetogen hoewel ook verbaasd, wendde hij zich tot haar in grote dankbaarheid, en zei: 'O licht van mijn ogen¹, O verlangen van mijn ziel en vreugde van mijn geest, geen stem die hier woorden voor vinden kan: Liefste vriendin, zo mooi, vrijgevig zonder vergelijk, bevallig bovenal en met genaden gesierd alom: zie, jij weet dat het kenmerkend is voor hevige liefde en haar eigen, dat degene die hevig liefheeft, verlangt dat het geliefde ook alle anderen behaagt en door eenieder geprezen wordt, zonder nadeel echter voor hemzelf. Zo nu is het gesteld met mijn liefhebbend hart, dat mijn woorden vermengt met zoveel vurige zuchten. Maar zie, jij die de enige bent, de eenmalige, overvloedig gevuld met alle begerenswaardige goederen, jij hebt als enige het voorrecht jezelf zo weg te geven, dat hoe meer iemand, die jou liefheeft, zonder afgunst jou aan anderen mededeelt², des te volmakter hij jou zal bezitten in zichzelf.

4.

Daarom, o welwillende Goedheid, bezorgd om de redding van allen, geef ons een richtlijn, ja, toon ons een passende weg, waarlangs deze liefde voor jou en dit geestelijke huwelijk verder verspreid kan worden, of mogelijk, aangezien deze liefde bij velen nu bekoeld en verouderd is, op een of andere wijze vernieuwd kan worden. Want zelfs de natuur, door jou op zijn best ingesteld, heeft sommigen voorzien van de nodige heelmiddelen, waardoor hun voortdurend verval, dat zeker zal plaatsvinden, want alles is onderworpen aan de wetten van de tijd, voortdurend wordt hersteld. Net zo vergaat het de gaven van genade, en om niet verloren te gaan of af te zwakken, moeten ze regelmatig worden vernieuwd. O mijn God, als velen uit ervaring wisten hoe voortreffelijk het is, het huwelijk met jou. O, als ze toch wisten hoe gering hun arbeid voor een beloning zo groot. Ik ontvlam helemaal, als ik denk dat goederen zo groot en zo dichtbij door zo velen over het hoofd worden gezien; en dat er voor een oogst zo overvloedig, maar zo weinig arbeiders gevonden worden.³

¹ Ps. 38(37),11.

² Wijsh. 7,13.

³ Mat. 9,37; Luc. 10,2.

5.

O, wat brandde hij van verlangen naar dit goede, deze voortreffelijk leraar, de apostel Paulus, die, bewogen door naastenliefde, wenste zelf het wijoffer te worden voor zijn broeders¹, teneinde hen tot een geestelijk huwelijk aan te zetten. Want wat was het dat hij zei? Ik heb jullie uitgehuwelijkt, zei hij, aan één man.² En de goddelijke Dominicus, onze vermaarde vader, als een soort hemelse paranimf³ van dit huwelijk, verlangde hij zichzelf te verkopen, om zich zo volledig te kunnen geven en weg te schenken⁴ tot redding van de zielen en herstel van deze goddelijke liefde. Ook zijn onafscheidelijke metgezel, de evangelische mens, Franciscus, hij achtte alle dingen slechts als drek⁵, als het erom ging iedereen naar deze kostbare liefde te trekken en vele minnaars van Christus te winnen⁶. En vele andere door God geliefden, ze handelden net zo al vanaf het begin van de wereld, toen ze zich omwille van deze zaak aan ontelbare martelingen en gevaren blootstelden, zich gelukkiger achtend als deelnemer

¹ Rom. 9,3.

² 2 Kor 11,2.

³ Een *paranimfus* is een vriend van de bruid, een bruidsjonker c.q. ceremoniemeester die haar naar haar man moet begeleiden. Zie bijv. Bernardus van Clairvaux, *Super Cant*, sermo 31, II,5. *Fidelis paranympus, qui mutui amoris conscius, sed non invidus, non suam quaerit, sed Domini gratiam: discurrit medius inter dilectum et dilectam, vota offerens, referens dona.* [Een trouwe paranimf is hij die weet heeft van wederzijdse liefde, jaloersheid kent hij niet, niet het zijne zoekt hij, maar de genade van de Heer: heen en weer snelt hij tussen minnaar en beminde; wensen deelt hij mede, geschenken neemt hij mee terug.]

⁴ Kor. 12,15. Cfr. Iordanus, *Libellus de principiis ordinis praedicatorum*, nr. 35 (ed. H. C. Scheeben, *Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica* (Fasc. II), XVI, pp. 25-88; Romae 1935, waar over de ordstichter Dominicus het volgende verteld wordt (cit. pp. 42-43): *Nec certe deerat ei caritas, qua maiorem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Siquidem dum piis exhortationibus quendam infidelem ad fidelem matris ecclesie gremium invitaret et ille responderet necessitudinem temporalium sibi provocativam societatis infidelium pro eo, quod eidem ab hereticis necessarie ministrabantur impense, quas aliunde habere non poterat, ex intimo mox ei compassus affectu se ipsum venumdare decrevit et pretio sui redimere anime periclitantis inopiam; quod et fecisset, nisi dominus, qui dives est in omnes, aliunde providisset, quo illius hominis resarciretur egestas.* [Het ontbrak hem niet aan die naastenliefde groter dan welke ook, waardoor iemand zijn leven geeft voor zijn vrienden. Eens spoorde hij een ongelovige aan terug te keren naar de boezem van de Moederkerk, en deze verklaarde dat tijdelijke noodzaak hem aan de ketters bond, die hem alles gaven wat hij nodig had voor de kost, en omdat hij het op geen enkele andere manier kon verkrijgen. Diep bewogen door medeleven met deze man, besloot Dominicus zichzelf te verkopen en het geld te gebruiken om de armoede van deze ziel te verlichten. En dat zou hij gedaan hebben als de Heer, wiens rijkdom allen geldt, niet voor andere middelen had gezorgd om in de behoeften van deze man te voorzien.]

⁵ Fil. 3,8.

⁶ Missale OP, Praefatio S. Dominici: [...] *innumeras animas Christo lucrificet* [ontelbare zielen won hij voor Christus]; cfr. 1 Kor. 9,19.

aan dit huwelijk naarmate ze meer gezellen en kameraden konden overhalen hieraan deel te nemen.

6.

Nu dan, mijn Heer, godsvruchtig in de voetsporen tredend van de vaders, buig ook ik – door deze liefdespijl verwond en door de ijver van broederlijke naastenliefde geraakt tot in het merg – de knieën van mijn hart voor jou¹, en met heel mijn hart, zuchtend en tranen latend, smee ik je niet toe te staan dit geestelijk huwelijk met jou in onze dagen verloren te laten gaan, maar iets van die genade van vernieuwing in de harten van velen te laten vloeien. Handel met ons, Heer, niet naar de geringheid van onze verdiensten, maar overeenkomstig jouw zeer beminnelijke en liefhebbende goedheid. Van jouw barmhartigheid immers hangt geheel onze redding af. Voor de ongelukkigen ben je daarom zo onzegbaar beminnelijk, omdat je voor de onwaardigen zo mild en verzoeningsgezind bent. Maar, om je niet langer op te houden, zie, hier ben ik, ik ellendige zondaar, bezwaard² door mijn eigen fouten, maar vertrouwend op jouw onmetelijke barmhartigheid; ter aarde geworpen lig ik voor je, en van de aarde wil ik niet eerder opstaan, vooraleer een woord van genade van jouw lippen komt, en je opstaat, jezelf goedgunstig toont, en ermee instemt alsook jezelf toestaat nu te huwen zoals je dat ook voorheen deed.’

7.

DE WIJSHEID: Ik zou inderdaad te allen tijde bereid zijn te voldoen aan wat jij vraagt en in willen stemmen met dit geestelijk huwelijk, zouden er mensen zijn die terdege werk wilden maken van dit huwelijk. Vreemd genoeg zijn er velen die deze huwelijksring wensen te bezitten maar er geen moeite voor willen doen hem te verkrijgen. Het is waar, zou zonder er moeite voor te doen dit allergelukkigste huwelijk met mij gesloten kunnen worden, ontelbaren zouden mij als hun vriendin kiezen. Wie immers, behalve een dwaas, zou wanneer men hem een forse klomp goud voor niks zou geven, deze niet aannemen en vertrekken? Maar nu is het zo dat wijsheid wordt gehaald uit wat verborgen is³; en hij die haar wil bezitten, zal haar

¹ Ef. 3,14.

² Ed. Strange : ‘*pregavatus*’ (voorbestedmd); ed. Künzle: ‘*praegravatus*’ (bezwaard).

³ Job 28,18.

noodzakelijkerwijs met arbeid en zorg moeten zien te krijgen als betrof het geld, en ernaar dienen te graven als betrof het een schat.¹ Nee, gevonden wordt ze niet in het land van hen die in behaaglijkheid leven.² Het is inderdaad door de goddelijke raad verordend, dat niemand deze waardige Bruid ontvangt, tenzij hij eerst zeer dapper in het gevecht voor haar gestreden heeft en hij vele tegenslagen heeft doorstaan. En wanneer iemand dan te midden van deze kwellingen manhaftig tot het einde in deze wereld heeft volhard³ in gehoorzaamheid aan haar, dan zal hij uiteindelijk gelukkig met haar verenigd worden in haar roemvolle koninkrijk, voor altijd. En verwonderlijk is dat niet, want arbeid gaat gewoonlijk aan loon vooraf. Wie zal in dit korte leven door te wensen en niet door te werken verkrijgen wat hij wil? En daarom tonen zich dit volmaakte huwelijk niet waardig die geen tegenslag wensen te lijden omwille van haar liefde.

8.

DE DISCIPEL: Jawel, Heer; maar kleine honden eten ook kruimels die van de tafel van hun baas vallen.⁴ Moge dit dan op zijn minst gebeuren: dat door deelname aan zulk volmaakt, goddelijke huwelijksfeest, dat iemand op bijzondere wijze bindt, je je zwakke en gebrekkelijke dienaren wil toebedelen wat je hand vinden kan.⁵ Daal af, smee ik je, tot diegenen van ons die verzwakt zijn en getroffen door de boosaardigheid van deze kwade tijden, en geef hun iets van deze genade passend bij de verschillende graden van deelname. Want er zijn wezens van verschillende graden.⁶ Of is het slechts één zegen die je hebt, Vader?⁷ Geef ons daarom een manier, die zo algemeen en eenvoudig is, dat allen die, steunend hierop, verlangen jou te aanbidden, of ze nu in volmaakte liefde met jou verenigd zijn of gehinderd door menselijke zwakheid⁸ ervan weggehouden worden, of zelfs pas nadat ze gezuiverd door het vuur van het vagevuur jou waardig zijn, dat zij allen het verdienen deel te hebben aan deze zegen. Laat overkoepelende aanwijzingen, zoals je die gewoonlijk

¹ Spr. 2,4.

² Job 28,13.

³ Cfr. Mat. 10,22; 24,3.

⁴ Mat. 15,27.

⁵ 1 Sam. 10,7; Cfr. Jes. 10,10.

⁶ Cfr. Thomas van Aquino: *In I Sententiarum* Dis.44, q.1, ad 4.

⁷ Gen. 27,38.

⁸ Uit: Breviarium OP, “*Formula absolutionis generalis pro regularibus.*”

pleegt te geven, nu achterwege, maar daal af naar het afzonderlijke en bijzondere, en naar het gemakkelijke en toegankelijke, als een voedster, die haar kleintjes melk geeft, geen vast voedsel.¹ Want de zwakken en de eenvoudigen zal het zoeter smaken, en het wordt aldus gemakkelijker ingenomen.

9.

DE WIJSHEID: Daar ik met een toezegging in het Evangelie heb beloofd bij de gelovigen te zijn tot aan de voleinding van de wereld² en de boot van Petrus nooit ofte nimmer te zullen verlaten, hoe vaak en hevig hij ook heen en weer geslingerd wordt, daarom heb ik voor alle verschillende seizoenen arbeiders aangesteld om mijn wijngaard te bewerken, en voor hen de heilsmiddelen tot de eeuwige redding samengesteld, en niet nagelaten wat hun gegeven werd van tijd tot tijd te hernieuwen. Ja, vanaf het begin, onder alle volken, heb ik me aan heilige zielen geschonken, vrienden van God gemaakt en profeten aangesteld.³ Hoe, ja ook in het hier en nu, langs bepaalde werken van godsvrucht en veel gebruikte oefeningen van liefde, mensen van allerlei hoedanigheid en levensstaat aan het eeuwige heil van dit huwelijk op onderscheiden wijze deel kunnen nemen, dat wil ik je nu wijzen. Tevens zal ik je tonen hoe mijn liefde steeds weer kan worden hernieuwd. En ik wil daar nog aan toevoegen, dat zij, die blijkeven van deze leer van de Wijsheid, gebouwd op de stevige rots⁴ van de katholieke en apostolische waarheid getrouwe navolgers te zijn, dat zij van dezelfde zegen beloofd aan het zaad van de trouwe Abraham voor eeuwig erven zullen zijn in Jezus Christus.⁵

10.

Daarom, wie een discipel van de Eeuwige Wijsheid wil worden, ongeacht zijn huidige toestand of levensstaat, zijn geslacht of de orde waartoe hij behoort, of zelfs zijn ambtsbenaming, laat hij zorgvuldig de navolgende dingen in acht nemen; zo gematigd

¹ 1 Thess. 2,7; Heb. 5,12.

² Mat. 28,20.

³ Wijsh. 7,27.

⁴ Breviarium OP, in *Dedicacione ecclesiae*, Noct. III, Respons. VII, (ed. Cormier I, p. 16*; en op vele andere plaatsen).

⁵ Cfr. Gen. 22,18; 26,4; Heb. 2,16; 1 Makk. 2,52. 1 Petr. 3,22. Cfr. hier de belofte van de Eeuwige Wijsheid aan de discipel wanneer zij hem de naam 'Amandus' geeft (B II, hfdst.7,2).

zijn ze, dat ze geen enkele moeilijkheid opleveren en iedereen ze kan betrachten zonder zijn gelofte en levensstaat te misachten. Inderdaad, de Goddelijke Wijsheid wil hiermee geen enkele verplichting, of gelofte, of bindende regel instellen van welke aard dan ook, maar alleen oproepen tot een zeker vernieuwd en spontaan ontwaken uit een toestand van sluimerende toewijding, zo, dat wie ervoor kiest zichzelf hierin te oefenen, goed en prijzenswaardig doet, maar ook dat wie dit niet doet hierdoor niet zondigt of een overtreding begaat.

11.

Om te beginnen moet elke discipel van de Wijsheid de vleselijke liefde, zo hij die heeft, opgeven, en de hooggeroemde en Eeuwige, Goddelijke Wijsheid verkiezen tot zijn bruid¹ en vriendin. En als hij misschien zozeer aan iemand gebonden is door een of andere persoonlijke liefde, en hij zichzelf daartoe plots moest dwingen op een wijze die die hem bitter valt en veel te bars is, hij zou tenminste de goede bedoeling moeten hebben zich uit deze schadelijke liefde terug te trekken, wanneer hij bespeurt dat goddelijke hulp hem bij de een of andere geschikte gelegenheid toelacht.

12.

Maar wie, niet door aardse liefde gebonden, zich tot nu, lui, lauw en nalatig toonden in hun liefde voor haar, laat hen deze geestelijke Bruid als het ware opnieuw huwen en zich opnieuw in haar liefde hernieuwen, hierbij gedreven door een zeker gevoel van godsvrucht. En dit moeten we zo doen, zeggen we, dat degenen die eerder dienden uit angst, als bij een gebieder, zich nu ook inspannen in de smaak te vallen en zich te binden in geestelijke en hevige liefde, als aan een allerliefste bruid: altijd denkend aan de voortreffelijkheid en godsvrucht van deze meest goddelijke Bruid, beseffend hoe gezegend zij zijn die het verdienen door haar vriendschap in dit leven gesierd te worden. En deze bruiloft, of de hernieuwing van een eerdere bruiloft, moet tot een vurigere opwekking van godsvrucht zich niet alleen aan de binnenkant, in de ziel voltrekken, maar ook aan de buitenkant, misschien op verborgen wijze door middel van bepaalde tekens, bijvoorbeeld met drie knielingen, om zichzelf

¹ Wijsh. 8,2.

daarin aan deze grote Bruid aan te bieden, te geven en toe te vertrouwen en om van haar een huwelijksgift te vragen, dat wil zeggen, de een of andere nieuwe genade als teken van wederzijdse liefde en trouw, door de dood, het leven, noch enig scep-sel ooit nog te schenden.

13.

En omdat daden meestal meer in beweging brengen dan woorden, zal ik een zeer opmerkelijke, zeldzame en veel teweeggebracht hebbende gebeurtenis, aangaande dit onderwerp, jou onthullen. Er was een jonge man¹, een vurige minnaar, die, na de aardse liefde verlaten te hebben, deze hemelse Vrouw, de Goddelijke Wijsheid, uitkoos als zijn vriendin. Hevig verlangend deze geliefde dieper in het binnenste van zijn hart op te nemen, zocht hij een afgezonderde plek op, en vervuld van een verbazingwekkend hevige liefde rees hij op, ontkleedde zijn bovenlichaam, nam een scherpe griffel, en op zijn blote borst ter hoogte van de hartstreek, daar waar de hartslag het meest zichtbaar is², duwde hij het bovengenoemde ijzer in zijn vlees, zo krachtig, dat er bij elke nieuwe snee bloed verscheen, dat van zijn borst naar beneden sijpelde, druppel voor druppel. En aldus maakte hij, dan weer hier, dan weer daar, zoveel scherpe steken en sneden, totdat hij op deze manier eindelijk de naam van zijn geliefde Bruid, dat is Jezus³, groot en in hoofdletters, ingesneden had dwars boven zijn hart⁴. Toen hij dan deze verse en bloederige liefdeswonden, die hem zo lief waren, enige tijd in zijn blauwig verkleurde vlees met groot liefdesvuur gedragen had, en deze eindelijk, na vele dagen, waren genezen, bleef de genoemde Naam duidelijk, letter voor letter, in zijn vlees en op diezelfde plaats zichtbaar.

¹ Seuse zelf.

² Ter hoogte van de vijfde intercostaalruimte medio-claviculair, waar de ictus cordis voelbaar en vaak zichtbaar is.

³ Voor het auto-mutilatieve insnijden van de naam IHS op zijn borst, zie ook de *Vita* van Seuse, hfdst. 4. Het monogram IHS is de weergave van de eerste drie letters van het woord 'Jezus' in Griekse hoofdletters (IHΣΟΥΣ). Boven de H wordt soms een horizontaal streepje geplaatst om aan te geven dat het hier om een afkorting gaat, de Sigma wordt soms weergegeven als een C.

⁴ Jer. 17,1; 1 Kon. 4,29.

14.

Wat later, toen deze goddelijke minnaar zag dat er wereldse minnaars waren die de ijdele naam van hun bruid op hun aardse gewaad droegen, zoals niet weinigen dat plegen te doen, toen wendde hij zich vanuit het diepst van zijn hart tot zijn goddelijke Bruid, en terwijl hij de uitstekende voorrechten van haar liefde herdacht, verheugde hij zich haar Naam niet in stenen tafels of als borduurwerk, niet met rode of met zwarte inkt, maar in de vleselijke tafels van het hart¹, en met letters van bloed, aangebracht te hebben als een boeket van roze lentebloemen, en verheugd was hij dit onuitwisbaar te dragen op zijn hart.

15.

Daar hij bespeurde, gemaand door de blijvende herinnering aan zulk grote Naam, dat de heilzame vrucht van goddelijke liefde, voor hem groeide op een opmerkelijke manier, en hij verlangde dat ook anderen godsvruchtigen vooruitgang zouden maken in de liefde, ried hij hen aan meer acht te geven aan deze Naam, niet zo, dat ze hetzelfde zouden doen en zich aldus onbezonnen aan gevaren zouden blootstellen, ook niet dat ze op enigerlei wijze moesten nabootsen wat hem als een bijzondere geschenk was gegeven te overwinnen door goddelijke kracht, maar zo, dat ze deze reddende Naam, op de een of andere wijze gevormd of geschreven, in het geheim weliswaar en verborgen, op een of andere kledingstuk, of iets anders naar believen, bij zich zouden dragen om aldus de goddelijke liefde op te wekken. Daartoe immers had de bovengenoemde jongeman, Amandus, het bovengenoemde liefdeswerk verricht, zodat telkens wanneer hij de bovengenoemde Naam zag, die alleen voor hem en God te zien was, hij zich de eens gesloten vriendschap zou herinneren en deze dan als het ware weer vernieuwd werd in zijn hart.

16.

Iets wat daar op lijkt, met betrekking tot de bedoeling van deze handeling, lezen we over de hogepriester Simon, die de vriendschap die Judas de Makkabeeër, zijn broeder, in vroegere tijden met de Romeinen gesloten had, en die reeds lang leek stand te houden, wilde hernieuwen: hij stuurde hen een gouden schild

¹ 2 Kor. 3,3.

als een teken, en hij hernieuwde de oude vriendschap.¹ Vergelijkbaar is het ook met hoe de Heer zelf als teken van het verbond de mensen een regenboog in de wolken gaf.² Zo ook de kinderen van Israël, die na de verbondssluiting met de Heer, water uitgoten³, en door ofwel altaren te bouwen ofwel stenen te leggen⁴, iets zichtbaars oprichtten, opdat door uiterlijke tekenen het broze menselijke geheugen innerlijk zou worden geholpen. Ook veel van de heiligen onder het Nieuwe Verbond hebben in vergane tijden, als aansporing voor hun godsvrucht allerlei afbeeldingen voor zichzelf gemaakt; sommige hadden afbeeldingen bij zich of kruisen, velen droegen relikwieën of iets dergelijks met zich mee, en om dezelfde redenen, zoals staat te lezen. Wie de genade ontving, laat hij wat gezegd is doen in de Naam van Jezus. De menselijke geest immers ontglipt makkelijk aan zijn voornemens, tenzij hij regelmatig wordt hernieuwd in die voornemens.

17.

De aanbidders en ijverige discipelen van de Goddelijke Wijsheid kunnen daarom, wanneer ze dat willen, elke dag de hierna opgeschreven getijden, dat wil zeggen de korte Cursus⁵ van diezelfde Wijsheid, lezen. Maar degenen die niet in staat zijn tot lezen, of zij die anderszins geoorloofd bezig zijn, of zelfs degenen die afwisseling verlangen, laten zij in plaats daarvan zeven Onze Vaders zeggen op de zeven gebruikelijke uren, één voor elk uur. En dit moet hun bedoeling zijn bij deze uurgebeden: dat de Goddelijke Wijsheid over hun hart en lichaam mag waken, zodat ze niet door deze verdwaasde wereld en deze moderne tijden, vol ijdelheid en boosaardigheid, in de val worden gelokt, maar door een bedachtzame en wijze levenswandel voor alle kwaad en gevaren behoed worden.

18.

Evenzo, aan tafel na de zegening, voor ze met de maaltijd beginnen, laten ze dan een Onze Vader zeggen als geestelijke

¹ 1 Makk, 14,24.

² Gen. 9,13.

³ 1 Sam. 7,6.

⁴ Joz. 4,4-9.

⁵ Boek III van de *KlvdW*: de *Getijden van de Eeuwige Wijsheid* (de “*Cursus de Aeterna Sapientia*”).

aalmoes voor die zielen die dit in het vagevuur het meest nodig hebben, bedenkend hoe gevaarlijk het voor hen is kosteloos aalmoezen te eten zonder de gever niet steeds trouw in hun voorbedes op te nemen, en welk een God welgevallig werk het is hen te helpen die zich op geen enkele manier zelf kunnen helpen, en hoe verheugd en dankbaar zij toch zelf zouden zijn in zulke ellende, als ook maar een druppeltje, hoe klein ook, of een enkel kruimeltje van de tafel van hun meesters zou vallen¹, en ze dat ter verkwikking ontvingen.

19.

En opdat deze oefening van godsvrucht aangenamer en overtuigender mag worden voor een toegewijde ziel, moet men weten, dat toen een zekere godsvruchtige persoon, ze was lid van een vertrouwde orde, het samen met enkele anderen op zich nam deze gebeden weer op te zeggen zoals het eens gebruikelijk was, en ze hierbij vooral tijdens het 'de profundus'², dat om de genoemde redenen gebeden dient te worden voor de verlaten zielen³, brandde van ijver, ja, dat haar toen in een visioen vele zielen verschenen, die gezonden waren naar een plek in het vagevuur, zielen die door hun jammerlijk uiterlijk en ongelukkige gebaren lieten zien, dat ze beweenden nood te hebben aan haar voorbedes. Onder hen was er een die in het bijzonder naar voren trad, en die haar onder tranen smeekte, toe te staan haar bedelaar te mogen zijn, aan wie dagelijks aan tafel het vornoemde 'de profundus' als aalmoes geschonken zou worden. Door en na dit visioen was haar verlangen nog groter geestelijke aalmoezen te kunnen uitdelen.

20.

Evenzo, zeg één Onze Vader tot de zeer lieflijke en heilzame Naam van de Eeuwige Wijsheid, die Jezus is, opdat onze Heer en Heiland al deze discipelen van de Eeuwige Wijsheid evenals de Heilige Moederkerk, mag bewaren en behoeden voor alle tegenspoed, en beschermen tegen de strikken van al hun vijanden. En uit eerbied voor zulk een verheven Naam, zeg voor of na het Onze Vader deze woorden: 'Gezegend zij de Naam van

¹ Mat. 15,27.

² Cfr. Ps. 130 (129). 'De profundis' ((van)uit de diepten) zijn de openingswoorden van Psalm 129 (Vulgaat).

³ Ed. Strange: 'dicendis'; ed. Künzle: 'dicendum'.

onze Heer Jezus Christus en van de roemrijke Maagd Maria, zijn moeder, voor altijd en eeuwig.¹ Amen.' En er zijn hier aflaten aan verbonden. Dit is de reden voor dit gebed over deze Naam: daar deze lieve Jezus, die de laatste tijd, o helaas, in de harten van velen voor zover het de vurigheid van de godsvrucht betreft, gedooft en uitgewist is, en er nu zelfs op verderfelijke wijze uit verdreven is omdat al die ontelbaar velen slechts zoeken wat het hunne is niet wat Jezus Christus toekomt², ja, opdat zijn Naam, vloeiend van honing, op de een of andere manier weer mag herleven en in de harten van de gelovigen ingeprent en vernieuwd mag worden, daarom deze voornoemde oefening van godsvrucht. Deze verwerping van Jezus door wie eens zijn geliefden waren, ja, zelfs de Goddelijke Wijsheid zelf, bij sommigen in een visioen verschenen, betreurde het met klagende stem.

21.

Ook op de eerste dag die door de kerk ingesteld is om de geschiedenis van de Wijsheid³ te zingen, namelijk de eerste zondag van de maand augustus, en in de tijd vóór de nachtwake tot de Geboorte, wanneer men tijdens de vespers, de antifoon 'O Sapiencia' zingt, evenals op de dagen die volgen, tot aan die roemrijke nacht⁴, waarop de Eeuwige Wijsheid zich verwaardigde deze wereld binnen te gaan door de geboorte uit de Vader, moet men haar op een bijzondere wijze herdenken in de persoonlijke gebeden, met een antifoon, een collecta-gebed⁵, of een Onze Vader. Zou iemand in die dagen vrijgesteld zijn, en een votiefmis dan opdragen voor de Eeuwige Wijsheid, ze zou het verwelkomen.

¹ Cfr. Ex. 15,18.

² Fil. 2,21.

³ In Seuses tijd: Spreuken; Hooglied; Ecclesiastes (Prediker); Wijsheid (van Salomo); Ecclesiasticus (Jezus Sirach).

⁴ De zeven verschillende antifonen, tijdens de Vespers gezongen voor en na het Magnificat op de laatste zeven adventsdagen vóór kerstavond, d.w.z. van 17 tot 23 december, worden wel 'O-antifonen' genoemd, omdat ze alle met "O" beginnen. Deze antifonen staan ook bekend als de *Antiphonae Majores*, de grote antifonen. Op 17 december wordt gezongen: '*O Sapientia, quae ex ore Altissimi prodisti, attingens a fine usque ad finem, fortiter suaviterque disponens omnia: veni ad docendum nos viam prudentiae.* [O Wijsheid, voortgekomen uit de mond van de Allerhoogste, Gij strekt van eind tot eind, en beschikt alles sterk en genoeglijk; kom, wijs ons de weg van de voorzichtigheid] (Spr. 8,1-6).

⁵ Het collecta gebed is het gebed dat volgt op het zingen van het Kyrie en Gloria en gaat vooraf aan de lezingen uit de geschriften.

22.

Tevens moeten er voor de discipelen van de Wijsheid en haar minnaars nog drie dagen in het jaar zijn waarop het voor hen gepast is om, op elk van deze drie dagen, een bijzondere eerbetoon te brengen aan deze geestelijke Bruid. De eerste dag betreft de besnijdenis van de Heer. Op deze dag namelijk begint het jaar¹, en volgens oud gebruik in bepaalde landen, is het op deze dag voor degenen die op bijzondere wijze met elkaar verbonden zijn in vriendschap, gebruikelijk elkaar geschenken te geven en elkaar een goed nieuwjaar te wensen. Evenzo, om de slapende ziel tot goddelijke liefde te wekken, zal daarom elke discipel en minnaar van de Wijsheid op deze dag zijn enige en meest geliefde goddelijke Bruid naderen, en oprecht om een goed nieuwjaar vragen, als een gift voor zichzelf, voor ieder van zijn medediscipelen en voor de heilige Moederkerk, en dit doen met het uitspreken van een bijzonder gebed, of zelfs, voor wie dit passend is, met een ontstoken kaars, ter ere van degene die het eeuwige Licht is, een kaars die hij aan het altaar of voor het kruisbeeld offert, of laat offeren, als teken dat de getrouwe discipel geheel zijn redding in deze wankele tijden afkomstig weet van de goddelijke Bruid en deze alleen van haar wil ontvangen, en dat zijn liefde, voor haar alleen in zijn hart moet branden en schijnen; en hij zal vragen dat als deze liefde misschien ooit dreigt uit te doven, deze zo barmhartig weer mag worden aangewakkerd, dat ze daarna nooit meer zal uitdoven.

23.

De tweede dag betreft zondag *quinquagesima*², door de meeste mensen *carnaval*³ genoemd; de dwaze minnaars van deze wereld vierten het en geven zich dan over aan overbodige ijdelheden. Dan immers plegen vrienden en kameraden zich te verzamelen en elkaar met wereldse en vergankelijke spelen te vermaken. Ten teken dan, dat die meest goddelijke Bruid voor haar discipel alles moet zijn, alles wat vreugde, vertroosting en liefde is, in deze wereld en in de toekomstige, laat hij, om de godsvrucht van zijn lauwe hart te ontsteken, doen zoals hierboven beschreven.

¹ Op 1 januari.

² Zondag *quinquagesima* is de benaming van de zondag vóór Aswoensdag.

³ Vertaling van: *carnisprivium*. Alternatieve vertaling: carnavalszondag.

24.

De derde dag betreft de eerste dag van de meimaand, wanneer het lenteweer tot ieders blijdschap en wens het gewas van de aarde laat ontspruiten in al zijn pracht. Want dan is het de gewoonte, vooral in Zwaben, een streek in de Duitse landen¹, dat jonge mensen 's nachts de bossen ingaan, er prachtige takken vol groene bladeren afsnijden, om ze vervolgens, gesierd met bloemen, te plaatsen voor de huisdeur waarachter ze een vriendin verhopend, dit als een teken van vriendschap en van trouw. En daarom, opdat uit een onbetamelijk uitgangspunt heilige toewijding mag ontstaan, zoals op de eerste dag van de maand augustus², waarvan we weten dat de kerk dat zo gedaan heeft, laat wat anderen op ijdele wijze ten behoeve van sterfelijke mensen doen, door godsvruchtigen gedaan worden voor de Schepster van alle dingen, en dat met des te meer ijver; want dat deze goddelijke Vriend alle stervelingen in genade overtreft, daarover bestaat geen twijfel. Daarom zouden ze op die dag hun liefste, goddelijke Bruid, om hun eigen godsvrucht aan te wakkeren, het licht van een kaars moeten schenken of voor haar een vroom gebed zeggen, om zichzelf zo met nog grotere genegenheid haar aan te bevelen.

25.

Ook moeten de discipelen van de Wijsheid met de hoogste genegenheid van het hart, deze Moeder van de opperste Koning, de Eeuwige Wijsheid, eren, die de zonen van haar eigen Zoon, wil opnemen als haar eigen, bijzondere kinderen en die voor hen zorg wil dragen met de genegenheid van een moeder. Daarom moet elke toegewijde discipel van de Wijsheid haar dagelijks eren met een Ave Maria, negenmaal herhaald. Hij moet geknield een Ave Maria zeggen vroeg in de ochtend, meteen nadat hij uit bed is opgestaan, en alle goede werken die hem deze dag te doen staan, godsvruchtig in de handen leggen van de Hemelse Koningin, hopen dat wanneer een Moeder, zo erenswaardig en beminnelijk, hen aanreikt aan haar Zoon, de hoogste Koning, ze verwelkomd en aanvaard worden zulke Middelaars ter ere, werken die misschien als geringer en nietszeggender aanvaard zouden worden, zouden ze rechtstreeks

¹ Seuse was een Zwaab, zie hfdst. 8 van zijn *Vita*.

² Zie de eerdere voetnoot over de 'O-antifonen'.

aangereikt zijn door de hand van de zondaar. Laat hij hetzelfde doen in de avond nadat alle gebeden gezegd zijn, vlak voordat hij naar bed gaat. En om des te veiliger te kunnen slapen, vraagt hij haar, dat alles wat die dag onvoldoende is gedaan, door haar toedoen aangevuld zal worden, dat wat slecht is gedaan, door haar toedoen verzacht zal worden, en wat goed is gedaan, door haar toedoen behouden en aanvaard zal worden.

26.

Net zo zullen ze zeven keer het Ave Maria zeggen tot het Hart van de allerzoetste Moeder van God, voor alle zondaars de allertrouwste toevlucht, opdat zij deze allerzoetste rustplaats van de Eeuwige Wijsheid en overvloeiende bewaarplaats van de barmhartigheid van de Heer, op genadige wijze mag openen¹, en zich ontfermen wil over alle discipelen van de Wijsheid, haar Zoon, wanneer zij de geest geven bij hun laatste ademtocht, en zich verwaardigd hen liefdevol te verdedigen en hen te begeleiden naar de hemelse paleizen.

27.

Elk jaar tenslotte, op de eerste weekdag na Allerzielen², moeten ze voor hen, dat wil zeggen voor alle overledenen die opgenomen worden in de gebeden, en voor hun dierbare vrienden de mis lezen of opdragen, als ze priester zijn, of honderd Onze Vaders zeggen, als ze geen priester zijn. En liefdevol moeten ze het navolgende toevoegen aan hun gebeden, dat God, onze Heer, door zijn Eeuwige Wijsheid genadig zijn Kerk, die al geruime tijd gekweld wordt, mag helpen, en in haar de rust en vrede mag vestigen.

28.

Om het bovenstaande korter samen te vatten: weet, dat de minnaars en aanbidders van de Eeuwige Wijsheid, zoals hiervoor gezegd is, de vleselijke of aardse liefde, die de aanleiding vormt tot veel kwaad, moeten opgeven, en de Eeuwige Wijsheid aanemen als hun geestelijke Bruid, of dat ze dit huwelijk, wanneer het een tijd geleden is aangegaan, met frisse liefde hernieuwen, en dat ze om de godsvrucht nog beter op te wekken in het

¹ Jes. 63,7.

² Het wordt gevierd op 2 november, de dag na Allerheiligen.

geheim drie knievallen maken, daar waar ze bidden elke ochtend, wanneer ze zich haar offeren. Ze kunnen ook het navolgende doen, te weten, elke dag zeven Onze Vaders bidden voor de zeven uren van de Wijsheid¹, één voor elk uur². Evenzo aan tafel, voor ze beginnen met eten, zullen ze een Onze Vader zeggen als geestelijke aalmoes voor die zielen die het in het vagevuur het meest nodig hebben. En tot de allerzoetste Naam van Jezus, één Onze Vader tegen alle kwaad en tegenspoed van lichaam en geest; en de volgende woorden hieraan vooraf laten gaan of toevoegen: Gezegend zij de Naam van onze Heer en God, Jezus Christus, en van de roemrijke Maagd Maria, zijn Moeder, voor eeuwig en immer. En zo zullen het in het geheel negen Onze Vaders zijn. En zij die de genade hebben, kunnen ter opwekking en als teken van goddelijke liefde in het geheim de Naam van Jezus bij zich dragen. Degenen echter die kunnen lezen, moeten voor grotere godsvrucht het getijdengebed van de Wijsheid³ zeggen, en de zeven genoemde Onze Vaders invoegen. En tot de gezegende Maagd zullen ze, zodra ze opstaan, een Ave Maria zeggen, opdat alle goede werken door hen verricht die dag door haar mogen worden aangereikt aan God; en 's avonds nog een, na alle gebeden, wanneer ze zich klaarmaken naar bed te gaan, opdat ze tot Verzoenster mag zijn voor het kwaad dat ze hebben begaan. En ook tot haar allerbarmhartigst hart zeg zeven keer het Ave Maria, opdat zij alle medediscipelen in stervensnood tot een helpster mag zijn. En samen zullen het dan negen Ave Maria's zijn. Dan, op de eerste zondag van de maand augustus, wanneer de lezing van de Wijsheidsboeken begint, en vóór de geboortedag van de Heer, wanneer de plechtige antifonen 'O Wijsheid' enzovoorts beginnen, moeten ze een oefening van gebed of bezinning voor de Wijsheid doen, al naargelang hun keuze. Ook moeten ze op de dag van de besnijdenis, op zondag quinquagesima en op de eerste dag van de maand mei een bijzondere dienst verrichten, door een gebed uit te spreken, een brandende kaars aan te bieden, of door ervoor te zorgen dat degenen die daartoe geschikt zijn dit doen. En evenzo, op de eerste weekdag na Allerzielen, voor alle overleden discipelen van de Eeuwige Wijsheid en voor hun dierbaren,

¹ De zeven getijden, ook '*septem horis canonicis*' genoemd.

² Hier in de betekenis van '*horarium*': urengebed oftewel getijdengebed.

³ Boek III van het *KlvdW*: de "*Cursus de Aeterna Sapientia*": de "*Getijden van de Eeuwige Wijsheid*".

moeten ze een mis vieren of opdragen, of honderd Onze Vaders bidden, afhankelijk van wat passend is voor hun levensstaat.

29.

Maar zij die door zwakte, ziekte, of door geoorloofde bezigheden, een tijdlang verhinderd zijn het voorgaande te doen, of zij die zo lauwhartig en werelds zijn, dat ze vanwege hun traagheid niet weten hoe het voorgaande na te leven, laat ze negen Onze Vaders zeggen met evenzoveel Ave Maria's, en laat ze de bovengenoemde voorbedes uitspreken; en wanneer ze met dezelfde gezinning en in beknopte vorm doen wat de anderen op uitgebreidere wijze doen, dan zal het volstaan. En mochten er sommigen zijn die het bovengenoemde Ave Maria willen veranderen in een dagelijks Weesgegroet O Koningin¹, en voor het Onze Vader dat aan tafel voorafgaand aan de maaltijd voor de zielen wordt gezegd, de psalm De Profundis² bidden, dan kunnen ze dat met een gerust hart doen tot eer van de Eeuwige Wijsheid, die geheiligd is in eeuwigheid.

30.

Welnu, om een beetje terug te keren naar het voorafgaande, bedenkt, zegt de Goddelijke Wijsheid, dat deze zeer nuttige onderwijzing van mij, hoewel aangereikt in ongesmukke woorden, waarlijk rijk is aan spirituele vruchten van alle aard, en door jou met de grootste toewijding ontvangen moet worden. Want zoals je zelf kunt zien en ervaren, wordt hierdoor de vurigheid van toewijding aangewakkerd, de goddelijke aanbidding verruimd, en de naaste op nuttige wijze gesticht; maar ook de zielen die op plaatsen wonen bedoeld voor zuivering, hen wordt hiermee godsvruchtige hulp verleend; en niemand, behalve dan misschien een afgunstige lasteraar of een goddeloze kleineerder met een verblind begrip en een afgestompt hart, kan haar na een eerlijk onderzoek afkeuren. Wordt de orde van de naastenliefde in acht genomen, dan put je daar allereerst godsvrucht uit voor jezelf, en tevens draag je bovendien zorg voor het zielenheil van je naasten.³

¹ Het '*Salve Regina*'.

² Ps. 130 (129).

³ Cfr. Thomas van Aquino, *S.Th.* II-II q.26, a.4. (arg.1 en ad.1.)

HOOFDSTUK 8.

DE VELE VRUCHTEN VAN DE GODDELIJKE ZEGEN, DIE DE DISCIPELEN VAN DE WIJSHEID VERDIENEN TE ONTVANGEN UIT HUN HUWELIJK MET HAAR.

1.

Toen de dageraad het einde aankondigde¹ en dit heerlijke seizoen van beloftes, vreugden en feestelijke lofprijzingen afgesloten werd met de opgewekte woorden van deze zeer zoete, goddelijke Bruid, toen, ja toen, was de discipel, die zich een tijd lang ledig gehouden had in goddelijke beschouwing, reeds geroepen tot het doen van uiterlijke werken, en werd hij door de prikkel van gehoorzaamheid gemaand de sluimer van de beschouwing, met haar diepe rust en innerlijke zoetheid, te onderbreken²; en zich geheel en al tot zijn geliefde wendend, en onder tranen van liefde, overstelpte hij haar met heilige kussen, en haar, die zijn ziel zo liefhad, riep hij vanuit het diepst van zijn hart een vaarwel toe, en met liefdevolle armen en in teder verlangen omhelsde hij zijn geestelijk Bruid, steeds weer opnieuw, wel een half uur lang; en tussen de klagende woorden van afscheid, en met in een tranen gesmoorde stem, zei hij: 'Nu dan, nu is mijn toespraak gericht tot jou, O allerinnigste liefde van mijn hart, jij, de enige aan wie ik me geheel en al heb toevertrouwd; O dat dit eeuwig zo mag duren. Jou, mijn geliefde, betuig ik dank, voor deze en de ontelbaar andere weldaden, mij verleend door jouw genade alleen. Jou zij de eer en de heerlijkheid, voor eeuwig en altijd.³

¹ Breviarium OP, in festo S. Caeciliae, Noct. II, Respons. IX (ed. Cormier II, p.1001) et in Laudibus, Antiph. Ad *Benedictus* (*ibid*, p.1002).

² Seuse ervaart blijkbaar een spanning tussen de *vita contemplativa* en de *vita activa*. In de *KlvdW* heeft Seuse voor het samengaan van deze beide wegen in de *vita mixta* in haar rijpe vorm minder expliciete aandacht dan bijv. Eckhart (Pr. 86, *Intravit Jesus in quoddam castellum*, in: DW III, pp. 481-492) en (vooral) Ruusbroec met zijn concept van 'de ghemeine mensche' (zie bijv.: *Dat rijcke der ghelieven*. Introduced and edited by J. Alaerts. Translated into English by H. Rolfson (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, 104; Opera Omnia 4), Turnhout, Brepols 2002. Rg. 2752-2755).

³ Breviarium OP, in festo SS. Trinitatis, in II Vesperis, Antiph. Ad *Magnificat* (ed. Cormier II, p. 172).

2.

Ik smeed je met heel mijn hart en in brandend verlangen, door jouw allerinnigste barmhartigheid¹ en de kracht van je rozenrode bloed, dat je in jouw Lijden overvloedig hebt vergoten voor de verlossing van de mensheid, dat al degenen die besloten hebben, jou, Eeuwige Wijsheid, te huwen op bovengenoemde wijze, en jou willen eren met voornoemde godsvruchtige gebedsoefeningen, en getracht hebben de gelovigen hiermee bekend te maken, dat jij hen allen, bid ik, zegent met jouw heilbrengende zegen, jij, mijn Koning en mijn God². Want jij bent het, die gezegende vrucht³ lang geleden aan heel de wereld beloofd, en het is jouw bijzonder voorrecht, dat al wie jij zegent, gezegend zal zijn⁴.

3.

Daarom, mijn Vader, zegen deze kinderen, jouw minnaars zijn het en je discipelen, met de zegen van al de patriarchen en van elk van jouw uitverkorenen in wie jij je welbehagen had al vanaf het begin, zodat ze zich eindelijk met vreugde kunnen voegen bij hun gelukkige aantal. Mag jouw beminnelijke en eervolle Naam, bid ik, over hen worden aangeroepen, zodat deze voor hen tot een reddende beschutting zal zijn bij de vele soorten gevaar die het leven in deze wereld kent. Mag jouw Eeuwige Wijsheid hun handelen leiden. Mag de engel van vrede⁵ hen bewaken, en gezondheid en voorspoed van ziel en lichaam hen heilvol toelachen.

4.

Geef hun, o Heer, ruimte voor boetedoening⁶, opdat zij zich door oprecht berouw, een zuivere schuldbelijdenis, alsook door een volmaakte voldoening, voor hun dood tot jou, hun Schepster, kunnen wenden, en zij zich volledig met jou kunnen verzoenen, en dat ze door het ontvangen van jouw Allerheiligste Lichaam in hun doodstrijd beschutting vinden voor hun laatste

¹ Cfr. Ps. 25 (24),6; Kol. 3,12.

² Ps. 44 (43),5.

³ Deut. 28,4; Luc. 1,41.

⁴ Num. 22,6.

⁵ Voor de '*Angelus pacis*', zie: Paul De Clerck, *L'Ange de paix*, in: *Ritual, text, and law: studies in medieval canon law and liturgy presented to Roger E. Reynolds*, edited by Kathleen G. Cushing, Richard F. Gyug. London 2004. Hfdst. 1.

⁶ Job 24,23.

reis, en ze niet, op geen enkele wijze, door een plotse en onverwachte dood op onvoorbereide wijze¹ verrast worden.

5.

Heer, schenk hun deze genade omwille van jouw Naam², zodat ze, zoals ze nu vol overgave jou dienen, in hun stervensuur gezegend mogen worden door jou en ze door jouw liefste Moeder, de Moeder, zeg ik, van barmhartigheid, begeleid mogen worden naar het heerlijke Koninkrijk, het hemelse Vaderland, waar de schaar der gelukzalige geesten, na de ballingschap in dit elendige, aardse leven, dronken wordt door de blijmoedige overvloed van Gods huis³, jou in al zijn pracht aanschouwend, Koning en Heer van de machten⁴, Jezus Christus, onze Heer, die met de Vader en de Heilige Geest leeft en heerst in de eeuwen der eeuwen. Amen.

Hier eindigt de Klok van de Wijsheid.⁵

¹ Cfr. Breviarium OP, Litaniae Sanctorum, (ed. Cormier I, p. 157; tevens p. 241*).

² Ps. 25 (24),11.

³ Ps. 36 (35),9.

⁴ Ps. 24 (23),10; Jes 33,17.

⁵ Ed. Künzle geeft: *Explicit sapientiae horologium fratris A <mandi> ordinis praedicatorum domus C<onstantiensis>*. [Hier eindigt de Klok van de Wijsheid van broeder A. (Amandus) uit de orde van de predikerbroeders en uit het huis van C. (Constanz).] Voor een bespreking van de spanning tussen de proloog, waarin de schrijver zegt anoniem te willen blijven, en dit waarschijnlijk later toegevoegde en in vele vroege handschriften en in de ed. Künzle opgenomen ‘*explicit*’, waarin de schrijver zijn naam enigszins blootgeeft, en dit alles in relatie met de daarbij opkomende vraag of het werk wel aan Seuse kan worden toegeschreven, zie, uitvoerig en diepgaand, hoofdstuk 2 van de inleiding in ed. Künzle, pp. 7-18. Voor Pius Künzle bestaat overigens geen twijfel: het werk is in zijn geheel door Seuse geschreven.

BOEK III

GETIJDEN VAN DE EEUWIGE WIJSHEID

Wie verlangt de Eeuwige Wijsheid tot vertrouwde Bruid te hebben, moet haar elke dag godvruchtig de volgende uren lezen.

BIJ DE METTEN.

VERSIKEL. Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. Heer, open mijn lippen, en mijn mond zal jouw lof verkondigen. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen.

UITNODIGING. Aanbidden wij de bron van de Eeuwige Wijsheid, * en om de glorie van zijn Naam laat ons van vreugde juichen.

Van de uitnodiging wordt alleen het eerste vers gezegd met het Gloria Patri.

PSALM (95 (94),1-2). Kom, laten we ons verheugen in de Heer; van vreugde willen we juichen voor God, onze Heiland: * treden wij voor zijn aangezicht, juichend gaan we hem begroeten, blijde psalmen zingend. Eer aan de Vader en de Zoon en de Heilige Geest; zoals het was in het begin, en nu en altijd, en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

HYMNE.

Hoe zoet is Jezus' gedachtenis,
waarhartige vreugden schenkt ze,
maar boven honing en alles
is zoet zijn tegenwoordigheid.

Niets lieflijker wordt gezongen,
niets strelender gehoord,
niets zoeter wordt gedacht,
dan Jezus, de Zoon van God.

O Jezus, hoop voor hen die boeten,
hoe mild ben je voor hen die smeken,
hoe goed ben je voor hen die jou zoeken,
wat ben je dan voor die jou vinden.

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,
in alle eeuwigheid.
Amen.

PSALM (66 (65),1-4).

Prijs God, heel de aarde, zing een psalm voor zijn Naam, * geef eer aan zijn Heerlijkheid. Zeg tot God: Hoe geducht toch zijn jouw werken, Heer! * vanwege de grootheid van jouw macht zullen je vijanden zich veinzelijk jou onderwerpen. Laat heel de aarde jou aanbidden en jou loven, * een psalm zal men zingen voor jouw Naam. Eer aan de Vader en de Zoon en de Heilige Geest; zoals het was in het begin, en nu en altijd, en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

ANTIFOON. De Wijsheid heeft zichzelf een huis gebouwd, uitgehouden heeft ze zeven pilaren (Spr. 9,1), heidenvolken heeft ze aan zich onderworpen (Wijsh. 8,14). De halzen van hogen en hovaardigen heeft ze op eigen kracht onder haar voeten getreden.

VERSIKEL. Ik echter zal me verheugen in de Heer. En van vreugde zal ik opspringen in God (Hab.3,18), mijn Jezus.

Onze Vader, die in de hemel zijt, geheiligd worde uw naam, laat komen uw rijk, uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel. Geef ons heden ons dagelijks brood, en vergeef ons onze schulden zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren. En leid ons niet in bekoring, maar verlos ons van het kwade. Amen.

Heer, laat ons de zegen toekomen. Mag de Wijsheid van de Vader verdrijven al wat tegen ons is. Amen.

EERSTE LEZING. O eeuwige Wijsheid, jij, uitstraling van de Heerlijkheid en beeld van het wezen van de Vader die alle dingen uit het niets heeft geschapen, jij die, om de mens terug te leiden naar de vreugden van het paradijs, nedergedaald is in deze vallei van ellende en hem de weg van terugkeer door jouw allerzoetse levenswandel geweest hebt, jij die ter

genoegdoening van allen, als een onschuldig Lam, aan het Kruis voor de Vader geofferd wilde worden! Open door jouw kostbare dood mijn hart, opdat ik jou, Koning der koningen en Heer der heren, altijd mag aanschouwen met ogen van ongeschonden geloof. Plaats mijn wijsbegeerte in jouw wonden, mijn wijsheid in jouw stigmata, opdat ik steeds verder in jou, jij enig boek van minne, en in jouw dood mag doordringen en ik achterlaten mag al wat veranderlijk is, zo dat wij, ik niet langer ik, maar jij in mij en ik in jou, in een onverbreekelijke band van liefde voor eeuwig verbonden zullen blijven. Jij echter Heer, ontferm je over ons.

RESPONSORIUM. Zend, Heer, Wijsheid, vanaf de zetel van jouw grootheid, opdat ze bij mij mag zijn en met mij mag werken, zodat ik te allen tijde weten mag wat jou welgevallig is (Wijsh. 9,10).

VERSIKEL. Geef mij, Heer, Wijsheid, die naast jou troont (Wijsh. 9,4), opdat ze bij mij mag zijn en met mij mag werken, zodat ik te allen tijde weten mag wat jou welgevallig is. Heer, laat ons de zegen toekomen. Mag de Eeuwige Wijsheid zich verwaardigen onze harten en zinnen te verlichten. Amen.

TWEEDE LEZING. O mijn Jezus, allerzoetste en allerzaligste Wijsheid, Woord van de Vader, einde en begin van al wat is, met goedertieren ogen bezie mij, vraag ik je, want as ben ik en vlees, een mens die niets vermag door inspanning niets door wil, maar slechts door jouw barmhartigheid. Gedenk, bid ik je, het allerbitterste lijden, dat jij om mij, onwaardige zondaar, tot het einde gedragen hebt, en bewaar de goede wil, door jou in mij geplant. O mijn Barmhartigheid, verlaat mij niet. O mijn Toeverlaat, ga niet van mij heen. O mijn Verlosser, kom mij te hulp. En ik, gestorven voor de wereld, met jou begraaf me in je graf, en voor alle strikken van de vijanden verberg me, zodat ik van jou door leven, door dood, noch door welke omstandigheden ook, gescheiden kan worden, zo dat onze liefde, sterker dan de dood, zal voortduren voor eewig. Amen. Jij echter Heer, ontferm je over ons.

RESPONSORIUM. Geef mij, Heer, de Wijsheid, die naast jou troont, en sluit mij niet buiten de kring van jouw kinderen. *

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

Want jouw dienaar ben ik, en de zoon van jouw dienstmaagd (Ps. 116(115),16).

VERSIKEL. Zend haar vanaf de zetel van jouw grootheid, opdat ze bij mij mag zijn en met mij mag werken. Want jouw dienaar ben ik, en de zoon van jouw dienstmaagd. Heer, laat ons de zegen toekomen. Met de gaven van Wijsheid en verstand vervulle ons de Heilige Geest. Amen.

DERDE LEZING. O mijn toevlucht en mijn verlosser, door de onmetelijke liefde, die jou dwong de meest bittere dood aan de galg van het Kruis voor mij te ondergaan; voor de zonden, die ik onreine zondaar gedaan heb, wil mij barmhartig vergeven; voor toekomstige zonden en gevaren wil mij in de wonden van jouw zijde goedgunstig bewaren; mijn schreden in dit onstuimige leven, wil hen naar een zalig einde leiden, en tot het aanschouwen van jouw heerlijkheid laat mij komen. Jij echter Heer, ontferm je over ons.

RESPONSORIUM. Boven zaligheid en alle schoonheid heb ik de Wijsheid liefgehad, en ik heb gemeend haar liever te hebben dan het licht; * tegelijk met haar vielen mij alle goede dingen ten deel (Wijsh. 7, 11).

VERSIKEL. De Wijsheid noemde ik 'mijn zus', en de voorzichtigheid heette ik 'mijn vriendin'. Tegelijk met haar vielen mij alle goede dingen ten deel. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Tegelijk met haar vielen mij alle goede dingen ten deel.

BIJ DE LAUDEN.

VERSIKEL. Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

PSALM (117(116)). Looft de Heer, alle heidenen; *prijst hem, alle volkeren. Want zijn barmhartigheid is op ons gevestigd, * en de waarheid van de Heer blijft voor eeuwig. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

ANTIFOON. De Wijsheid roept het luidkeels in de straten (Spr. 1,20). 'Zo iemand de Wijsheid bemint, laat hem tot mij komen en hij zal haar vinden, en als hij haar dan vindt, zal hij zalig zijn, zo hij haar weet te behouden.'

CAPITTEL. Haar heb ik bemind en uitverkoren vanaf mijn jeugd; ik zocht haar als mijn bruid te ontvangen, en tot vereerder werd ik van haar schoonheid (Wijsh. 8,2). God zeggen wij dank.

HYMNE.

O Jezus, wonderbare Koning
en edele zegevechter,
onuitsprekelijke zoetheid,
geheel en al begerlijk.

Geen tong vermag te zeggen,
geen letter te beschrijven,
geloven slechts vermag wie ondervond
wat het is Jezus te beminnen.

Jesus' liefde, onveranderlijk,
naar wie mijn ziel steeds smacht,
Jezus is mij een honingvloed,
eeuwige vrucht van leven.

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

in alle eeuwigheid.

Amen.

VERSIKEL. Wijsheid rust in zijn hart, en voorzichtigheid in de woorden van zijn mond (Sir. 39,22).

ANTIFOON BIJ HET BENEDICTUS (Luc. 1, 67-79). O Wijsheid, voortgekomen uit de mond van de Allerhoogste, jij strekt van eind tot eind, en beschikt alles sterk en genoeglijk; kom, wijs ons de weg van de voorzichtigheid.

GEBED. God, jij, die door jouw eveneeuwige Wijsheid, de mens, toen hij nog niet was, geschapen hebt, en hem, toen hij verloren ging, barmhartig weer hebt opgericht, maak, bidden we, dat zij onze harten mag begeistere, opdat wij jou mogen beminnen met heel onze ziel, en wij tot jou mogen snellen met heel ons hart. Door Jezus Christus, jouw Zoon, onze Heer. Amen.

BIJ DE PRIEM

VERSIKEL. Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

HYMNE.

Liefde van Jezus,
de allerzoetste en waarlijk meest weldadige,
meer dan duizendmaal goedgunstiger
dan wij vermogen uit te zeggen.

Jezus, luister der engelen,
zoet gezang voor het oor,
heerlijke honing voor de mond,
hemelse drank voor het hart.

Mijn goede Jezus, laat me voelen
van jouw overvloed aan liefde,
door jouw tegenwoordigheid geef me
jouw heerlijkheid te zien.

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,
in alle eeuwigheid.

Amen.

PSALM (143(142),8-10). In de ochtendstond laat me jouw barmhartigheid horen, * want jij bent op wie ik vertrouw. Maak mij bekend de weg die ik moet gaan, * want tot jou heb ik mijn ziel verheven. Verlos mij van mijn vijanden, * want mijn toevlucht, Heer, zoek ik bij jou. Leer mij jouw wil te doen, * want jij, jij bent mijn God. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

ANTIFOON. Ik bemin degenen die mij beminnen, en die in de ochtendstond waken tot mij, zij zullen me vinden (Spr. 8,17).

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

CAPITTEL. De Wijsheid overwint de boosheid (Wijsh. 7,30), vol kracht strekt ze zich uit van het ene einde tot het andere, en alles ordent ze met zachte hand (Wijsh. 8: 1). God zeggen wij dank.

RESPONSORIUM. Jezus Christus, Zoon van de levende God, * ontferm je over ons. Jezus Christus, jij die aan de rechterhand van de Vader zit, * ontferm je over ons. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Jezus Christus, Zoon van de levende God, * ontferm je over ons.

VERSIKEL. Sta op, Heer, en kom ons te hulp, en verlos ons omwille van jouw Naam.

GEBED. Ons hart, zo bidden we Heer, wil het verlichten met het schijnsel van de Eeuwige Wijsheid, opdat we mogen ontkomen aan de duisterheid van deze wereld, en komen mogen tot het Vaderland van de eeuwige klaarheid. Door Jezus Christus, jouw Zoon, onze Heer, die met jou leeft en heerst in Eenheid met de Heilige Geest, een God in eeuwigheid. Amen.

BIJ DE TERTS.

VERSIKEL. Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

HYMNE.

Jezus, jouw liefde,
zachte verkwikking voor de geest,
vullend zonder ooit teveel,
honger gevend aan verlangen.

Wie jou smaken hongeren,
wie jou drinken dorsten,
van geen verlangen weten ze
dan van Jezus, die ze beminnen.

Jou verlang ik duizendvoudig;
wanneer, mijn Jezus, zul je komen,
wanneer mij zalig maken,
wanneer mij verzadigen van jou?

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,
in alle eeuwigheid.

Amen.

PSALM (143(142),10-12). Jouw goede Geest zal mij leiden naar het gerechte land; * omwille van jouw Naam, Heer, zul je mij doen herleven in jouw gerechtigheid. Mijn ziel zul je uit de benauwenis wegvoeren, * en in jouw barmhartigheid zul je mijn vijanden verstrooien. En vernietigen zul je allen die mijn ziel benauwen, * want ik, ik ben jouw dienaar. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

ANTIFOON. Mijn zoon, begeer je Wijsheid, onderhoud de gerechtigheid, en de Heer zal ze je geven (Eccli. 1,33).

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

CAPITTEL. Haar heb ik bemind en uitverkoren vanaf mijn jeugd; ik zocht haar als mijn Bruid te ontvangen, en tot vereerder werd ik van haar schoonheid (Wijsh. 8,2). God zeggen wij dank.

RESPONSORIUM. Ik echter, * ik zal mij verheugen in de Heer.

VERSIKEL. En van vreugde zal ik opspringen in God mijn Jezus. Ik zal mij verheugen in de Heer. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Ik echter, ik zal mij verheugen in de Heer.

VERSIKEL. De Naam van de Heer zij gezegend, * van nu af tot in eeuwigheid.

GEBED. God, jij, die door jouw eveneeuwige Wijsheid, de mens, toen hij nog niet was, geschapen hebt, en hem, toen hij verloren ging, barmhartig weer hebt opgericht, maak, bidden we, dat zij onze harten mag begeistere, opdat wij jou mogen beminnen met heel onze ziel, en wij tot jou mogen snellen met heel ons hart. Door Jezus Christus, jouw Zoon, onze Heer, Amen.

BIJ DE SEXT.

Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

HYMNE.

Jezus, hoogste goedertierenheid,
wonderbare hartenvreugde,
onbegrijpelijke goedheid,
laat jouw minne mij bevangen.

Jezus te beminnen is mij goed,
zonder verder nog te zoeken,
en mijzelf voortaan te laten
om voor hem te kunnen leven.

Jezus, mijn geliefde,
hoop van de zuchtende ziel,
jou zoeken mijn toegenegen tranen
en de roepen uit mijn hartengrond.

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,
in alle eeuwigheid.

Amen.

PSALM (33(32),20-22). Onze ziel wacht de komst van de Heer, * want onze hulp en ons schild dat is hij. Want in hem zal zich ons hart verheugen, * en in zijn heilige Naam hebben wij gehoopt. Mag jouw ontferming, Heer, komen over ons, * zo als wij gehoopt hebben op jou. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

ANTIFOON. De Heer heeft mij in bezit gehad in het begin van zijn wegen, eer hij iets zou maken, van toen aan (Spr. 8,22), spreekt de Heer.

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

CAPITTEL. Van het eeuwige licht is zij een afglans, de onbevleete spiegel van de goddelijke heerlijkheid, en het beeld van zijn goedheid (Wijsh. 7,26). God zeggen we dank.

RESPONSORIUM. Mag de Naam van de Heer * gezegend zijn.

VERSIKEL. Van nu af tot in eeuwigheid. Gezegend zij de Naam van de Heer. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Mag de Naam van de Heer * gezegend zijn.

VERSIKEL. Van het opgaan van de zon tot haar dalen, * zij geprezen de Naam van de Heer (Ps 113(112),3).

GEBED. Hoor ons aan, barmhartige God, en toon onze geest het licht van jouw Wijsheid. Door Jezus Christus, jouw Zoon, onze Heer, die met jou leeft en heerst in Eenheid met de Heilige Geest, een God in eeuwigheid. Amen.

BIJ DE NOON.

VERSIKEL. Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

HYMNE.

Waar ik ook mag zijn,
verlang ik naar mijn Jezus,
hoe gelukkig als ik hem vind,
hoe gelukkig als ik hem vasthoud.

Dan omhelzingen, dan kussen,
die honingdrank te boven gaan,
dan de zalige vereniging met Christus,
zo kort helaas van duur.

Wat ik gezocht heb zie ik nu,
wat ik begeerd heb houd ik vast,
de liefde tot Christus doet mij smachten,
zet mijn hart geheel en al in brand.

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,
in alle eeuwigheid.

Amen.

PSALM (51 (50), 12-14). Schep mij een rein hart, o God, * en geef mijn geest, diep in mij, nieuw bestand. Verban mij niet van jouw aanschijn, * en jouw Heilige Geest neem niet van mij weg. Hergeef mij de vreugde van jouw heil, * en met vorstelijke geest bevestig mij. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

ANTIFOON. Nog waren de afgronden niet (Spr.8,24), en ik werd reeds geboren (Spr.8,25); toen hij de hemelen bereidde (Spr.8,27), was ik bij hem, alle dingen met hem makende (Spr.8,30).

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

CAPITTEL. Schoner dan de zon is de Wijsheid, en boven de gehele ordening van de sterren, bij het licht vergeleken, wordt zij de eerste bevonden (Wijsh. 7,29). God zeggen wij dank.

RESPONSORIUM. Van het opgaan van de zon * tot haar dalen,

VERSIKEL. Geprezen zij de Naam van de Heer. Tot haar dalen. Eer aan de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Van het opgaan van de zon tot haar dalen.

VERSIKEL. Wijsheid rust in zijn hart (Spr. 14,33), * en voorzichtigheid in de woorden van zijn mond.

GEBED. Heer God, wij bidden je, stort in ons hart het licht van jouw Wijsheid, opdat wij jou waarlijk mogen kennen en trouw jou beminnen. Door Jezus Christus, jouw Zoon, onze Heer, die met jou leeft en heerst in Eenheid met de Heilige Geest, een God in eeuwigheid. Amen.

BIJ DE VESPERS.

VERSIKEL. Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

PSALM (111(110),9-10). Verlossing zond de Heer zijn volk, * verordende zijn Verbond in alle eeuwigheid. Zijn Naam is heilig, ontzagwekkend; * begin van Wijsheid: de vreze Gods. Heilzaam inzicht voor wie dit betrachten; * zijn lof is blijvend, eeuwig en altijd. Eer aan de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

ANTIFOON. Alle Wijsheid is van God de Heer, en was altijd bij hem (Sir. 1,1), nog van voor de tijden.

CAPITTEL. Haar heb ik bemind en uitverkoren vanaf mijn jeugd; haar zocht ik als mijn Bruid te ontvangen, en tot vereerder werd ik van haar schoonheid (Wijsh. 8,2). God zeggen wij dank.

HYMNE.

Jezus, klaarder ben je dan de zon
en zachter nog dan balsem,
zoeter nog dan alle zoetheid,
beminnelijk ben je boven al.

Jij, geneugte van de ziel,
voltooiing van de liefde,
mijn verheerlijking ben jij,
Jezus, redding van de wereld.

Jezus, schepper van barmhartigheid,
hoop in alle vreugde,
bron van zoetheid en genade,
ware weelde van het hart.

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,
in alle eeuwigheid.

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

Amen.

VERSIKEL. Ik echter, ik zal me verheugen in de Heer. * En van vreugde zal ik opspringen in God, mijn Jezus.

ANTIFOON BIJ HET MAGNIFICAT (Luc. 1,46-56). O opgaande schittering van het eeuwige licht en zon van de gerechtigheid, kom en verlicht hen, zij die in duisternissen gezeten zijn en in de schaduw van de dood.

GEBED. God, jij, die door jouw eveneeuwige Wijsheid, de mens, toen hij nog niet was, geschapen hebt, en hem, toen hij verloren ging, barmhartig weer hebt opgericht, maak, bidden we, dat zij onze harten mag begeistere, opdat wij jou mogen beminnen met heel onze ziel, en wij tot jou mogen snellen met heel ons hart. Door Jezus Christus, jouw Zoon, onze Heer. Amen.

BIJ DE COMPLETEN.

VERSIKEL. Gezondheid naar ziel en lichaam geve ons Jezus, de Wijsheid van de Vader. Bekeer ons, God onze heilgever, en keer jouw toorn van ons af. God, kom mij te hulp; Heer, haast je mij te helpen. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

PSALM (13(12),4). Heer, verlicht mijn ogen, dat ik niet inslaap ten dode, * en dat mijn vijand niet roept: 'nu heb ik hem in mijn macht'. Zij die mij belagen, ze zullen zich verheugen als ik ga wankelen, * maar op jouw barmhartigheid heb ik gehoopt. Mijn hart zal zich verblijden in jouw heil; ik zal zingen tot de Heer, die mij goede gaven heeft geschonken, en met gezangen zal ik loven de Naam van de Allerhoogste. Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

ANTIFOON. Ik woon in het allerhoogste, en mijn troon is in de zuil van de wolken (Sir. 24,7).

CAPITTEL. Matigheid en voorzichtigheid leert ze, en gerechtigheid en kracht, er bestaat niets wat nuttiger is in het leven van mensen (Wijsh. 8,7). God zeggen wij dank.

RESPONSORIUM. In vrede, ja daarin * zal ik slapen en rusten (Ps. 4,9).

VERSIKEL. Als ik mijn ogen slaap zal gunnen, en mijn oogleden sluimering, zal ik slapen en rusten (Ps. 132(131),4). Eer zij de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

HYMNE.

Jezus regeert in de vrede,
die alle zinnen te boven gaat;
deze vrede begeert mijn ziel
en haast zich die te genieten.

Jou roemt het hemelenkoor
en het herhaalt jouw lof;
Jezus brengt vreugde aan de wereld
en ons tot vrede met God.

Getijden van de Eeuwige Wijsheid

Tot de Vader is Jezus weergekeerd,
ingegaan in het hemelse Rijk;
mijn hart is van mij weggegaan,
want Jezus achternagegaan.

Eeuwige Wijsheid,
jou en de Vader zij de glorie
alsook de Geest die vertroost,
in alle eeuwigheid.

Amen.

VERSIKEL. In vrede is gemaakt zijn stede, * en zijn woning is in Sion (Ps. 74,2 (75,3.))

ANTIFOON BIJ HET NUNC DIMITTIS (Luc. 2,29).

O roemrijke Koning onder jouw heiligen, jij die altijd bent lofwaardig nochtans onuitzegbaar; Heer, jij bent in ons, en jouw heilige Naam is aangeroepen over ons: verlaat ons niet, onze God, zodat je op de dag van het oordeel je wilt gewaardigen ons te plaatsen onder jouw heiligen en uitverkorenen, o gezegende Koning.

GEBED. Onze zwakheid, bidden we o Heer, zie haar genadig aan, en stort goedertieren in ons de smaak van Eeuwige Wijsheid, opdat, als wij haar honingvloeiende zoetheid gesmaakt hebben, wij dan alle aardse dingen versmaden, en jou, o hoogste Goed, in brandend verlangen en liefde altijd mogen aanhangen. Door Jezus Christus, jouw Zoon, onze Heer, die met jou leeft en heerst in Eenheid met de Heilige Geest, een God in eeuwigheid. Amen.

De Heer zegene ons. God zeggen wij dank. De Eeuwige Wijsheid moge onze harten en lichamen zegenen en bewaren.

Amen.